

Tomasz Demendecki

**Rozstrzyganie
o kosztach w sądowym
postępowaniu cywilnym**

**Studium
teoretycznoprawne**

Łódź 2019

Monografia recenzowana

Recenzenci:

Prof. dr hab. Janusz Niczyporuk

Dr hab. prof. UW. Mirosław Sadowski

Wydanie II

Wydanie I: Wydawnictwo IFRYT S. Woźniak,

K. Książki Spółka Jawna

© Copyright by: Społeczna Akademia Nauk

Wydawnictwo Społecznej Akademii Nauk

Kilińskiego 109

90-011 Łódź

tel. (42)664 22 39

(42) 676 25 29 w. 339

ISBN: 978-83-64971-58-7

Wersja elektroniczna wydania jest wersją podstawową.

Spis treści

Wykaz skrótów	7
Akty normatywne	7
Organy	9
Czasopisma, orzecznictwo, publikatory	9
Inne	11
Od Autora	13
Wprowadzenie	17
Rozdział I	
Pojęcie i systematyka kosztów postępowania cywilnego	23
1.1. Pojęcie kosztów postępowania cywilnego	25
1.2. Systematyka kosztów postępowania cywilnego	31
<i>Koszty sądowe</i>	35
<i>Koszty procesu prowadzonego przez stronę osobiście lub przez nieprofesjonalnego pełnomocnika</i>	49
<i>Koszty procesu prowadzonego przez stronę reprezentowaną przez profesjonalnego pełnomocnika</i>	52
<i>Koszty mediacji</i>	68
Rozdział II	
Funkcje kosztów postępowania cywilnego. Minimalizacja kosztów postępowania cywilnego	75

Rozdział III	
Koszty postępowania cywilnego a naczelné zasady postępowania cywilnego	91
Rozdział IV	
Ostateczność rozdziału kosztów postępowania cywilnego	105
Rozdział V	
Podmioty postępowania cywilnego a jego koszty	119
5.1. Rozdział kosztów postępowania cywilnego między stronami procesu	121
5.2. Rozdział kosztów postępowania cywilnego na współuczestników sporu	125
5.3. Przekształcenia podmiotowe a koszty postępowania cywilnego	129
5.4. Koszty postępowania cywilnego związane z udziałem interwenienta ubocznego	135
5.5. Koszty postępowania cywilnego związane z udziałem prokuratora	139
5.6. Koszty postępowania cywilnego związane z udziałem kuratora	147
5.7. Rozdział kosztów w postępowaniu nieprocesowym między jego uczestnikami	155
Rozdział VI	
Zasady rozstrzygania o kosztach postępowania cywilnego	163
6.1. Zasada odpowiedzialności za wynik postępowania i zwrotu kosztów niezbędnych i celowych	165
6.2. Wzajemne zniesienie kosztów postępowania	193
6.3. Stosunkowe rozdzielenie kosztów procesu	201

6.4	Odstępstwa od zasady odpowiedzialności za wynik postępowania	207
6.4.1.	Kryterium podstawy zakończenia sporu	209
	<i>Umorzenie postępowania uprzednio zawieszzonego</i>	209
	<i>Ugodowe zakończenie sporu w postępowaniu cywilnym</i>	210
6.4.2.	Zasada zawinienia	217
	<i>Zawinienie strony procesowej lub interwenienta ubocznego</i>	217
	<i>Zawinienie osób trzecich biorących udział w postępowaniu cywilnym</i>	223
	<i>Niezawinienie strony pozwanej przegrywającej postępowanie</i>	225
6.5	Zasada słuszności	233
Rozdział VII		
	Akt rozstrzygnięcia o kosztach postępowania cywilnego	241
7.1.	Zakres podmiotowy rozstrzygnięcia o kosztach postępowania cywilnego	245
7.2.	Chwila rozstrzygnięcia o kosztach postępowania cywilnego	249
7.3.	Reguły co do inicjatywy i zakresu przedmiotowego rozstrzygnięcia o kosztach postępowania cywilnego	265
7.4.	Forma i budowa rozstrzygnięcia o kosztach postępowania cywilnego	285
7.5.	Orzekanie o kosztach po zakończeniu postępowania. Uzupełnienie orzeczenia o kosztach postępowania cywilnego	307
7.6.	Rygor natychmiastowej wykonalności orzeczeń w przedmiocie kosztów postępowania cywilnego	315

Rozdział VIII	
Zaskarżalność orzeczeń o kosztach postępowania cywilnego	321
8.1. Zażalenie na orzeczenie w przedmiocie kosztów postępowania cywilnego	323
8.2. Skarga na postanowienie referendarza sądowego w przedmiocie kosztów postępowania cywilnego	339
Rozdział IX	
Zabezpieczenie kosztów postępowania cywilnego	347
9.1. Zabezpieczenie kosztów w związku z tymczasowym dopuszczeniem do udziału w postępowaniu podmiotu niemającego przedstawić pełnomocnictwa	351
9.2. Zabezpieczenie kosztów w międzynarodowym postępowaniu cywilnym	355
Zakończenie	363
Wykaz źródeł	365
Akty normatywne	365
<i>Akty normatywne międzynarodowe</i>	365
<i>Akty normatywne wspólnotowe</i>	366
<i>Akty normatywne krajowe</i>	366
Orzecznictwo	371
<i>Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego</i>	371
<i>Orzecznictwo Sądu Najwyższego</i>	371
<i>Orzecznictwo sądów administracyjnych</i>	392
<i>Orzecznictwo sądów powszechnych</i>	392
Literatura	394

Wykaz skrótów

Akty normatywne

- d.k.p.c. – Kodeks postępowania cywilnego – powstały z połączenia rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej: z dnia 29 listopada 1930 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. R. P. Nr 83, poz. 651) i z dnia 27 października 1932 r. Prawo o sądownym postępowaniu egzekucyjnym (Dz. U. R. P. Nr 93, poz. 803), ogłoszony jako tekst jednolity w obwieszczeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 1950 r. (Dz. U. R. P. Nr 43, poz. 394 z późn. zm.); uchylony przez art. III ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 297 z późn. zm.);
- d.n.ś.b.s.p.s. – dekret z dnia 26 października 1950 r. o należnościach świadków, biegłych i stron w postępowaniu sądowym, (Dz. U. Nr 49, poz. 445 z późn. zm.);
- d.u.k.s.c. – ustawa z dnia 13 czerwca 1967 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, (t. jedn. Dz. U. z 2002 r., Nr 9, poz. 88 z późn. zm.);
- k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.);
- k.p.c. lub K.P.C. lub KPC – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, (Dz. U., Nr 43, poz. 296 z późn. zm.);

- k.r.o. – ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. Nr 9, poz. 59 z późn. zm.);
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.);
- p.u.s.p. – ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 98, poz. 1070 z późn. zm.);
- rozp.o.cz.adw. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu, (Dz. U. Nr 163, poz. 1348 z późn. zm.);
- rozp.o.cz.r.pr. – rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu, (Dz. U. Nr 163, poz. 1349 z późn. zm.);
- rozp.w.w.w.m.p.c. - rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 listopada 2005 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym (Dz. U. Nr 239, poz. 2018);
- TWE – Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską z dnia 25 marca 1957 r. (Dz. U. WE z 29 grudnia 2006 r., C 321 E, s. 1, wersja skonsolidowana);
- u.k.s.c. – ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, (t. jedn. Dz. U. z 2010 r., Nr 90, poz. 594 z późn. zm.);

u.PGSK – ustawa z dnia 8 lipca 2005 r. o Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa (Dz. U. Nr 169, poz. 1417 z późn. zm.);

u.pr.adw. – ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze, (t. jedn. Dz. U. z 2009 r., Nr 146, poz. 1188 z późn. zm.);

u.r.pr. – ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, (t. jedn. Dz. U. z 2010 r., Nr 10, poz. 65 z późn. zm.).

Organy

SA – Sąd Apelacyjny;

SN – Sąd Najwyższy;

TK – Trybunał Konstytucyjny.

Czasopisma, orzecznictwo, publikatory

Apel. Lub. – Apelacja. Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Lublinie;

Apel. W-Wa – Apelacja. Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Warszawie;

Biul. SN – Biuletyn Sądu Najwyższego;

Biul. Inf. SN – Biuletyn Informacyjny Sądu Najwyższego;

BMS – Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości;

Dz. U. – Dziennik Ustaw;

- Dz. U. R. P. – Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1952;
- EPS – Europejski Przegląd Sądowy;
- LEX – System Informacji Prawnej LEX;
- M. Praw. – Monitor Prawniczy;
- NP – Nowe Prawo;
- ONSA – Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego;
- ONSA WSA – Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych;
- OSA – Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych;
- OSAB – Orzecznictwo Sądów Apelacji Białostockiej;
- OSAW – Apelacja. Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych. Sąd Apelacyjny w Warszawie;
- OSKW – Orzecznictwo Sądu Najwyższego - Izba Karna i Wojskowa;
- OSN(C) – Orzeczenia Sądu Najwyższego (Izba Cywilna);
- OSN(K) – Orzeczenia Sądu Najwyższego (Izba Karna);
- OSNAPiUS – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych;
- OSNC – Orzecznictwo Sądu Najwyższego - Izba Cywilna (od 1995 r.); Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna oraz Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (od 1990 r.); Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna i Administracyjna oraz Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (od 1982 r.); Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Cywilna oraz Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (od 1963 r.);

- OSNP – Orzecznictwo Sądu Najwyższego - Izba Pracy,
Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych;
- OSP – Orzecznictwo Sądów Polskich;
- OSP i KA – Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych;
- OTK-A – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego;
zbiór urzędowy, Seria A;
- PiP – Państwo i Prawo;
- PiZS – Prawo i Zabezpieczenie Społeczne;
- Prok. i Pr. – Prokuratura i Prawo;
- PS – Przegląd Sądowy;
- PUG – Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego;
- RPEiS – Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny;
- Zb. Orz. – Zbiór Orzecznictwa;
- ZN ASW – Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych.

Inne

- art. – artykuł;
- Ibidem* – to samo miejsce, tamże;
- Idem* – tenże, ten sam autor;
- lit. – litera;
- m.in. – między innymi;
- nie publ. – nie publikowano;
- np. – na przykład;

| Wykaz skrótów |

Nr – numer;

op. cit. – *opus citatum* dzieło cytowane lub *opere citato* z cytowanego dzieła;

passim – w różnych miejscach wymienionego dzieła wymienionego autora;

pkt – punkt;

por. – porównaj;

poz. – pozycja;

r. – rok;

rozp. – rozporządzenie;

s. – strona;

t. jedn. – tekst jednolity;

u. – ustawa;

ust. – ustęp;

w zw. – w związku;

wyd. – wydanie;

z późn. zm. – z późniejszymi zmianami;

zł – złoty/ch;

zob. – zobacz.

Od Autora

Niniejsze opracowanie zostało poświęcone niezwykle ważnemu zagadnieniu, rozstrzygnięciu o kosztach, w rozpoznawczym postępowaniu procesowym, w sprawach cywilnych. Bazą dla prezentowanych w nim rozważań stały się jako modelowe, regulacje kodeksowe, choć aktualnie nie aspirujące do miana wyłącznego i zupełnego źródła prawa w zakresie przedmiotowej problematyki.

Opracowanie obejmuje zarys przedmiotowej problematyki, z pewnymi świadomie dokonanymi wyłączeniami. Poza zakresem autorskich rozważań pozostawiono w szczególności, rozległą problematykę zwolnienia od kosztów sądowych, która doczekała się w polskiej nauce wielu doskonałych opracowań komentarzowych czy monograficznych.

Występowanie w postępowaniu cywilnym różnego rodzaju kosztów jest zjawiskiem obiektywnym (swoistym „złem koniecznym”). Każdy proces musi pochłonąć pewien nakład kosztów, w tym również niepieniężnych. Powstawanie ich nie jest więc zależne od woli podmiotów biorących udział w postępowaniu cywilnym, w tym znaczeniu, że nie są one w stanie zapobiec powstawaniu jakichkolwiek kosztów. Obiektywna niemożność zorganizowania postępowania cywilnego bez jakichkolwiek nakładów przesądza o uznaniu kosztów postępowania cywilnego, za nieodłączny atrybut każdego postępowania, bez względu na okres historyczny i formację społeczno-ekonomiczną.

Charakter akcesoryjny roszczenia w przedmiocie kosztów sprawia, że akt rozstrzygnięcia o nich podlega zmodyfikowanym zasadom obowiązującym przy orzekaniu o rosz-

czeniu procesowym. Niestety, jak wskazuje doświadczenie praktyki, rozstrzygnięcia w przedmiocie kosztów, cechuje nierzadko piętno „automatyzmu”, mechanicznego, rachunkowego działania, niezależnego od oglądu indywidualnego „charakteru” sprawy. Taka sytuacja prowadzi do wydawania orzeczeń rozdzielających koszty postępowania w wielu wypadkach w sposób nieprawidłowy. Uzasadnienia orzeczeń końcowych w części dotyczącej rozkładu odpowiedzialności za koszty nierzadko pozbawione są nierzadko niezbędnych ustaleń faktycznych, a zawarte w nich wyjaśnienia podstawy prawnej są sprowadzane do szablonowych zwrotów.

Zagadnienie właściwego rozkładu kosztów postępowania stanowi niezbędny czynnik wpływający na prawidłowość sprawowania wymiaru sprawiedliwości.

Analiza zawarta w opracowaniu powinna być potraktowana jako punkt wyjścia do podjęcia bardziej pogłębionych badań, obejmujących całość zagadnień związanych z szeroko rozumianymi kosztami postępowania w sprawach cywilnych. Celowość takich badań, jak podkreśla wielu przedstawicieli nauki, wciąż zdaje się nie ulegać wątpliwości, zważywszy na istniejące i łatwo zauważalne zależności pomiędzy poszczególnymi elementami systemu kosztów postępowania cywilnego, a efektywnością funkcjonowania całego systemu wymiaru sprawiedliwości.

Celem postawionym przez autora było zaprezentowanie w sposób możliwie nieskomplikowany a zarazem usystematyzowany węzłowych problemów związanych z wybraną tematyką, z uwzględnieniem bogatego i w wielu wypadkach wciąż aktualnego dorobku polskiej doktryny oraz nie mniej licznego, a przy tym bardzo kazuistycznego orzecznictwa, przede wszystkim sądowych organów wymiaru sprawiedliwości.

W opracowaniu uwzględniono stan prawny na dzień 31 marca 2011 r.

*Pracę niniejszą dedykuję Dzieciom:
Córce Annie i Synowi Miłoszowi.*

Wprowadzenie

Problematyka kosztów postępowania cywilnego jest nieodłącznym elementem wymiaru sprawiedliwości. Choć w zestawieniu z jurysdykcyjną działalnością sądów ma ona znaczenie uboczne, jest niezmiernie ważna. Z tego powodu skupia na sobie uwagę zarówno teoretyków prawa procesowego cywilnego, jak również praktyków uczestniczących w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości¹.

Ze względu na doniosłą rolę, jaką w każdym państwie odgrywa wymierzanie sprawiedliwości, w literaturze przedmiotu przy rozważaniach na temat kosztów postępowania cywilnego, szczególną uwagę zwraca się na związek, jaki zachodzi między tymi instytucjami.

O wymiarze sprawiedliwości można mówić tylko wtedy, gdy daną działalność charakteryzuje jurysdykcja w tradycyjnym znaczeniu *ius dicere*². Czynnności rozstrzygające, realizowane w formie procesowej i pozaprocessowej, które nie zawierają elementów jurysdykcji w powyższym znaczeniu, pozostają poza jej zakresem³. W związku z tym, ograniczenie wymiaru sprawiedliwości do działalności jurysdykcyjnej sądów uniemożliwia wiązanie problematyki kosztów wyłącznie z jurysdykcją. Problematyka ta obejmuje bowiem również w szczególności nakłady ponoszone w postępowaniach pozasądowych, w związku z rozpatry-

---

¹ Por. Korzan K., Koszty postępowania cywilnego a nakłady państwa na utrzymanie wymiaru sprawiedliwości, Wydawnictwo Prawnicze i Ekonomiczne LEX, Gdańsk 1992, s. 9.

² Zob. Korzan K., Sądowe postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne w sprawach cywilnych, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1986, s. 92 i n.

³ Por. Lubiński K., Pojęcie i zakres wymiaru sprawiedliwości, Studia Prawnicze 1987, Nr 4, s. 24.

waniem spraw cywilnych czy w postępowaniu wykonawczym. Dlatego poprawnym określeniem wydaje się pojęcie „koszty postępowania cywilnego” a nie „koszty wymiaru sprawiedliwości”. Koszty te bowiem nie tylko z praktycznego ale i teoretycznego punktu widzenia wiążą się z postępowaniem cywilnym, obejmującym właśnie swą treścią różnego rodzaju postępowania pozasądowe⁴.

Należy także zauważyć, iż art. 98 k.p.c. posługuje się terminem „koszty procesu”. Ponieważ powołany przepis stosuje się odpowiednio do innych rodzajów postępowań unormowanych kodeksem postępowania cywilnego (art. 13 § 2 k.p.c.), powinno się używać określenia „koszty postępowania cywilnego” jako pojęcia zakresowo szerszego, obejmującego także koszty procesu, postępowania nieprocesowego oraz koszty ponoszone w innych rodzajach postępowań w sprawach cywilnych. Dla przejrzystości wywodu w niniejszym opracowaniu używane będzie jednak też ogólne pojęcie „koszty procesu” pomimo, iż generalnie jest ono adekwatne tylko w postępowaniu cywilnym prowadzonym w trybie procesowym podczas gdy w pozostałych postępowaniach używa się na ogół pojęcia „koszty postępowania” jako odpowiednika pojęcia „koszty procesu”.

Zagadnienie kosztów postępowania jest traktowane jako jeden z istotnych wyznaczników stopnia realizacji fundamentalnego prawa każdego człowieka do ochrony sądowej. Instytucja ta, jako jeden z centralnych elementów konstrukcyjnych procesu cywilnego, poprawnie ukształtowana nie może stanowić bariery na drodze do pełnej realizacji prawa do sądu traktowanego w kategorii podstawowego, uniwersalnego prawa człowieka. Analiza prawa do sądu, wyartykułowanego w szczególności w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, pozwala na wskazanie trzech jego zasadniczych elementów składowych: prawa dostępu do sądu w wąskim znaczeniu, obejmującego możliwość uru-

⁴ Korzan, K., Koszty postępowania cywilnego..., op. cit., s. 14-15.

chomienia procedury przed sądem - organem o określonej charakterystyce (niezależnym, bezstronnym i niezawisłym, wyposażonym w gwarancje przeprowadzenia rzetelnego postępowania) oraz samej zasady dopuszczalności drogi sądowej w danej kategorii spraw; prawa do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności, w tym realnego dostępu do sądu (organizacja terytorialna, umiarkowane opłaty, umiarkowany formalizm postępowania); prawa do wyroku sądowego umożliwiającego uzyskanie wiążącego rozstrzygnięcia danej sprawy przez sąd⁵. Jak wynika z powyższej prezentacji, spośród wymienionych składowych, realność dostępu do sądu jest uzależniona od poprawnie ukształtowanego systemu kosztów postępowania. System taki musi obejmować „umiarkowane opłaty”; wymóg ten oczywiście odnosić się powinien tak co do określenia samej liczebności różnego rodzaju opłat, jak również ich indywidualnej wysokości. Nie można natomiast łączyć dostępności do sądu wyłącznie z bezpłatnością sprawowania wymiaru sprawiedliwości, także w sprawach cywilnych⁶.

Postępowanie cywilne na każdym etapie, stanowi kompleks sprzężonych działań prawnych organu rozstrzygającego i uczestniczących w tym postępowaniu podmiotów. Działania te zmierzają do wywołania określonego skutku, przyjmującego postać rozstrzygnięcia sprawy cywilnej. Aksjomatem powszechnie uznawanym jest twierdzenie, że czynności dokonywane w związku z procesem cywilnym zawsze wymagają określonego rodzaju nakładów, w tym również o charakterze pieniężnym.

W samym akcie decyzyjnym organu orzekającego co do istoty przedstawionego mu zagadnienia, wydanym zgodnie z obowiązującymi przepisami, urzeczywistnia się re-

⁵ Por. wyrok TK z dnia 11 czerwca 2002 r., SK 5/02, OTK-A 2002, Nr 4, poz. 41.

⁶ Por. postanowienie NSA z dnia 19 czerwca 2008 r., II OZ 633/08, LEX Nr 493563.

alizacja prawa do sądu, bowiem właśnie poprzez to orzeczenie podmiot domagający się udzielenia jego żądaniu ochrony prawnej i zaopatrzenia go w atrybut przymusowego wykonania uzyskuje stanowcze potwierdzenie jego uprawnień⁷.

Zakresem prawidłowo wykreowanego rozstrzygnięcia w sprawie cywilnej powinno być objęte również roszczenie dotyczące kosztów postępowania. Prawo żądania zwrotu kosztów postępowania, jako wynikające z akcesoryjności formalnej w zestawieniu z roszczeniem głównym wyklucza w sposób definitywny możliwość samoistnego dochodzenia tych kosztów poza postępowaniem, w którym powstały. Przy ocenie wysokości kosztów podlegających zwrotowi w danym postępowaniu brane są pod uwagę szczególne okoliczności faktyczne. Sędziowska ocena w tym zakresie nie może nie mieć na uwadze zasad naczelnych procesu, funkcji instytucji kosztów oraz swoistości zmian wiążących się z postępowaniem technicznym. Szablonowość, automatyzm, są w omawianym przypadku niedopuszczalne. Przy dokonywaniu stosownych ustaleń, powinno brać się pod uwagę zasady logiki i doświadczenia życiowego. Akcesoryjny charakter instytucji kosztów postępowania cywilnego wyłącza możliwość prowadzenia dodatkowego postępowania dla dokonania prawidłowej oceny niezbędności poniesionych kosztów do celowego dochodzenia praw i celowej obrony.

Należy zgodzić się z tezą, że być może źródłem występujących w praktyce przejawów nie dość skrupulatnego rozstrzygnięcia o kosztach jest zbytne sugerowanie się ściśle rachunkową stroną kosztów, przy jednoczesnym pomijaniu problematyki ekonomicznej, procesowej i wychowawczej, a więc tej, która z natury rzeczy wiąże się z zainteresowaniami prawnika. Z założenia za błędny należy uznać

---

⁷ Gapska E., *Wady orzeczeń sądowych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 15.

pogląd, jakoby rozstrzygnięcie o kosztach procesu miało się sprowadzać wyłącznie do mechanicznego stosowania normy prawnej i do przeprowadzania mniej lub bardziej skomplikowanych operacji rachunkowych. Z całą pewnością nie jest dobrze, gdy sędzia praktyk, zaabsorbowany przede wszystkim oceną zebranego materiału faktycznego i prawną koncepcją rozwiązania spornego problemu niechętnie odrywa się od zasadniczej pracy dla dokonania niezbędnych obliczeń i tylko do nich sprowadza istotę szeroko rozumianego rozstrzygnięcia o kosztach. Za nadal aktualny także należy uznać postulat traktowania przepisów prawa procesowego cywilnego jako całości, i dlatego nie można instytucji kosztów postępowania cywilnego rozpatrywać, ani tym bardziej oceniać jej wagi, w oderwaniu od charakteru i zadań krajowego systemu cywilnoprosesowego⁸.

Między wyrokowaniem, a rozstrzygnięciem o kosztach postępowania istnieje zatem musi ściśle powiązanie i wzajemne oddziaływanie.

---

⁸ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach procesu cywilnego, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1971, s. 12-13.

Rozdział I

Pojęcie i systematyka kosztów postępowania cywilnego

1.1. Pojęcie kosztów postępowania cywilnego

Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości przez organy państwowe pociąga za sobą powstanie określonych kosztów, w tym kosztów związanych z prowadzeniem postępowania, których ciężar uiszczenia z reguły spoczywa na podmiotach bezpośrednio zainteresowanych rozstrzygnięciem sprawy. Pozyskanie w ten sposób odpowiednich środków umożliwia państwu realizację wielu jego zadań⁹.

System kosztów postępowania sądowego cywilnego, konstruowany przez prawodawcę musi, z jednej strony, gwarantować na zasadzie równości wszystkim obywatelom swobodny dostęp do sądu¹⁰, z drugiej strony, wypełniać

⁹ Por. Waligórski M., *Proces cywilny. Funkcja i struktura*, Warszawa 1947, s. 187 i n. Wskazany Autor wszelkie koszty związane z wymiarem sprawiedliwości dzieli na ogólne bądź szczegółowe. Do pierwszych zalicza koszty ponoszone przez państwo na stałe utrzymanie aparatu wymiaru sprawiedliwości, jak koszty osobowe funkcjonariuszy i pracowników wymiaru sprawiedliwości, koszty materiałowe, koszty środków trwałych stanowiących substancję właściwej infrastruktury, zaś do drugich zalicza wydatki związane z dokonywaniem poszczególnych czynności procesowych. Przy tym koszty ogólne co do zasady obciążać powinny podmioty korzystające z wymiaru sprawiedliwości, natomiast koszty szczegółowe ten podmiot konkretnego postępowania, który żąda podjęcia czynności procesowej związanej z wydatkiem.

¹⁰ Problematyka kosztów postępowania cywilnego jest nieodłącznym elementem ustrojowym wymiaru sprawiedliwości. Zagadnienie to jest traktowane jako jeden z istotnych wyznaczników stopnia realizacji fundamentalnego prawa każdego człowieka do ochrony sądowej. Instytucja kosztów postępowania sądowego, jako jeden z centralnych elementów konstrukcyjnych procesu cywilnego, poprawnie ukształtowana nie może stanowić bariery na drodze do pełnej realizacji prawa do sądu. Prawo do sądu wywodzone z generalnej zasady konstytucyjnej, stwierdzającej, że Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym – art. 2 Konstytucji RP, stuwane jest przez art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, ale również przez

funkcję fiskalną i ograniczać szkodliwe zjawiska społeczne (tzw. pieniądź procesowe). W sprawach o szczególnej naturze, wyjątkowo istotnych społecznie albo w odniesieniu do określonych podmiotów ustawodawca wprowadza ustawowe zwolnienie od obowiązku ponoszenia określonego rodzaju kosztów, albo umożliwia uzyskanie takiego zwolnienia na podstawie orzeczenia sądu¹¹. Ponadto prawidłowo ukształtowana regulacja instytucji kosztów postę-

---

wiele rozwiązań o charakterze międzynarodowym – por. art. 10 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka – Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego 217 A (III) z dnia 10 grudnia 1948 r.; art. 6 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284 z późn. zm.), art. 14 Międzynarodowego Paktu Praw Politycznych i Obywatelskich z dnia 16 grudnia 1966 r., (Dz. U. z 1977 r., Nr 38, poz. 167 – załącznik). Jednakże prawo do sądu nie może być realizowane wyłącznie za pośrednictwem formalnych gwarancji, ale ma ono stanowić rzeczywisty i efektywny instrument ochrony praw i interesów podmiotów prawa. Por. Zieliński A., Wprowadzenie, [w:] Zieliński A., Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Komentarz, wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa 1999, s. XVIII; Brol J., Safjan M., Koszty sądowe w sprawach cywilnych, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Oficyna Naukowa, Warszawa 1994, s. 98. Według doktryny na prawo do sądu składa się wiązka ściśle ze sobą powiązanych uprawnień. W szczególności są to: uprawnienie do realnego dostępu do sądu; uprawnienie do uczestnictwa w postępowaniu gwarantującym prawa danego podmiotu i do uzyskania w rozsądnym terminie rozstrzygnięcia sprawy orzeczeniem sądu. Sawczuk M., Wójcik M.P., Prawo do sądu (hasło) [w:] Smoktunowicz E. red., Wielka Encyklopedia Prawa, Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza, Białystok-Warszawa 2000, s. 734.

¹¹ Por. m.in. Breyer S., Z zagadnień kosztów w postępowaniu wierzycielskim, NP 1956, Nr 1, s. 105-106; Cagara J., Niektóre zagadnienia z zakresu kosztów sądowych w sprawach cywilnych, Problemy Wymiaru Sprawiedliwości, 1975, Nr 8, s. 47-62; Cichosz S., Szawłowski T., Nowe opłaty sądowe w sprawach z zakresu praw o księgach wieczystych, Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości, 1961, Nr 5, s. 58 i n.; Rząsa G., Konstytucyjne aspekty pomocy prawnej udzielanej osobom ubogim, Przegląd Legislacyjny, 2005, Nr 3-4, s. 33-42; Pogonowski P., Realizacja prawa do sądu w postępowaniu

powania sprzyja zapewnieniu dyscypliny procesowej, preferowaniu ugodowego załatwiania sporów¹².

Do źródeł prawa polskiego regulujących kwestię kosztów sądowego postępowania cywilnego zaliczyć można, oprócz ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeksu postępowania cywilnego, (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.) również m.in.: ustawę z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t. jedn. Dz. U. z 2010 r. Nr 90 poz. 594 z późn. zm.); ustawę z dnia 17 grudnia 2004 r. o prawie pomocy w postępowaniu w sprawach cywilnych prowadzonych w państwach członkowskich Unii Europejskiej oraz o prawie pomocy w celu ugodowego załatwienia sporu przed wszczęciem takiego postępowania (Dz. U. z 2005 r. Nr 10, poz. 67 z późn. zm.); ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.); ustawę z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze (t. jedn. Dz. U. z 2009 r., Nr 175, poz. 1361 z późn. zm.); ustawę z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (t. jedn. Dz. U. z 2006 r. Nr 167, poz. 1191 z późn. zm.), ustawę z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz. U. Nr 179, poz. 1843 z późn. zm.).

Artykuł 98 k.p.c. posługuje się terminem „koszty procesu”. Ponieważ powołany przepis stosuje się odpowiednio do innych rodzajów postępowań unormowanych kodeksem postępowania cywilnego (art. 13 § 2 k.p.c.), powin-

sądowym, C.H. Beck, Warszawa 2005, s. 45-55; Kałduński M., Prawo ubogich w postępowaniu wieczystoksięgowym na tle prawa do sądu w prawie polskim i europejskim, Rejent 2003, Nr 11, s. 56 i n.

¹² Zob. Demendecki T., [w:] Jakubecki A. red., Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, wyd. 4, LEX, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 124-125. Por. także Gonera K., Komentarz do ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, wyd. 1, Lexis Nexis, Warszawa 2006, s. 34.

no się używać określenia „koszty postępowania cywilnego” jako pojęcia zakresowo szerszego, obejmującego także koszty procesu, postępowania nieprocesowego oraz koszty ponoszone w innych rodzajach postępowań w sprawach cywilnych. Dla przejrzystości wywodu w niniejszym opracowaniu używane będzie jednak też ogólne pojęcie „koszty procesu” pomimo, iż generalnie jest ono adekwatne tylko w postępowaniu cywilnym prowadzonym w trybie procesowym podczas gdy w pozostałych postępowaniach używa się na ogół pojęcia „koszty postępowania” jako odpowiednika pojęcia „koszty procesu”.

Pojęcie kosztów postępowania cywilnego (kosztów procesu) nie zostało zdefiniowane normatywnie w Kodeksie postępowania cywilnego, mimo iż ustawodawca wielokrotnie posługuje się tym terminem w dalszej treści omawianej regulacji kodeksowej. Jest to pojęcie zbiorcze. Pod pojęciem kosztów postępowania cywilnego należy rozumieć wszelkie koszty ponoszone przez podmioty postępowania (względnie Skarb Państwa) w związku z jego tokiem¹³. Według K. Korzana, przez koszty postępowania cywilnego należy rozumieć różnego rodzaju nakłady podejmowane przez wszystkie podmioty procesowe, nie wyłączając czynności sądu i jego aparatu pomocniczego, które to nakłady nie zawsze dadzą się wyrazić w pieniądzu lub przełożyć na inne wartości materialne¹⁴.

Koszty postępowania cywilnego obejmują: koszty sądowe, na które składają się opłaty sądowe (opłata i opłata kancelaryjna) oraz podlegające zwrotowi wydatki sądowe; koszty mediacji; koszty związane z udziałem strony występującej osobiście lub reprezentowanej przez pełnomocni-

¹³ Zob. Błach A., Sawczuk M., Koszty procesu cywilnego, (hasło) [w:] Wielka Encyklopedia Prawa..., op. cit., s. 385-386; Demendecki T., [w:] Jakubecki A. red., Kodeks postępowania cywilnego..., op. cit., s. 125. Por. jednakże Krzemiński Z., Zagadnienia wybrane z zakresu kosztów procesu sądowego, M. Praw. 1995, Nr 4, s. 101-102.

¹⁴ Korzan K., Koszty postępowania cywilnego..., op. cit., s. 25.

ka niewykwalifikowanego, na które składają się poniesione przez nią koszty sądowe; koszty przejazdów do sądu oraz równowartość zarobku utraconego wskutek stawiennictwa w sądzie; koszty zastępstwa procesowego strony przez pełnomocnika wykwalifikowanego, na które składają się jego wynagrodzenie i poniesione wydatki.

Nie można natomiast zaliczyć do nich takich kosztów, które są ponoszone przez państwo w celu zapewnienia ciągłej działalności państwowych organów sądowych, niezależnie od prowadzonych postępowań w sprawach cywilnych¹⁵.

Nakłady na utrzymanie sądownictwa są dokonywane w ramach stosunku wewnętrznego, jakim jest ono związane z państwem. Natomiast obowiązek ponoszenia kosztów postępowania cywilnego wynika ze stosunku zewnętrznego. Powstaje on między sądem a zainteresowanymi podmiotami wyłącznie wtedy, gdy zwrócą się one do sądu o udzielenie ochrony prawnej. Z tego względu koszty postępowania cywilnego są zjawiskiem wtórnym, następczym w stosunku do kosztów jakie są stale wykładane na utrzymanie wymiaru sprawiedliwości¹⁶.

Tak sformułowane zbiorcze pojęcie kosztów postępowania cywilnego jest atrybutem sądowego postępowania cywilnego jako całości. Koszty te nie tracą wspomnianego atrybutu również przy spojrzeniu na każde z postępowań składających się na postępowanie cywilne jak na wyodrębnioną całość. O powiązaniu kosztów z poszczególnymi po-

¹⁵ Koszty te wykładane są przez państwo zarówno w formie pieniężnej jak i niepieniężnej w celu utrzymania sądów w pozycji umożliwiającej im prawidłową realizację wymiaru sprawiedliwości z pozycji samodzielnej i niezależnej władzy. Obowiązek ponoszenia tych kosztów trwa bez przerwy i nie jest zależny od częstotliwości wszczęcia przez poszczególne podmioty postępowania cywilnego. Państwo jest jedynym podmiotem zobowiązanym do dokonywania wymienionych nakładów na utrzymanie sądownictwa. Demendecki T., op. cit., s.125.

¹⁶ Korzan K., Koszty postępowania cywilnego..., op. cit., s. 24.

stępowaniami jako odrębnymi całościami nie można zapominać zarówno w toku postępowania jak i przy rozstrzygnięciu o tych kosztach.

Kompleks czynności podejmowanych przez podmioty postępowania cywilnego w danym postępowaniu zmierzają do osiągnięcia jego podstawowego rezultatu – prawomocnego orzeczenia sądowego w sprawie cywilnej. Zdaniem T. Bukowskiego, „Aksjomatem powszechnie uznanym i wynikającym z doświadczenia praktycznego jest twierdzenie, że czynności dokonywane w związku z procesem cywilnym zawsze wymagają takich czy innych nakładów”¹⁷. Niemożliwość istnienia procesu cywilnego całkowicie wolnego od kosztów potwierdza także E. Wengerek, który przypomina że są one *malum necessarium*, przypisując tej instytucji jednocześnie dodatkowe funkcje procesowo-wychowawcze.¹⁸

Występowanie w postępowaniu cywilnym różnego rodzaju kosztów jest zjawiskiem obiektywnym. Według M. Waligórskiego, każdy proces musi pochłonąć pewien nakład kosztów. Powstawanie ich nie jest więc zależne od woli podmiotu inicjującego wszczęcie postępowania i innych jego uczestników, w tym znaczeniu, że nie są oni w stanie zapobiec powstawaniu jakichkolwiek kosztów¹⁹. Obiektywna niemożność zorganizowania postępowania cywilnego bez jakichkolwiek nakładów przesądza o uznaniu kosztów postępowania cywilnego, za nieodłączny atrybut każdego postępowania, bez względu na okres historyczny i formację społeczno-ekonomiczną²⁰.

¹⁷ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 7.

¹⁸ Wengerek E., Przegląd orzecznictwa SN w zakresie postępowania cywilnego, NP 1961, Nr 3, s. 323. Podobnie czyni również Korzan K., wskazując przy tym, iż instytucja kosztów jest niezbędna dla ugruntowania praworządności zabezpieczającej podstawowe prawa człowieka i swobody obywatelskie. Idem, Koszty postępowania cywilnego..., op. cit., s. 17.

¹⁹ Por. Waligórski M., Proces cywilny. Funkcja..., op. cit., s. 187.

²⁰ Korzan K. Koszty postępowania cywilnego..., op. cit., s. 25.

1.2. Systematyka kosztów postępowania cywilnego

O ile koszty są koniecznym i nieodłącznym atrybutem każdego postępowania sądowego, w tym cywilnego, to problem sądowego rozstrzygnięcia o kosztach nie ogranicza się do kosztów dających się wyrazić w środkach pieniężnych. Należy bowiem dostrzec związane z procesem cywilnym dolegliwości w postaci niewymiernych napięć o podłożu emocjonalno-psychicznym, straty czasu oraz zużycia środków rzeczowych. Pozwala to zarazem przyjmować różnego klasyfikacje doktrynalne w obrębie kosztów postępowania cywilnego. Za dość oryginalną, lecz nie pozbawioną racjonalnych podstaw, należy uznać w szczególności systematykę zaprezentowaną w doktrynie polskiej procesu cywilnego przez T. Bukowskiego, a wprowadzającą podział na ogólne koszty postępowania i koszty postępowania w znaczeniu ścisłym. Wskazany Autor terminem „ogólne koszty procesu” obejmuje nakłady pieniężne i niepieniężne, wyrażalne i niewyrażalne w pieniądzu, i to nakłady wszystkich podmiotów występujących w procesie, nie wyłączając nakładów organu sądowego i jego aparatu pomocniczego, ponoszonych przez Skarb Państwa. Natomiast koszty procesu w znaczeniu wąskim obejmują: koszty sądowe; koszty mediacji; koszty związane z udziałem strony występującej osobiście lub reprezentowanej przez pełnomocnika niewykwalifikowanego; koszty zastępstwa procesowego strony przez pełnomocnika wykwalifikowanego²¹.

Z kolei K. Korzan, w ramach kosztów postępowania cywilnego wyróżnia koszty ogólne i szczegółowe. Do pierwszej grupy kosztów zalicza przy tym nie tylko nakłady dają-

²¹ Zob. Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 9; Budzyn B., Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Komentarz. Teksty. Tabele, Zrzeszenie Prawników Polskich, Wydział Wydawnictw i Szkolenia, Katowice 1968.

ce się wymierzyć w pieniądzu, ale i dolegliwości w postaci niewymiernych napięć psychicznych, zużycie energii oraz różnych środków rzeczowych, na które to zużycie podmioty postępowania cywilnego z reguły się nie powołują²². Omawiane koszty obejmują społeczne koszty przewlekłości postępowania, powodując straty w produkcji na skutek odrywania podmiotów od pracy w wyniku wzywania ich do sądu oraz zlecenia im wykonania różnych czynności. Niekiedy przewlekłość ta wyraża się w powstaniu szkody wtórnej, której wykładnikiem są straty wynikłe z niemożności operowania daną sumą przez czas trwania postępowania²³. W nauce budzi natomiast wątpliwości zaliczanie nakładów dokonywanych przez państwo na stałe utrzymanie sądów do kosztów ogólnych. Według M. Waligórskiego do ogólnych kosztów postępowania można zaliczyć nakłady, które dokonywane są na utrzymanie wymiaru sprawiedliwości i w formie opłat uiszczane na rzecz Skarbu Państwa przez podmioty postępowania biorące w nim udział²⁴. Odmienny pogląd reprezentuje na przedmiotową kwestię z kolei T. Bukowski, według którego opłaty wnoszone na rzecz Skarbu Państwa nie należą do kosztów ogólnych postępowania²⁵ ze względu na brak wyraźnego unormowania zobowiązującego sąd do obciążania podmiotu postępowania kosztami wykładanymi przez państwo na utrzymanie wymiaru sprawiedliwości²⁶. Natomiast koszty szczególne postępowania cywilnego obejmują zdaniem K. Korzana: koszty sądowe, koszty nakazanego przez sąd osobiste-

²² Korzan K., *Koszty postępowania cywilnego...*, op. cit., s. 25.

²³ Krajewski J., Środki zmierzające do doskonalenia poziomu i sprawności postępowania cywilnego oraz ograniczenia społecznych kosztów wymiaru sprawiedliwości, *Problemy wymiaru sprawiedliwości*, 1973, Nr 3, s. 3 i n.; Korzan K., *Przestrzeganie norm cywilnoprawnych jako instrumentu zapobiegania powstaniu szkody w przedsiębiorstwie handlowym*, Katowice 1977, s. 79 i n.

²⁴ Waligórski M., *Proces cywilny. Funkcja...*, op. cit., s. 187.

²⁵ Bukowski T., *Rozstrzygnięcie o kosztach...*, op. cit., s. 9.

²⁶ Tak Korzan K., *Koszty postępowania cywilnego...*, op. cit., s. 26.

go stawiennictwa strony, wydatki i wynagrodzenie jednego adwokata²⁷.

„Nie budzi także wątpliwości pogląd, że zagadnienie kosztów postępowania cywilnego wiąże się z kwestią dostępu do wymiaru sprawiedliwości i to szczególnie w sprawach cywilnych rozpoznawanych w postępowaniu sądowym. [...] Jeżeli zaś tak doniosłe jest znaczenie procesu cywilnego jako całości, to również poszczególne jego instytucje i zespoły czynności procesowych, a pośród nich czynności rozstrzygania o kosztach, zasługują na odpowiednią pozycję w teorii i praktyce procesu cywilnego. Pamiętać należy, że podobnie jak sam proces stanowią one element nadbudowy, a zatem wraz z nią podlegają oddziaływaniu bazy ekonomicznej, na którą z kolei wywierają wpływ, przyspieszając lub opóźniając jej rozwój.”²⁸

W polskim piśmiennictwie powielana jest teza, iż zagadnienie kosztów procesu „nie od dziś przysparzało sądom więcej kłopotu niż samo rozstrzygnięcie sporu”²⁹ oraz że „przepisy regulujące dziedzinę kosztów są [...] dostatecznie skomplikowane, by budzić wiele wątpliwości w praktyce [...] rozstrzygnięcie o kosztach dotyczy norm regulujących kwestię uboczną w procesie [...] niemniej dla stron istotną.”³⁰

W związku z powyższym należy zgodzić się z tezą, że być może źródłem występujących w praktyce przejawów nie dość skrupulatnego rozstrzygnięcia o kosztach jest zbyt nie sugerowanie się ściśle rachunkową stroną kosztów, przy jednoczesnym pomijaniu problematyki ekonomicznej, procesowej i wychowawczej, a więc tej, która z natury rzeczy wiąże się z zainteresowaniami prawnika. Z za-

²⁷ Korzan K., Koszty postępowania cywilnego..., op. cit., s. 27 i n.

²⁸ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 10.

²⁹ Formański W., Wynagrodzenie adwokackie jako element kosztów procesu cywilnego (dwugłos), NP 1959, Nr 10, s. 1235 i n.

³⁰ Weber A.D., Über die Prozesskosten, deren Vergütung und Compensation, Wismar-Bützow 1790, s. 11.

łożenia bowiem za błędny należy uznać pogląd, jakoby rozstrzygnięcie o kosztach procesu miało się sprowadzać wyłącznie do mechanicznego stosowania normy prawnej i do przeprowadzania mniej lub bardziej skomplikowanych operacji rachunkowych. Z całą pewnością nie jest dobrze, gdy sędzia praktyk, zaabsorbowany przede wszystkim oceną zebranego materiału faktycznego i prawną koncepcją rozwiązania spornego problemu niechętnie odrywa się od zasadniczej pracy dla dokonania niezbędnych obliczeń i tylko do nich sprowadza istotę szeroko rozumianego rozstrzygnięcia o kosztach. Za nadal aktualny także należy uznać postulat traktowania przepisów prawa procesowego cywilnego jako całości, i dlatego nie można instytucji kosztów postępowania cywilnego rozpatrywać, ani tym bardziej oceniać jej wagi, w oderwaniu od charakteru i zadań krajowego systemu cywilnoprosesowego. Między wyrokowaniem a rozstrzygnięciem o kosztach postępowania istnieje zatem musi ścisłe powiązanie i wzajemne oddziaływanie³¹.

Należy również zgodzić się z poglądem, iż „koszty procesu jako zjawisko faktyczne a nie jako instytucja prawna, są kategorią ekonomiczną. Pozostają nią również po wyeliminowaniu z nich nakładów gotówkowych. Na ogólne bowiem koszty procesu składa się także praca i zużycie czasu. [...] Dlatego też [...] z kosztami procesu cywilnego i szeroko pojętym aktem rozstrzygnięcia o nich wiążą się i wymagają rozważenia *mutatis mutandis* takie zagadnienia, jak struktura ogólnych kosztów, kształtowanie ich wysokości, przeciwdziałanie nakładom zbędnym, racjonalny dobór środków dla urzeczywistnienia celu danego procesu, sprawność procesu i ekonomizacja poszczególnych jego stadiów oraz zakres i kierunki oddziaływania kosztów

³¹ Zob. Krajewski J., Glosa do uchwały Izby Cywilnej SN z dnia 24 maja 1968 r., III CZP 31/68, OSPiKA 1969, Z. 5, poz. 211.

związanych z procesem.”³² W związku z powyższym, bardzo ważną kwestią pozostaje określenie, jakimi zasadami powinien kierować się organ rozstrzygający, aby tak szeroko pojęty akt rozstrzygania o kosztach procesu, w powiązaniu z pozostałymi instytucjami procesowymi, przyczyniał się we właściwym stopniu do sprawnej i prawidłowej realizacji zadań wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych.

System kosztów postępowania cywilnego jest odbiciem określonej polityki państwa, lecz przy równoczesnym przyjęciu jako kryterium interesu społecznego. Koszty postępowania cywilnego, traktowane jako swoistego rodzaju regulator postępowania, dzielą się na: koszty sądowe; koszty procesu prowadzonego przez stronę osobiście lub przez nieprofesjonalnego pełnomocnika; koszty procesu prowadzonego przez stronę reprezentowaną przez profesjonalnego pełnomocnika oraz koszty mediacji.

Koszty sądowe

Problematyka kosztów sądowych uregulowana została kompleksowo w ustawie z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Koszty sądowe stanowią część kosztów procesu (art. 98 § 2 i 3 k.p.c.) i są pojęciem od nich zakresowo węższym. W każdym przypadku koszty sądowe są składową kosztów procesu³³. Jednakże nie obejmują one żadnych innych elementów, składają

³² Wengerek E., Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1958, s. 4, 21, 23; Bukowski T., Rozstrzyganie o kosztach..., op. cit., s. 14-15.

³³ Zob. interesujące uwagi na temat ukształtowania systemu i wysokości kosztów sądowych Broł J., Safjan M., Koszty sądowe w sprawach cywilnych..., op. cit., s. 14 i n. Por. także Sztyk R., Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Wybrane zagadnienia, Rejent 2005, Nr 7-8, s. 154 i n.; Idem, Wybrane zagadnienia z projektu ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, Rejent 2003, Nr 4, s. 140-148.

cych się na pojęcie kosztów procesu w rozumieniu art. 98 i n. k.p.c. Koszty sądowe stają się co do zasady kosztami procesu jako jeden z ich składników przy okazji orzekania przez sąd o rozliczeniu kosztów procesu między stronami³⁴. Przy tym, koszty sądowe są należnościami przysługującymi Skarbowi Państwa jako podmiotowi prawa publicznego, organizującemu wymiar sprawiedliwości w ramach wykonywania wewnętrznej funkcji państwa, a nie jako stronie ewentualnego procesu. Koszty sądowe obciążają uczestników postępowania w sprawach cywilnych³⁵. Obowiązek poniesienia przez podmioty postępowania cywilnego kosztów sądowych oznacza ich udział w wydatkach związanych z utrzymaniem i funkcjonowaniem wy-

³⁴ Stąd za nieprawidłowe należy uznać posługiwanie się w orzeczeniach w takiej sytuacji pojęciem „koszty sądowe”, ponieważ nawet jeśli stanowią one jedyny składnik kosztów zwracanych stronie przez przeciwnika procesowego, to na etapie wydawania końcowego rozstrzygnięcia są już wówczas „kosztami procesu”. Jednak wyjątkowo koszty sądowe mogą nie nabrać charakteru kosztów procesu gdy w ogóle nie zostały jeszcze poniesione przez żadną ze stron (uczestników) w toku postępowania, przez co nadal zachowują one charakter należności przysługujących wprost Skarbowi Państwa, lecz nie jako stronie procesu, ale podmiotowi publicznoprawnemu, organizującemu wymiar sprawiedliwości. W takim przypadku, w orzeczeniu kończącym postępowanie w dalszym ciągu należy wyraźnie odróżniać koszty sądowe i koszty procesu, gdyż podlegają one wówczas rozstrzygnięciu w oparciu o inne podstawy prawne. Tak Machnij M., Kilka uwag o kosztach sądowych i kosztach procesu, M. Praw. 2002, Nr 17, s. 791.

³⁵ Określanych na potrzeby ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych mianem stron (art. 7 ust. 1 u.k.s.c.). Ścisłej, pojęciem „strona” ustawodawca obejmuje w omawianym wypadku: stronę procesową, interwenienta głównego, interwenienta ubocznego samoistnego i niesamoistnego, zainteresowanego, wnioskodawcę i uczestnika postępowania nieprocesowego, stronę postępowania zabezpieczającego oraz egzekucyjnego, a także innego uczestnika postępowania egzekucyjnego, inny podmiot biorący udział w postępowaniu, zwłaszcza ten, z którego udziałem wiążą się wydatki (świadek, biegły, tłumacz, prokurator, Rzecznik Praw Obywatelskich, kurator).

miaru sprawiedliwości. Celem tego obowiązku jest pozyskanie przez państwo środków dla wypełniania stojących przed nim zadań. Państwo nie może uczynić postępowania sądowego w sprawach cywilnych w pełni bezpłatnym ze względu na znaczne wydatki ponoszone na wymiar sprawiedliwości³⁶. Kosztami sądowymi są: opłaty i wydatki (art. 2 ust. 1 u.k.s.c.).

Opłaty zasilają budżet państwa, stanowiąc jego dochód. Co prawda w uzasadnieniu wyroku z dnia 6 maja 2003 r.³⁷ Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że opłaty sądowe nie stanowią daniny publicznej i nie muszą być regulowane na poziomie ustawowym, niemniej jednak wprowadzenie w szerokim zakresie opłat stałych i przyjęcie konstrukcji samodzielnego ustalenia przez stronę lub jej pełnomocnika ich wysokości oraz uiszczenia ich równocześnie z wniesieniem pisma podlegającego opłacie, wymagało ustawowego ich określenia³⁸.

Jak trafnie podkreśla się przy tym w literaturze, opłata sądowa nie jest podatkiem, gdyż po pierwsze jej źródła nie można poszukiwać w ustawie podatkowej; po drugie nie jest ona bezzwrotnym świadczeniem pieniężnym, gdyż w zamian wnoszący opłatę otrzymuje swoistą usługę publiczną świadczoną przez wyspecjalizowaną jednostkę organizacyjną aparatu państwowego – sąd, w postaci rozpoznania i rozstrzygnięcia sprawy cywilnej³⁹.

Opłata sądowa jest jednak pewnym ciężarem fiskalnym nałożonym na podmiot postępowania cywilnego.

Opłacie podlega pismo wnoszone do sądu, jeżeli przepisy przewidują jej pobranie (art. 3 u.k.s.c.). Nie domnie-

³⁶ Gonera K., Komentarz do ustawy o kosztach..., op. cit., s. 33-34.

³⁷ P 21/01, OTK-A 2003, Nr 5, poz. 37.

³⁸ Tak Gonera K., op. cit., s. 34-35. Por. także Kotłowski D., Piaskowska O. M., Sadowski K., Koszty sądowe w sprawach cywilnych, Glosa 2009, Nr 4, s. 43 i n.

³⁹ Gonera K., op. cit., s. 35.

mywa się więc obowiązku opłaty⁴⁰. Szczególnym rodzajem opłaty jest opłata kancelaryjna (art. 3 ust. 3, art. 77-78 u.k.s.c.). Opłaty dzielą się na stałe (art. 12, 22-76 u.k.s.c.), stosunkowe (art. 13 u.k.s.c.), podstawowe (art. 14, 35, 36, 100 ust. 2 u.k.s.c.), tymczasowe i ostateczne (art. 15 i 16 u.k.s.c.), całe (art. 18 u.k.s.c.) i częściowe (art. 19 u.k.s.c.).

Podstawowym rodzajem opłaty jest opłata stała, której wysokość jest niezależna od wartości przedmiotu sporu lub wartości przedmiotu zaskarżenia. Opłatę tę pobiera się w sprawach o prawa niemajątkowe oraz w sprawach o prawa majątkowe, jednak tylko tych, w których ustawa przewiduje pobranie opłaty stałej; w pozostałych sprawach o prawa majątkowe pobierana jest opłata stosunkowa, obliczona od wartości przedmiotu sporu lub wartości przedmiotu zaskarżenia. Opłaty stałe pobiera się w sprawach cywilnych szczegółowo określonych w art. 22-76 u.k.s.c. i innych regulacjach szczególnych. Opłata stała nie może być niższa niż 30 zł. i wyższa niż 5 000 zł. (art. 12 zdanie 2 u.k.s.c.).

Jeśli w sprawie o prawa majątkowe ustawa nie przewiduje pobrania opłaty stałej, pobiera się opłatę stosunkową. Opłata stosunkowa jest pochodną wartości przedmiotu sporu lub wartości przedmiotu zaskarżenia (art. 13 u.k.s.c.). Opłata stosunkowa wynosi 5% wartości przedmiotu sporu lub wartości przedmiotu zaskarżenia, jednak nie mniej niż 30 zł. i nie więcej niż 100 000 zł. Obliczenie wysokości i pobranie opłaty stosunkowej jest możliwe w sprawie o prawa majątkowe wówczas, gdy da się ustalić wartość przedmiotu sprawy w chwili wszczęcia postępowania. Jeżeli wartości tej nie da się jednak ustalić, przewodniczący określa opłatę tymczasową, w wysokości od 30 do 1000 zł (art. 15 ust. 1 i 2 u.k.s.c.). Nie zwalnia to jednak sądu i stron od starań o ustalenie wartości przedmio-

⁴⁰ Zob. uchwała SN z dnia 12 maja 2005 r., III CZP 19/05, OSNC 2006, Nr 4, poz. 57.

tu sporu. W sprawach, w których od pozwu lub innego pisma wszczynającego postępowanie pobrano opłatę tymczasową, w orzeczeniu kończącym postępowanie w pierwszej instancji sąd powinien określić wysokość opłaty ostatecznej, która w sprawach o prawa majątkowe powinna być pochodną ustalonej w toku postępowania wartości przedmiotu sporu, czyli opłatą stosunkową (art. 15 ust. 3 u.k.s.c.). Tylko wyjątkowo, gdy wartości tej nie udało się ustalić, sąd określa wysokość opłaty ostatecznej według innych kryteriów niż wartość przedmiotu sporu. Wprowadzenie opłaty stosunkowej, wskazanej przez samą stronę w piśmie procesowym podlegającym opłacie, pozwala na obciążenie obowiązkiem obliczenia wysokości należnej opłaty stosunkowej oraz obowiązkiem jej zapłacenia – bez wzywania o jej uiszczenie – niektóre kategorie podmiotów wnoszących pisma podlegające opłacie. Dotyczy to profesjonalnych pełnomocników procesowych (adwokatów, radców prawnych, rzeczników patentowych) oraz przedsiębiorców⁴¹. Jeżeli pismo podlega opłacie w wysokości stosunkowej obliczonej od wskazanej przez stronę wartości przedmiotu sporu, przewodniczący zwraca bez wezwania o uiszczenie opłaty pismo nienależycie opłacone, a wniesione przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego art. 130² § 1 k.p.c.). W terminie tygodniowym od dnia doręczenia pełnomocnikowi zarządzenia o zwrocie pisma z przyczyn określonych w art. 130² § 1 k.p.c. strona może uiścić brakującą opłatę. Jeżeli opłata została wniesiona we właściwej wysokości, pismo wywołuje skutek od daty pierwotnego wniesienia. Skutek taki nie następuje w razie kolejnego zwrotu pisma z tej samej przyczyny (art. 130² § 2 k.p.c.).

Jeżeli pismo podlega opłacie w wysokości stosunkowej obliczonej od wskazanej przez stronę wartości przedmiotu zaskarżenia, sąd, zgodnie z art. 130² § 3 k.p.c., odrzuca

⁴¹ Gonera K., op. cit., s. 111-112.

bez wezwania o uiszczenie opłaty takie pismo zawierające treść środka zaskarżenia, a wnoszone przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego. Podobny mechanizm realizacji przez stronę obowiązku samoobliczenia wysokości należnej opłaty stosunkowej i uiszczenia jej bez wezwania dotyczy przedsiębiorcy, wyłącznie jednak w postępowaniu w sprawach gospodarczych, także wówczas gdy przedsiębiorca nie jest reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego. Zarządzenie o zwrocie pisma powinno jednak zawierać określenie wysokości należnej opłaty stosunkowej, jeżeli opłata została uiszczona w niewłaściwej wysokości oraz wskazanie skutków ponownego wniesienia pisma (art. 130² § 4 k.p.c.).

Przepisów o zwrocie pisma lub jego odrzuceniu bez wcześniejszego wzywania o uiszczenie opłaty w wysokości stosunkowej obliczonej od wskazanej przez stronę wartości przedmiotu sporu lub wartości przedmiotu zaskarżenia, nie stosuje się, gdy obowiązek uiszczenia opłaty stosunkowej powstał na skutek sprawdzenia przez sąd wskazanej przez stronę wartości przedmiotu sporu lub zaskarżenia (art. 130² § 5 k.p.c.). Chodzi o ustalenie przez sąd w wyniku sprawdzenia innej wartości przedmiotu sporu lub zaskarżenia. W takim przypadku zarówno profesjonalny pełnomocnik procesowy strony, jak i sama strona będąca przedsiębiorcą powinni zostać wezwani przez przewodniczącego do uiszczenia należnej opłaty.

Nowym rodzajem opłaty w systemie opłat sądowych w sprawach cywilnych jest opłata podstawowa⁴². Pobierana jest ona: w sprawach, w których przepisy nie przewidują pobrania opłaty stałej, opłaty stosunkowej lub tymczasowej (art. 14 ust. 1 u.k.s.c.); od podlegających opłacie pism, wnoszonych przez stronę zwolnioną od kosztów sądowych

⁴² Poprzednio obowiązująca ustawa z dnia 13 czerwca 1967 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t. jedn. Dz. U. Nr 9, poz. 88 z późn. zm.) nie przewidywała bowiem przedmiotowej instytucji prawnej.

przez sąd (referendarza sądowego), chyba że ustawa stanowi inaczej (art. 14 ust. 2 u.k.s.c.); w sprawach z zakresu prawa pracy oraz ubezpieczeń społecznych, ale wyłącznie od pism procesowych ściśle wskazanych (art. 35 i 36 u.k.s.c.). Opłata podstawowa wynosi 30 zł. i stanowi minimalną opłatę, którą strona jest obowiązana uiścić od pisma podlegającego opłacie, chyba że ustawa stanowi inaczej. Przy tym, pobranie od pisma opłaty podstawowej wyłącza pobranie innej opłaty. Przepisów o opłacie podstawowej nie stosuje się w postępowaniu wieczystoksięgowym oraz w postępowaniu rejestrowym (art. 14 ust. 5 u.k.s.c.). Oznacza to, że w tych dwóch rodzajach postępowań, zwolnienie od kosztów sądowych może obejmować także zwolnienie od obowiązku poniesienia opłaty podstawowej, co zrównuje w tych postępowaniach zwolnienie od kosztów sądowych przez sąd ze zwolnieniem ustawowym. Chodzi przy tym, aby obowiązek uiszczenia opłaty podstawowej nie stanowił przeszkody do ujawnienia stanu prawnego w rejestrze podmiotowym lub przedmiotowym, w przypadku gdy strona ubiegająca się o wpis do rejestru nie jest w stanie uiścić nawet opłaty podstawowej⁴³.

Opłata tymczasowa zgodnie z brzmieniem art. 15 ust. 1 u.k.s.c., pobierana jest od pisma wnoszonego w sprawie o prawa majątkowe, rozpoznawanej w trybie procesowym, w której wartości przedmiotu sporu nie da się ustalić w chwili jej wszczęcia. Jej wysokość jest określana przez przewodniczącego w granicach od 30 zł do 1 000 zł. Wysokość opłaty ostatecznej określa zaś sąd w orzeczeniu kończącym postępowanie w pierwszej instancji (art. 15 ust. 3 u.k.s.c.). Opłata ostateczna jest bądź opłatą stosunkową, obliczoną od wartości przedmiotu sporu ustalonej w toku postępowania (jeżeli wartość taką udało się ustalić), bądź opłatą określoną przez sąd (jeżeli wartości tej nie udało się ustalić). W ostatnim z wymienionych przypadków, opłatę

⁴³ Gonera K., op. cit., s. 121.

ostateczną sąd określa w kwocie nie wyższej niż 5 000 zł, przy czym przesłankami określenia jej wysokości są społeczna doniosłość rozstrzygnięcia i stopień zawiłości sprawy, a nie stan majątkowy lub możliwości zarobkowe strony obciążonej taką opłatą⁴⁴. Jak trafnie podkreśla się w literaturze przedmiotu, kryteria społecznej doniosłości rozstrzygnięcia oraz stopnia zawiłości sprawy zostały tak dobrane by umożliwić sądowi elastyczną ocenę uwzględniającą okoliczności danej sprawy, przede wszystkim przedmiotowe. Przez przesłanki społecznej doniosłości rozstrzygnięcia oraz stopnia zawiłości sprawy nawiązano do przedmiotowej wagi rozstrzyganego sporu, a przez to do nakładu pracy, środków i czasu poświęconych dla jej rozstrzygnięcia. Stopień zawiłości sporu powinien być przy tym podstawowym kryterium decydującym o wysokości opłaty ostatecznej. O stopniu zawiłości sprawy nie może decydować sama tylko długotrwałość postępowania. Z kolei przesłanka społecznej doniosłości rozstrzygnięcia pozwala uwzględnić znaczenie orzeczenia nie tylko dla samych stron, ale także w szerszym wymiarze społecznym. Obie przesłanki dają się przy tym zobiektywizować⁴⁵. Konieczność zastosowania unormowań o opłacie tymczasowej i ostatecznej występuje rzadko (zazwyczaj w sprawach majątkowych o świadczenie niepieniężne lub o ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku prawnego lub prawa). Brak możliwości ustalenia wartości przedmiotu sporu (nawet w pewnym przybliżeniu) przy jej wszczęciu musi istnieć obiektywnie. Jeżeli opłata ostateczna jest wyższa od opłaty tymczasowej, sąd orzeka o obowiązku uiszczenia różnicy, stosując odpowiednio zasady obowiązujące przy zwrocie kosztów procesu (zob. art. 113 u.k.s.c.). Jeżeli opłata ostateczna jest niższa od opłaty tymczasowej, różnicę sąd zwraca z urzędu.

⁴⁴ Zob. wyrok TK z dnia 16 grudnia 2003 r., SK 34/03, OTK-A 2003, Nr 9, poz. 102.

⁴⁵ Tak Gonera K., op. cit., s. 122-123.

Niezależnie od przyjętego przez ustawodawcę podziału rodzajów opłat na stałe stosunkowe i podstawowe (art. 11-14 u.k.s.c.), ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych przewiduje również podział opłat na całe (art. 18 u.k.s.c.) oraz częściowe (art. 19 i 20 u.k.s.c.)⁴⁶. Całą opłatę pobiera się od pism wszczynających postępowanie przed sądem, od pism wszczynających postępowanie w instancji odwoławczej, a także od pism służących zaskarżeniu prawomocnych orzeczeń sądowych. Cała opłata może być opłatą stałą, stosunkową lub podstawową. Opłata częściowa, której obowiązek wniesienia przewidują w szczególności art. 19, 20 u.k.s.c., stanowi część ułamkową wysokości całej opłaty. Opłata ta może być zatem stała albo stosunkowa; jednakże jej wysokość nie może być niższa niż 30 zł.⁴⁷

Wysokość opłat regulują przepisy tytułu II ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (por. art. 13, art. 22-78). Wysokość opłaty jest determinowana bądź wartością przedmiotu sporu lub przedmiotu zaskarżenia (w przypadku opłat stosunkowych), bądź charakterem sprawy (w przypadku opłat stałych). Wysokość opłaty kancelaryjnej jest jednakowa we wszystkich rodzajach spraw, niezależnie od wartości przedmiotu sporu lub przedmiotu zaskarżenia albo rodzaju sprawy.

W zasadzie we wszystkich sprawach rozpoznawanych w postępowaniu cywilnym pobierane są na rzecz Skarbu Państwa opłaty. Wyjątkowo niektóre kategorie spraw cywilnych rozpoznawane są przez sądy bez pobierania jakichkolwiek opłat, co jest uzasadnione rodzajem i szczególnie rangą praw podmiotowych podlegających sądowej

⁴⁶ Zob. Gonera K., op. cit., s. 128. Cytowana Autorka prezentuje w omawianym zakresie podział opłat na całe oraz ułamkowe.

⁴⁷ Por. m.in. uchwała SN z dnia 8 sierpnia 2001 r., III CZP 41/01, OSNC 2002, Nr 2, poz. 19 z glosą Trzepińskiego M., PS 2003, Nr 9, s. 155; uchwała SN z dnia 28 października 2004 r., III CZP 57/04, OSNC 2005, Nr 10, poz. 171.

ochronie w postępowaniu prowadzonym w tych sprawach. Opłaty stanowią swoisty ekwiwalent świadczony przez podmioty postępowania za czynności dokonywane przez sądy w zakresie wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych⁴⁸.

Powinność uiszczenia przez podmiot postępowania opłaty określonego rodzaju i w stosownej wysokości służy nie tylko celom fiskalnym, lecz przede wszystkim zapewnieniu sądom możliwości właściwego wykonywania zadań w zakresie ochrony prawnej. Opłaty stanowią także swoistego rodzaju barierę przeciwko inicjowaniu i prowadzeniu postępowań na bazie oczywiście bezzasadnych roszczeń.

Opłata ma charakter zryczałtowanego ekwiwalentu za udzielenie przez państwo swoistej usługi publicznej, jaką jest sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w konkretnej sprawie. Usługa ta, mająca z mocy art. 175 ust. Konstytucji RP charakter monopolu państwowego, jest ze swej istoty niewymierna, (nie obejmuje kosztów faktycznego utrzymania i funkcjonowania sądów)⁴⁹.

Zgodnie z generalną zasadą odpłatności wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych, każda czynność procesowa podmiotu postępowania została uzależniona od wniesienia stosownej opłaty, której wysokość określa się odrębnie. Tylko wyjątkowo, kierując się różnymi motywami, ustawodawca odstępuje od wymagania uiszczenia opłaty; określa wówczas precyzyjnie, jakie czynności procesowe są od tej opłaty wolne⁵⁰.

Jak zauważa w literaturze M. Waligórski, złożenie pewnych kwot tytułem kosztów sądowych w związku z doko-

⁴⁸ Por. Budzyn B., Koszty sądowe w sprawach cywilnych, Katowice 1984, s. 7.

⁴⁹ Górski A., [w:] Górski A., Walentynowicz L., Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Ustawa i orzekanie. Komentarz praktyczny, Wolters Kluwer, Warszawa 2007, s. 14.

⁵⁰ Zob. Gonera K., op. cit., s. 38.

nanymi przez organy procesowe czynnościami należy do kategorii ciężarów procesowych, gdyż owo złożenie jest przesłanką uzyskania korzyści procesowych. Ciężar ten jednak przekształca się w obowiązek procesowy wtedy, gdy czynności zostały już dokonane bez pobrania za nie z góry opłaty⁵¹.

Do uiszczenia kosztów sądowych obowiązany jest podmiot, który wnosi do sądu pismo podlegające opłacie lub powodujące wydatki, chyba że ustawa stanowi inaczej (art. 2 ust. 2 u.k.s.c.). Prawo do wszczęcia postępowania sądowego może być przez ustawodawcę poddane różnego rodzaju ograniczeniom, w tym obowiązkowi ponoszenia kosztów sądowych, o ile nie zostanie przez to naruszona istota tego prawa⁵². Z art. 2 ust. 2 u.k.s.c. nie wynika zakaz uiszczenia kosztów sądowych przez osobę trzecią⁵³. Uiszczenie opłaty sądowej należnej od określonego podmiotu przez inną osobę jest więc skuteczne⁵⁴. Pisma o których mowa w art. 2 ust. 2 u.k.s.c., to pisma procesowe w rozumieniu art. 125 i n. k.p.c., a także składany ustnie do protokołu pozew (por. art. 466 k.p.c.), wniosek wszczynający innego rodzaju postępowanie (por. art. 760 § 1 k.p.c.) lub inny wniosek, jeżeli podlega opłacie (art. 7 ust. 2 u.k.s.c.). Rodzaje pism podlegających opłacie określają przede wszystkim art. 3 i art. 22-78 u.k.s.c., ale również przepisy szczególne (zob. art. 17 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki, Dz. U. Nr

⁵¹ Waligórski M., *Proces cywilny. Funkcja...*, op. cit., s. 191.

⁵² Zob. postanowienie SA w Gdańsku z dnia 30 listopada 1995 r., I ACz 795/95, OSA 1996, Nr 1, poz. 2.

⁵³ Zob. postanowienie SN z dnia 2 grudnia 1999 r., III RN 106/99, OSNAPiUS 2000, Nr 22, poz. 805.

⁵⁴ Uchwała SN z dnia 12 kwietnia 1995 r., III CZP 40/95, OSNC 1995, Nr 7-8, poz. 113.

179, poz. 1843 z późn. zm.). Zgodnie z brzmieniem art. 3 ust. 2 u.k.s.c., opłacie podlegają następujące rodzaje pism: pozew i pozew wzajemny, apelacja i zażalenie, skarga kasacyjna i skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, sprzeciw od wyroku zaocznego, zarzuty od nakazu zapłaty, interwencja główna i uboczna, wniosek o wszczęcie postępowania nieprocesowego, wniosek o ogłoszenie upadłości, wniosek o wpis i wykreślenie w księdze wieczystej, wniosek o wpis w Krajowym Rejestrze Sądowym i w rejestrze zastawów oraz o zmianę i wykreślenie tych wpisów, skarga o wznowienie postępowania, skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego, skarga na orzeczenie referendarza sądowego, skarga na czynności komornika, odwołanie od decyzji oraz zażalenie na postanowienie Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki, Prezesa Urzędu Komunikacji Elektronicznej, Prezesa Urzędu Transportu Kolejowego, Przewodniczącego Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji. Przedstawione wyliczenie ma charakter otwarty; przepisy szczególne określają również inne rodzaje pism, podlegających opłacie (por. art. 22, 23 pkt 3 i 4, art. 24, 68, 69 u.k.s.c.).

Sąd nie podejmie żadnej czynności na skutek pisma, od którego nie została uiszczona należna opłata (art. 126² § 1 k.p.c.). Podmiot wnoszący pismo podlegające opłacie ma obowiązek uiszczenia należnej opłaty w dacie wniesienia pisma do sądu (art. 10 u.k.s.c.).

Powinność uiszczenia opłaty określona art. 3 ust. 2 u.k.s.c. dotyczy pisma procesowego wnoszonego przez podmiot postępowania, które z reguły daje początek postępowaniu zmierzającemu do wyjaśnienia sprawy i jej rozstrzygnięcia, albo wszczyna postępowanie odwoławcze lub nawet postępowanie po prawomocnym zakończeniu postępowania. W przeciwieństwie do tego rodzaju opłaty sądowej uiszczenie opłaty kancelaryjnej pozwala zain-

teresowanemu podmiotowi uzyskać dostęp do konkretnego efektu już przeprowadzonych w sprawie czynności (art. 3 ust. 3 u.k.s.c.)⁵⁵.

Opłatę kancelaryjną pobiera się za wydanie na podstawie akt: poświadczonego odpisu, wypisu lub wyciągu, zaświadczenia lub innego dokumentu, wydanie kopii dokumentu znajdującego się w aktach sprawy, wydanie odpisu księgi wieczystej. Opłatę kancelaryjną pobiera się również za wydanie na podstawie akt odpisu orzeczenia ze stwierdzeniem prawomocności lub wykonalności (art. 77 ust. 1 pkt 2 i 3 u.k.s.c.), nie pobiera się natomiast opłaty od wniosku o sporządzenie uzasadnienia oraz doręczenie odpisu orzeczenia z uzasadnieniem, zgłoszonego w terminie tygodniowym od dnia ogłoszenia sentencji (art. 4 ust. 3 u.k.s.c.). Wysokość opłaty kancelaryjnej regulują art. 77 i 78 u.k.s.c.

Oprócz opłat, podmioty postępowania są obowiązane ponieść faktyczne wydatki związane z prowadzeniem postępowania (w szczególności postępowania dowodowego) o ile nie są od nich zwolnione. W przeciwieństwie do opłat, wydatek stanowi kwota precyzyjnie ustalona i rzeczywiście poniesiona w związku z dokonywaną czynnością. Wydatki wiążą się z czynnościami procesowymi podmiotów postępowania lub czynnościami sądu. Należy jednak pamiętać, że w wielu wypadkach, w postępowaniu cywilnym nie powstaje potrzeba podejmowania czynności połączonych z wydatkami.

Wydatki ponoszone są przez podmioty postępowania cywilnego na pokrycie innych kosztów sądowych niż opłaty⁵⁶. Katalog różnych wydatków, wskazany w art. 5

⁵⁵ Gonera K., op. cit., s. 58.

⁵⁶ Kuryłowicz K., [w:] Rusek F., Kuryłowicz W., Koszty sądowe w postępowaniu cywilnym. Komentarz, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1976, s. 14. Wydatki, w przeciwieństwie do opłat stanowiących dochód budżetu i będących ekwiwalentem finansowym za dostęp podmiotu do sądowego wymiaru sprawiedliwości, finansowym

ust. u.k.s.c. nie został zamknięty. W szczególności, wydatki obejmują: koszty podróży strony zwolnionej od kosztów sądowych związane z nakazaniem przez sąd jej osobistym stawiennictwem; zwrot kosztów podróży i noclegu oraz utraconych zarobków lub dochodów świadków; wynagrodzenie i zwrot kosztów poniesionych przez biegłych, tłumaczy oraz kuratorów ustanowionych dla strony w danej sprawie; wynagrodzenie należne innym osobom lub instytucjom oraz zwrot poniesionych przez nie kosztów; koszty przeprowadzenia innych dowodów; koszty przewozu zwierząt i rzeczy, utrzymywania ich lub przechowywania; koszty ogłoszeń; koszty osadzenia i pobytu w areszcie; ryczałty należne kuratorom sądowym za przeprowadzenie wywiadu środowiskowego w sprawach o unieważnienie małżeństwa, o rozwód oraz separację, a także za uczestniczenie przy ustalonych przez sąd kontaktach rodziców z dziećmi⁵⁷. Z powyższego katalogu, wyłączono wprost wydatki związane z doręczaniem pism sądowych, wydatki związane ze zwrotem opłat, a także koszty mediacji (por. art. 5 ust. 2 i 3, art. 6 u.k.s.c.)⁵⁸.

Wyłącznie nieuiszczenie w wyznaczonym terminie opłaty sądowej skutkuje zwrotem lub odrzuceniem pisma podlegającego opłacie (art. 130 § 2 k.p.c., art. 130² § 1 i 4 k.p.c.), natomiast niewpłacenie zaliczki na wydatki pociąga za sobą albo pominięcie czynności wiążącej się z wydatkami (art. 130⁴ § 4 i 5 k.p.c.), albo nakazanie pobrania lub ściągnięcia od strony, która wniosła o podjęcie czynności

---

udziałem strony postępowania w pokrywaniu kosztów funkcjonowania aparatu wymiaru sprawiedliwości, pokrywają koszty innych podmiotów lub instytucji, nie trafiają do budżetu lecz do innych osób.

⁵⁷ Por. postanowienie SN z dnia 3 lutego 1970 r., II CZ 32/69, OSNCP 1970, Nr 9, poz. 165 z glosą Korzana K., OSPiKA 1970, Nr 11, poz. 226.

⁵⁸ Tym samym straciła aktualność uchwała SN z dnia 11 czerwca 1992 r., III CZP 66/92, LEX Nr 9078. Zob. uchwała SN z dnia 26 kwietnia 2002 r., III CZP 23/02, OSNC 2003, Nr 6, poz. 75.

sądowej połączonej z wydatkami, kwoty wydatku wyłożonej tymczasowo przez Skarb Państwa w orzeczeniu kończącym postępowanie w instancji (art. 83 w zw. z art. 113 u.k.s.c.)⁵⁹.

Koszty procesu prowadzonego przez stronę osobiście lub przez nieprofesjonalnego pełnomocnika

Ustawodawca do niezbędnych kosztów procesu prowadzonego przez stronę osobiście lub przez pełnomocnika nieprofesjonalnego (nie będącego adwokatem, radcą prawnym lub rzecznikiem patentowym) zalicza: poniesione przez stronę koszty sądowe; koszty przejazdów do sądu strony lub jej pełnomocnika procesowego; równowartość zarobku utraconego wskutek stawiennictwa w sądzie. Suma kosztów obejmujących koszty przejazdów do sądu oraz równowartość zarobku utraconego wskutek stawiennictwa w sądzie nie może przekraczać wynagrodzenia jednego adwokata wykonującego zawód w siedzibie sądu procesowego (art. 98 § 2 k.p.c.).

Na podstawie art. 91 w zw. z art. 86 ust. 1 u.k.s.c. i art. 98 § 4 k.p.c., koszty przejazdu do sądu strony lub jej pełnomocnika określa się według zasad obowiązujących przy obliczaniu należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej, z tytułu podróży na obszarze kraju⁶⁰.

⁵⁹ Zob. postanowienie SN z dnia 17 października 1969 r., I CZ 98/69, Biul. Inf. SN 1970, Nr 8-9, poz. 164.

⁶⁰ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju, (Dz. U. Nr 236, poz. 1990 z późn. zm.). Zasady zwrotu kosztów stawiennictwa lepiej chronią uprawnienia

Jeżeli strona stawia się w sądzie wraz z nieprofesjonalnym pełnomocnikiem procesowym, należy przyjąć, że przysługuje jej zwrot kosztów podróży zarówno poniesionych osobiście przez nią, jak i jej pełnomocnika. Jeśli natomiast chodzi o zwrot utraconego zarobku, to należy podkreślić, iż przysługuje on wyłącznie samej stronie i nie może ona uzyskać poniesionych przez siebie kosztów związanych z utratą zarobku pełnomocnika niebędącego pełnomocnikiem profesjonalnym. Należy przy tym zgodzić się z poglądem, że pojęcie „utraconego zarobku” użyte w art. 98 § 2 k.p.c. należy w tym przypadku objąć wykładnią rozszerzającą i uznać że w jego zakres wchodzi także „utracony dochód”. Brak jest bowiem racjonalnych przesłanek, by zwrot kosztów z tego tytułu ograniczał się tylko do stron pozostających w stosunku pracy⁶¹. Za taką wykładnią przemawia też treść art. 98 § 4 k.p.c., który wymienia „zwrot utraconego dochodu” obok „utraconego zarobku”.

Na podstawie art. 98 § 2 k.p.c. strona może żądać zwrotu utraconego przez nią zarobku wskutek stawiennictwa w sądzie także wtedy, gdy nie została wezwana do osobistego stawiennictwa⁶².

Na podstawie art. 91 w zw. z art. 85 ust. 2 u.k.s.c. i art. 98 § 4 k.p.c., równowartość utraconego dziennego zarobku strony określa się według zasad obowiązujących przy ustalaniu należnego pracownikowi ekwiwalentu pieniężnego

---

strony, są bardziej elastyczne i pragmatyczne, odstępują też od refundowania kosztów tylko na najniższym poziomie potrzeb i usług. Niewątpliwie jednak powinny być to koszty celowe i racjonalne, dostosowane do lokalnych warunków. Por. także Sołtys B., Podleś M., Kontrola rozstrzygnięć o kosztach procesu, Radca Prawny 2007, Nr 5, s. 73.

⁶¹ Zob. Daczyński A., Koszty postępowania cywilnego. Komentarz, [w:] Ignaczewski J. red., Sądowe Komentarze Tematyczne, C. H. Beck, Warszawa 2010, s. 214.

⁶² Piekarski M., Wilewski M., Koszty postępowania cywilnego w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego, Palestra 1974, Z. 1, s. 42.

za urlop⁶³. Natomiast utracony dzienny dochód oblicza się według przeciętnego miesięcznego dochodu uzyskiwanego przez stronę⁶⁴, jednakże nie więcej niż 4,6% kwoty bazowej dla osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe, której wysokość określa ustawa budżetowa. W szczególności brak podstaw do uwzględniania jednorazowych, wyjątkowych, czy przekraczających dotychczasową normę zarobków, które dany podmiot mógłby osiągnąć, gdyby nie konieczność stawiennictwa w sądzie⁶⁵.

Odnosnie terminu „wynagrodzenie jednego adwokata”, należy zauważyć, iż ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze, (t. jedn. Dz. U. z 2009 r., Nr 146, poz. 1188 z późn. zm.), nie reguluje problematyki wynagrodzenia adwokata za świadczenie pomocy prawnej w sprawach cywilnych. Artykuł 16 ust. 1 u.pr.adw. stanowi jedynie, że opłaty za czynności adwokackie ustala umowa z klientem, natomiast art. 16 ust. 2 i 3 u.pr.adw. przewiduje delegację dla Ministra Sprawiedliwości do określenia w drodze rozporządzeń: wysokości opłat za czynności adwokackie przez organami wymiaru sprawiedliwości, stanowiących podstawę do zasądzenia przez sądy kosztów zastępstwa prawnego i kosztów adwokackich, mając na względzie, że ustalenie opłaty wyższej niż stawka minimalna, lecz nieprzekraczającej sześciokrotności tej stawki, może być uzasadnione rodzajem i zawilnością sprawy oraz niezbędnym nakładem pracy adwokata; stawek minimalnych za czynności adwokackie, mając na względzie rodzaj i zawilność sprawy oraz wymagany nakład pracy adwokata. W rozporzą-

⁶³ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 stycznia 1997 r. w sprawie szczegółowych zasad udzielania urlopu wypoczynkowego, ustalania i wypłacania wynagrodzenia za czas urlopu oraz ekwiwalentu pieniężnego za urlop, (Dz. U. Nr 2, poz. 14 z późn. zm.).

⁶⁴ Por. Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze, T. 1, wyd. 3, Wielkie Komentarze, Lexis Nexis 2009, s. 353.

⁶⁵ Ibidem.

dzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu, określono zarówno stawki minimalne, jak i opłatę za czynności adwokata, przy czym podstawę zasądzenia takiej opłaty stanowią stawki minimalne, a sama opłata nie może być wyższa niż sześciokrotna stawka minimalna, ani przekraczać wartości przedmiotu sporu. Z powyższego wynika więc, że pojęcie „wynagrodzenie adwokata”, użyte w art. 98 § 2 k.p.c., należy odnieść do opłaty za czynności adwokackie nie wyższej niż sześciokrotna stawka minimalna. W przypadku prowadzenia procesu przez stronę osobiście lub przez nieprofesjonalnego pełnomocnika, w celu określenia wysokości kosztów niezbędnych, których może domagać się strona, niezbędne staje się hipotetyczne ustalenie wysokości opłaty, jaką uzyskalaby strona reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika⁶⁶.

Koszty procesu prowadzonego przez stronę reprezentowaną przez profesjonalnego pełnomocnika

Zgodnie z brzmieniem art. 98 § 3 w zw. z art. 99 k.p.c., do niezbędnych kosztów procesu prowadzonego przez stronę reprezentowaną przez profesjonalnego pełnomocnika zalicza się: wynagrodzenie, nie wyższe jednak niż stawki opłat określone w odrębnych przepisach i wydatki jednego pełnomocnika; koszty sądowe; koszty nakazanego przez sąd osobistego stawiennictwa strony.

O tym czy stronie przysługuje od przeciwnika zwrot wynagrodzenia za prowadzenie sprawy, nie decydują przepisy prawa materialnego regulujące jej prywatnoprawny

⁶⁶ Daczyński A., Koszty postępowania..., op. cit., s. 215.

stosunek do pełnomocnika ani fakt wypłacania mu wynagrodzenia, lecz wyłącznie przepisy prawa procesowego⁶⁷. Jak podkreśla J. Gudowski, uregulowanie odnośnie rozłożenia kosztów postępowania między stronami oraz określenia wysokości należnych kosztów zostało dokonane przez przepisy Kodeksu postępowania cywilnego w sposób autonomiczny, wyłączający zatem dopuszczalność potraktowania zasądzonych z tego tytułu sum jako roszczenia podlegającego przepisom prawa materialnego⁶⁸.

Zgodnie z brzmieniem art. 109 § 2 zdanie 2 k.p.c., przy ustalaniu wysokości kosztów poniesionych przez stronę reprezentowaną przez pełnomocnika będącego adwokatem, radcą prawnym, rzecznikiem patentowym, sąd bierze pod uwagę niezbędny nakład pracy takiego pełnomocnika oraz czynności podjęte przez niego w sprawie, a także charakter sprawy i wkład pracy pełnomocnika w przyczynienie się do jej wyjaśnienia i rozstrzygnięcia. Podstawę zasądzenia stosownej opłaty stanowią stawki minimalne określone w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu, (Dz. U. Nr 163, poz. 1348 z późn. zm.) oraz w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu, (Dz. U. Nr 163, poz. 1349 z późn. zm.). Wykładnia art. 109 § 2 zdanie 2 k.p.c. oraz unormowań zawartych w obu powyżej wska-

⁶⁷ Zob. orzeczenie SN z dnia 23 kwietnia 1965 r., I CR 27/65, OSPiKA 1966, Nr 1, poz. 11; Gudowski J., [w:] Erciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 354.

⁶⁸ Gudowski J., [w:] Erciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 354. Por. także wyrok SN z dnia 12 grudnia 1996 r., I CKU 40/96, OSNC 1997, Nr 5, poz. 52.

zanych rozporządzeniach budzi jednak w praktyce stosowania prawa wiele wątpliwości.

W doktrynie podkreśla się bowiem, iż według art. 16 ust. 1 u.pr.adw., opłaty za czynności adwokackie ustala umowa z klientem, zaś w myśl art. 29 ust. 1 u.pr.adw., koszty nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu ponosi Skarb Państwa. Podstawę prawną dla wydania przez Ministra Sprawiedliwości rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu, stanowi art. 16 ust. 2 i 3 oraz art. 29 ust. 2 u.pr.adw. Z kolei według art. 22⁵ ust. 1 u.r.pr., opłaty za czynności radców prawnych wykonujących zawód w kancelariach radców prawnych lub w spółkach: cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej, komandytowo-akcyjnej (zob. art. 8 ust. 1 u.r.pr.) oraz zatrudnionych na podstawie umowy cywilnoprawnej ustala umowa z klientem; natomiast na podstawie art. 22³ ust. 1 u.r.pr. koszty pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu ponosi Skarb Państwa. Podstawę prawną dla wydania przez Ministra Sprawiedliwości rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu stanowi art. 22³ ust. 2, art. 22⁵ ust. 2 i 3 u.r.pr.⁶⁹ Paragrafy 3 obu rozporządzeń stanowią, że przy ustalaniu w umowie opłaty bierze się pod uwagę rodzaj i stopień zawłości sprawy oraz wymagany nakład pracy adwokata lub radcy prawnego⁷⁰.

⁶⁹ Zob. Klatka Z., Co zmieniono w zasadach etyki radcy prawnego, *Radca Prawny* 2000, Nr 2, s. 9 i n.; Karnicka-Kawczyńska A., Glosa do uchwały SN z dnia 23 listopada 2000 r., III CZP 40/2000, *Prawo Spółek* 2002, Nr 5, s. 56.

⁷⁰ W polskiej literaturze przedmiotu uznać można za ugruntowane stanowisko, że sąd jest związany określeniem wysokości wynagrodzenia pełnomocnika wykwalifikowanego zapłaconego lub umówionego, a wykazane w spisie kosztów, o ile wysokość ta jest zgod-

W przypadkach szczególnie uzasadnionych, gdy przemia-
wia za tym sytuacja materialna lub rodzinna klienta albo
rodzaj sprawy, adwokat (radca prawny) może ustalić staw-
kę opłaty niższą niż stawka minimalna albo zrezygnować
z opłaty w całości. W tym ostatnim przypadku sąd może,
odpowiednio, zasądzić koszty zastępstwu w wysokości
ustalanej przez adwokata lub radcę prawnego. Natomiast
w § 2 obu rozporządzeń uregulowano wysokość opłat za
czynności wskazanych pełnomocników w przypadku, gdy
opłatę zasądza sąd. Zgodnie z przytoczoną regulacją praw-
ną, zasądzając opłatę za czynności profesjonalnego peł-
nomocnika z tytułu zastępstwa prawnego, sąd bierze pod
uwagę niezbędny nakład jego pracy, a także charakter spr-
awy i wkład pracy pełnomocnika w przyczynienie się do jej
wyjaśnienia i rozstrzygnięcia. Podstawę zasądzenia opłaty
stanowią stawki minimalne określone we wskazanych roz-
porządzeniach, przy czym opłata ta nie może być wyższa
niż sześciokrotna stawka minimalna ani przekraczać war-
tości przedmiotu sprawy⁷¹. W sprawach, w których stro-

---

na z obowiązującymi stawkami tego wynagrodzenia. Tak Zieliński
A., Rozstrzyganie o kosztach postępowania przed Naczelnym Są-
dem Administracyjnym, *Palestra* 1995, Nr 11-12, s. 18; Krzemiński
Z., *Zagadnienia wybrane...*, op. cit., s. 104; Ciepła H., [w:] Piasecki
K. red., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do artykułów
1-50514*, T. 1, wyd. 4, C.H. Beck, Warszawa 2006 s. 440. Jak podkre-
śla Korzan K., odmienny punkt widzenia kolidowałby z ideą swo-
bodnego kontraktowania, które w postępowych systemach praw-
nych cywilizowanego świata należy do rzędu najwyższych i nieprze-
mijających wartości. Idem, Glosa do postanowienia SA w Gdańsku
z 6 maja 1991 r., ACz 72/91, OSP 1992, Nr 11-12, poz. 237. Por. tak-
że uchwała SN z dnia 17 października 1991 r., III CZP 101/91, OSN
1992, Nr 5, poz. 73; uchwała SN z dnia 5 października 1994 r., III
CZP 125/94, OSNC 1995, Nr 2, poz. 33.

⁷¹ Jednakże częstą praktyką jest zasądzanie przez sądy stronie wygry-
wającej sprawę wyłącznie stawki minimalnej, niezależnie od zgło-
szonego żądania zasądzenia jej wielokrotności, co nie wypełnia
brzmienia ani celu obowiązujących przepisów. Zob. krytycznie na
ten temat Nowak A., *Praktyczne problemy zwrotu kosztów zastęp-
stwa procesowego w postępowaniu cywilnym*, Przegląd Prawa Han-

na korzysta z pomocy prawnej udzielonej przez adwokata (radcę prawnego) ustanowionego z urzędu, opłaty te sąd podwyższa o stawkę podatku od towarów i usług przewidzianą dla tego rodzaju czynności w przepisach o podatku od towarów i usług, obowiązującą w dniu orzekania o tych opłatach⁷². Jak z powyższej regulacji wynika, sąd, zasądzając wynagrodzenie należne stronie z tytułu zastępstwa procesowego adwokata (radcy prawnego), nie jest związany umową zawartą w przedmiocie tego wynagrodzenia zawartą między stroną a jej pełnomocnikiem⁷³. Zasądzając takie wynagrodzenie, sąd jest związany jedynie górną granicą takiego wynagrodzenia określoną w § 2 ust. 2 zdanie 2 obu rozporządzeń, czyli sześciokrotnością stawki minimalnej, przy czym powinien kierować się przesłankami, o jakich mowa w art. 109 zdanie 2 k.p.c. i § 2 ust. 1 powołanych obu rozporządzeń. Nie powinno jednak ulegać wątpliwości, że sąd nie powinien zasądzać wyższego wynagrodzenia niż określa to umowa zawarta między stroną a jej pełnomocnikiem, gdyż owa nadwyżka nie stanowi kosztów poniesionych przez stronę, a przy tym nie stanowi kosztów niezbędnych do celowego dochodzenia praw i celowej obrony⁷⁴. Wątpliwości, w świetle przedstawionych regulacji, budzi w doktrynie przedmiotu i praktyce sądowej to, czy sąd może zasądzić stosowne wynagrodzenie

---

dlowego 2006, Nr 7, s. 51. Wypada również zauważyć, że sądy nawet zasądzając koszty zastępstwa procesowego powyżej stawek minimalnych, przejawiają dość często nieprawidłową tendencję do tożsamości oceniania wysokości kosztów zastępstwa procesowego po obu stronach sporu; objawia się to w przypadkach częściowego uwzględnienia powództwa.

⁷² Zob. Kappes A., Uwagi o nowym rozporządzeniu w sprawie opłat za czynności adwokackie, *Palestra* 2002, Nr 11-12, s. 63; Zabłocki S., Co się komu należy? *Palestra* 2005, Nr 5-6, s. 234 i n.

⁷³ Zob. jednakże Łaguna Z., W kwestii zwrotu kosztów zastępstwa adwokackiego, *Palestra* 1959, Nr 1, s. 64.

⁷⁴ Daczyński A., op. cit., s. 217.

adwokata (radcy prawnego) poniżej stawki minimalnej⁷⁵. Przeciwko takiej możliwości zdaje się przemawiać treść § 3 ust. 3 powołanych powyżej rozporządzeń, który pozwala na zasądzenie kosztów zastępstwa poniżej stawki minimalnej jedynie w przypadku, gdy adwokat (radca prawny) ustalił w umowie z klientem stawkę opłaty niższą niż stawka minimalna⁷⁶.

Według § 4 ust. 2 powołanych rozporządzeń, w razie zmiany w toku postępowania wartości stanowiącej podstawę obliczenia opłat, bierze się pod uwagę wartość zmienioną poczynając od następnej instancji⁷⁷. W istocie o wysokości należnej opłaty za daną instancję z tytułu kosztów zastępstwa procesowego wykonywanego przez adwokata (radcę prawnego), powinna decydować wartość przedmiotu sporu (zaskarżenia) w chwili przystąpienia pełnomocnika do sprawy.

Natomiast zgodnie z brzmieniem § 5 wskazanych rozporządzeń Ministra Sprawiedliwości, wysokość stawek minimalnych w sprawach nieokreślonych w nich ustala się, przyjmując za podstawę stawkę w sprawach o najbardziej zbliżonym rodzaju.

Jeżeli strona nie zawarła ze swym pełnomocnikiem umowy co do wysokości wynagrodzenia za prowadzenie sprawy lub wykazania jej treści zaniecha, sąd powinien zasądzić kwotę, jaką uzna za stosowną, mając na uwadze stawki taryfowe⁷⁸. W takim przypadku sąd określa wysokość wynagrodzenia, uwzględniając charakter i stopień zażyłości sprawy oraz wymagany nakład pracy pełnomocni-

⁷⁵ Zob. Kappes A., Uwagi o nowym rozporządzeniu..., op. cit., s. 63.

⁷⁶ Zob. Kappes A., Uwagi o nowym rozporządzeniu..., op. cit., s. 63; postanowienie NSA z dnia 11 czerwca 2008 r., 1 FZ 177/08, nie publ.; postanowienie SA w Katowicach z dnia 30 września 2009 r., II AKz 643/09, Prok. i Pr. – wkładka 2010, Nr 11, s. 41;

⁷⁷ Zob. na temat wątpliwości co do restryktywnej wykładni tej regulacji Daczyński A., op. cit., s. 219-220.

⁷⁸ Ciepla H., [w:] Piasecki K. red., Kodeks postępowania cywilnego..., T. 1, op. cit., s. 440.

ka, a w przypadkach szczególnie uzasadnionych, gdy przemawia za tym sytuacja majątkowa lub rodzinna klienta albo rodzaj sprawy, może odpowiednio zasądzić koszty zastępstwa w wysokości ustalonej przez pełnomocnika albo nie przyznać wynagrodzenia w ogóle⁷⁹.

Wysokość wynagrodzenia umówionego z pełnomocnikiem należy sądowi wykazać najpóźniej przed zamknięciem rozprawy.

Odrębnym zagadnieniem pozostaje kwestia wynagrodzenia pełnomocnika ustanowionego dla strony z urzędu. Ustanowienie pełnomocnika z urzędu nie zwalnia strony od obowiązku zwrotu kosztów przeciwnikowi (art. 121 k.p.c.). Problematykę zasad przyznawania pełnomocnikowi z urzędu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej regulują przede wszystkim art. 122 k.p.c. i § 19-21 rozp.o.cz.adw. oraz § 15-17 rozp.o.cz.r.pr. W myśl tych przepisów koszty nieopłaconej pomocy prawnej ponoszone przez Skarb Państwa obejmują: opłatę w wysokości nie wyższej niż 150% stawek minimalnych, a także niezbędne, udokumentowane wydatki adwokata (radcy prawnego). W sprawie cywilnej, w której kosztami procesu został obciążony przeciwnik procesowy strony korzystającej z pomocy udzielonej przez adwokata ustanowionego z urzędu, koszty, o których mowa w § 19 rozp.o.cz.adw. i § 17 rozp.o.cz.r.pr., sąd przyznaje po wykazaniu bezskuteczności ich egzekucji.

Jeżeli strona, którą reprezentuje pełnomocnik ustanowiony z urzędu, wygrała sprawę i są podstawy do zasądzenia na jej rzecz od przeciwnika zwrotu kosztów procesu, wówczas sąd zasądzi te koszty na rzecz strony wygrywającej, przy czym dotyczy to także nieopłaconych kosztów zastępstwa procesowego udzielonego z urzędu na rzecz

⁷⁹ Por. orzeczenie SN z dnia 31 marca 1955 r., I CZ 316/54, OSNCK 1955, Nr 4, poz. 89; postanowienie SN z dnia 25 stycznia 1978 r., II CZ 122/77, OSPiKA 1979, Nr 4, poz. 73 z glosą J. Mokrego; uchwała SN z dnia 17 października 1991 r., III CZP 101/91, OSNCP 1992, Nr 5, poz. 73.

strony wygrywającej sprawę (zob. art. 122 k.p.c.). Pełnomocnik ustanowiony z urzędu ma prawo, z wyłączeniem strony, ściągnąć sumę należną mu tytułem wynagrodzenia i zwrotu wydatków z kosztów zasądzonych na rzecz tej strony od przeciwnika⁸⁰. Na kosztach tych, pełnomocnikowi procesowemu przysługuje pierwszeństwo przed roszczeniami osób trzecich. Ponadto przeciwnik nie może czynić żadnych potrąceń, z wyjątkiem kosztów nawzajem mu przyznanych od strony zwolnionej od kosztów sądowych.

Pełnomocnik z urzędu jest umocowany do odbioru kosztów procesu od strony przeciwnej (art. 91 pkt 5 k.p.c.).

Wskazane powyżej zasady powodują, że w sytuacji gdy stroną reprezentuje pełnomocnik z urzędu i sąd zasądza na jej rzecz koszty procesu od przeciwnika, celowe jest określenie w postanowieniu sądu rozstrzygającym o kosztach procesu wysokości wynagrodzenia i wydatków należnych pełnomocnikowi z urzędu, ze względu na wskazaną możliwość uzyskania przez niego klauzuli wykonalności w granicach należnej mu kwoty. W przeciwnym razie sąd nadający klauzulę wykonalności na rzecz pełnomocnika z urzędu, określając zakres klauzuli wykonalności, ustalałby wysokość tego wynagrodzenia⁸¹.

Jeżeli natomiast brak było podstaw do zasądzenia kosztów procesu na rzecz strony reprezentowanej przez pełnomocnika z urzędu, to może on zwrócić się do sądu o przyznanie kosztów nieopłaconej pomocy prawnej. W świetle stanowiska judykatury, dotyczy to także sytuacji, w której sąd na podstawie art. 100 k.p.c. zniósł wzajemnie między stronami koszty procesu⁸². Wniosek taki powinien zawierać oświadczenie, że opłaty nie zostały zapłacone w całości lub w części, przy czym brak owego oświadczenia bę-

⁸⁰ Orzeczenie SN z dnia 2 listopada 1954 r., II CZ 248/54, PiP 1955, Nr 5, s. 150.

⁸¹ Tak Daczyński A., op. cit., s. 222.

⁸² Uchwała SN z dnia 5 kwietnia 1991 r., II CZP 22/91, OSNCP 1992, Nr 2, poz. 18.

dzie skutkowało oddaleniem wniosku bez wzywania do jego uzupełnienia⁸³. Omawiany wniosek o przyznanie kosztów pomocy prawnej udzielonej z urzędu będzie także mógł być złożony w przypadku zasądzenia na rzecz strony reprezentowanej przez pełnomocnika z urzędu kosztów procesu (art. 122 k.p.c.) co do różnicy między wysokością należnych temu pełnomocnikowi wydatków i wynagrodzenia a zasądzonymi od przeciwnika kosztami procesu. Wniosek taki może być także złożony pomimo zasądzenia tych kosztów od przeciwnika w wysokości obejmującej wynagrodzenie i wydatki pełnomocnika z urzędu, jednak w tym przypadku warunkiem uwzględnienia takiego wniosku jest wykazanie przed sądem bezskuteczności egzekucji tych kosztów. Wykazanie tej ostatniej przesłanki może nastąpić w szczególności na podstawie postanowienia komornika o umorzeniu z tej przyczyny postępowania egzekucyjnego (art. 824 § 1 pkt 3 k.p.c.), lub w inny sposób, gdyż obowiązujące w tej mierze przepisy nie zawierają żadnych ograniczeń⁸⁴.

Współcześnie w judykaturze i doktrynie za utrwalony należy uznać pogląd, zgodnie z którym adwokatowi (radcy prawnemu) nie przysługują koszty pomocy prawnej udzielonej stronie z uchybieniem podstawowym zasadom staranności i profesjonalizmu⁸⁵. W szczególności, skarga kasacyjna wniesiona przez adwokata (radcę prawnego) ustanowionego dla strony zwolnionej od kosztów sądowych, niezawierająca przytoczenia podstaw kasacyjnych bądź ich uzasadnienia, nie jest udzieleniem pomocy prawnej w rozumieniu rozporządzenia, za którą koszty ponosi Skarb

⁸³ Zob. postanowienie SN z dnia 14 października 1998 r., II CKN 687/98, OSNC 1999, Nr 3, poz. 63 z gloszą A. Zielińskiego, Palestra 1999, Nr 11, s. 143.

⁸⁴ Daczyński A., op. cit., s. 222.

⁸⁵ Postanowienie SN z dnia 20 września 2007 r., II CZ 69/07, OSNC 2008, Nr 3, poz. 41.

Państwa⁸⁶. Można także przyjąć, że omawiane koszty nie przysługują również wtedy, gdy pełnomocnik ustanowiony przez sąd, mimo oczywistych przeciwwskazań i przewidywań, sporządził i wniósł skargę kasacyjną, która nie została przyjęta bez rozpoznania z braku przesłanek określonych w art. 398⁹ § 1 k.p.c.⁸⁷

Koszty nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu w postępowaniu kasacyjnym podlegają zasądzeniu na rzecz adwokata (radcy prawnego), który wniósł skargę kasacyjną, także wówczas, gdy na rozprawie przed Sądem Najwyższym zastępował go inny adwokat (radca prawny), wyznaczony do tej czynności na podstawie art. 117 § 5 k.p.c.⁸⁸

W skład niezbędnych kosztów procesu strony reprezentowanej przez adwokata z wyboru nie wchodzi podatek od towarów i usług⁸⁹. Natomiast w sprawach, w których strona korzysta z pomocy prawnej udzielonej przez pełnomocnika ustanowionego z urzędu, opłatę sąd podwyższa o stawkę podatku VAT dla tego rodzaju czynności, obowiązującą w dniu orzekania o tej opłacie (zob. § 2 ust. 3 rozp.o.cz.adw.; § 2 ust. 3 rozp.o.cz.r.pr.). Powołane akty prawne nie regulują jednak problematyki wydatków fachowego pełnomocnika. Trzeba zatem przy-

⁸⁶ Postanowienie SN z dnia 18 marca 1999 r., I CKN 1046/97, OSNC 1999, Nr 10, poz. 178; postanowienie SN z dnia 12 lutego 1999 r., II CKN 341/98, OSNC 1999, Nr 6, poz. 123 z glosą A. Zielińskiego, Pałestra 1999/2000, Nr 12-1, s. 174.

⁸⁷ Por. uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 21 września 2000 r., III CZP 14/00, OSNC 2001, Nr 2, poz. 21.

⁸⁸ Wyrok SN z dnia 15 listopada 1996 r., II CKN 10/96, OSNCP 1997, Nr 4, poz. 40.

⁸⁹ Uchwała SN z dnia 10 lutego 1995 r., III CZP 4/95, OSN 1995, Nr 5, poz. 79 z glosą Marszałkowskiej-Krześ E., Krzesia S., M. Praw. 1995, Nr 8, s. 239; uchwała SN z dnia 25 stycznia 2007 r., II CZP 95/06, OSNC 2007, Nr 12, poz. 179; Warfołomiejew A., VAT od usług adwokackich, Pałestra 1995, Nr 11-12, s. 20 i n.; Zieliński A., Glosa do uchwały SN z dnia 10 lutego 1995 r., III CZP 4/95, Pałestra 1995, Nr 7-8, s. 219.

jąć, że w zakresie kosztów przejazdu zastosowanie znajdują te same zasady ich obliczania jak w stosunku do strony (świadka), natomiast co do pozostałych wydatków pozostaje kierowanie się podstawową zasadą niezbędności i celowości tych wydatków⁹⁰. Artykuł 98 § 1 k.p.c., chroniąc stronę przegrywającą sprawę, przewiduje obowiązek zwrotu przez nią przeciwnikowi jedynie tych kosztów procesu, które są niezbędne do celowego dochodzenia praw lub celowej obrony.

Zgodnie z brzmieniem art. 98 § 3 w zw. z art. 99 k.p.c., do niezbędnych kosztów procesu można zaliczyć tylko wydatki i wynagrodzenie jednego adwokata, radcy prawnego lub rzecznika patentowego. Jeżeli zatem strona miała więcej niż jednego fachowego pełnomocnika, do rozliczenia kosztów procesu należy najpierw ocenić, które z wydatków poniesionych przez pełnomocników są konieczne i po tej analizie zaliczyć wydatki tego pełnomocnika, które są najwyższe⁹¹.

W przypadku kiedy po jednej stronie procesu występuje kilka podmiotów, z których każdy jest reprezentowany przez innego pełnomocnika, każdej z nich przysługuje od przeciwnika zwrot kosztów procesu w zakresie określonym w art. 98 § 3 k.p.c. Współuczestnikom procesu zastąpionym przez jednego pełnomocnika, w razie wygrania przez nich sprawy, sąd przyznaje zwrot kosztów procesu z tytułu poniesionych przez nich wydatków na opłacenie pełnomocnika procesowego w wysokości jednego wynagrodzenia należnego adwokatowi w granicach obowiązujących stawek.⁹²

⁹⁰ Wyrok SN dnia 25 sierpnia 1967 r., I CR 61/67, nie publ.

⁹¹ Daczyński A., op. cit., s. 224. Por. także Piekarski M., Wilewski M., Z problematyki kosztów procesu cywilnego, *Palestra* 1967, Z. 1, s. 35.

⁹² Por. uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 20 grudnia 1963 r., III PO 17/63, OSN 1964, Nr 6, poz. 107.

Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, jak też powołane powyżej rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości nie regulują problematyki wynagrodzenia fachowego pełnomocnika reprezentującego kilka osób w sprawie. Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że wygrywającym proces współuczestnikom, o których mowa w art. 72 § 1 pkt 1 k.p.c., reprezentowanym przez tego samego radcę prawnego, sąd przyznaje zwrot kosztów w wysokości odpowiadającej wynagrodzeniu jednego pełnomocnika⁹³. Jednakże przedstawione stanowisko judykatury, budzi w tej kwestii uzasadnione wątpliwości. Z jednej bowiem strony, porównując od rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 1967 r. w sprawie opłat za czynności zespołów adwokackich (Dz. U. Nr 48, poz. 241 z późn. zm.), także w kolejnych rozporządzeniach określających wysokość tych opłat, przewidywano z różnymi modyfikacjami, iż za prowadzenie sprawy w imieniu kilku osób należy się wynagrodzenie od każdej z nich jedynie wówczas, gdy zastępowanie więcej niż jednej osoby powoduje szczególne zwiększenie nakładu pracy. Zagadnienie to zostało natomiast pominięte w rozporządzeniach Ministra Sprawiedliwości: z dnia 12 grudnia 1997 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz opłat za czynności radców prawnych (Dz. U. Nr 154, poz. 1013 z późn. zm.) oraz z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu, a także z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy

⁹³ Uchwała SN z dnia 30 stycznia 2007 r., II CZP 130/06, M. Praw. 2007, Nr 21, s. 1197 z glosą A. Zielińskiego, OSP 2007, Nr 12, poz. 140 oraz glosą G. Julke, Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa 2008, Nr 3, s. 67 i n. Por. także postanowienie SN z dnia 12 lipca 1980 r., II CZ 79/80, OSNC 1981, Nr 2-3, poz. 37; uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 20 grudnia 1963 r., III PO 17/63, OSN 1964, Nr 6, poz. 107.

prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu. Zdaniem A. Daczyńskiego można więc przyjąć tezę, że w obecnym stanie prawnym każdemu z wygrywających proces współuczestników procesowych reprezentowanych przez tego samego profesjonalnego pełnomocnika procesowego, sąd powinien zasądzić zwrot kosztów zastępstwa procesowego w wysokości wynagrodzenia jednego pełnomocnika. Na poparcie tego stanowiska powołuje się treść art. 98 § 1 k.p.c. Każdemu ze współuczestników procesu wygrywającemu sprawę należy się od strony przegrywającej zwrot poniesionych przez niego kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego obejmującego wynagrodzenie adwokata (radcy prawnego, rzecznika patentowego). Jeżeli zatem każdy ze współuczestników wygrywających sprawę jest reprezentowany przez innego pełnomocnika procesowego, wówczas sąd zasądzi zwrot kosztów procesu na rzecz każdego ze współuczestników w wysokości odpowiadającej wynagrodzeniu tego pełnomocnika, i to niezależnie od tego, o jaki rodzaj współuczestnictwa chodzi. Przyjęcie odmiennego poglądu prowadziło by mogło do niespójności wykładni art. 98 k.p.c., gdyż z jednej strony każdemu ze współuczestników działających osobiście i wygrywającemu sprawę, sąd zasądziłby zwrot kosztów procesu w wysokości nieprzekraczającej wynagrodzenia jednego pełnomocnika procesowego, natomiast gdyby tych współuczestników reprezentował jeden pełnomocnik, wówczas wszystkim współuczestnikom łącznie należałby się zwrot kosztów w wysokości odpowiadającej wynagrodzeniu tylko jednego pełnomocnika. Ponadto do odmiennego stanowiska nie prowadzi treść art. 109 § 2 zdanie 2 k.p.c., nakazującego przy ustalaniu wysokości kosztów poniesionych przez stronę reprezentowaną przez pełnomocnika będącego adwokatem, radcą prawnym lub rzecznikiem patentowym, branie pod uwagę: niezbędnego nakładu pracy pełnomocnika oraz czynności

podjętych przez niego w sprawie, a także charakteru sprawy i wkładu pełnomocnika w przyczynienie się do jej wyjaśnienia i rozstrzygnięcia. Jak trafnie podkreśla się w literaturze przedmiotu, cytowany przepis odnosi się bowiem do poszczególnych współuczestników procesu, a nie łącznie do całej strony procesu, na którą składa się wielu jego współuczestników⁹⁴.

Według stanowiska judykatury, w przypadku gdy profesjonalny pełnomocnik zastępuje stronę w postępowaniu, w którym jedna ze stron wytacza powództwo wzajemne, należy mu się jedno łączne wynagrodzenie. W sprawach majątkowych podstawą obliczenia zasadniczego wynagrodzenia pełnomocnika w takim przypadku jest wartość przedmiotu sporu, obliczona dla powództwa głównego i wzajemnego łącznie⁹⁵.

Wynagrodzenie adwokata w sprawie o wyłączenie współnika ze spółki z ograniczoną odpowiedzialnością określa się stosownie do wartości przedmiotu sporu⁹⁶.

W razie udzielenia przez radcę prawnego związku zawodowego, jako pełnomocnika procesowego pracownika, dalszego pełnomocnictwa adwokatowi, do niezbędnych kosztów procesu zalicza się wynagrodzenie tego adwokata⁹⁷.

Do ogółu czynności adwokata w procesie należy także wzięcie udziału w sprawie o sprostowanie, uzupełnienie lub wykładnię wyroku, a zatem za te czynności nie należy mu się osobne wynagrodzenie⁹⁸.

⁹⁴ Daczyński A., op. cit., s. 225-226.

⁹⁵ Orzeczenie SN z dnia 25 lipca 1953 r., II C 609/53, OSN 1954, Nr 3, poz. 61.

⁹⁶ Uchwała SN z dnia 7 lipca 1993 r., III CZP 83/93, Radca Prawny 1993, Nr 6, s. 43.

⁹⁷ Uchwała SN z dnia 25 lipca 1968 r., III PZP 31/68, OSNCP 1969, Nr 3, poz. 47.

⁹⁸ Por. orzeczenie SN z dnia 15 lutego 1935 r., II C 921/34, Zb. Orz. 1935, Nr IX, poz. 363.

Stronie należy się zwrot wynagrodzenia adwokata związanego z postępowaniem o nadanie klauzuli wykonalności⁹⁹.

W wypadku uwzględnienia skargi na naruszenie prawa stron do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki sąd zasądza od Skarbu Państwa na żądanie strony reprezentowanej w tym postępowaniu przez adwokata, koszty zastępstwa procesowego należne za prowadzenie spraw w postępowaniu zażaleniovym¹⁰⁰.

Zwrot kosztów adwokackich zasądza się na rzecz strony reprezentowanej przez adwokata, a nie na rzecz samego adwokata¹⁰¹.

Istotne rozbieżności w nauce i praktyce uwidaczniają się również w podejściu do problemu prawa profesjonalnego pełnomocnika będącego stroną, do wynagrodzenia, o jakim mowa w art. 98 § 3 k.p.c.¹⁰²

⁹⁹ Uchwała SN z dnia 6 lipca 1970 r., III CZP 48/70, OSNCP 1971, Nr 2, poz. 24 z aprobowaną glosą S. Garlickiego, Palestra 1972, Nr 1, s. 84; uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów SN z dnia 5 lipca 1974 r., III CZP 25/74, OSNCP 1975, Nr 1, poz. 2.

¹⁰⁰ Uchwała SN z dnia 21 czerwca 2006 r., III PZP 1/06, OSNP 2007, Nr 1-2, poz. 34.

¹⁰¹ Por. orzeczenie SN z dnia 2 listopada 1954 r., 2 CZ 248/54, PiP 1955, Nr 5, s. 150; uzasadnienie wyroku SN z dnia 20 stycznia 1975 r., II CR 784/74, OSPiKA 1975, Nr 11, poz. 241; postanowienie SN z dnia 8 września 1982 r., I CZ 83/82, LEX Nr 8459.

¹⁰² Zob. postanowienie SN z dnia 19 stycznia 1968 r., I CR 410/67, OSNCP 1968, Nr 8-9, poz. 152, w którym organ ten stwierdził, że wynagrodzenie i wydatki adwokata zalicza się do kosztów procesu tylko wówczas, gdy reprezentuje on stronę, a nie wtedy, gdy bierze udział w sprawie we własnym imieniu. Por. zarazem odmienną tezę wyrażoną w postanowieniu SN z dnia 16 sierpnia 1965 r., II PZ 29/63, NP 1966, Nr 9, s. 1142 z glosą aprobowaną M. Wilewskiego, NP 1966, Nr 9, s. 1147-1149. Zob. też Piekarski M., Wilewski M., Z problematyki kosztów..., op. cit., Palestra 1967, Z. 1, s. 36-37; Piekarski M., Wilewski M., Koszty postępowania cywilnego..., op. cit., Palestra 1974, Z. 1, s. 44; Zieliński A., Spis kosztów i jego wiążący charakter dla sądu procesowego, Palestra 1977, Z. 8-9, s. 21; Krze-

W szczególności, w świetle stanowiska judykatury okoliczność, że syndyk masy upadłości jest adwokatem, nie uzasadnia przyznania mu wynagrodzenia przewidzianego w art. 98 § 3 k.p.c.¹⁰³

---

miński Z., [w:] Jodłowski J., Piasecki K. red., Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, T. 1, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1989, s. 215. Podobnie na tle Kodeksu postępowania cywilnego z 1933 r. Peiper L., Komentarz do Kodeksu Postępowania Cywilnego (Część pierwsza) i przepisów wprowadzających Kodeks Postępowania Cywilnego wraz z ustawami i rozporządzeniami dodatkowymi, tudzież z umowami międzynarodowymi, T. 1 (art. 1-392), Kraków 1934, s. 284. Z kolei Bukowski T. podkreśla, że adwokat zastępujący siebie samego we własnej sprawie ma prawo tylko do tych kosztów, jakie przysługują stronie działającej bez adwokata, w tym do równowartości utraconego zarobku. Tak Idem, Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 104. Natomiast zdaniem Grossa S., strona wygrywająca sprawę ma prawo wyłącznie do zwrotu poniesionych przez nią wydatków na prowadzenie sprawy, a takich wydatków adwokat jako strona nie ponosi. Tak Idem, Glosa krytyczna do postanowienia SN z dnia 16 sierpnia 1965 r., II PZ 29/63, NP 1966, Nr 9, s. 1147-1149. Omawiając postanowienie SN z dnia 19 stycznia 1968 r., I CR 410/67, Wengerek E. i Sobkowski J., Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego, NP 1970, Nr 5, s. 717, wypowiedzieli się za zaliczeniem do niezbędnych kosztów procesu wynagrodzenia w postaci równowartości zarobku utraconego wskutek stawiennictwa w sądzie, jeżeli adwokat wykaże, że na skutek tego stawiennictwa w sądzie nie mógł wystąpić jako pełnomocnik w innym procesie, w którym z tej przyczyny utracił wynagrodzenie adwokackie. Por. też Wengerek E., Przegląd orzecznictwa SN z zakresu procesu cywilnego, NP 1967, Nr 5, s. 668; Knoppek K., Adwokat w procesie cywilnym we własnej sprawie, Palestra 1979, Z. 5, s. 57 i n.. W świetle zasady prawnej uchwalonej przez skład siedmiu sędziów SN z dnia 28 kwietnia 1969 r., III CZP 111/68, OSNCP 1970, Nr 5, poz. 74, Skarbowi Państwa jako stronie procesu cywilnego przysługuje wynagrodzenie adwokackie tylko wówczas, gdy jest on reprezentowany w sądowym postępowaniu przez właściwego wykwalifikowanego pełnomocnika procesowego.

¹⁰³ Postanowienie SN z dnia 19 stycznia 1968 r., I CR 410/67, OSNCP 1968, Nr 8-9, poz. 152.

Koszty mediacji

Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 172, poz. 1438), z dniem 10 grudnia 2005 r. wprowadziła do kodeksu postępowania cywilnego instytucję mediacji, jako alternatywy w stosunku do kontradiktoryjnego, przewlekłego, sformalizowanego i drogiego sądowego postępowania cywilnego, sposób rozwiązywania sporów w sprawach cywilnych (art. 10, 98¹, 103 § 2, art. 104¹, art. 183¹-183¹⁵, 202¹, 259¹, 355 § 2 k.p.c.). Rozwiązania ustawowe dotyczące kosztów mediacji powinny stworzyć zachętę finansową dla stron do korzystania z mediacyjnego sposobu rozwiązywania sporów cywilnych. Jedną z niewątpliwych zalet instytucji mediacji jest to, że postępowanie mediacyjne może być stosunkowo tanie. Koszty postępowania mediacyjnego nie powinny przenosić kosztów sądowego postępowania¹⁰⁴. Przepisy kodeksu postępowania cywilnego dotyczące mediacji regulują także koszty mediacji.

Koszty postępowania mediacyjnego obejmują w szczególności wynagrodzenie i wydatki mediatora (art. 183⁵ k.p.c.) w zakresie, w jakim obciążają one stronę występującą o ich zwrot, koszty przejazdów oraz równowartość utraconego zarobku w związku z uczestnictwem w mediacji lub ewentualnie wynagrodzenie i wydatki reprezentującego stronę w postępowaniu mediacyjnym pełnomocnika. Zaliczeniu do kosztów procesu podlegają, na co wskazuje

¹⁰⁴ Demendecki T., op. cit., s. 131. Por. także Sobolewski P., Mediacja w sprawach cywilnych, Przegląd Prawa Handlowego 2006, Nr 2, s. 33.

odesłanie zawarte w art. 98¹ § 3 k.p.c., jedynie koszty niezbędne do przeprowadzenia postępowania mediacyjnego.

Koszty mediacji prowadzonej na skutek skierowania przez sąd w trakcie postępowania sądowego stanowią zawsze składnik niezbędnych kosztów procesu. Z kolei koszty mediacji prowadzonej na podstawie umowy normuje art. 98¹ § 2 k.p.c. Wchodzą one w skład niezbędnych kosztów procesu w ograniczonym zakresie (w wysokości nieprzekraczającej czwartej części opłaty) i to jedynie w razie wszczęcia postępowania cywilnego w ciągu trzech miesięcy od dnia zakończenia mediacji, która nie została zakończona ugodą, albo w ciągu trzech miesięcy od dnia uprawomocnienia się postanowienia o odmowie zatwierdzenia ugody przez sąd.

Wynagrodzenie i podlegające zwrotowi wydatki mediatora związane z prowadzeniem mediacji zawsze obciążają strony postępowania, nawet gdy mediacja toczy się na podstawie skierowania przez sąd (art. 183⁸ k.p.c.). W tym ostatnim przypadku, koszty mediacji ustala się zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 listopada 2005 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym (Dz. U. Nr 239, poz. 2018), wydanym na podstawie art. 98¹ § 4 k.p.c. W przypadku natomiast mediacji umownej, wysokość tych należności uzgadniają strony i mediator, na ogół indywidualnie albo przez zastosowanie taryfy opłat danego ośrodka mediacyjnego.

Z uwagi na dobrowolny charakter mediacji, przyjęto jako zasadę, że koszty te określają strony w umowie o me-

diację zawartą z mediatorem (art. 183⁵ k.p.c.)¹⁰⁵. Pomiedzy mediatorem (zespołem mediacyjnym) a stronami sporu dochodzi do nawiązania więzi umownej (umowa o świadczenie usług, do której stosuje się odpowiednio przepisy o umowie zleceniu – art. 750 k.c.¹⁰⁶). Umowa może także zawierać upoważnienie osoby trzeciej do ustalenia wysokości wynagrodzenia mediatora¹⁰⁷. Mediator może zgodzić się na prowadzenie mediacji bez wynagrodzenia. W przeciwnym wypadku mediatorowi przysługuje wynagrodzenie (art. 183⁵ k.p.c.). Jeżeli wynagrodzenie nie zostanie określone, do jego ustalenia może dojść w drodze postępowania sądowego¹⁰⁸.

Wynagrodzenie mediatora nie stanowi elementu wydatków w rozumieniu przepisów zawartych w ustawie o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (art. 6 u.k.s.c.). Sąd nie pobiera zatem żadnych zaliczek na wynagrodzenie mediatora i nie rozlicza kosztów mediacji (wynagrodzenia mediatora i jego wydatków) jako kosztów sądowych. Mediatorowi nie przysługują także wobec sądu żadne roszczenia o zwrot wydatków związanych z prowadzeniem mediacji. Wysokość wynagrodzenia mediatora może być przed-

¹⁰⁵ Szerzej na temat umowy o mediację por. m.in. Morek R., *Umowa o mediację i jej charakter*, [w:] Pazdan M., Popiołek W., Rott-Pietrzyk E., Szpunar M. red., *Europeizacja prawa prywatnego*, T. 1, Kraków 2008, s. 773 i n.

¹⁰⁶ Zgodzić się należy z poglądem M. Pazdana, iż zobowiązanie mediatora należy do zobowiązań starannego działania, a nie do zobowiązań rezultatu. Mediator nie może zagwarantować rozwiązania sporu ani doprowadzenia do zawarcia przez strony sporu ugody. Jego wynagrodzenie jest więc niezależne od wyniku mediacji. Łącząca mediatora i strony umowa o prowadzenie mediacji jest umową nienazwaną, do której na mocy art. 750 k.c. stosować należy odpowiednio przepisy o umowie zlecenia. Idem, *Prawa i obowiązki oraz odpowiedzialność mediatora*, [w:] *Odpowiedzialność cywilna – księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, Kraków 2004, s. 383.

¹⁰⁷ Pazdan M., *Prawa i obowiązki...*, op. cit., s. 385.

¹⁰⁸ Morek R., *Mediacja i arbitraż* (art. 183¹-183¹⁵, 1154-1217 KPC). *Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 62.

miotem umowy między mediatorem a stronami. Jest to umowa cywilnoprawna, a zatem wysokość wynagrodzenia za świadczenie usługi mediacyjnej przez mediatora podlega uzgodnieniu między nim a stronami zwracającymi się o przeprowadzenie mediacji. W przypadku mediatorów stałych, wysokość ich wynagrodzenia jest uzależniona od stawek określonych w regulacjach wewnętrznych stałych ośrodków mediacyjnych (regulaminach, cennikach). Uznać należy, że wskazanie przez strony w umowie o mediację danego ośrodka mediacyjnego jest równoznaczne z wyrażeniem przez nie zgody na przyjętą w tym ośrodku taryfę opłat, chyba że w umowie zastrzeżono inaczej.

Koszty mediacji, obejmujące wynagrodzenie mediatora i poniesione przez niego wydatki (art. 183⁵ k.p.c.), nie stanowią kosztów sądowych i nie podlegają regulacji ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Oznacza to, że zwolnienie strony od kosztów sądowych, niezależnie od jego podstawy, nie powoduje przejęcia przez Skarb Państwa obowiązku pokrycia kosztów związanych z prowadzeniem mediacji¹⁰⁹.

Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych przewiduje ponadto w sytuacji, gdy w toku postępowania sądowego zawarto ugodę przed mediatorem, zwrot przez sąd z urzędu 3/4 uiszczony opłaty od pisma wszczynającego postępowanie w pierwszej instancji (pozewu lub wniosku o wszczęcie postępowania nieprocesowego) – zob. art. 79 ust. 1 pkt 2 lit. a u.k.s.c. Takie rozwiązanie uzasadnione jest tym, iż nakład pracy i kosztów sądu (jako instytucji) w okresie od wniesienia pisma inicjującego postępowanie do zamknięcia pierwszego posiedzenia wyznaczonego na rozprawę jest nieporównywalnie niższy niż wymagany do zbadania sprawy w celu wydania rozstrzygnięcia merytorycznego w sprawie. Obowiązek sądu dokonania zwrotu z urzędu 3/4 opłaty od pisma

¹⁰⁹ Demendecki T., op. cit., s. 132.

wszczynającego postępowanie powstaje z chwilą uprawomocnienia się postanowienia o umorzeniu postępowania z powodu zawarcia ugody przed mediatorem.

Gdy w postępowaniu mediacyjnym nie doszło do zawarcia ugody, jak również wtedy, gdy w postępowaniu tym zawarto ugodę, która nie została następnie zatwierdzona przez sąd, część kosztów mediacji – w wysokości nieprzekraczającej czwartej części opłaty od pozwu – wchodzi w skład kosztów procesu, jeżeli strony skierują sprawę na drogę sądową w terminie trzech miesięcy od dnia zakończenia mediacji lub uprawomocnienia się postanowienia o odmowie zatwierdzenia przez sąd ugody zawartej przed mediatorem (art. 98¹ § 2 k.p.c.).

W tych sprawach, w których strony do mediacji skierował sąd, koszty mediacji wchodzi w skład kosztów procesu (art. 98¹ § 1 k.p.c.), co oznacza poddanie ich rozliczeniom między stronami w zależności od wyniku postępowania według zasad określonych w art. 98-109 k.p.c. W razie zawarcia ugody przed mediatorem, gdy strony do mediacji skierował sąd, koszty mediacji znosi się wzajemnie, chyba że strony postanowią inaczej (art. 104¹ k.p.c.). Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 listopada 2005 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym, wydane na podstawie delegacji ustawowej z art. 98¹ § 4 k.p.c., znajduje zastosowanie wyłącznie do kosztów mediacji wszczętej na podstawie skierowania przez sąd. Stawki w nim określone mogą być modyfikowane treścią umowy stron z mediatorem (por. jednakże art. 98¹ § 2 k.p.c. w kontekście określenia wysokości kosztów mediacji uznanych za niezbędne koszty postępowania). Zgodnie z prezentowanym rozporządzeniem, w sprawach o prawa majątkowe wynagrodzenie mediatora wynosi 1% wartości przedmiotu sporu, jednak nie mniej niż 30 zł i nie więcej niż 1 000 zł za całość postępowania mediacyjnego. Natomiast w spra-

wach o prawa majątkowe, w których wartości przedmiotu sporu nie da się ustalić, oraz o prawa niemajątkowe, wynagrodzenie mediatora za pierwsze posiedzenie mediacyjne, przeprowadzone w wyznaczonym przez sąd czasie mediacji, wynosi 60 zł, a za każde następne posiedzenie 25 zł. Wynagrodzenie mediatora podwyższa się o 10% za całość postępowania, jeżeli sąd upoważnił mediatora do zapoznania się z aktami sprawy. Zob. § 2 rozp.w.w.w.m.p.c. Natomiast zgodnie z § 3 rozp.w.w.w.m.p.c. zwrotowi podlegają udokumentowane i niezbędne wydatki mediatora poniesione w związku z przeprowadzeniem mediacji na pokrycie kosztów: przejazdów w wysokości i na warunkach określonych w przepisach dotyczących wysokości oraz warunków ustalenia należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej i samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju; zawiadomień stron; zużytych materiałów biurowych; wynajmu pomieszczenia niezbędnego do przeprowadzenia posiedzenia mediacyjnego, w wysokości nieprzekraczającej 50 zł za jedno posiedzenie¹¹⁰.

Jeżeli mediacja toczy się w ramach postępowania sądowego lub zakończyła się wcześniej niż trzy miesiące przed wszczęciem postępowania sądowego¹¹¹, niepowodzenie

¹¹⁰ Krytycznie na temat określenia wysokości wynagrodzenia mediatora w postępowaniu wszczętym na podstawie skierowania przez sąd zob. m.in. Pieckowski S., *Mediacja w sprawach cywilnych*, Difin, Warszawa 2006, s. 30 i n.

¹¹¹ Dla ustalenia kiedy mediacja się zakończyła i tym samym od kiedy biegnie wspomniany trzymiesięczny termin, decydujące znaczenie powinna mieć data wskazana w protokole z przebiegu mediacji. Por. Bernatowicz W., *Wszczęcie procesu cywilnego*, Acta Universitatis Wratislaviensis, 1960, Seria A, Nr 27, Prawo VII, s. 21-89; Broniewicz W., *Chwila wszczęcia cywilnego postępowania rozpoznawczego przed sądem powszechnym*, ZN ASW 1976, Nr 14, s. 59-78; Berutowicz W., *Znaczenie prawne sądowego dochodzenia roszczeń*, Warszawa 1966, s. 17.

mediacji powoduje włączenie jej kosztów do kosztów procesu i rozstrzygnięciem o nich na zasadach ogólnych¹¹².

---

¹¹² Tak Sobolewski P., *Mediacja w sprawach...*, op. cit., s. 31 i n.

Rozdział II

Funkcje kosztów postępowania cywilnego. Minimalizacja kosztów postępowania cywilnego

Funkcje, które spełnia postępowanie cywilne wymagają, aby nieograniczony dostęp do niego posiadał każdy podmiot poszukujący ochrony swoich praw cywilnych. Do czynników mających wpływ na sposób i zakres realizacji prawa do sądu należy również instytucja kosztów postępowania cywilnego. Koszty postępowania cywilnego traktowane bowiem jako „obiektywnie istniejące zło konieczne”¹¹³, „dolegliwość”¹¹⁴, czy „majątkowy ciężar procesowy”¹¹⁵ wpływają na decyzję w przedmiocie wszczęcia postępowania, a po jego wszczęciu na sposób i zakres korzystania ze środków dochodzenia lub obrony praw¹¹⁶.

W doktrynie procesu cywilnego, prezentowanych jest wiele klasyfikacji funkcji kosztów postępowania cywilnego, w zależności od przyjmowanego za podstawę podziału kryterium. Przy tym, pojęcie funkcji należy pojmować według utrwalonego w literaturze naukowej stanowiska, jako realne lub założone następstwa działania prawa rozpatrywane w dwóch płaszczyznach, a mianowicie w płaszczyźnie obowiązującego porządku prawnego oraz w płaszczyźnie społecznie pożądanym efektów działania¹¹⁷. Najczęściej spotykane podziały w obrębie przedmiotowej problematyki, prowadzą do wyodrębnienia funkcji: fiskalnej, oraz pozafiskalnej (społecznej oraz procesowej) kosztów postępowania cywilnego¹¹⁸. Jak podkreśla się w dok-

¹¹³ Wengerek E., Przegląd orzecznictwa..., op. cit., NP 1961, Nr 3, s. 225.

¹¹⁴ Hartmann P., *Kostengesetze*, 25. Auflage, C.H. Beck, München 1993, s. 7 i n.; Bukowski T., *Rozstrzygnięcie o kosztach...*, op. cit., s. 16.

¹¹⁵ Waligórski M., *Proces cywilny. Funkcja...*, op. cit., s. 191.

¹¹⁶ Zob. Bukowski T., *Rozstrzygnięcie o kosztach...*, op. cit., s. 16-17.

¹¹⁷ Zob. Leszczyński J., *Funkcje prawa* (hasło) [w:] Smoktunowicz E. red., *Wielka Encyklopedia Prawa*, op. cit., s. 257.

¹¹⁸ Tak Bukowski T., *Rozstrzygnięcie o kosztach...*, op. cit., s. 16 i n.; Rusek F., Kuryłowicz W., *Koszty sądowe...*, op. cit., s. 5. Warto zwrócić uwagę na inne, prezentowane w literaturze klasyfikacje funkcji kosztów postępowania cywilnego. Według W. Broniewicza koszty postępowania cywilnego „spełniają trojakią funkcję, a mianowicie funkcję odnoszącą się do samego postępowania, funkcję społeczną i funkcję

trynie, każda z funkcji kosztów postępowania pełni inną rolę w prawie procesowym cywilnym i pojawia się w nim z innych przyczyn. Nie wszystkie funkcje występują przy tym jednocześnie i z jednakowym nasileniem, ale wszystkie są ze sobą sprzężone i oddziałują na siebie. W konsekwencji trudno je niekiedy ściśle rozgraniczyć¹¹⁹. Intensywność i zakres oddziaływania każdej z nich determinują warunki ustrojowe oraz układ stosunków społecznych. Łącznie zazwyczaj wpływają na kształtowanie aktywnych postaw podmiotów procesowych dla zabezpieczenia prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Celem ich współistnienia jest ukształtowanie struktury kosztów w sposób zabezpieczający szeroki dostęp do wymiaru

---

fiskalną. Funkcja odnosząca się do samego postępowania polega na oddziaływaniu kosztów na decyzje zainteresowanych podmiotów co do wszczęcia postępowania i podejmowania w jego toku określonych czynności. Funkcja społeczna oznacza wpływ, jaki koszty postępowania wywierają na życie społeczne w sensie zarówno pozytywnym (np. przeciwdziałanie pieniactwu, szykanowaniu przeciwnika, ochronie fikcyjnej sfery prawnej w celu uzyskania niesłuszných korzyści i szkodenia interesom innych osób), jak i negatywnej (np. utrudnianie dostępu do wymiaru sprawiedliwości czy też naruszenie zasady faktycznej równości uczestników postępowania). Funkcja fiskalna, którą spełniają przede wszystkim koszty sądowe, polega na tym, że ponoszenie tych kosztów przez uczestników postępowania kompensuje w określonym zakresie wydatki ponoszone przez Skarb Państwa na utrzymanie i działalność organów wymiaru sprawiedliwości." Zob. Idem, *Postępowanie cywilne w zarysie*, wyd. 8, Lexis Nexis, Warszawa 2005, s. 92. Z kolei Resich Z. wskazuje na różne płaszczyzny analizy problematyki kosztów postępowania cywilnego, tożsamy z funkcjami kosztów postępowania cywilnego. Koszty postępowania cywilnego są określane przez wskazanego Autora jako szczególnego rodzaju regulator postępowania sądowego w sprawach cywilnych. Tak Resich Z., [w:] Jodłowski J., Resich Z., Lapierre J., Misiuk-Jodłowska T., Weitz K., *Postępowanie cywilne*, wyd. 4, Lexis Nexis, Warszawa 2005, s. 300. Por. także Brol J., Safjan M., *Koszty sądowe w sprawach cywilnych...*, op. cit., s. 15.

¹¹⁹ Tak Bukowski T., *Rozstrzygnięcie o kosztach...*, op. cit., s. 18; Stasiak J., *Zwolnienie od kosztów sądowych*, wyd. 1, Lexis Nexis, Warszawa 2010, s. 13.

sprawiedliwości wszystkich podmiotów prawa dla zapewnienia im powszechnej ochrony prawnej¹²⁰. Znajomość podstawowych funkcji kosztów postępowania cywilnego jest jednym z koniecznych warunków podniesienia rangi i prawidłowości sądowego rozstrzygnięcia o kosztach¹²¹. Brak znajomości wspomnianych funkcji ze strony ustawodawcy doprowadza do dysharmonii celów jakie zamierza osiągnąć ustalając wymiar poszczególnych rodzajów kosztów i ich system, zaś brak rozeznania w zakresie działania omawianych funkcji przez organ rozstrzygający i podmioty procesowe sprawia, że instytucja kosztów nie jest wykorzystywana jako optymalne narzędzie realizacji zadań postępowania cywilnego.

Istnienie funkcji fiskalnej wynika z faktu, iż koszty postępowania wpłacane są na rzecz Skarbu Państwa, stanowiąc przez to jego dochody. W zależności od przyjętego unormowania koszty te mogą stanowić dla Skarbu Państwa zwrot części albo całości kosztów związanych z utrzymaniem aparatu wymiaru sprawiedliwości w dziedzinie orzecznictwa w sprawach cywilnych, natomiast w wypadkach wynaturzeń tej funkcji mogą stanowić źródło dodatkowych wpływów skarbowych¹²².

Zasilanie budżetu państwa w taki sposób, pozostaje jednak zwykle ubocznym skutkiem ponoszenia przez uczestników postępowania cywilnego kosztów postępowania, bowiem w kształtowaniu ich wysokości chodzi przede wszystkim o cele pozafiskalne. Funkcja fiskalna jest zazwyczaj podporządkowana pozostałym funkcjom kosztów, w szczególności funkcji społecznej, bowiem osiągnięcie przez państwo dochodów z tego tytułu, powinno w założeniu posiadać drugorzędne znaczenie. W jej ramach powstaje określonego rodzaju stosunek prawny między Skarbem Państwa a każdą ze stron postępowania. Na kształt

¹²⁰ Korzan K., Koszty postępowania cywilnego..., op. cit., s. 36.

¹²¹ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 18.

¹²² Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 17-18.

tego stosunku prawnego, zasadniczy wpływ mają stosowne regulacje ustawowe, w szczególności dotyczące kosztów sądowych w sprawach cywilnych, zwolnienia od kosztów sądowych, wartości przedmiotu sporu¹²³.

Nauka i praktyka ujmują funkcje instytucji kosztów postępowania cywilnego nie tylko od strony zabezpieczenia interesów fiskalnych państwa¹²⁴. Do podstawowych funkcji pozafiskalnych zwykle się zalicza: funkcję społeczną oraz procesową. Zgodzić należy się przy tym z poglądem, iż każda z nich zawiera zarazem elementy wychowawcze, które mogą również występować obok funkcji fiskalnej kosztów postępowania cywilnego¹²⁵. Podkreśla się przy tym, że o intensywności funkcji pozafiskalnych kosztów postępowania cywilnego decyduje w danym systemie procesowym wysokość najszerzej pojętych kosztów postępowania cywilnego, konfiguracja ich czterech podstawowych składników (energia ludzka, czas, środki rzeczowe, środki finansowe) oraz praktyka rozstrzygania o kosztach od chwili wszczęcia aż do ostatecznego zakończenia postępowania. W szczególności, rozstrzygnięcia o kosztach o tyle skuteczniej mogą kształtować funkcje pozafiskalne kosztów postępowania cywilnego, że w przeciwieństwie do wyrokowania o roszczeniu procesowym, gdzie sąd nie ma wpływu na wysokość i rodzaj roszczenia materialnego będącego podstawą roszczenia procesowego, przy rozstrzyganiu o kosztach postępowania cywilnego sąd współdecyduje z pozostałymi podmiotami danego postępowania

¹²³ Zob. szerzej na ten temat Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 19-32.

¹²⁴ Gołąb S., Polska procedura cywilna – Projekty referentów z uzasadnieniem, T. 1, Kraków 1928, s. 102. Tenże Autor podkreśla, iż funkcje procesowe i fiskalne kosztów procesu są jednocześnie funkcjami społecznymi, skoro konieczność ochrony procesowej dla wszystkich obywateli i konieczność uwzględnienia potrzeb finansowych państwa wynikają z ogólnych potrzeb społecznych.

¹²⁵ Tak Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 33. Por. także Zieliński A., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 7.

nia o wysokości i strukturze ogólnych kosztów postępowania oraz objętych orzeczeniem końcowym kosztów w ścisłym znaczeniu¹²⁶.

Funkcja społeczna kosztów postępowania cywilnego jest ściśle związana z zasadą równouprawnienia stron i uczestników postępowania nieprocesowego. Obowiązujący kodeks postępowania cywilnego nie sformułował wprost tej zasady, ale zawiera wiele przepisów i instytucji prawnych, które poprzez regulację poszczególnych czynności procesowych i ich zespołów mogą oddziaływać na kształtowanie jej w praktyce, a nawet stanowić odpowiednie granice realizacji tej zasady. Jedną z nich jest instytucja kosztów postępowania cywilnego i rozstrzygnięcie o nich.

Koszty postępowania cywilnego w najszerszym znaczeniu stanowią z istoty swej dla stron, które je tymczasowo wykładają lub ostatecznie ponoszą – dolegliwość i uszczerbek natury zarówno ekonomicznej, jak i psychofizycznej. Jest on nierówno odczuwalny przez poszczególne podmioty postępowania cywilnego. Koszty postępowania cywilnego mają zaś tendencję do pogłębiania i uwypuklania nierównej sytuacji życiowej nie tylko podmiotów biorących udział w postępowaniu cywilnym, ale i tych, które stoją przed alternatywą wszczęcia postępowania, podjęcia lub niepodjęcia obrony swych praw i interesów prawnych¹²⁷. Nierówność ta występuje zawsze, a determinują ją zróżnicowany poziom: wykształcenia, zdolności umysłowych lub znajomości prawa. W wyniku podejmowania zbędnych czynności procesowych albo nieprawidłowości w prowadzeniu postępowania powstaje nierówność faktyczna, nawet jeśli podmioty są w podobnej sytuacji ekonomicznej¹²⁸. Realizacja funkcji społecznej kosztów postępowania

¹²⁶ Tak Siedlecki W., *Zasady wyrokowania w procesie cywilnym*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1957, s. 9-10.

¹²⁷ Bukowski T., *Rozstrzygnięcie o kosztach...*, op. cit., s. 35.

¹²⁸ Wengerek E., *Zasada równości w procesie cywilnym*, PiP 1955, Nr 11, s. 781.

cywilnego powinna więc zakładać zabezpieczenie możliwości ochrony praw podmiotów słabszych ekonomicznie lub osób nieporadnych z innych przyczyn. Funkcja społeczna koryguje ogólne zasady dotyczące kosztów postępowania cywilnego według pewnych wartości właściwych dla społeczeństwa. Jej najsilniejszym przejawem jest instytucja zwolnienia od kosztów sądowych w sprawach cywilnych. O realizowaniu przez ustawodawcę postulatów dotyczących tejże funkcji, świadczy także istnienie art. 102 k.p.c., pozwalającego kształtować ciężar ponoszenia kosztów danego postępowania cywilnego według reguł odbiegających od zasady odpowiedzialności za wynik postępowania. Zgodnie z tym przepisem, w wypadkach szczególnie uzasadnionych, sąd może zasądzić od strony przegranej tylko część kosztów procesu albo nie obciążać jej w ogóle kosztami. Ustawodawca nakłada zatem na sąd szczególny obowiązek w zakresie orzekania o kosztach postępowania cywilnego. Sąd powinien zatem rozstrzygać o kosztach postępowania cywilnego nie tylko zgodnie z zasadami ogólnymi, ale i w sposób społecznie słuszny. Jeżeli bowiem u podłoża postępowania cywilnego leży interes społeczny, powinnością sądu jest dbałość o to, by instytucja kosztów nie przerodziła się w środek pogłębiania nierówności społecznej albo wręcz w środek wzajemnego szkanowania się stron.

Z kolei funkcja procesowa z założenia powinna zapewniać powiązanie kosztów postępowania z ryzykiem przegrania sprawy. Ryzyko pobudza podmioty postępowania cywilnego do aktywności lub powstrzymuje je od podejmowania zbędnych, a przy tym zwiększających koszty postępowania, czynności procesowych. Na jej oddziaływanie podatne są przede wszystkim podmioty ekonomicznie słabsze oraz te, wykazujące szczególną dbałość o uniknięcie wydatków. W przypadkach krańcowych, przejawem tej funkcji może być nawet rezygnacja z dochodze-

nia lub obrony słusznych praw. Realizacja funkcji procesowej może w konsekwencji prowadzić do osiągnięcia skutków: społecznie pożądaných (jak przeciwdziałanie pieniaczemu procesowemu, szykanowaniu przeciwnika procesowego, fikcyjnym postępowaniom) lub społecznie niepożądaných (jak naruszanie interesów podmiotów ekonomicznie słabszych, pogłębianie faktycznej nierówności w zakresie dostępu do wymiaru sprawiedliwości)¹²⁹. Jedną z instytucji postępowania cywilnego realizujących funkcję procesową jest wartość przedmiotu sporu, uregulowana w art. 19-26 k.p.c. Pozytywnym skutkiem jej obowiązywania jest powstrzymanie podmiotów od wytaczania powództw o świadczenia, które są nadmiernie wygórowane, zaś negatywnym może być korzystanie z instytucji rozdrobnienia roszczeń o świadczenia podzielne. Niekorzystne oddziaływanie funkcji procesowej kosztów postępowania cywilnego przez wartość przedmiotu sporu będzie widoczne wtedy, gdy strona pewna wygranej umyślnie zawyży jej wartość, aby dokuczyć przeciwnikowi procesowemu. Skutki istnienia funkcji procesowej kosztów postępowania cywilnego widoczne są również w przypadkach gdy podmiotowi występującemu w postępowaniu pozostawiona została możliwość wyboru trybu postępowania, rodzaju powództwa czy innych środków procesowych prowadzących do osiągnięcia zamierzonego celu w postępowaniu. Funkcja procesowa kosztów postępowania cywilnego pozostaje także w związku z częstotliwością korzystania z instytucji kumulacji roszczeń, a także podmiotowej i przedmiotowej zmiany powództwa oraz powództwa wzajemnego¹³⁰. Osłabieniem funkcji procesowej jest natomiast

¹²⁹ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 17; Korzan K., Koszty postępowania cywilnego..., op. cit., s. 38 i n.; Gołąb S., Polska procedura cywilna..., op. cit., s. 105; Fierich F., Wykład z zakresu prawa procesu cywilnego, Kraków 1924, s. 52.

¹³⁰ Broniewicz E. W., Podmiotowa zmiana powództwa, NP 1966, Nr 1, s. 27.

wykładnia zawężająca pojęcia „koszty niezbędne do prowadzenia sprawy”. Wykładnia taka osłabia dyscyplinę procesową, a tym samym przedłuża proces i podwyższa jego koszty¹³¹. Przejawem omawianej funkcji będą również liczne przepisy dotyczące nakłaniania stron do zawarcia ugody, utrudniające szykanowanie przeciwnika procesowego (por. art. 101 i 103 k.p.c.)¹³².

Przedstawione funkcje realizowane przez koszty postępowania cywilnego wskazują przyczyny, dla których postępowanie cywilne musi pozostać co do zasady związane z odpłatnością za jego wszczęcie i prowadzenie. Za optymalny należałoby uznać taki system kosztów postępowania cywilnego, w którym odejście od zasady odpłatności następowałoby we wszystkich uzasadnionych społecznie przypadkach, zmniejszając z drugiej strony wpływy do budżetu państwa w jak najmniejszym stopniu. Przepisy dotyczące kosztów postępowania cywilnego powinny również realizować ogólną funkcję procesową przez obciążenie stron, także zwolnionych od kosztów sądowych, ryzykiem finansowym przegrania sprawy¹³³.

Na podstawie analizy istoty i struktury kosztów postępowania cywilnego oraz ich podstawowych funkcji w literaturze przedmiotu formułuje się szereg wniosków teoretycznych. Można zgodzić się z poglądem, iż nie do przyjęcia jest koncepcja procesu cywilnego całkowicie wolnego od jakichkolwiek nakładów. Jednocześnie nie można zaakceptować modelu procesu cywilnego drogiego, w którym koszty sumaryczne kształtowałyby się żywiołowo, bowiem jedną z barier, które mogą skutecznie przeciwdziałać realizacji zasady prawa do sądu są właśnie wysokie koszty.

¹³¹ Wengerek E., Koncentracja materiału procesowego..., op. cit., s. 56 i n.

¹³² Gołąb S., Polska procedura cywilna..., op. cit., s. 83; Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 47-58; Stasiak J., Zwolnienie..., op. cit., s. 18.

¹³³ Tak Stasiak J., Zwolnienie..., op. cit., s. 18.

Optymalnym modelem procesu cywilnego, z perspektywy prowadzonych rozważań, wydaje się więc taki, który jest możliwie tani dla wszystkich uczestniczących w nim podmiotów, czyli „prowadzący do zamierzonego i prawidłowego rezultatu ostatecznego, przy możliwie małym w danych warunkach zużyciu czasu, energii ludzkiej, środków rzeczowych i środków pieniężnych.”¹³⁴ „Rozstrzygnięcie o ogólnych kosztach postępowania cywilnego w konkretnej sprawie będzie całkowicie prawidłowe jedynie wtedy, gdy do orzeczenia końcowego [...] sąd doszedł najniższym w danych warunkach kosztem ogólnym, a więc przy możliwie najmniejszym zaangażowaniu walorów z dziedziny ekonomiki, czy też wartości niewymierzalnych za pomocą pieniądza.”¹³⁵

Jak podkreśla się w literaturze przedmiotu, problem minimalizacji kosztów postępowania cywilnego znajduje się w innej płaszczyźnie zagadnień niż nakłady ponoszone przez państwo na utrzymanie wymiaru sprawiedliwości. Koszty postępowania cywilnego powinny być określone w drodze ustawy aby stanowiły pewną dolegliwość dla wszystkich podmiotów, niezależnie od ich statusu majątkowego. Zapewnieniu zaś dostępu do wymiaru sprawiedliwości podmiotom w słabszej kondycji ekonomicznej ma służyć instytucja zwolnienia od kosztów sądowych. Celem tego określenia jest zabezpieczenie prawidłowego funkcjonowania sądownictwa. Owa prawidłowość zaś jest wartością nadrzędną. Łączenie w literaturze zagadnienia minimalizacji kosztów postępowania cywilnego z nakładami dokonywanymi przez państwo na utrzymanie wymiaru sprawiedliwości, wynika z pomieszania tych nakładów z kosztami postępowania cywilnego. Problem minimalizacji jest więc aktualny wyłącznie w kontekście kosztów postępowania cywilnego. Są one wprawdzie dokładnie okre-

¹³⁴ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 63.

¹³⁵ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 66-67.

ślone przez ustawodawcę w regulacjach prawnych, ale przy rozpoznawaniu konkretnych spraw, koszty te sumarycznie powstają w różnej wysokości. Nawet w tych samych typach spraw koszty nie są jednakowe¹³⁶.

Minimalizacja kosztów postępowania cywilnego to problem z dziedziny prakseologii – nauki o sprawności działalności ludzkiej. Owa sprawność sprowadza się, zdaniem T. Kotarbińskiego, do skuteczności i gospodarności. Skuteczność według cytowanego Autora „polega na tym, że robi się to, co jest dobrym środkiem do postawionego celu i nie popełnia się pod tym względem błędów. Gospodarność, czyli ekonomiczność zasądza się na tym, że się operuje w sposób oszczędny i wydajny posiadanymi zasobami miejsca, czasu, materiału, narzędzi i energii.”¹³⁷

W piśmiennictwie postulat dążenia do zmniejszenia społecznych kosztów postępowania od dawna uznaje się za powinność sądów, zwracając uwagę, że zachodzi potrzeba przeniesienia na grunt postępowania cywilnego prakseologicznej zasady osiągnięcia maksymalnych rezultatów minimalnym wysiłkiem.¹³⁸ Zasadę tę propaguje również współczesna nauka, dopatrując się w niej istotnego narzędzia efektywności postępowania cywilnego. Efektywność postępowania wydaje się być spełniona, gdy cel postępowania zostanie zrealizowany w sposób sprawny i szybki oraz przy użyciu najtańszych środków¹³⁹.

Sprawnym określa się takie działanie, które jest zarazem celowe, energiczne oraz ekonomiczne¹⁴⁰.

¹³⁶ Korzan K., Koszty postępowania cywilnego..., op. cit., s. 45-46.

¹³⁷ Kotarbiński T., Hasło dobrej roboty, Warszawa 1975, s. 13 i n.

¹³⁸ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 64; Waśkowski E., System procesu cywilnego. Wstęp teoretyczny, Zasady racjonalnego ustroju sądów i procesu cywilnego, T. 1, Wilno 1932, s. 205.

¹³⁹ Zob. Korzan K., Znaczenie jedności postępowania cywilnego dla gwarancji praworządności, PiP 1981, Nr 6, s. 64.

¹⁴⁰ Kotarbiński T., Drogi dociekań własnych: Fragmenty filozoficzne, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1986, s. 170.

Tendencje rozwojowe sprawności postępowania oraz prawidłowego orzekania zawsze pozostawały w centrum zainteresowania teorii i praktyki. Jednak jak podkreśla się wyraźnie, w przypadku kolizji obu wskazanych wartości, prymat uzyskuje prawidłowość orzekania. Zdaniem H. Krzyżanowskiego „nie to będzie najlepsze postępowanie, które najprędzej i najoszczędniej spór zakończy, lecz to, które podaje niewątpliwie możebne środki do wykrycia prawdy.”¹⁴¹ W. Siedlecki również wyraźnie podkreśla, że „momenty ekonomii procesowej są zawsze bardzo istotne, niemniej jednak ich uwzględnienie nie może nastąpić kosztem innych, nie mniej ważnych a niekiedy donioślejszych, a zwłaszcza kosztem prawdy obiektywnej.”¹⁴²

W polskim Kodeksie postępowania cywilnego brak wyraźnych regulacji dotyczących minimalizacji kosztów postępowania cywilnego ale obowiązek prowadzenia postępowania przy użyciu minimalnych nakładów i kosztów wynika z całego zespołu norm procesowych.

Jednym z warunków prawidłowego rozstrzygnięcia o wysokości ogólnych kosztów postępowania cywilnego jest osiągnięcie możliwie wysokiego stopnia ekonomiczności działania wszystkich jego podmiotów, a organu rozstrzygającego w szczególności. Oczywiście za trafny przy tym należy uznać pogląd, iż postulowanej ekonomizacji zespołu czynności, z których składa się proces cywilny, nie można utożsamiać z zaleceniem powstrzymywania się od nakładu energii, czyli od osobistego wysiłku każdego podmiotu postępowania cywilnego. Raczej przeciwnie, dla osiągnięcia efektywności postępowania wymaga się wielokrotnie zwiększonej aktywności. Stąd postulatowi ekonomizacji czynności procesowych powinien w założeniu towarzyszyć jako nieodłączny postulat aktywności podmiotów postępowania cywilnego. Aktywność taka powinna cecho-

¹⁴¹ Krzyżanowski H., Zasady postępowania spornego cywilnego, Warszawa 1864, s. 78.

¹⁴² Siedlecki W., Podstawy rewizji cywilnej, Warszawa 1959, s. 188.

wać przede wszystkim sąd orzekający, gdyż ten chcąc realizować postulat taniości procesu cywilnego, musi procesem tym odpowiednio kierować i racjonalnie gospodarować; musi być sam aktywny i stymulować właściwy stopień aktywności procesowej innych podmiotów postępowania. W parze z taką aktywnością powinna iść także dbałość o to, aby proces przebiegał w sposób planowy, zmierzający do podstawowego celu, jakim jest wydanie prawidłowego orzeczenia. W tym celu konieczna staje się preparacja działań składających się na postępowanie. Do minimalizacji kosztów ogólnych każdego postępowania cywilnego przyczynia się prawidłowa organizacja działań jego podmiotów oraz umiejętne wykorzystanie środków postępu technicznego. Do takiego instrumentarium można więc zaliczyć w szczególności: kierownictwo sędziowskie, sygnalizację sądową, udzielanie pouczeń, należyte i terminowe przygotowywanie czynności sądowych, prowadzenie jednolitej archiwizacji danych, wykorzystywanie formularzy urzędowych, utrwalanie przebiegu czynności za pomocą zapisu audiowizualnego, wykorzystywanie nowoczesnych środków łączności w zakresie doręczeń i wezwań sądowych, wykorzystywanie najnowszych środków dowodowych, ciągłość referatu, przeciwdziałanie niepełnym dekretacjom sędziowskim, prekluzję sądową. W doktrynie podkreśla się także, że stopień minimalizacji kosztów, zależy w decydującej mierze od świadomości sędziego, jego doświadczenia życiowego oraz od znajomości zarówno ogólnych dyrektyw dobrego działania, sformułowanych przez prakseologię, jak i harmonizujących z nią dyrektyw i środków charakterystycznych dla postępowania cywilnego. Sędzia rozstrzygający o kosztach powinien poszukiwać zatem w konkretnych sytuacjach takich roz-

wiązań czy środków, które najlepiej służą ideałowi procesu możliwie taniego w danych warunkach¹⁴³.

---

¹⁴³ Jak stwierdza E. Wengerek, w polskim systemie procesowym duże znaczenie ma władza dyskrecyjonalna sądu, którego uznaniu pozostawia się ostatecznie wybór najlepszego sposobu przeprowadzenia postępowania. Zob. Idem, *Koncentracja materiału procesowego...*, op. cit., s. 70.

Rozdział III

Koszty postępowania cywilnego a naczelné zasady postępowania cywilnego

Problematyka rozstrzygania o kosztach postępowania cywilnego nie może być rozważana w oderwaniu od instytucji naczelných zasad postępowania cywilnego, obowiązujących w polskim prawie procesowym cywilnym.

Niewątpliwie określenie „zasada naczelná postępowania cywilnego” jest pojęciem doktrynalnym, a nie ustawowym; składającym się przy tym na zakres bardziej ogólnego pojęcia „zasady naczelnéj postępowania” jako takiego. Współcześnie przedstawiciele nauki mianem zasady naczelnéj procesowej określają najczęściej ogólną ideę dotyczącą węzłowego zagadnienia w procesie. Ujmowana w sensie abstrakcyjnym, to nie łączące się z żadnym systemem procesowym ogólne wskazanie możliwego kierunku rozwiązania w ustawie istotnego zagadnienia procesowego. W sensie konkretnym zaś, to odpowiednia (jednoimienna) zasada abstrakcyjna w takiej postaci, w jakiej zaakceptowana została i wyrażona w danym systemie procesowym. Tylko konkretna zasada obowiązuje – tak jak norma prawna – i można ją naruszyć. Przy tym, zasady konkretne wynikają bądź tylko z całokształtu przepisów, bądź ponadto wyrażone są w podstawowym kształcie w odrębnym przepisie prawnym (przepisach prawnych). Zasady procesowe pozostają ze sobą w określonych związkach i zależnościach, tworząc system podstawowych dyrektyw procesowych. Ogół zasad danego procesu określa zarazem jego model¹⁴⁴.

Zasady procesowe (maksymy procesowe) uznane są w doktrynie i judykaturze jako argumenty wyrażające idee uznane i notorycznie zaakceptowane, wywiedzione z doświadczenia wieków, w tym i z prawa naturalnego¹⁴⁵. Mają głównie wartość dydaktyczno-naukową; ujmowane są zależnie od wartości, które mają chronić lub wyrażać. Insty-

¹⁴⁴ Tylman J., Zasada procesowa (naczelná); pojęcie (hasło), [w:] Smoktunowicz E. red., Wielka Encyklopedia Prawa, op. cit., s. 1236-1237.

¹⁴⁵ Sawczuk M., Zasady procesu cywilnego, (hasło), [w:] Smoktunowicz E. red., Wielka Encyklopedia Prawa, op. cit., s. 1245-1246.

tucja zasad procesowych wyrasta bowiem z potrzeb naukowo-badawczych. Wypełnianie luk w ustawach zmusza do skomplikowanych zabiegów interpretacyjnych, co rodzi potrzebę sformułowania ogólnych dyrektyw wynikających z całokształtu konkretnych przepisów. Pojęcie zasady oznacza przeciwstawienie się wyjątkowi, dyrektywę zachowania się, a więc swoistą normę, przy czym decydujący jest element dyrektywalny. Zasada procesowa może być ujmowana w sensie abstrakcyjnym (jako swoista norma, model), która nie obowiązuje, a zatem nie może być naruszona – ocenia się jedynie czy i w jakim stopniu została przyjęta w określonym systemie procesowym lub w sensie konkretnym (zasada konkretna jest związana nierozdzielnie z określonym systemem, a poza nim traci swój sens). Zasady naczelné są niejednokrotnie różnie określane i nie zawsze jednakowo nazywane. Dlatego stanowią kategorię relatywną¹⁴⁶.

Odpowiednio więc na potrzeby prawa procesowego cywilnego, dla ukształtowania w odpowiedni sposób modelu postępowania sądowego w sprawach cywilnych, formułowane są doktrynalne definicje pojęcia „zasad naczelných postępowania cywilnego”. W literaturze przedmiotu spotkać można wiele definicji tego terminu. Do takich, należy zaliczyć i tę definicję, w świetle której zasady prawa procesowego cywilnego to „ideologiczno-polityczne, wiodące założenia (podstawy) wyrażone w normach prawa procesowego cywilnego, odzwierciedlające budowę procesu, jego istotę, metody osiągnięcia celów procesu i przenikające wszystkie instytucje prawa procesowego”¹⁴⁷.

¹⁴⁶ Sawczuk M., Zasady procesowe cywilne w polskiej doktrynie, (hasło) [w:] Wielka Encyklopedia Prawa, op. cit., s. 1244-1245.

¹⁴⁷ Jodłowski J., Zasady naczelné socjalistycznego postępowania cywilnego, [w:] Jodłowski J. red., Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego, Zakład Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974, s. 57.

Znaczenie zasad prawa procesowego cywilnego przejawia się w ich wpływie na działalność normotwórczą (poprzez niedopuszczalność wprowadzania przez racjonalnego ustawodawcę regulacji sprzecznych z podstawowymi ideami modelu procesu¹⁴⁸) oraz sądową praktykę stosowania prawa (poprzez określenie podstawowych form i metod działalności sądu oraz pozostałych uczestników postępowania cywilnego w ramach sprawowania wymiaru sprawiedliwości).

Sens podstawowych zasad procesowych sprowadza się do zabezpieczenia budowy procesu cywilnego, zarówno jako całości, jak i poszczególnych jego części.

Dla „należytego zrozumienia poszczególnych instytucji procesowych oraz istotnej treści poszczególnych przepisów kodeksu, konieczne jest zdanie sobie sprawy, na jakich zasadach opiera kodeks postępowanie sądowe w sprawach cywilnych. Zasady te bowiem przyjęte zostały przez ustawodawcę za podstawę unormowania tego postępowania i znalazły wyraz nie tylko w tych przepisach kodeksu, które podają niejako ich ustawową definicję, ale w całości przepisów kodeksu, które muszą być ze sobą zharmonizowane, znajdując właśnie w tych zasadach wspólne dla siebie podłoże. Dlatego też zasady te mają istotne znaczenie dla prawidłowej wykładni przepisów kodeksu i właściwego ich stosowania w praktyce. W ten sposób naczelné zasady postępowania cywilnego wskazują zawsze właściwy kierunek wykładni i stosowania przepisów kodeksu.”¹⁴⁹

W związku z tym, zasady procesowe pozwalają wyjaśnić „istotę” i znaczenie procesu cywilnego jako całości, jak też jego poszczególnych instytucji. W razie braku właściwych norm prawnych umożliwiają z kolei znalezienie

¹⁴⁸ Co mogłoby doprowadzić do wypaczenia tegoż, jak zauważył jeszcze Waśkowski E., System procesu cywilnego..., op. cit., s. 99.

¹⁴⁹ Siedlecki W., Wstęp, [w:] Resich Z., Siedlecki W., red., Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, T. 1, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1969, s. 16.

właściwego rozstrzygnięcia nie uregulowanego zagadnienia prawnego.

Taniość procesu cywilnego jako istotna wartość nie może być w postępowaniu cywilnym osiągnana kosztem naczelných zasad postępowania cywilnego. Jednakże sąd orzekający ma prawo i zarazem obowiązek wyboru najtańszego sposobu, jaki gwarantuje osiągnięcie zakładanego rezultatu postępowania cywilnego w postaci prawidłowego rozstrzygnięcia w sprawie. Zdaniem W. Siedleckiego „momenty ekonomii procesowej są zawsze bardzo istotne, niemniej jednak ich uwzględnienie nie może nastąpić kosztem innych, nie mniej ważnych, a niekiedy donioślejszych względów...”¹⁵⁰

Podobnie jak szybkie, tak i tanie, lecz powierzchowne rozpoznanie sprawy „powoduje z kolei uchylene wyroku *a quo*, a tym samym wywołuje odwrotny skutek w postaci przewleczenia procesu (także jego podrożenia)”¹⁵¹.

Pośród naczelných zasad postępowania cywilnego są jednak i takie, których rygorystyczne przestrzeganie w postępowaniu cywilnym może prowadzić do ponoszenia nakładów zbędnych, narażając podmioty postępowania na straty.

Dlatego też, jak podkreśla się w nauce przedmiotu, współczesne procedury są w tym względzie „elastyczne”, pozwalając na odstępianie od tego rodzaju zasad w celu minimalizacji nakładów na proces. Ocena istnienia stosownych przesłanek zazwyczaj jest pozostawiana sądowi orzekającemu. W szczególności, w literaturze wskazuje się jako charakterystyczne przykłady takich zasad: zasadę ustności i bezpośredniości oraz uważaną w nauce za ich konsekwencję, zasadę koncentracji materiału procesowego,

¹⁵⁰ Siedlecki W., System zaskarżania orzeczeń sądowych, PiP 1957, Nr 1, s. 1125.

¹⁵¹ Wengerek E., Koncentracja materiału procesowego..., op. cit., s. 175.

a także zasadę dyskrecjonalnej władzy sędziowskiej¹⁵². Minimalizacja kosztów po stronie podmiotów postępowania może się również wiązać z realizacją zasady równouprawnienia. Należy jednak w takim przypadku pamiętać o konieczności ponoszenia kosztów od których strona zostaje zwolniona przez Skarb Państwa.

Nowoczesne postępowanie cywilne jest ustne, ale bezwzględne przestrzeganie tej zasady doprowadzić by mogło do znacznej przewlekłości postępowania i przez to do zwiększenia kosztów jego przeprowadzenia. W związku z tym, obowiązywanie zasady ustności ogranicza się wyłącznie do rozprawy (art. 210 k.p.c.) i posiedzeń jawnych, na których w postępowaniu nieprocesowym co do zasady zapadają rozstrzygnięcia co do istoty sprawy. W pozostałych wypadkach strony i uczestnicy postępowania nieprocesowego mogą zgłaszać wnioski i oświadczenia w formie pisemnej. Ponadto dla pewnych czynności procesowych przewidziana jest obligatoryjnie forma pisemna (por. m.in. art. 187, 368, 394 § 3, art. 398⁴ § 3 k.p.c.). Również wszystkie czynności orzecznicze sądu są podejmowane w formie pisemnej. W wyraźnie wskazanych przypadkach nawet w całym postępowaniu zasada ustności jest wyeliminowana (art. 484¹ i n. k.p.c.). Przestrzeganie więc zasady pisemności w zakresie, w jakim ogranicza ona zasadę ustności mającą charakter dominującej, w dużej mierze przyczynia się do obniżenia kosztów postępowania w konkretnie rozpoznawanej sprawie.

Z zasadą ustności pozostaje w ścisłym związku zasada bezpośredniości. Wskazana zasada zobowiązuje sąd orze-

¹⁵² Zob. m.in. Wengerek E., Problem ustności i pisemności postępowania cywilnego, NP 1970, Nr 10, s. 1397 i n.; Hanausek S., Przygotowanie procesu cywilnego, NP 1964, Nr 2, s. 153; Waligórski M., Proces cywilny. Dynamika procesu (Postępowanie), Warszawa 1948, s. 83; Miszewski W., Proces cywilny w zarysie. Część pierwsza, Warszawa-Łódź 1946, s. 51. Szczegółowo wpływ wymienionych zasad na realizację postulatu taniości postępowania cywilnego omawia Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 72-86.

kający do osobistego zetknięcia się z materiałem procesowym, stanowiącym podstawę wydania orzeczenia. Kontakt sądu z zebrany m materiałem pozwala na dokonanie właściwej jego oceny. Zasada bezpośredniości stanowi ważną gwarancję prawidłowego orzekania. Pełne respektowanie przedmiotowej zasady nie jest jednak możliwe, gdyż realizacja jej bez żadnych wyjątków nie da się pogodzić z ekonomią procesową, a w wielu wypadkach może spowodować zbędne koszty; niekiedy nieproporcjonalnie wyższe od wartości samego przedmiotu sporu.

Podstawowym celem zasady koncentracji materiału procesowego wyrażonej w art. 6 k.p.c., jest przeciwdziałanie przewlekaniu postępowania i dążenie do tego aby rozstrzygnięcie nastąpiło na pierwszym posiedzeniu, jeżeli jest to możliwe bez szkody dla faktycznego i prawnego wyjaśnienia sprawy. Szybkość i efektywność postępowania dotyczy całości postępowania. W związku z tym Kodeks postępowania cywilnego wyposażył sąd i przewodniczącego w odpowiednie środki zmierzające do koncentracji materiału procesowego poprzez: możliwość wydawania przez przewodniczącego zarządzeń przed rozprawą celem jej przygotowania (art. 207 § 2 i 3, art. 208 k.p.c.), ustalanie faktów spornych (art. 212 k.p.c.), zarządzanie stawieniem osobistego lub przez pełnomocnika (art. 216 k.p.c.), odpowiednie stosowanie przepisów o połączeniu lub rozdzieleniu spraw (art. 218 i 219 k.p.c.), rozstrzygnięcie w przedmiocie zarzutów formalnych (art. 221 i 222 k.p.c.), wydanie wyroku częściowego (art. 317 k.p.c.) czy wstępnego (art. 318 k.p.c.)¹⁵³.

Znacznie wzmacniają zasadę koncentracji materiału procesowego przepisy upoważniające sąd do nałożenia na stronę kosztów postępowania wywołanych ich niesumiennym lub oczywiście niewłaściwym postępowaniem (art.

¹⁵³ Bodio J., [w:] Jakubecki A. red., Kodeks postępowania cywilnego..., op. cit., s. 36; Korzan K., Koszty postępowania cywilnego..., op. cit., s. 47 i n.

103 k.p.c.), zwrotu kosztów przez świadka, biegłego, pełnomocnika lub przedstawiciela ustawowego wywołanych ich rażąco winą (art. 110 k.p.c.), zwrot pisma procesowego obarczonego, nieusuniętymi w wyznaczonym terminie, brakami formalnymi (art. 130 i n. k.p.c.), zobowiązanie strony reprezentowanej przez adwokata, radcę prawnego, radcę Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa lub rzecznika patentowego do złożenia w wyznaczonym przez przewodniczącego terminie pism przygotowawczych, pod rygorem utraty prawa powoływania dowodów w toku dalszego postępowania (art. 207 § 3 k.p.c.), jak również ukaranie strony grzywną, jeżeli ta bez usprawiedliwionych powodów nie wykona w toku postępowania postanowień lub zarządzeń (art. 475 k.p.c.), możliwość pominięcia dowodów (art. 217 § 1 i 2 k.p.c.) czy nowych faktów i dowodów w postępowaniu apelacyjnym (art. 381 k.p.c.), możliwość wydania wyroku zaocznego jeżeli pozwany nie stawił się na posiedzenie albo mimo stawiennictwa nie wziął udziału w rozprawie (art. 339 k.p.c.). Względy prakseologii narzucają również konieczność wprowadzenia do postępowania cywilnego osiągnięć ogólnego postępu technicznego. Adaptacja tych osiągnięć do postępowania cywilnego przyczynia się nie tylko do jego przyspieszenia ale i do obniżenia kosztów rozpoznania danej sprawy. Do regulacji wprowadzających wymienione reguły oraz umożliwiających realizację postulatu taniaści postępowania należą te z nich, które w szczególności dotyczą: wydania w sprawach gospodarczych wyroku na posiedzeniu niejawnym (art. 479¹⁷ k.p.c.); obciążenia niezależnie od wyniku sprawy, kosztami procesu w całości lub w części powoda, który dopuścił się zaniechania dołączenia do pozwu odpisu reklamacji lub wezwania do dobrowolnego spełnienia żądania i oświadczenia co do stanowiska w tym przedmiocie bądź informacji lub odpisu pism o próbie wyjaśnienia spornych kwestii w drodze rokowań (art. 479¹² § 4 k.p.c.); nałożenia na pozwanego

niezależnie od wyniku sprawy, obowiązku zwrotu powodowi kosztów postępowania w razie zaniedbania złożenia odpowiedzi na pozew lub niepowołania w nim wszystkich zarzutów i dowodów (art. 497¹⁴ § 2 k.p.c.); powinności wydania wyroku w terminie trzech miesięcy od daty złożenia pozwu w sprawach gospodarczych (art. 479¹⁶ k.p.c.); obowiązku wyznaczenia w sprawach z zakresu prawa pracy terminu rozprawy tak, aby od daty zakończenia czynności wyjaśniających, a jeśli nie podjęto tych czynności od daty wniesienia pozwu lub odwołania, do rozprawy nie upłynęło więcej niż dwa tygodnie, chyba że zachodzą nie dające się usunąć przeszkody (art. 471 k.p.c.); stosowania w sprawach z zakresu prawa pracy procedury usunięcia braków formalnych pisma procesowego tylko wtedy, gdy owe braki nie dadzą się usunąć w toku czynności wyjaśniających (art. 467 § 3 i art. 468 k.p.c.); wzywania w sprawach z zakresu prawa pracy stron, świadków, biegłych lub innych osób w sposób najbardziej celowy, nawet z pominięciem sposobów przewidzianych przez przepisy ogólne (art. 472 k.p.c.); sposobu zawiadamiania strony o terminie następnej rozprawy przez podanie tego terminu ustnie do wiadomości wszystkim tym, którzy byli obecni w czasie ogłoszenia postanowienia (art. 149 § 2 k.p.c.); wzajemnego doręczania sobie w toku sprawy przez wykwalifikowanych pełnomocników procesowych odpisów pism procesowych bezpośrednio za potwierdzeniem odbioru i oznaczeniem daty (art. 132 § 1 i 2 k.p.c.). Minimalizacji kosztów postępowania sprzyja również korzystanie ze środków współczesnej techniki, w szczególności utrwalających albo przenoszących obraz lub dźwięk (art. 157, 308 k.p.c.). Środkiem dyscyplinującym sąd jest zaś możliwość złożenia przez stronę skargi na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (por. ustawa z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu

niu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki, Dz. U. Nr 179, poz. 1843 z późn. zm.).

Kolejna z wymienionych zasad, uprawnia sędziego i zarazem go zobowiązuje do żądania od stron i innych podmiotów biorących udział w postępowaniu określonego zachowania się w procesie i daje zarazem sędziemu możliwość wskazania najtańszej drogi do prawidłowego zakończenia sprawy. Biorąc pod uwagę, że w zakres kierownictwa postępowaniem wchodzi czynności sądu lub przewodniczącego dotyczące m.in. tak istotnych czynności procesowych jak: przygotowanie rozprawy, przeprowadzenie postępowania dowodowego, decydowanie o porządku posiedzenia, nakłanianie stron do pojednania, staje się oczywiste, że o ostatecznej wysokości sumarycznych kosztów poniesionych w związku z rozpoznaniem danej sprawy cywilnej decyduje, a w każdym razie decydować może i powinien w głównej mierze sędzia, i to poprzez właśnie kierowanie procesem od chwili wniesienia pozwu do prawomocnego zakończenia sporu. Natomiast brak inicjatywy i inwencji, nie przemyślane, pasywne a nawet nieudolne kierowanie procesem, prowadzi co do zasady do żywiołowego kształtowania się kosztów. Niesprawne kierowanie biegiem postępowania prowadzić może do wadliwego rozstrzygnięcia o wysokości i strukturze ogólnych nakładów na dane postępowanie. Akt rozstrzygnięcia o kosztach sprowadzałby się więc w takim przypadku tylko do wymiaru kosztów i do rachunkowego rozdzielania między stronami kosztów procesu, mniej czy bardziej przypadkowo powstałych. Ponadto sąd powinien rozstrzygać o wysokości ogólnych kosztów danego postępowania nie tylko przez treść swoich czynności, ale także przez dobór właściwej chwili ich dokonania. W zakresie, w jakim prawo procesowe cywilne wyposaża organ sądowy w moc rozstrzygnięcia o wysokości nakładów na dane postępowanie, musi być wyłączona nieograniczona autonomia woli pozostałych podmiotów postępowania

cywilnego. Sąd bowiem nie może zajmować postawy obojętnego arbitra w stosunku do podmiotów, które wywołują obiektywnie zbędne koszty czy to ze złej woli lub niedbalstwa czy to wskutek nieporadności lub nieznajomości prawa¹⁵⁴.

Prawidłowe wykorzystanie środków służących do usprawnienia przebiegu postępowania cywilnego prowadzi do minimalizacji jego kosztów ogólnych i odwrotnie, świadome dążenie do taniaści takiego postępowania przyczynia się zarazem do jego usprawnienia¹⁵⁵.

Charakterystyczne dla współczesnego postępowania sądowego w sprawach cywilnych jest zapewnienie podmiotom w nim występującym, równouprawnienia w dążeniu do uzyskania poszukiwanej ochrony prawnej. Zasada równouprawnienia stron jest powszechnie wskazywana w doktrynie jako jedna z naczelných zasad procesowych¹⁵⁶. Zakłada, że strony w postępowaniu cywilnym mają równe prawa procesowe, (każda ze stron posiada możliwość korzystania z jednakowych środków prowadzących do obrony swoich interesów w tym postępowaniu)¹⁵⁷. Wypływa z konstytucyjnej zasady równości wszystkich wobec prawa (art. 32 ust. 1 Konstytucji RP).

Zasada równouprawnienia stron procesowych nie została wprost wyrażona w Kodeksie postępowania cywilnego, wynika ona jednak z całej jego systematyki oraz z samej istoty procesu cywilnego. W nauce prezentowana jest ona zazwyczaj w dwojakim ujęciu (formalnym i materialnym)¹⁵⁸. Zasada równości w ujęciu formalnym, przejawiająca się w prawie do wysłuchania i równých środkach proceso-

¹⁵⁴ Tak Bukowski T., Rozstrzyganie o kosztach..., op. cit., s. 80.

¹⁵⁵ Bukowski T., Rozstrzyganie o kosztach..., op. cit., s. 86-87.

¹⁵⁶ Jodłowski J., [w:] Jodłowski J., Resich Z., Lapierre J., Misiuk-Jodłowska T., Weitz K., Postępowanie cywilne..., op. cit., s. 134 i n.

¹⁵⁷ Zieliński A., Postępowanie cywilne. Kompendium, wyd. 9, C. H. Beck, Warszawa 2006, s. 20.

¹⁵⁸ Jodłowski J., [w:] Jodłowski J., Resich Z., Lapierre J., Misiuk-Jodłowska T., Weitz K., Postępowanie cywilne..., op. cit., s. 134 i n.

wych, jest zasadą niezmienną. Jednakże formalne równouprawnienie stron nie gwarantuje jeszcze ich rzeczywistej równości w procesie. Korzystanie bowiem z praw i środków procesowych przez strony procesowe zależy w dużym stopniu od ich możliwości, w szczególności od ich orientacji w kwestiach proceduralnych i innych kwestiach prawnych, od możliwości korzystania z pomocy prawnej profesjonalnego pełnomocnika, od posiadania środków finansowych na ponoszenie kosztów prowadzenia sprawy. Stąd regulacje prawne z zakresu materialnej równości stron, której znaczenie ujawnia się wtedy, gdy intelektualny lub finansowy status stron nie umożliwi im w równym stopniu skorzystania z uprawnień procesowych, podlegają ciągłej ewolucji. Do instrumentów mogących służyć stworzeniu rzeczywistej równości stron w procesie cywilnym zalicza się więc, w szczególności: szerokie zwolnienie podmiotów postępowania nieposiadających odpowiednich środków finansowych od obowiązku ponoszenia kosztów sądowych, tak aby sytuacja materialna strony nie wpływała na korzystanie przez nią z praw i środków procesowych (art. 94 i n. u.k.s.c.); możliwość korzystania przez stronę niezamożną z pomocy prawnej udzielanej z urzędu (art. 117 i n. k.p.c.); możliwość udzielania przez sąd, w razie uzasadnionej potrzeby, niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych, dla strony występującej w postępowaniu bez profesjonalnego pełnomocnika (art. 5 k.p.c.). Zasada równości stron w polskim procesie cywilnym polega właśnie na stworzeniu nie tylko faktycznej płaszczyzny równouprawnienia stron w procesie i umożliwienia im korzystania z przysługujących im praw i środków¹⁵⁹.

¹⁵⁹ Ibidem. Por. także Pietrzykowski T., Wojciechowski B., Równość, prawda i sprawiedliwość w procesie cywilnym, Palestra 2004, Nr 9-10, s. 17 i n. Ostatni cytowani Autorzy krytycznie odnoszą się do koncepcji kreowania ustawowej kategorii „strony słabszej”, wskazując, że lepszym rozwiązaniem jest przyjęcie modelu urzeczywistniania tego w sposób możliwie pełny formalną równość praw obydwu

W literaturze zwrócono uwagę, iż jakkolwiek reguły proceduralne rozstrzygania w sposób zinstytucjonalizowany problemów dotyczących sprawiedliwego rozdziału dóbr i wymiany świadczeń, z założenia mają doniosłość wtórną, instrumentalną jedynie, faktycznie mogą mieć decydującą doniosłość społeczną¹⁶⁰. Nie są bowiem jedynie istotne deklaracje sprawiedliwości na gruncie prawa materialnego, konieczne jest stworzenie możliwości faktycznego ich dochodzenia przy zastosowaniu odpowiednich gwarancji procesowych w przypadku, gdy druga strona je kwestionuje.

---

stron. Tylko w drodze pewnego odstępstwa (uzależnionego od sędziowskiej oceny konkretnych okoliczności) powinno być dopuszczalne udzielenie przez sąd pomocy stronie ewidentnie i nieproporcjonalnie słabszej. W przypadku braku wystarczających gwarancji dla strony słabszej, w szczególności gwarancji fiskalnych czy szybkości oraz ograniczenia stopnia sformalizowania postępowania, dostęp do sądu dla niej może być jedynie pozorny.

¹⁶⁰ Zob. Ziemiński Z., O pojmowaniu sprawiedliwości, Lublin 1992, s. 176-177.

Rozdział IV

Ostateczność rozdziału kosztów postępowania cywilnego

Jak trafnie podnosi się w literaturze, u podłoża instytucji kosztów procesu leży zasada, że stronie należy się ich zwrot w przypadkach określonych w ustawie. O zwrocie kosztów traktują te wszystkie przepisy kodeksowe, które regulują wzajemny stosunek stron procesowych lub ich stosunek do osób trzecich, występujących w procesie ze względu na poniesione koszty¹⁶¹. Przedmiotowej problematyce poświęcony jest w całości dział I tytułu V księgi pierwszej części pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego zatytułowany „Zwrot kosztów procesu” (art. 98-110), a także wiele przepisów *lex specialis* (w szczególności: art. 91 pkt 5 k.p.c., art. 97 § 2 zdanie 3 *in fine* k.p.c., art. 186 k.p.c., art. 194 § 1 zdanie 2 k.p.c., art. 196 § 2 zdanie 2 k.p.c., art. 203 § 3 zdanie 1 k.p.c., art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c., art. 497 § 2 k.p.c., art. 351 k.p.c., art. 348-349 k.p.c.). Zwrot kosztów sądowych w sprawach cywilnych przewiduje również ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, regulująca ze względu na koszty sądowe wzajemny stosunek stron procesowych do Skarbu Państwa. Z tej zagwarantowanej przez prawo potencjalnej możliwości uzyskania zwrotu kosztów wynika, że każda ze stron ma obowiązek sama wyłożyć koszty związane z czynnościami procesowymi, w których dokonaniu jest zainteresowana.

Obciążenie stron procesowych wyrażalnymi w środkach pieniężnych nakładami na proces (może ono być zaliczane do kategorii ciężarów procesowych¹⁶², gdy stanowi przesłankę uzyskania przez stronę pewnych korzyści procesowych lub do kategorii obowiązków procesowych, gdy czynność została już dokonana bez pobrania za nią z góry opłaty¹⁶³) ma pierwotnie charakter tymczasowy. Przy tym podstawową zasadą unormowania instytucji zwrotu kosztów jest założenie, że zostały one rzeczywiście poniesio-

¹⁶¹ Bukowski T, Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 88.

¹⁶² Por. uwagi ogólne na temat przedmiotowej instytucji Stefaniak A., *Onus probandi* w procesie cywilnym, Lublin 1972

¹⁶³ Waligórski M., Proces cywilny. Funkcja..., op. cit., s. 191-192.

ne przez daną stronę procesową. O ostatecznym rozdziale nakładów antycypowanych przez strony decyduje orzeczenie sądu (art. 108 k.p.c.), chyba że strony zastępowane przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego nie żądały od przeciwnika zwrotu kosztów, uznając tym samym koszty przez siebie poniesione za poniesione definitywnie (art. 109 § 1 w zw. z art. 98 k.p.c.) albo strony zawarły co do roszczenia głównego ugodę sądową lub ugodę zawartą przez mediatora, zatwierdzoną przez sąd, w której jednocześnie same zadecydowały o ostatecznym rozdziale kosztów (art. 104 i 104¹ k.p.c.). W związku z powyższym, ze względu na swój prowizoryczny charakter obciążenie początkowe każdej ze stron kosztami procesu nie zawsze będzie identyczne z obciążeniem ostatecznym¹⁶⁴.

Nakłady poniesione przez strony procesowe na postępowanie cywilne nie sprowadzają się wyłącznie do wydatków pieniężnych czy świadczeń dających się wyrazić w kategoriach ekonomicznych. Nieodzownym atrybutem procesu są bowiem także nakłady o charakterze niemajątkowym, takie jak wysiłek umysłowy, napięcie emocjonalne, ograniczenie swobodnej dyspozycji czasem, niedogodności związane z dojazdem do sądu, oczekiwaniem na rozprawę, uczestniczeniem w niej, a zarazem niezwracalne z przyczyn natury obiektywnej¹⁶⁵. Oprócz kosztów niezwracanych z przyczyn obiektywnych występują w procesie koszty niezwracalne z woli ustawodawcy. Stąd też podmiot uprawniony do zwrotu kosztów musi brać pod uwagę to, że orzeczenie sądowe zasądzające mu zwrot kosztów nie usunie w całości uszczerbku doznanego przezeń w związku z udziałem w postępowaniu w sprawie cywilnej. Spośród majątkowych nakładów na proces nie podlegają zwrotowi te, które nie były „niezbędne do celowego dochodzenia praw i celowej obrony” zgodnie z brzmieniem art. 98

¹⁶⁴ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 90.

¹⁶⁵ Por. Korzan K., Koszty postępowania cywilnego..., op. cit., s. 111.

k.p.c. Słuszność tej dyrektywy określanej w nauce mianem „zasady kosztów celowych” nie budzi wątpliwości. Jednakże w doktrynie uznaje się za trafniejsze, a co najmniej równie uzasadnione przyjmowanie „zasady kosztów niezbędnych”. Celowość omawianych kosztów nie może być utożsamiana z ich niezbędnością. Wymaganie bowiem celowości stawia ustawa nie kosztom lecz czynnościom dochodzenia lub obrony praw w procesie¹⁶⁶. Czynność procesowa nie musi być niezbędna, ale ma spełniać postulat celowości. Celowość danej czynności wcale nie przesądza o tym, że koszt na nią wyłożony jest niezbędny¹⁶⁷. „Zasada kosztów celowych”, zapobiega więc podwyższeniu kosztów postępowania ponad rzeczywistą potrzebę i świadomemu zwiększeniu dolegliwości osoby, która w ostatecznym wyniku koszty takie pokrywa.

Z kolei „niezbędność” jest związana ściśle z kosztami i pozostaje kategorią obiektywną. Stanowi użyteczny instrument do korygowania subiektywnych ocen podmiotów procesowych o konieczności uznania, przy ostatecz-

¹⁶⁶ Zdaniem K. Korzana, określenie „dochodzenie” jest nierozdzielnie związane z pojęciem „roszczenie”, wchodzącym tak jak różnego rodzaju uprawnienia, w skład zbiorczego określenia „prawo podmiotowe”. W związku z tym, tylko w sprawach o zasądzenie świadczenia można używać pojęcia „niezbędności kosztów” odnoszącego się do celowego dochodzenia tych świadczeń i celowej obrony. Inaczej natomiast, według cytowanego Autora, przedstawia się zagadnienie w sprawach o ustalenie stosunku prawnego lub o jego ukształtowanie. W wymienionych kategoriach spraw zainteresowany podmiot nie dochodzi bowiem od adresata normy prawnej żadnego świadczenia. Ustalenie to uzewnętrznia istotny fakt. Wskazuje bowiem, że w sprawach o ustalenie i ukształtowanie stosunku prawnego, „niezbędność” kosztów postępowania cywilnego ocenia się tylko przez przyzmat „celowej obrony” w rozumieniu art. 98 § 1 k.p.c. Idem, *Koszty postępowania cywilnego...*, op. cit., s. 112.

¹⁶⁷ Tak Bukowski T., *Rozstrzygnięcie o kosztach...*, op. cit., s. 91. Zob. także orzeczenie SN z dnia 27 lipca 1957 r., 3 CZ 215/57, OSPiKA 1958, Z. 5, poz. 137; orzeczenie SN z dnia 30 września 1961 r., 2 CZ 104/61, NP 1962, Nr 10, s. 1375.

nym rozliczeniu kosztów, poniesionych przez te podmioty nakładów w danej sprawie za koszty zwracalne¹⁶⁸.

„Zasada kosztów niezbędnych” chroni podmiot zobowiązany do zwrotu kosztów przed szykaną, rozrzutnością czy bezwzględnością podmiotu uprawnionego do zwrotu kosztów¹⁶⁹.

Prawidłowe określenie kosztów podlegających w danej sprawie cywilnej zwrotowi na rzecz uprawnionego podmiotu jest uzależnione od tego czy czynność, której koszty dotyczą, mieści się w pojęciu celowej realizacji praw strony oraz czy i w jakiej wysokości koszty wyłożone na czynność celową były niezbędne.

Za zbędne więc, czyli niepodlegające zwrotowi, należy uznać koszty związane z niecelowym dochodzeniem lub niecelową obroną praw w postępowaniu. Zgodzić należy się z tezą, iż kwestia zbędności czy niezbędności kosztów procesu staje się aktualna dopiero w przypadku, gdy sąd dojdzie do wniosku, że koszty strony wiążą się z celowymi czynnościami procesowymi. Nie można wykluczyć przy tym sytuacji, w której w danej sprawie cywilnej czynność procesowa była celowa, ale koszty z nią związane zupełnie lub częściowo zbędne.

Uznaniowa ocena sądu, celowości dochodzenia czy obrony praw opiera się, co do zasady, na kryteriach formalnoprawnych. Przy ocenie zaś niezbędnej wysokości kosztów brane są pod uwagę szczególne okoliczności faktyczne (m.in. fakty powszechnie czy urzędowo znane oraz cenniki, taryfy lub taksy, aczkolwiek stanowią one jednocześnie ograniczenie swobodnego uznania sędziowskiego

¹⁶⁸ Jak zauważa K. Korzan, określenie jednak owej niezbędności jest możliwe tylko w przybliżeniu, gdyż każda sprawa jest inna; zaś normatywne zdefiniowanie wymienionego pojęcia nie jest możliwe z powodu niewykonalności postulatu o wyliczeniu wszystkich przypadków, jakie mogą powstać przy rozpoznaniu konkretnych spraw cywilnych.

¹⁶⁹ Jodłowski J., Siedlecki W., Postępowanie cywilne. Część ogólna, Warszawa 1958, s. 422.

i z czasem przestają być aktualne¹⁷⁰). Sędziowska ocena niezbędności nie może nie mieć na uwadze zasad naczelnych procesu, funkcji instytucji kosztów oraz swoistości zmian wiążących się z postępowaniem technicznym. Szablonowość, automatyzm, są w omawianym przypadku niedopuszczalne¹⁷¹. Przy dokonywaniu stosownych ustaleń, powinno brać się pod uwagę zasady logiki i doświadczenia życiowego. Akcesoryjny charakter instytucji kosztów postępowania cywilnego wyłącza możliwość prowadzenia dodatkowego postępowania dla dokonania prawidłowej oceny niezbędności poniesionych kosztów do celowego dochodzenia praw i celowej obrony. Ocena ta winna być przeprowadzona na podstawie materiału dowodowego zebranego w danym postępowaniu cywilnym. Stosowanie zaś przy ocenie niezbędności kosztów mierników zbyt sztywnych czy rygorystycznych może hamować współdziałanie stron z sądem. Strona, w obawie przed pochopnym uznaniem poniesionych przez nią kosztów za zbędne, może ograniczać czynności procesowe ze szkodą dla swoich obiektywnie słusznych praw albo przedstawiać wnioski procesowe sukcesywnie, dopiero po każdorazowym upewnieniu się, czy mogą być uznane za celowe, a koszty z nimi związane za niezbędne. Za oryginalną również należy uznać, prezentowaną przez T. Bukowskiego w nauce przedmiotu, tezę o niemożności stosowania identycznej oceny celowości czynności procesowych czy niezbędności kosztów za-

¹⁷⁰ Gołąb S., *Polska procedura cywilna...*, op. cit., s. 85 oraz Gołąb S., Wusatowski Z., *Kodeks postępowania cywilnego, Część pierwsza...*, op. cit., s. 209-210.

¹⁷¹ Por. Korzan K., *Koszty postępowania cywilnego...*, op. cit., s. 114. Zob. jednak Formański W., *Wynagrodzenie adwokackie...*, op. cit., s. 1235-1236. Według cytowanego Autora, stosowanie norm regulujących kwestię uboczną w procesie, zależną od jego wyniku, niemniej dla stron procesowych istotną a dotyczącą kosztów procesu, winno właśnie cechować pewnego rodzaju automatyzm.

równy w stosunku do stron uczciwych lub nieporadnych, jak i do wytrawnych „pieniaczy procesowych”¹⁷².

Wadliwa ocena sądowa niezbędności kosztów nie tylko osłabia pozytywne funkcje tej instytucji, ale prowadzi do niesłusznego wzbogacenia jednej strony kosztem uszczerbku majątkowego drugiej¹⁷³.

Dokładne, skrupulatne rozstrzygnięcie o kosztach niezbędnych jest i z tego względu konieczne, że koszty obiektywnie zbędne, a mianowicie koszty spowodowane nie zawsze sprawnym funkcjonowaniem i nie zawsze celowymi czynnościami organu sądowego, obciążą przynajmniej jedną ze stron procesowych. W świetle bowiem zasady z art. 98 k.p.c., do kosztów zwracalnych stronie uprawnionej należą także koszty poniesione przez nią w związku z niecelowymi czynnościami podjętymi przez sąd. Zwrotowi podlegają koszty niezbędne, związane nie tylko z prawidłowym prowadzeniem procesu przez stronę uprawnioną do żądania ich zwrotu, ale także koszty niezbędne, związane z wadliwym przebiegiem procesu zawinionym przez przeciwnika procesowego, lub organ rozstrzygający¹⁷⁴.

O tym, czy dany nakład jest kosztem procesu w rozumieniu art. 98 k.p.c., czyli kosztem zwracalnym, decyduje okoliczność, czy strona uprawniona, przy uwzględnieniu jej poziomu intelektualnego, mogła go za taki uważać w chwili jego dokonania¹⁷⁵.

Należy też przyjąć, że za retrospektywną oceną niezbędności kosztów, przemawia potrzeba przeciwstawienia się sytuacji, w której strona byłaby bardziej zaabsorbowana zagadnieniem potencjalnej niezbędności kosztów niż prawidłowym przebiegiem i wynikiem procesu. Niemożliwe

¹⁷² Tak Bukowski T., *Rozstrzygnięcie o kosztach...*, op. cit., s. 93

¹⁷³ Siedlecki W., [w:] Jodłowski J., Siedlecki W., *Postępowanie cywilne...*, op. cit., s. 422.

¹⁷⁴ Bukowski T., *Rozstrzygnięcie o kosztach...*, op. cit., s. 94.

¹⁷⁵ Ibidem. Podobnie Korzan K., *Koszty postępowania cywilnego...*, op. cit., s. 112.

jest zatem ustalenie wyczerpującego katalogu nakładów na proces, które by miały przymiot absolutnej niezbędności. Jest to niemożliwe zarówno co do zasady, jak i co do wysokości, jak również w każdym procesie i bez względu na towarzyszące mu okoliczności natury przedmiotowej czy podmiotowej¹⁷⁶.

Stronie uprawnionej nie należy się w żadnym razie zwrot tych kosztów, które sama wywołała swym niesu-
miennym lub oczywiście niewłaściwym postępowaniem (por. art. 103 k.p.c.). Tego rodzaju koszty nie mają, rzecz jasna, nic wspólnego z celowym dochodzeniem czy celową obroną praw w procesie (art. 98 k.p.c.) i dlatego należy je z góry uznać za zbędne.

Zasada sądowego określania niezbędności poniesionych przez stronę procesową kosztów postępowania cywilnego, nie ma w polskim prawie procesowym cywilnym charakteru absolutnego i jest zarazem modyfikowana ograniczeniami ustawowymi.

Kodeks postępowania cywilnego do kosztów zwracalnych z mocy ustawy, zalicza mianowicie również koszty niezwiązane bezpośrednio z profesjonalnym zastępstwem prawnym, a określone w art. 98 § 2 i 3 k.p.c., art. 98¹ k.p.c. oraz w art. 99 k.p.c. Ten ustawowy katalog kosztów zwracalnych jest inny w sytuacji: gdy strona działa osobiście lub przez pełnomocnika¹⁷⁷ nie będącego ani adwokatem, ani radcą prawnym, a inny gdy stronę reprezentuje adwokat lub radca prawny¹⁷⁸. W sytuacji pierwszej niezbędne są z mocy ustawy: koszty sądowe; koszty przejazdów do sądu strony lub jej pełnomocnika; równowartość

¹⁷⁶ Bukowski T., Rozstrzyganie o kosztach..., op. cit., s. 95-96 i powołana tam literatura, podkreślająca dyskusyjność tej problematyki w literaturze europejskiej.

¹⁷⁷ Krąg podmiotów, potencjalnych pełnomocników procesowych, spoza grona adwokatów i radców prawnych, określa przede wszystkim art. 87 k.p.c.

¹⁷⁸ Zob. Piekarski M., Wilewski M., Z problematyki kosztów..., op. cit., Palestra 1967, Z. 1, s. 37 i n.

zarobku utraconego przez stronę (lub przez jej pełnomocnika), wskutek stawiennictwa w sądzie, chociażby nie była wzywana do stawiennictwa osobistego. Przy tym koszty obejmujące koszty przejazdów do sądu strony lub jej pełnomocnika oraz równowartość zarobku utraconego przez stronę lub przez jej pełnomocnika, wskutek stawiennictwa w sądzie, mają cechę niezbędności ustawowej tylko w granicach wynagrodzenia jednego adwokata, wykonującego zawód w siedzibie sądu procesowego (art. 98 § 2 zdanie 2 k.p.c.)¹⁷⁹.

Tego rodzaju wykładnia pojęcia kosztów niezbędnych stanowi niewątpliwie gwarancję dla strony, że koszty wynikłe z właściwej aktywności procesowej, która przejawiała się w stawiennictwie na rozprawie strony lub jej nieprofesjonalnego pełnomocnika, nie zostaną, na podstawie swobodnego uznania sądu, zaliczone do zbędnych.

W drugiej sytuacji niezbędne z mocy ustawy są: koszty sądowe; koszty przejazdu strony do sądu; równowartość utraconego przez nią zarobku; wynagrodzenie i wydatki jednego adwokata.

Również przy określaniu wysokości w jakiej koszty niezbędne mają cechę kosztów zwracalnych, sąd jest związany stosownymi przepisami (zob. w szczególności ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych; rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 sierpnia 1982 r. w sprawie stawek, warunków przyznawania i wypłaty ryczałtu przysługującego sędziom i pracownikom sądowym za dokonanie oględzin oraz stawek należności kuratorów, Dz. U. Nr 27, poz. 197 z późn. zm.;

¹⁷⁹ Za dyskusyjny w literaturze uznaje się problem czy utracony zarobek pełnomocnika nieprofesjonalnego mieści się również w zakresie niezbędnych kosztów procesu. Zdaniem Bukowskiego T., art. 98 § 2 k.p.c. wiąże koszty sądowe wyłącznie ze stroną, natomiast pozostałe wydatki wiąże zarówno z nią, jak i z jej nieprofesjonalnym pełnomocnikiem. Idem, Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 98. Zob. także art. 98 § 2 zdanie 2 k.p.c. Zob. Wojtowicz J., Zagadnienie kosztów procesu de lege ferenda, NP 1957, Nr 10, s. 76-77.

rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 listopada 2005 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym, Dz. U. Nr 239, poz. 2018; rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 grudnia 2006 r. w sprawie określenia wysokości opłat za udzielenie informacji, wydawanie odpisów, wyciągów i zaświadczeń z Krajowego Rejestru Sądowego oraz za udostępnianie kopii dokumentów z elektronicznego katalogu dokumentów spółek, Dz. U. Nr 247, poz. 1812; rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 1975 r. w sprawie kosztów przeprowadzenia dowodu z opinii biegłych w postępowaniu sądowym, Dz. U. Nr 46, poz. 254 z późn. zm.; rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 października 1983 r. w sprawie wynagradzania biegłych (tłumaczy) z zakresu daktylogonii, Dz. U. Nr 64, poz. 292 z późn. zm.; dekret z dnia 26 października 1950 r. o należnościach świadków, biegłych i stron w postępowaniu sądowym, Dz. U. Nr 49, poz. 445 z późn. zm.; rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 4 lipca 1990 r. w sprawie wysokości należności świadków i stron w postępowaniu sądowym, Dz. U. Nr 48, poz. 284 z późn. zm.).

Zawarty w art. 98 § 2 i 3 k.p.c. katalog kosztów zwracalnych z mocy ustawy ma to znaczenie, że tej kategorii kosztów nie można uznać *a limine* za zbędne.

Jeżeli strona w żadnym wypadku nie może żądać zwrotu kosztów wynikłych z jej niecelowych czynności, to tym bardziej trzeba zaliczyć do niezwracalnych koszty czynności dokonanych przez nią tylko w zamiarze dokuczenia przeciwnikowi procesowemu.

Artykuł 98 § 3 k.p.c. należy zatem interpretować w ten sposób, że koszty jednego adwokata są niezbędne, jeśli w danych okolicznościach sprawy jego ustanowienie nie jest oczywiście niecelowe, oraz że absolutnie zbędne byłyby koszty jednocześnie przybranego drugiego i kolejnego

adwokata. Nie można też z góry wyłączyć powstania sytuacji uzasadniającej zaliczenie do niezbędnych — kosztów nie nakazanego przez sąd stawiennictwa strony lub kosztów drugiego adwokata. Koszty te nie są objęte wprost zakresem art. 98 § 3 k.p.c. Wynika z tego tylko to, że muszą one być oceniane przez sąd w każdym wypadku według zasady z art. 98 § 1 k.p.c., czyli że nie można ich *a priori* zaliczyć do kosztów zbędnych.

Artykuł 98 § 3 k.p.c. o domniemanej niezbędności kosztów jednego adwokata nie pozbawia też sądu możliwości uznania za niezbędne kosztów kilku adwokatów, jeżeli zastępują oni stronę nie równocześnie, lecz jeden po drugim, w szczególności wskutek śmierci albo trwałej choroby pełnomocnika procesowego, utraty przezeń zdolności procesowej czy też kwalifikacji zawodowych, niezbędnych do wykonywania zastępstwa¹⁸⁰.

Natomiast koszty jednoczesnego korzystania z pomocy kilku adwokatów mają za sobą ustawowe domniemanie niezbędności tylko w granicach kosztów jednego adwokata¹⁸¹.

Kwestia niezbędności kosztu udziału w postępowaniu kilku profesjonalnych pełnomocników, występujących po stronie składającej się z kilku współuczestników, nie może być rozstrzygana w oderwaniu od okoliczności danego wypadku. Do sądu należeć będzie ocena, czy okoliczności i istota sporu wymagają, aby każdy ze współuczestników był reprezentowany przez własnego adwokata¹⁸².

¹⁸⁰ Formański W., op. cit., s. 1237.

¹⁸¹ Gołąb S., Polska procedura cywilna..., op. cit., s. 87.

¹⁸² Krzemiński Z., Adwokat w orzecznictwie Sądu Najwyższego (Izba Cywilna, 1957-1959), Palestra 1957, Nr 3, s. 78.

Ustawowe domniemanie niezbędności kosztów jednego adwokata nie zwalnia sądu od oceny czy wydatki adwokackie były niezbędne również co do wysokości¹⁸³.

Istotne ograniczenie oceny niezbędności kosztów stanowi również art. 106 k.p.c. Przepis ten zalicza do niezwracalnych na rzecz i od Skarbu Państwa wszelkie koszty związane z udziałem prokuratora, chociażby nawet dotyczyły czynności celowych. Norma art. 106 k.p.c. odnosi się jedynie do takiego udziału prokuratora w sprawie, którego podstawę stanowi art. 7 k.p.c. Terminem zaś „udział prokuratora” nauka procesu cywilnego obejmuje obie postacie wystąpienia prokuratora, to jest wszczęcie postępowania jako też zgłoszenie udziału w postępowaniu toczącym się już między stronami.

Przepis ten jako, wyjątek od reguły odpowiedzialności za wynik sprawy, nie może być stosowany w sprawach, w których prokurator występuje jako *statio fisci* Skarbu Państwa, za który czynności procesowe podejmuje organ prokuratury na podstawie art. 67 § 2 k.p.c.¹⁸⁴

¹⁸³ W literaturze przedmiotu jeszcze do niedawna spotkać można było na ten temat bardzo rozbieżne poglądy. Oprócz stanowiska, w świetle którego stronie powinny być przyznane koszty w takiej wysokości, w jakiej powinna ona była wyłożyć je dla celowego dochodzenia praw i celowej obrony, a nie takie, jakie zostały rzeczywiście poniesione, spotkać można było i takie, zgodnie z którym umowa zawarta przez pełnomocnika wykwalifikowanego z klientem powinna być respektowana przy ostatecznym rozliczeniu przez sąd kosztów postępowania. Por. Szopa B., W kwestii „nadopiekuńczości” państwa, RPEiS 1987, Z. 2, s. 207; Lipiński K., Zasądzenie należności adwokackich w postępowaniu cywilnym, NP 1954, Z. 4, s. 67; Piekarski M., Wilewski M., Koszty postępowania cywilnego..., op. cit., Palestra 1974, Z. 1, s. 43 i n. Aktualnie, stanowisko o prawie sądu do nieograniczonej kontroli wymienionych umów o zastępstwo procesowe nie jest akceptowane. Por. też uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 21 października 1989 r., III CZP 24/89, PUG 1990, Z. 4, s. 9.

¹⁸⁴ Postanowienie SN z dnia 6 lipca 1966 r., I CZ 62/66, OSPiKA 1967, Nr 6, poz. 140.

Rozdział V

Podmioty postępowania cywilnego a jego koszty

5.1 Rozdział kosztów postępowania cywilnego między stronami procesu

Zasadnicza odpłatność dochodzenia wymiaru sprawiedliwości w postępowaniu cywilnym wymusza określenie kręgu podmiotów, które obciąża obowiązek uiszczenia kosztów procesu. Problem podmiotowej odpowiedzialności za koszty jest bardzo istotny, tym bardziej, że w procesie cywilnym obowiązuje zasada dwustronności¹⁸⁵. Jego koszty, w tej czy innej postaci, a z reguły w różnej wysokości, wykładane są przez obie strony wiodące spór, ale w całości proces wygrać może tylko jedna z nich. W wypadku zaś częściowego uwzględnienia roszczeń procesowych każda ze stron jest w określonym i to nie zawsze jednakowym zakresie wygrywającą i przegrywającą dany proces. Co więcej, stosunek w jakim go każda z nich wygrała, z reguły nie jest zbieżny z ich procentowym czy ułamkowym udziałem w sumie kosztów tymczasowo na dany proces wydatkowanych; w sprawach o roszczenia niemajątkowe ściśle określenie tych relacji jest z natury rzeczy niemożliwe¹⁸⁶. Pojęcie strony procesowej jest autonomiczne dla prawa procesowego cywilnego i musi być ustalane niezależnie od pojęcia strony stosunku materialnego. W braku definicji ustawowej, współcześnie w doktrynie określa się stronę jako podmiot, który w imieniu własnym występuje do sądu z żądaniem ochrony prawnej¹⁸⁷ (strona powodowa)

¹⁸⁵ Istnienie dwóch stron procesowych warunkuje możliwość toczenia się procesu.

¹⁸⁶ Tak Bukowski T., *Rozstrzygnięcie o kosztach...*, op. cit., s. 109.

¹⁸⁷ Żądanie ochrony prawnej ujmowane jest w takim wypadku *sensu largo*, nie tylko jako żądanie ochrony praw naruszonych, ale także jako żądanie ochrony pewnej sytuacji prawnej przez ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego, albo też przez ukształtowanie stosunku prawnego przez jego zawiązanie, zmianę lub zniesienie.

lub przeciwko któremu żądanie tej ochrony jest skierowane (strona pozwana). Takie sformułowanie nie łączy pojęcia strony procesowej ze stroną stosunku materialno prawnego (choć nie wyłącza kumulacji tych osób) i obejmuje także podmioty poszukujące ochrony prawnej na rzecz innych podmiotów¹⁸⁸. Przy określaniu pojęcia strony należy uwzględnić przepisy kodeksu postępowania cywilnego jako aktu prawnego podstawowego. Wprawdzie ustawodawca w tytule czwartym księgi pierwszej, części pierwszej tego kodeksu reguluje zagadnienia dotyczące strony procesowej, ale fakt ten nie daje podstawy do identyfikowania tej strony z pojęciem strony w rozumieniu ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (art. 7 ust. 1 u.k.s.c.)¹⁸⁹. Brak w Kodeksie postępowania cywilnego zbiorczego określenia strony nie pozbawia możliwości żądania także od uczestników postępowania nieprocesowego i egzekucyjnego uiszczenia kosztów sądowych. Stosowną podstawę prawną tworzy wspomniany art. 7 ust. 1 u.k.s.c. Przepis ten formułuje, lecz tylko dla celów oznaczonych w ustawie, definicję legalną pojęcia strony. W świetle tej definicji stroną jest każdy uczestnik postępowania¹⁹⁰ (osoba, z której czynnościami podejmowa-

¹⁸⁸ Jodłowski J., [w:] Jodłowski J., Resich Z., Lapierre J., Misiuk-Jodłowska T., Weitz K., *Postępowanie cywilne...*, op. cit., s. 190.

¹⁸⁹ Zob. uchwała SN z dnia 8 lipca 1983 r., III CZP 29/83, OSPiKA 1984, Nr 7-8, poz. 145 wydana na podstawie art. 27 ust. 1 d.u.k.s.c., w której Sąd Najwyższy stwierdził brak podstaw do uznania, że określenie strony przyjęte w analizowanym przepisie jest szersze niż ustalone w przepisach kodeksu postępowania cywilnego. W świetle przedstawionych przez Sąd Najwyższy wywodów stroną mogą być tylko osoby, na rzecz których i wobec których ma nastąpić urzeczywistnienie drogą orzeczenia sądowego obowiązującej normy prawnej w zakresie ich stosunków prawnych.

¹⁹⁰ Por. Rusek F., [w:] Rusek F., Kuryłowicz W., *Koszty sądowe...*, op. cit., s. 151 i n. oraz Budzyn B., *Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Komentarz...*, op. cit., s. 9-11.

nymi w sprawie jest związane ponoszenie kosztów sądowych¹⁹¹)¹⁹².

Wprowadzenie instytucji zwrotu kosztów procesu nie rozwiązuje przy tym wszystkich problemów. Obowiązek zwrócenia kosztów przeciwnikowi zwiększa przecież o te właśnie koszty uszczerbek majątkowy strony procesowej. W ostatecznym bowiem wyniku ponosi ona, oprócz kosztów przez siebie wyłożonych, i to zarówno niezbędnych jak i zbędnych, ponadto koszty niezbędne przeciwnika. Suma zaś jednych i drugich może przewyższyć wartość rozszczenia procesowego albo z nią się zrównać lub co najmniej stanowić jej wysoki odsetek.

Znalezienie generalnych i przydatnych w każdej sytuacji procesowej kryteriów rozdziału kosztów procesu, nastrocza do chwili obecnej nauce i praktyce wiele kłopotów.

Zasadniczą i dominującą przesłanką rozdziału odpowiedzialności za koszty staje się wygranie lub przegranie procesu. Druga zaś przesłanka - zawinienie kosztów (albo inne kryteria) uzyskuje charakter środka pomocniczego w sytuacjach, gdy zachodzi potrzeba złagodzenia rygoryzmu zasady odpowiedzialności za wynik procesu.

Współczesne zatem zasady podmiotowego rozdziału kosztów przez organ sądowy można podzielić na dwie podstawowe grupy: zasady kształtujące odpowiedzialność za koszty stosownie do wyniku procesu oraz zasady kształtujące odpowiedzialność za koszty niezależnie od wyniku procesu.

Kwestię rozkładu odpowiedzialności za koszty może też komplikować instytucja współuczestnictwa (art. 72 i n. k.p.c.), szczególnie gdy co do udziału współuczestników w sprawie zachodzą istotne różnice, oraz instytucja zmia-

¹⁹¹ Por. orzeczenie SN z dnia 25 sierpnia 1967 r., II PR 53/67, OSPiKA 1968, Nr 6, poz. 120.

¹⁹² Poglębione rozważania na ten temat prezentuje Korzan K., Koszty postępowania cywilnego..., op. cit., s. 66 i n.

ny podmiotowej (art. 194 — 198 k.p.c.) lub przedmiotowej powództwa (art. 193 k.p.c.).

Nie bez znaczenia dla powyższej kwestii jest również i to, że koszty procesu pozostają niekiedy w związku przyczynowym z działaniem nie stron, ale osób trzecich: świadka, biegłego, pełnomocnika, przedstawiciela ustawowego, interwenienta ubocznego, prokuratora lub organizacji społecznej, nie mówiąc już o kosztach spowodowanych niezależnie od woli stron przez organ sądowy.

5.2 Rozdział kosztów postępowania cywilnego na współuczestników sporu

Zasady odpowiedzialności za koszty mają zastosowanie bez względu na liczbę podmiotów występujących po danej stronie procesowej. Jednakże w związku z instytucją współuczestnictwa w sporze (art. 72 i n. k.p.c.) powstaje dodatkowa kwestia, w jakim zakresie mają partycypować w kosztach podmioty występujące po tej stronie procesowej, na którą na podstawie jednej z zasad odpowiedzialności nałożono obowiązek zwrotu kosztów przeciwnikowi, i odwrotnie — w jakim zakresie przypadają koszty każdemu z tych podmiotów, które zajmują pozycję strony procesowej uprawnionej do otrzymania zwrotu kosztów¹⁹³. Współuczestnictwo w sporze ma miejsce wówczas gdy kilka podmiotów w jednej sprawie występuje w roli strony powodowej lub pozwanej (jako „strona mnoga”), aczkolwiek więź prawna między nimi bywa zróżnicowana (art. 72 k.p.c.).

Otóż art. 105 k.p.c. kwestię tę rozwiązuje, przyjmując jako kryterium rodzaj powiązania współuczestnictwa z przedmiotem procesu, a mianowicie: solidarność obowiązku czy prawa współuczestników w stosunku do przedmiotu sporu pociąga za sobą solidarność ich obowiązku czy prawa w zakresie kosztów procesu (art. 105 § 2 k.p.c.); w razie braku solidarności obowiązku lub prawa co do przedmiotu sporu — każdy ze współuczestników strony obciążonej kosztami zwraca je w częściach równych, i odwrotnie — każdy ze współuczestników strony uprawnionej do otrzymania zwrotu kosztów procesu otrzymuje je w częściach równych (art. 105 § 1 k.p.c.)¹⁹⁴.

¹⁹³ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 164.

¹⁹⁴ Ibidem.

Artykuł 105 k.p.c. odnosi się do kwestii zwrotu kosztów procesu przez współuczestników sporu, stanowiących stroną procesową zobowiązaną do zwrotu kosztów¹⁹⁵ (obejmując swym zakresem wszystkie formy współuczestnictwa procesowego, powstałe również wskutek podmiotowych przekształceń powództwa). Przepis nie daje natomiast, zdaniem doktryny i judykatury, współuczestnikowi prawa żądania zwrotu kosztów od innego współuczestnika, występującego po tej samej stronie procesowej, i to także w wypadku gdy koszty te powstały wskutek określonego w art. 103 k.p.c. postępowania tego współuczestnika¹⁹⁶, chyba że współuczestnik niebędący współuczestnikiem jednolitym wywołał jako świadek (art. 260 k.p.c.) koszty swą rażącą winą (art. 110 k.p.c.)¹⁹⁷. Zob. również glosa M. Piekarskiego do postanowienia SN z dnia 16 października 1965 r., I PZ 26/65, NP 1965, Nr 5, s. 673. Cytowany Autor w krytycznej glosie do przedmiotowego orzeczenia SN z dnia 16 października 1965 r. zauważył, że zawiera ono nieuzasadnione zawężenie zasięgu art. 103 § 1 k.p.c. Przepis ten pozwala sądowni, niezależnie od wyniku sprawy, włożyć na stronę lub interwenienta obowiązek zwro-

¹⁹⁵ Omawiany przepis zarazem nie ma zastosowania do sytuacji odwrotnej, gdy współuczestnictwo zachodzi po stronie wygrywających proces, mających prawo żądać zwrotu kosztów niezbędnych do celowej obrony. W takim przypadku mają bowiem zastosowanie zasady ogólne o kosztach procesu i każda z osób wygrywających proces ma prawo żądać kosztów niezbędnych do celowego dochodzenia praw i celowej obrony. Zob. postanowienie SN z dnia 16 października 1965 r., I PZ 26/65, NP 1965, Nr 5, s. 673; orzeczenie SN z dnia 18 grudnia 1950r., C 181/50, NP 1951, Nr 11, s. 46. Por. także Demendecki T., op. cit., s. 144; Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 373.

¹⁹⁶ Zob. postanowienie SN z dnia 24 września 1969 r., I CR 10/69, OSNCP 1970, Nr 7-8, poz. 133.

¹⁹⁷ Zob. Piekarski M., Wilewski M., Z problematyki kosztów procesu cywilnego (dokończenie), Paestra 1967, Z. 2, s. 37. Por. też postanowienie SN z dnia 24 września 1969 r., I CR 10/69, OSNC 1970, Nr 7-8, poz. 133.

tu kosztów wywołanych ich niesumiennym lub oczywiście niewłaściwym postępowaniem. Przepis ten nie wskazuje zarazem, komu sąd może przyznać zwrot takich kosztów i ustanawia potrzebną sankcję wobec strony lub interwenienta, nie stosujących się do dyscypliny procesowej¹⁹⁸. Powinni oni zwrócić koszty wywołane swoim niewłaściwym postępowaniem tym wszystkim uczestnikom, którzy je ponieśli, chociażby współuczestnictwo między nimi zachodziło po jednej stronie. Oczywiście należy przy tym zauważyć, iż „niesumienne lub oczywiście niewłaściwe postępowanie” dotyczy tylko postępowania sądowego¹⁹⁹.

W myśl art. 105 § 1 k.p.c. przyjmuje się, że zasadą jest zwrot kosztów w częściach równych, wyjątkiem natomiast – zwrot proporcjonalnie do udziału każdego ze współuczestników, jeżeli istnieją pod tym względem „znaczne różnice”. Istnienie i stopień różnicy co do udziału współuczestników w sprawie podlega ocenie sądu.

Solidarny obowiązek zwrotu kosztów może być również następstwem solidarności nieprawidłowej (*in solidum*), występującej między współuczestnikami – por. uchwała SN z dnia 7 kwietnia 1975 r., III CZP 6/75, OSNCP 1976, Nr 2, poz. 27, z glosą W. Warkały, NP 1977, Nr 2, s. 260.

W braku wężła solidarności pomiędzy współuczestnikami rozliczenie kosztów powinno nastąpić indywidualnie (por. art. 105 § 2 *a contrario* k.p.c.); por. postanowienie SN z dnia 4 lutego 1966 r., II PZ 5/66, OSNC 1966, Nr 7–8, poz. 137. Współuczestnik za koszty związane z czynnościami procesowymi podjętymi wyłącznie we własnym interesie ponosi odpowiedzialność samodzielnie.

Podsumowując, należy stwierdzić, że art. 105 k.p.c., w zależności od konkretnej sytuacji, daje możliwość sto-

¹⁹⁸ Wengerek E., Koncentracja materiału procesowego..., op. cit., s. 75 i n.

¹⁹⁹ Wyrok SN z dnia 25 sierpnia 1967 r., II PR 53/71, OSPiKA 1968, Z. 6, poz. 120; postanowienie SN z dnia 27 lipca 1971 r., II PZ 29/71, nie publ.

sowania kilku zasad rozdziału odpowiedzialności współuczestników za koszty procesu, a mianowicie: w częściach równych; proporcjonalnie do udziału każdego z nich w sprawie; solidarnie albo indywidualnie; tylko za koszty wynikłe z czynności procesowych podjętych we własnym interesie danego współuczestnika.

Artykuł 105 k.p.c. ma również zastosowanie przy określeniu sposobu rozdziału ciężaru kosztów sądowych między współuczestnikami tworzącymi wielopodmiotową stronę procesową (art. 113 u.k.s.c.).

Por. także kontrowersyjne orzeczenie SN z dnia 18 grudnia 1950 r., C 181/50, NP 1951, Nr 11, s. 46.

Należy również nadmienić, że względu na swój zakres art. 105 k.p.c. nie znajduje zarazem zastosowania w postępowaniu nieprocesowym.

Wskazany przepis znajdzie natomiast odpowiednio zastosowanie w postępowaniu egzekucyjnym. Przy tym art. 770 i 771 k.p.c. stanowią wobec art. 105 *legis specialis*²⁰⁰.

---

²⁰⁰ Zob. Szczurek Z., Postanowienie o ustaleniu i w przedmiocie kosztów postępowania egzekucyjnego, Przegląd Prawa Egzekucyjnego 2005, Nr 1-6, s. 5 i n.

5.3 Przekształcenia podmiotowe a koszty postępowania cywilnego

Kodeks postępowania cywilnego w pewnych przypadkach przewiduje w toku postępowania przekształcenia podmiotowe²⁰¹ stron procesu cywilnego (w szczególności zob. art. 83, art. 192 pkt 3, 180 § 1 pkt 1 k.p.c.). Co do zasady we wszystkich wskazanych przypadkach, wstąpienie do postępowania nowego podmiotu w miejsce pierwotnego rodzi po jego stronie roszczenie o zwrot kosztów procesu od przeciwnika. Nowy podmiot postępowania, wstępując bowiem w miejsce swego poprzednika procesowego, traktowany jest w przedmiocie kształtowania zasad o rozkładzie kosztów jako podmiot pierwotny postępowania. Stąd odpowiedzialność za koszty procesu przechodzi na podmiot wstępujący we wskazanych przypadkach do postępowania, jeżeli orzeczenie co do tych kosztów zapada po tym wstąpieniu. W związku z tym, w razie przegrania postępowania przez podmiot, który wstąpił do sprawy, wyłącznie on jest zobowiązany do poniesienia kosztów całego postępowania, a nie jej poprzednik procesowy. W konsekwencji rozstrzygnięcie o kosztach procesu w orzeczeniu kończącym postępowanie w danej instancji nie może być rozdzielone na odrębne koszty procesowe podmiotu, który wstąpił do procesu w miejsce podmiotu, który przestał być stroną i na koszty tego ostatniego²⁰². Oczywiście jest również, że wstępujący do procesu w miejsce swojego poprzednika nie może korzystać ze zwolnienia od kosztów sądowych udzielonych temuż poprzednikowi. Wstąpienie do sprawy danego podmiotu powoduje także powstanie obowiązku zapła-

²⁰¹ Zob. uwagi ogólne Waligórski M., *Proces cywilny. Dynamika...*, op. cit., s. 276 i n.

²⁰² Zob. Daczyński A., op. cit., s. 254-255.

ty nieuiszczonych kosztów sądowych, które od wstępującego do sprawy zostaną pobrane w trybie art. 1303 § 2 k.p.c.

W literaturze zasadnie natomiast wskazuje się odmienność od omawianych powyżej przypadków, sytuacji określonych w art. 194 i 196 k.p.c. Wskazane przepisy regulują przekształcenia stron procesu inne niż następstwo procesowe. W wyniku tych przekształceń stroną procesu stanowią, obok podmiotów wskazanych w pozwie, nowe podmioty²⁰³. Zgodnie z brzmieniem art. 194 § 2 k.p.c. – osoba wezwana do wzięcia udziału w sprawie w charakterze pozwanego, może za zgodą obu dotychczasowych stron procesowych wstąpić w miejsce pozwanego, który wówczas będzie zwolniony od udziału w sprawie, przy czym ten ostatni może w terminie dwutygodniowym złożyć sądowi wniosek o przyznanie kosztów od strony powodowej niezależnie od późniejszego wyniku rozstrzygnięcia sprawy. Z kolei na podstawie art. 196 § 2 k.p.c., osoba zawiadomiona, która zgłosiła przystąpienie do sprawy w charakterze powoda, może za zgodą obu stron wstąpić na miejsce strony powodowej, która wówczas będzie od udziału w sprawie zwolniona, a pozwany może w terminie dwutygodniowym złożyć sądowi wniosek o przyznanie dotychczasowych kosztów od osoby, która poprzednio występowała jako powód. W obu wymienionych przypadkach strona pozwana może domagać się w terminie wynoszącym dwa tygodnie, zwrotu kosztów postępowania od powoda, przy czym w pierwszym przypadku uprawnienie to przysługuje ustępującemu pozwanemu w stosunku do dotychczasowego powoda, zaś w drugim przypadku uprawnienie to przysługuje dotychczasowemu pozwanemu wobec ustępującego powoda. W sytuacji wskazanej w art. 194 § 2 k.p.c. będą to niezbędne koszty postępowania, poniesione przez ustępującego pozwanego; jeśli więc pozwany

²⁰³ Szerzej na ten temat Telenga P., [w:] Jakubecki A. red., Kodeks postępowania cywilnego..., op. cit., s. 268 i n.

nie zgłosi w terminie dwutygodniowym sądowi wniosku o przyznanie tych kosztów od powoda, jego roszczenie wygaśnie, a wstępujący w jego miejsce kolejny podmiot nie nabywa uprawnienia do zasądzenia tych kosztów od powoda. Nie jest także zobowiązany do poniesienia, w razie przegrania sprawy, tych kosztów, które ściśle wiążą się z udziałem dotychczasowej strony pozwanej²⁰⁴. Nowa strona pozwana, która wstąpiła do postępowania na podstawie art. 194 § 2 k.p.c., w przypadku przegranej, będzie zobowiązana do zwrotu uprzednio poniesionych przez powoda niezbędnych kosztów procesu związanych z przebiegiem całego postępowania, a nie tych, które są ściśle związane wyłącznie z udziałem ustępującej z postępowania dotychczasowej strony pozwanej (opłata od pozwu, koszty zastępstwa procesowego). Podobnie w sytuacji określonej w art. 196 § 2 k.p.c., jeżeli pozwany w terminie dwutygodniowym nie zgłosi roszczenia o przyznanie kosztów wobec ustępującej strony powodowej jego roszczenie wygaśnie. Strona pozwana może jednak domagać się od ustępującej strony powodowej tylko tych niezbędnych kosztów postępowania, które ściśle się wiążą z dotychczasowym stadium procesowym²⁰⁵.

Koszty procesu, o jakie na podstawie art. 196 § 2 k.p.c. może wystąpić strona pozwana wobec ustępującej strony powodowej nie podlegają rozliczeniu w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji, nawet wówczas gdy pozwany nie zgłasza wniosku o przyznanie tych kosztów wobec ustępującego powoda.

Omawiane regulacje nie określają też, od jakiej chwili powinien być liczony dla strony pozwanej dwutygodniowy termin do złożenia wniosku o zasądzenie kosztów. Tak w piśmiennictwie jak i orzecznictwie nie ma przy tym zgodności, czy sąd powinien umarzać postępowanie

²⁰⁴ Daczyński A., op. cit., s. 254-255

²⁰⁵ Zob. Daczyński A., op. cit., s. 256.

na podstawie art. 355 § 1 k.p.c. w stosunku do osoby występującej z postępowania, czy też wydawać postanowienie o zwolnieniu tej osoby od dalszego udziału w sprawie, bądź nie wydawać żadnego postanowienia w tym przedmiocie ze względu na fakt, że przepisy obowiązujące nie przewidują obowiązku wydawania przez sąd takiego postanowienia. Ponadto nawet przyjęcie, że w takich przypadkach sąd umarza postępowanie, mogłoby rodzić wątpliwości, czy omawiany termin liczyć należy od daty wydania postanowienia, czy jego doręczenia (gdyby było ono wydane na posiedzeniu niejawnym), czy też od daty jego uprawnomocnienia. Proponuje się więc przyjęcie założenia, zgodnie z którym termin ten zaczyna biec od daty wyrażenia zgody przez uprawnionego (stronę pozwaną) na dokonanie omawianego przekształcenia podmiotowego. W uzasadnieniu takiej tezy przywołuje się zapis w art. 194 § 2 zdanie 2 k.p.c., który stanowiąc o uprawnieniu pozwanego do zgłoszenia wniosku o przedmiotowe koszty, nie wymaga zarazem zgody obu stron procesowych, jak ma to miejsce w zdaniu pierwszym tego samego przepisu²⁰⁶. W razie uchybienia temu terminowi bez swojej winy, strona pozwana może domagać się jego przywrócenia na zasadach określonych przez art. 168 i 169 k.p.c.

Ponadto w rozważaniach poświęconych omawianej problematyce, należy zwrócić uwagę także na dyspozycję art. 194 § 1 zdanie 2 k.p.c., zgodnie z którą osoba wezwana do udziału w sprawie na wniosek pozwanego może domagać się zwrotu kosztów wyłącznie od pozwanego, jeżeli okaże się, że wniosek był bezzasadny. Jak się wydaje, *ratio legis* wspomnianego rozwiązania było wprowadzenie normatywnej podstawy do obciążenia strony pozwanej kosztami procesu poniesionymi przez osobę, która została dopozwana na podstawie art. 194 § 1 k.p.c. na wniosek pozwanego, w sytuacji gdy powództwo w stosunku do tej

---

²⁰⁶ Ibidem.

osoby zostało oddalone. Przepis ten zarazem należy rozpatrywać w kategorii odstępstwa od zasady, w świetle której podmioty występujące po tej samej stronie procesu nie mogą domagać się względem siebie zwrotu kosztów procesu. Tak więc, jeżeli zostało oddalone powództwo względem osoby, która w trybie art. 194 § 1 k.p.c. została wezwana do wzięcia udziału w sprawie na wniosek pozwanego, może ona wyłącznie od tego pozwanego, który zgłosił taki wniosek, domagać się zwrotu poniesionych niezbędnych kosztów procesu²⁰⁷.

Do dopozwanego znajduje natomiast zastosowanie art. 109 § 1 k.p.c. co oznacza, że podmiot ten, wnosząc o oddalenie powództwa, powinien domagać się zasądzenia kosztów procesu nie od przeciwnika procesowego, ale od swego współuczestnika procesowego. Ponieważ jednak w praktyce sądów zdarzają się przypadki wadliwego wezwania do udziału w sprawie w charakterze pozwanego w warunkach określonych przez art. 194 § 3 k.p.c., jak sygnalizuje się w literaturze przedmiotu, do rozważenia pozostaje problem, kogo powinny obciążać koszty poniesione przez osobę wadliwie dopozwaną. Przy tym stanowisko judykatury nie jest w tej kwestii całkowicie jednolite. W szczególności, w jednym ze swych orzeczeń, Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że osoba wadliwie wezwana przez sąd do wzięcia udziału w sprawie na podstawie art. 194 k.p.c. na wniosek pozwanego a bez wniosku powoda, chociaż w okolicznościach sprawy dopozwanie takie byłoby niedopuszczalne, nie staje się stroną procesu i nie może żądać zwrotu poniesionych kosztów²⁰⁸. W innym zaś rozstrzygnięciu ten sam organ stwierdził, że osoba wezwana do udziału w sprawie w charakterze pozwanego na podstawie art. 194 k.p.c. jest stroną procesową, niezależnie od tego, czy wezwanie (dopozwanie) było prawidłowe i na czyj wniosek zo-

²⁰⁷ Daczyński, op. cit., s. 257.

²⁰⁸ Zob. postanowienie SN z dnia 3 czerwca 1970 r., II CZ 63/70, OSP 1971, Nr 4, poz. 84.

stało dokonane; w razie oddalenia powództwa w stosunku do takiej osoby przysługuje jej, zgodnie z art. 98 § 1 k.p.c., prawo żądania zwrotu kosztów procesu od powoda.²⁰⁹ Tak więc nawet wadliwie dopozwanie wywołuje ten skutek, że osoba dopozwana staje się stroną procesu. Jeżeli zatem następnie powództwo wobec niej zostanie oddalone, bądź też sąd wobec niej umorzy postępowanie, należałoby zdaniem przedstawicieli nauki, w drodze analogii zastosować art. 194 § 1 zdanie 2 k.p.c., i to pod warunkiem że wniosek o dopozwanie zgłosił dotychczasowy pozwany. Gdyby natomiast sąd z urzędu wezwał dany podmiot do udziału w sprawie w charakterze pozwanego, wówczas poniesionymi przez niego kosztami procesu w przypadku oddalenia powództwa będzie trzeba obciążyć powoda albo w zależności od okoliczności sprawy na podstawie art. 102 k.p.c. nie obciążyć powoda tymi kosztami, zwłaszcza wówczas gdy powód w toku procesu sprzeciwił się udziałowi wadliwie dopozwanego w postępowaniu.²¹⁰

---

²⁰⁹ Tak postanowienie SN z dnia 18 stycznia 1979 r., IV CZ 185/78, nie publ.

²¹⁰ Tak Daczyński A., op. cit., s. 257-258.

5.4 Koszty postępowania cywilnego związane z udziałem interwenienta ubocznego

Udział w sprawie interwenienta ubocznego niesamoistnego (art. 76 k.p.c.) tylko wyjątkowo wywołuje potrzebę rozliczenia wynikłych stąd kosztów, ponieważ interwenient nie może być obciążony kosztami wynikłymi z jego czynności wspomagających stronę, do której przystąpił²¹¹. W art. 107 zdanie 1 k.p.c. przyjęto zasadę, że interwenient niesamoistny (występujący w postępowaniu w charakterze pomocnika strony, do której przystąpił) nie zwraca kosztów przeciwnikowi strony, do której przystąpił. Taki interwenient nie może być traktowany jak współuczestnik procesowy (o jakim mowa w art. 72-74 k.p.c.), gdyż jedynie do interwenienta samoistnego na podstawie art. 81 k.p.c. stosuje się odpowiednio przepisy o współuczestnictwie jednolitym, a tym samym rozstrzygnięcie o zwrocie kosztów procesu, tak jak i rozstrzygnięcie sporu, dotyczy także takiego interwenienta (art. 81 k.p.c. i 73 § 2 k.p.c.). Interwenient uboczny niesamoistny z reguły nie jest zobowiązany do zwrotu kosztów przeciwnikowi procesowemu strony, do której przystąpił, przyjmuje się bowiem, iż nie może on odpowiadać za koszty wynikłe z jego niesamoistnych czynności, które są przeciwieństwem z zasady zgodne z czynnościami strony przezeń wspomaganą²¹². Jeżeli strona, do której przystąpił interwenient niesamoistny jest przegrywającą sprawę, to tylko ona jest, co do zasady, zobowiązana do zwrotu kosztów procesu przeciwnikowi. Odstępstwo od tej zasady przewiduje art. 103 k.p.c. uprawniający

²¹¹ Górski A., [w:] Górski A., Walentyłowicz L., Koszty sądowe w sprawach cywilnych..., op. cit., s. 189.

²¹² Zob. postanowienie SN z dnia 8 czerwca 1973 r., II CZ 75/73, nie publ.

sąd do włożenia na interwenienta obowiązku zwrotu kosztów wywołanych jego niesumiennym lub oczywiście niewłaściwym postępowaniem²¹³. Jednakże zgodnie z brzmieniem art. 107 zdanie 2 k.p.c., sąd może przyznać od interwenienta na rzecz wygrywającego sprawę przeciwnika strony, do której interwenient przystąpił, zwrot kosztów wywołanych jego samoistnymi czynnościami procesowymi – por. postanowienie SN z dnia 30 października 1956 r., III CR 741/56, OSPiKA 1958, Z. 9, poz. 221; orzeczenie SN z dnia 10 kwietnia 2002 r., IV CKN 939/00, nie publ.

Jeżeli przeciwnik procesowy strony, do której przystąpił interwenient uboczny, przygrywa sprawę i jest zobowiązany do zwrotu kosztów procesu stronie, wówczas zgodnie z art. 107 zdanie 3 k.p.c. sąd może od niego przyznać interwenientowi koszty interwencji. Ustawodawca, używając w tym przepisie określenia „sąd może”, jednak nie określając przesłanek warunkujących przyznanie tych kosztów, odesłał w istocie do zasady wynikającej z art. 98 k.p.c., a więc do kosztów niezbędnych do celowego dochodzenia praw i celowej obrony²¹⁴. Jeżeli takie koszty poniósł interwenient, wówczas, co do zasady, sąd powinien zasądzić je na rzecz interwenienta do przeciwnika strony, do której przystąpił. Jeżeli każda ze stron tylko częściowo wygrała proces i zachodzą podstawy do stosunkowego rozdzielania kosztów procesu lub ich zniesienia, sąd będzie mógł zasądzić taką część poniesionych przez interwenienta kosztów, jaka będzie wynikała ze stosunkowego ich rozdzielania. Oczywiście nie można wykluczyć także zniesienia tych kosztów, przy czym rozstrzygając o kosztach procesu, sąd najpierw powinien zsumować wszystkie koszty poniesione przez strony i interwenienta, a następnie stosownie do wyniku sprawy koszty te stosunkowo rozdzielić lub wzajemnie znieść.

²¹³ Por. postanowienie SN z dnia 1 czerwca 1965 r., I PZ 34/65, OSNCP 1966, Nr 2, poz. 27.

²¹⁴ Daczyński A., op. cit., s. 249.

Sąd również może przyznać interwenientowi koszty interwencji od przeciwnika zobowiązanego do zwrotu kosztów (art. 107 zdanie 3 k.p.c.) przy spełnieniu przesłanek z art. 98 § 1 k.p.c. i art. 109 k.p.c. W szczególności, taka sytuacja zajdzie jeżeli po przeprowadzeniu postępowania z udziałem interwenienta został wydany wyrok, który następnie – wskutek wniesionego środka zaskarżenia – został uchylony z powodu nieważności, z równoczesnym zniesieniem postępowania i nastąpi przekazanie sprawy do rozpatrzenia organowi, przed którym dalszy udział w sprawie interwenienta ubocznego nie jest dopuszczalny. Por. postanowienie SN z dnia 8 czerwca 1973 r., II CZ 75/73, OSNC 1974, Nr 1, poz. 38; postanowienie SN z dnia 11 listopada 1975 r., III PR 106/75, OSP 1976, Z. 12, poz. 227.

Przyznanie kosztów interwenientowi zależy przede wszystkim od oceny czy wstąpienie interwenienta ubocznego do procesu połączone było z potrzebą rzeczywistą obrony jego interesów i czy podjęte przez niego czynności procesowe zmierzały do tej właśnie obrony i nie jest obligatoryjne w każdym przypadku pozytywnego wyniku procesu strony do której interwenient przystąpił²¹⁵.

Według poglądu reprezentowanego w nauce i praktyce, koszty należne interwenientowi ubocznemu sąd może na jego wniosek zasądzić: wyłącznie od przeciwnika strony, do której interwenient przystąpił (koszty interwencji); od przegrywającego oponenta (strony wspomaganej przez interwenienta); od przeciwnika strony albo od obu stron łącznie (koszty opozycji).

Interwenient uboczny, niedopuszczony do udziału w sprawie wskutek opozycji którejś ze stron, zobowiązany jest na żądanie oponenta zwrócić mu koszty postępowania wywołanego zgłoszeniem interwencji i opozycji przeciwko niej. W sytuacji zgłoszenia opozycji przeciwko wstąpieniu

²¹⁵ Postanowienie SA w Białymstoku z dnia 8 stycznia 1998 r., I ACz 7/98, OSAB 1998, Nr 1, poz. 10.

interwenienta (zdaniem doktryny) powstaje bowiem odrębny spór, w którym interwenient niebędący już pomocnikiem żadnej ze stron broni własnych uprawnień i odpowiada co do kosztów za wynik tego sporu według zasady z art. 98 k.p.c. Por. orzeczenie SN z dnia 30 października 1956 r., III CR 741/56, OSPiKA 1958, Z. 9, poz. 221, z glosą T. Rowińskiego, PiP 1961, Z. 1, s. 148.

Wniesienie środka zaskarżenia przez interwenienta ubocznego mimo niezaskarżenia wyroku przez stronę, do której przystąpił jest samoistną czynnością procesową dającą podstawę do przyznania od niego zwrotu kosztów procesu na rzecz przeciwnika²¹⁶.

Warunkiem zasądzenia kosztów na rzecz interwenienta jest złożenie przez niego odpowiedniego wniosku stosownie do art. 109 k.p.c., chyba że interwenient działa przez profesjonalnego pełnomocnika.

W literaturze zwraca się uwagę na dopuszczalność zastosowania art. 107 k.p.c. przy orzekaniu o kosztach sądowych (art. 113 u.k.s.c.), w sytuacji gdy interwenient uboczny lub przeciwnik procesowy strony, do której przystąpił, są zwolnieni od kosztów sądowych, a zaistnieje potrzeba ściągnięcia nieuiszczonych opłat należnych od interwencji i opozycji oraz od środków odwoławczych wnoszonych przez interwenienta²¹⁷.

Artykuł 107 k.p.c. nie znajduje zastosowania w postępowaniu nieprocesowym²¹⁸.

Natomiast jeśli chodzi o interwenienta ubocznego samoistnego, to jest on traktowany tak jak współuczestnik sporu, zatem jego uprawnienie lub obowiązek zwrotu kosztów procesu podlega ogólnym regułom orzekania o zwrocie tych kosztów²¹⁹.

²¹⁶ Orzeczenie SN z dnia 10 kwietnia 2002 r., IV CKN 939/00, nie publ.

²¹⁷ Demendecki T., op. cit., s. 148; Górski A., op. cit., s. 189.

²¹⁸ Zieliński A., Budnowska J., Zwrot kosztów postępowania nieprocesowego, Palestra 1995, Nr 7-8, s. 58.

²¹⁹ Ciepla H., op. cit., s. 459.

5.5 Koszty postępowania cywilnego związane z udziałem prokuratora

Przesłanki i formy uczestnictwa prokuratora w postępowaniu cywilnym w ogólności określa przede wszystkim art. 7 k.p.c., z którego wynika, iż prokurator może żądać wszczęcia postępowania w każdej sprawie, jak również wziąć udział w każdym toczącym się postępowaniu, jeżeli według jego oceny wymaga tego ochrona praworządności, praw obywateli lub interesu społecznego²²⁰. Odnośnie spraw niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego regulacja kodeksowa wprowadza ograniczenie przewidujące, że prokurator może wytaczać powództwa tylko w wypadkach wskazanych w ustawie²²¹. Takie ograniczenie ma na celu ochronę stosunków rodzinnych o charakterze niemajątkowym przed ewentualnością nadmiernej ingerencji organów państwowych, nie wprowadza natomiast żadnych odrębnych zasad co do orzekania o kosztach procesu.

W postępowaniu nieprocesowym prokurator posiada ograniczone uprawnienia w zakresie wszczęcia postępowania. Istota bowiem pewnych spraw rozpatrywanych w tym trybie wyłącza możliwość występowania prokuratora z wnioskiem o ich wszczęcie.

²²⁰ Ponadto Kodeks postępowania cywilnego przewiduje także szczególny sposób udziału w postępowaniu cywilnym Prokuratora Generalnego, obejmujący przedstawienie przezeń stanowiska w przedmiocie skargi kasacyjnej i skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia oraz odpowiedzi na te środki zażalenia (zob. art. 398⁸ i 424¹² k.p.c.).

²²¹ Powyższe ograniczenie dotyczy wyłącznie niedopuszczalności wszczęcia przez prokuratora postępowania cywilnego w sprawie o rozwód lub separację ze względu na brak legitymacji czynnej. Ponadto prokurator nie może wszcząć postępowania w sprawie, w której strony dokonały zapisu na sąd polubowny (art. 1157 i 1161 k.p.c.) albo zawarły umowę o jurysdykcji sądów państwa obcego (art. 1105 k.p.c.).

Rozwinięciem regulacji z art. 7 k.p.c. są przepisy art. 55-60 k.p.c., bliżej regulujące udział prokuratora w postępowaniu cywilnym. Artykuł 511 § 2 k.p.c. wyłącza jednak stosowanie art. 55 i 56 § 2 k.p.c. w postępowaniu nieprocesowym, czego konsekwencją jest możliwość samodzielnego rozporządzania przez prokuratora przedmiotem postępowania, jak również zwolnienie z obowiązku wskazywania podmiotu, na rzecz którego zgłasza wniosek o wszczęcie postępowania.

Udział zatem prokuratora w postępowaniu cywilnym może polegać bądź na wszczęciu postępowania (art. 55 i 57 k.p.c.), bądź na wzięciu udziału w toczącym się postępowaniu.

W postępowaniu cywilnym wszczętym na wskutek powództwa prokuratora lub toczącym się z jego udziałem po wstąpieniu do postępowania, odrębnie należy rozpatrywać uprawnienia stron do żądania zwrotu kosztów niezbędnych do celowego dochodzenia praw i celowej obrony, a odrębnie kwestię uprawnień Skarbu Państwa do zwrotu kosztów procesu.

Zgodnie z brzmieniem art. 106 k.p.c., udział prokuratora w sprawie nie uzasadnia zasądzenia zwrotu kosztów na rzecz Skarbu Państwa ani od Skarbu Państwa.

Wymieniony przepis, według stanowiska wyrażanego w nauce, odnosi się do wypadków udziału w postępowaniu prokuratora wskutek wytoczenia przez niego powództwa bądź też jego przystąpienia do już toczącego się postępowania (art. 7 i 60 k.p.c.)²²². Nie dotyczy natomiast kosztów procesu spowodowanych udziałem w sprawie strony, w interesie której prokurator wytoczył powództwo (art. 56 § 1 k.p.c.). Obowiązują bowiem w tym zakresie zasady ogólne. Zob. postanowienie SN z dnia 11 lutego 1977 r., I CZ 8/77, LEX Nr 7912.

²²² Zob. Kowalska M., Koszty procesu w postępowaniu cywilnym z udziałem prokuratora, *Radca Prawny* 1998, Nr 1, s. 24- 30.

Wstąpienie prokuratora do toczącego się postępowania nie ma też żadnego wpływu na rozliczanie kosztów między stronami biorącymi od początku udział w postępowaniu (rozliczenie takie odbywa się na zasadach ogólnych). Ponadto podkreśla się, iż dyspozycja omawianego przepisu znajduje zastosowanie tylko do takiej sytuacji, w której udział prokuratora w sprawie, czy to jako inicjatora wszczęcia postępowania cywilnego, czy też jako uczestnika już toczącego się postępowania, podyktowany jest względami ochrony praworządności, praw obywateli lub interesu społecznego (art. 7 k.p.c.). Zob. postanowienie SN z dnia 6 lipca 1966 r., I CZ 62/66, OSP 1967, Z. 6, poz. 140.

Na tle odmiennej wykładni art. 7 k.p.c., odróżniając wszczęcie postępowania od udziału prokuratora w już toczącym się postępowaniu i wskazując na niedopuszczalność wykładni rozszerzającej art. 106 k.p.c. (statuującego wyjątek od ogólnej reguły dotyczącej rozkładu ciężaru kosztów procesu), w orzecznictwie sądowym sformułowano tezę, iż omawiany przepis nie ma zastosowania w razie wytoczenia powództwa przez prokuratora na podstawie art. 7 i 57 k.p.c. Por. postanowienie SN z dnia 17 czerwca 1966 r., I CZ 54/66, LEX Nr 6007; wyrok SN z dnia 5 maja 1989 r., II CR 155/89, OSP 1990, Z. 7, poz. 270; wyrok SN z dnia 10 października 2003 r., II CK 116/02, LEX Nr 148626. Przytoczoną tezę należy podzielić częściowo, uznając, iż omawiany przepis nie dotyczy także przypadku wszczęcia postępowania przez prokuratora na podstawie art. 55 i n. k.p.c. (akceptując stanowisko o wyraźnym rozdzieleniu form uczestnictwa prokuratora w postępowaniu cywilnym: wszczęcia przezeń postępowania poprzez wytoczenie powództwa – samodzielnie lub na rzecz innego podmiotu oraz jego udziału polegającego na działaniu w już toczącym się postępowaniu po przystąpieniu przezeń do postępowania wszczętego uprzednio przez zainteresowany podmiot). W innym razie należałoby uznać art.

106 k.p.c. za niezgodny z Konstytucją RP (naruszenie: prawa do sądu – dostęp do sądu z uwagi na wysokość kosztów; prawa do równego traktowania przez władze publiczne; prawa do równej dla wszystkich ochrony praw majątkowych), w zakresie, w jakim wyłącza on obowiązek zwrotu kosztów postępowania przez prokuratora (Skarb Państwa) na rzecz strony wygrywającej postępowanie (wyjątek od zasady określonej w art. 98 k.p.c.). Taka interpretacja powodowałaby zróżnicowanie pozycji stron procesowych; wszelkie gwarancje procesowe służące stronie muszą zaś w jednakowym stopniu dotyczyć każdego podmiotu, który tę stronę identyfikuje.

Roszczenie o zwrot kosztów ma charakter majątkowy, jeśli zmierza do realizacji prawa lub uprawnienia mającego bezpośredni wpływ na stosunki majątkowe stron. Istota tego roszczenia jest bliska roszczeniu odszkodowawczemu. W konsekwencji zwolnienie prokuratora z obowiązku zwrotu kosztów procesu w przypadku przegrania przez niego sprawy przybiera postać zwolnienia od wynagrodzenia szkody, której rozmiar wyznaczają koszty niezbędne do celowego dochodzenia praw i celowej obrony (zob. art. 64 ust. 1 i 2 w zw. z art. 31 ust. 3 i art. 32 Konstytucji RP). Por. wyrok TK z dnia 2 lipca 2003 r., K 25/01, OTK-A 2003, Nr 6, poz. 60.

Prokurator w postępowaniu cywilnym korzysta z ustawowego zwolnienia w przedmiocie kosztów sądowych (art. 96 ust. 1 pkt 6 u.k.s.c.). Nie uiszcza opłat, a wydatki tymczasowo ponosi za niego Skarb Państwa. Obowiązek zwrotu kosztów sądowych nie powstaje również po jego stronie w sytuacji rozstrzygnięcia o takich kosztach w orzeczeniu kończącym postępowanie w danej instancji (art. 113 ust. 1 u.k.s.c.)²²³.

²²³ Por. Wiśniewski P., *Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym. Część II*, Prok. i Pr., 1997, Nr 11, s. 75.

W przypadku uwzględnienia powództwa prokuratora nieuiszczonymi kosztami sądowymi sąd może, na podstawie art. 113 ust. 1 u.k.s.c., obciążyć przeciwnika procesowego strony, na rzecz której prokurator wszczął postępowanie, przy odpowiednim zastosowaniu zasad obowiązujących przy zwrocie kosztów procesu (por. postanowienie SN z dnia 10 września 1971 r., I CZ 136/71, LEX Nr 6986; orzeczenie SN z dnia 11 lutego 1975 r., I CZ 167/74, OSP 1976, Nr 6, poz. 116 z głosem T. Erecińskiego; orzeczenie SN z dnia 8 września 1986 r., IV CR 134/86, OSNC 1987, Nr 12, poz. 200). W przypadku oddalenia zaś powództwa prokuratora nieuiszczone koszty sądowe poniesie Skarb Państwa. W razie częściowego uwzględnienia powództwa koszty należne od zasądzonej części roszczenia obciążą przeciwnika procesowego strony, na rzecz której prokurator wszczął postępowanie, zaś koszty należne od oddalanej części powództwa poniesie Skarb Państwa. W wymienionych przypadkach zastosowanie art. 106 k.p.c. jest wyłączone – por. postanowienie SN z dnia 11 lutego 1975 r., I CZ 167/74, OSP 1976, Z. 6, poz. 116. Por. odmienne uzasadnienie postanowienia SN z dnia 13 grudnia 1972 r., II CZ 184/72, OSNC 1973, Nr 7–8, poz. 142.

Podobnie, jeśli udział prokuratora w postępowaniu na zasadach określonych w art. 60 k.p.c. jest połączony z czynnościami, których podjęcie związane jest obowiązkiem uiszczenia opłat sądowych lub poniesienia wydatków, rozliczenie nieuiszczonych kosztów sądowych, od których prokurator jest zwolniony w całości z mocy ustawy (art. 96 ust. 1 pkt 6 u.k.s.c.), następuje na podstawie art. 113 u.k.s.c., z odpowiednim zastosowaniem zasad obowiązujących przy zwrocie kosztów procesu. W razie uwzględnienia powództwa kosztami tymi zostanie obciążona strona pozwana, zaś w razie jego oddalenia strona powodowa; gdyby zaś obie strony procesowe były zwolnione od kosztów sądowych, nieuiszczone przez prokuratora kosz-

ty poniesie Skarb Państwa. Przy częściowym uwzględnieniu powództwa nieuiszczone przez prokuratora koszty obciążą obie strony, jak podkreśla się w literaturze, proporcjonalnie do wyniku utrzymania się ze swymi żądaniami, z tym zastrzeżeniem, że od zwolnionego od kosztów sądowych powoda sąd może nakazać ściągnięcie przypadającej na niego części tych kosztów tylko z zasądzonego na jego rzecz roszczenia, a zwolnionego od kosztów sądowych pozwanego nie obciąża się tymi kosztami²²⁴.

W sytuacji wszczęcia postępowania przez prokuratora na rzecz oznaczonej osoby i wstąpienia jej następnie do sprawy czynności prokuratora powodujące obowiązek poniesienia kosztów nadal są zwolnione w tym zakresie od opłat i wydatków, nieuiszczone koszty będą zaś rozliczone w rozstrzygnięciu kończącym postępowanie w danej sprawie przy zastosowaniu takich samych zasad jak w przypadku działania prokuratora na podstawie art. 60 k.p.c. W sytuacji niewstąpienia strony do postępowania i samodzielnego w niej udziału prokuratora, rozliczenie nieuiszczonych kosztów nastąpi jak w przypadku wystąpienia z powództwem strony zwolnionej od kosztów sądowych. Por. postanowienie SN z dnia 23 października 1973 r., II CZ 173/73, LEX Nr 7324.

W świetle nowej linii orzeczniczej Sądu Najwyższego należy też przyjąć, iż stracił aktualność pogląd wyrażony w postanowieniu SN z dnia 6 lipca 1966 r., I CZ 62/66, OSP 1967, Z. 6, poz. 140, z aprobującą glosą E. Wengera, wykluczający zastosowanie omawianego przepisu wyłącznie w przypadku występowania w postępowaniu prokuratora w związku z dochodzeniem roszczeń majątkowych prokuratury (rozstrzygnięcie o zwrocie kosztów w analizowanym przypadku miało następować według zasad ogólnych). W wymienionej sytuacji prokurator był traktowa-

²²⁴ Por. Włodyka S., Powództwo prokuratora w polskim procesie cywilnym, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1957, s. 111.

ny jako reprezentant interesów majątkowych Skarbu Państwa, związanych z działaniem jego urzędu (*statio fisci*). Powyższa wykładnia była oparta na założeniu, że istotny wzgląd na ochronę praworządności, praw obywateli, interesu społecznego przeciwstawia się tworzeniu ewentualnej przeszkody fiskalnej dla realizacji uprawnień prokuratora do wszczynania postępowania cywilnego. Wiązało się to zatem z wyraźnym przeciwstawieniem interesu ogólnego interesowi obywatela – strony pozwanej przez prokuratora. Jak podkreśla się obecnie, założenie takie nie znajduje jednak dostatecznego uzasadnienia w świetle unormowań ustawowych, nakazujących organom państwa kojarzenie interesu społecznego i słusznego interesu obywateli²²⁵. Zob. postanowienie SN z dnia 17 czerwca 1966 r., I CZ 54/66, LEX Nr 6007; uzasadnienie wyroku SN z dnia 5 maja 1989 r., II CR 155/89, OSP 1990, Z. 7, poz. 270.

---

²²⁵ Tak Demendecki T., op. cit., s. 147. Odmienne jednak Ciepła H., op. cit., s. 458.

5.6 Koszty postępowania cywilnego związane z udziałem kuratora

W postępowaniu cywilnym w charakterze strony procesowej lub obok niej, występować może kurator prawa materialnego lub procesowy²²⁶.

Potrzeba ustanowienia kuratora będącego stroną występuje przede wszystkim w sprawach prawa stanu, gdy nie żyje osoba, przeciwko której należy wytoczyć powództwo o ustalenie bądź o ukształtowanie stosunku prawnego lub prawa. Kuratorem działającym w charakterze strony (w tym wypadku pozwanej), jest w szczególności: kurator w sprawie o ustalenie lub zaprzeczenie pochodzenia dziecka (art. 84 § 2 k.r.o., art. 454 § 1 i art. 456 § 2 k.p.c.), kurator w sprawie o ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa (art. 82 § 3 k.r.o., art. 454 § 3 k.p.c.), kurator w sprawie o rozwiązanie przysposobienia w razie śmierci przysposabiającego w toku postępowania (art. 125 § 2 k.r.o., art. 456 § 2 zdanie 2 k.p.c.), kurator w sprawie o unieważnienie małżeństwa po jego ustaniu (art. 477 § 1 i art. 448 § 1 k.p.c.), kurator w sprawie o ustalenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa (art. 447 § 2 i art. 448 § 2 k.p.c.), kurator ustanowiony w toku postępowania o unieważnienie małżeństwa (art. 19 § 1 k.r.o. i art. 450 § 3 k.p.c.). Natomiast jak podkreśla się w doktrynie, po stronie powodowej kurator może wystąpić wówczas, gdy zostanie ustanowiony do zastępstwa, w szczególności: kuratora spadku (art. 666 § 1 k.p.c.), syndyka masy upadłości z powodu sprzeczności

²²⁶ Szerzej na ten temat Korzan K., *Kurator w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1966.

interesów. Spośród kuratorów prawa materialnego status strony procesowej posiada wyłącznie kurator spadku²²⁷.

Pozostali kuratorzy prawa materialnego i procesowego nie wstępują do sprawy na miejsce strony, lecz działają obok niej. Stroną w takich przypadkach zawsze pozostaje podmiot reprezentowany przez kuratora a nie on sam.²²⁸

Jak podkreśla się w literaturze, przedstawiony podział w obrębie przedmiotowej instytucji ma istotne znaczenie dla określenia zasad rozdziału kosztów związanych z udziałem kuratora w postępowaniu cywilnym²²⁹.

Artykuł 2 ust. 2 u.k.s.c. stanowi, że do uiszczenia kosztów sądowych obowiązana jest strona, która wnosi do sądu pismo podlegające opłacie lub powodujące wydatki, chyba że ustawa stanowi inaczej. Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych z dnia 28 lipca 2005 r. zawiera w art. 7 ust. 1, autonomiczną definicję strony, pod tym pojęciem ujmując każdego uczestnika postępowania, w tym także świadka, biegłego i tłumacza. „Każdy uczestnik” oznacza w tym przypadku osobę, która w jakikolwiek sposób bierze udział w postępowaniu sądowym cywilnym i z której udziałem w sprawie wiąże się ponoszenie kosztów sądowych²³⁰. Jednak za nadal aktualny należy uznać wyrażony

²²⁷ Zob. Korzan K., Kurator w postępowaniu..., op. cit., s. 47 i 51; Idem, Koszty procesu z udziałem kuratora, *Palestra* 1968, Nr 2, s. 22; Margoński M., Kurator spadku, wyd. 1, Lexis Nexis, Warszawa 2009, s. 98 i n.

²²⁸ Korzan K., Zastępstwo strony przez kuratora w postępowaniu cywilnym, *NP* 1964, Nr 5, s. 503 i n.

²²⁹ Tak Korzan K., Koszty procesu z udziałem kuratora, op. cit., s. 23 na tle poprzednio obowiązującej ustawy z dnia 13 czerwca 1967 r., o kosztach sądowych w sprawach cywilnych.

²³⁰ Na gruncie art. 27 ust. 1 d.u.k.s.c. Sąd Najwyższy prezentował stanowisko, że komornik nie jest stroną, w związku z czym nie jest obowiązany do uiszczenia opłaty od zażalenia wnoszonego na postanowienie sądu wydane na podstawie art. 770 k.p.c. Zob. postanowienie SN z dnia 14 marca 2000 r., II CKN 496/00, OSNC 2000, Nr 9, poz. 168; postanowienie SN z dnia 11 października 2001 r., III CZP 49/01, OSNC 2002, Nr 7-8, poz. 86 z glosą Lewandowskiego M., Re-

w literaturze przedmiotu pogląd, iż kurator prawa materialnego lub procesowego nie zajmujący stanowiska strony w postępowaniu cywilnym nie ponosi zamiast niej kosztów sądowych; koszty te pokrywa więc wspomniana strona procesowa a nie sam kurator. Kurator natomiast może wyłącznie, w sytuacji przewidzianej w art. 102 u.k.s.c., żądać zwolnienia strony procesowej od kosztów sądowych.

Kuratorzy zajmujący w postępowaniu cywilnym stanowisko strony również nie są zobowiązani do osobistego ponoszenia kosztów. Kuratorów procesowych zwalnia od tego obowiązku art. 96 ust. 1 pkt 5 u.k.s.c. Ustawodawca w art. 96 ust. 1 pkt 5 u.k.s.c. używa ogólnego sformułowania „kurator wyznaczony przez sąd [...] dla danej sprawy”. Jak podkreśla K. Korzan, nie można wyłącznie na tej podstawie formułować wniosku, iż omawiane zwolnienie odnosi się do wszystkich kuratorów procesowych, a wyłącznie do występujących w charakterze strony, w rozumieniu art. 7 ust. 1 u.k.s.c.²³¹ Inni kuratorzy, zdaniem cytowanego Autora, z braku przymiotu strony nie są bowiem obowiązani do

---

jent 2002, Nr 5, s. 137. Aktualnie podnosi się, iż okoliczność, że kurator nie ponosi sam kosztów sądowych nie pozbawia go charakteru strony w rozumieniu art. 7 ust. 1 u.k.s.c., ponieważ jego udział w postępowaniu może powodować obowiązek poniesienia tych kosztów przez innych uczestników postępowania (art. 113 u.k.s.c.) albo koszty związane z jego udziałem obciążą Skarb Państwa. Zob. Gonera K., op. cit., s. 86-87. Zob. też Zieliński A., Koszty sądowe w sprawach cywilnych, C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 102.

²³¹ Przyjęcie takiego wniosku prowadziłyby zdaniem K. Korzana do przysłowiowego *qui pro quo*, wyrażającego się w założeniu, że art. 96 ust. 1 pkt 5 u.k.s.c. zwalnia kuratora procesowego, nie występującego w charakterze strony, od kosztów, do uiszczenia których nie jest w ogóle zobowiązany. Tak Korzan K., Koszty procesu z udziałem kuratora, op. cit., s. 23. Zob. także postanowienie SN z dnia 7 listopada 2006 r., I CZ 101/06, LEX Nr 276366. Również K. Gonera stwierdza, że dyspozycja art. 96 ust. 1 pkt 5 u.k.s.c. obejmuje wyłącznie kuratora procesowego, będącego stroną w rozumieniu art. 7 ust. 1 u.k.s.c., który podejmuje w postępowaniu cywilnym za stronę przez niego reprezentowaną czynności procesowe.

ponoszenia kosztów sądowych²³². Pogląd taki jest jednak dyskusyjny w literaturze przedmiotu. Zdaniem L. Walenty-nowicza bardziej przekonująca wydaje się teza, iż w zasięgu ustawowego zwolnienia od kosztów pozostają wszyscy kuratorzy procesowi. Artykuł 96 ust. 1 pkt 5 u.k.s.c. nie różnicuje bowiem ich statusu, a definicja „strony” według art. 7 ust. 1 u.k.s.c. pozostaje znacznie szersza od kodeksowej. Przede wszystkim jednak art. 96 ust. 2 u.k.s.c. jednoznacznie wskazuje, że zwolnieniem objęci są także kuratorzy procesowi ustanowieni dla strony²³³.

Do kuratorów ustanowionych dla danej sprawy należy zaliczyć wszystkich kuratorów bez względu na to, kto ich ustanowił – sąd procesowy czy sąd opiekuńczy – jeśli zostali ustanowieni do podejmowania czynności procesowych²³⁴. O charakterze kuratora procesowego, według K. Gonery, decyduje ostatecznie cel, ze względu na który kurator został ustanowiony, a nie to na podstawie jakich przepisów – prawa materialnego czy procesowego – ustanowienie to nastąpiło²³⁵.

Natomiast przyjmuje się zarazem, iż dyspozycja art. 96 ust. 1 pkt 5 u.k.s.c. nie obejmuje innych kuratorów prawa materialnego, którzy nie zostali ustanowieni w celu podejmowania czynności procesowych w danej sprawie, w tym: kuratora dla osoby ułomnej (art. 183 § 1 k.r.o.) czy kuratora spadku ustanawianego dla zabezpieczenia spadku i zarządu majątkiem spadkowym (art. 666 § 1 k.p.c.)²³⁶.

²³² Korzan K., Koszty procesu z udziałem kuratora, op. cit., s. 23.

²³³ Walenty-nowicz L., [w:] Górski A., Walenty-nowicz L., Koszty sądowe w sprawach cywilnych..., op. cit., s. 127-128.

²³⁴ Zob. postanowienie SN z dnia 3 lutego 1970 r., II CZ 32/69, OSNCP 1970, Nr 9, poz. 165 z głosem Korzana K., OSPiKA 1970, Nr 11, poz. 226.

²³⁵ Gonera K., op. cit., s. 319.

²³⁶ Tak m.in. Gonera K., op. cit., s. 318; Oklejak A., Sorysz M., Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Komentarz, C.H. Beck, Warszawa 2007, s. 243. W szczególności jak podnosi się w literaturze, funkcje kuratora sprowadzają się głównie do działalności pozasądowej.

Artykuł 96 ust. 1 pkt 5 u.k.s.c. dotyczy zwolnienia kuratora procesowego zajmującego stanowisko strony od kosztów innych niż przewidziane na jego wynagrodzenie (zarówno opłat jak i wydatków). Zajęcie odmiennego stanowiska prowadziłoby do przyjęcia poglądu, że gdyby wskazany podmiot nie był zwolniony od kosztów, musiałby złożyć zaliczkę na pokrycie własnych należności.

Wydatki za kuratora ponosi tymczasowo strona, dla której kurator został ustanowiony, a gdyby to było niemożliwe, strona, która swoim wnioskiem lub swoją czynnością spowodowała ustanowienie kuratora, a gdyby i to było niemożliwe Skarb Państwa. Ponoszenie wydatków przez stronę, dla której kurator został ustanowiony dotyczy na ogół sytuacji, w których dochodzi do powołania kuratora *ad hoc* w celu podjęcia przez niego czynności procesowych niecierpiących zwłoki (art. 69 k.p.c.), a jednocześnie możliwe jest obciążenie wydatkami samej strony. Z kolei ponoszenie wydatków przez stronę, która wnioskiem lub czynnością spowodowała ustanowienie kuratora, dotyczy sytuacji, w których poniesienie wydatków przez stronę, dla której kurator został ustanowiony, jest niemożliwe (zob. art. 143-144, art. 447, 454 § 1, 2 i 3, art. 456 § 2 k.p.c.). Skarb Państwa ponosi wydatki za kuratora, jeżeli nie może ich ponieść ani strona, dla której tego kuratora ustanowiono, ani strona, która swoim wnioskiem lub czynnością spowodowała ustanowienie kuratora. Przez obciążenie Skarbu Państwa tymczasowym ponoszeniem wydatków za kuratora, ustawodawca umożliwia dochodzenie wymiaru sprawie-

---

Tego rodzaju działalność wypływa z potrzeby prawidłowo pojętej ochrony całości spadku w rozumieniu art. 666 § 1 i art. 667 § 2 k.p.c. Czynności procesowe kurator spadku podejmuje tylko ubocznie. W związku z tym, kurator spadku jest obowiązany uiszczać koszty postępowania jak pozostałe jego podmioty. Koszty te wykląda z majątku spadkowego. Jeżeli kurator nie jest w stanie pokryć z zarządzanego spadku kosztów postępowania z braku środków, może się domagać zwolnienia od kosztów sądowych na zasadach ogólnych. Tak Korzan K. Koszty procesu..., op. cit., s. 24.

dliwości w przypadku gdy żadna ze stron wydatków ponieść nie może. Sąd w orzeczeniu kończącym postępowanie w danej instancji powinien obciążyć wymienionymi kosztami przeciwnika, jeżeli istnieją ku temu podstawy, przy odpowiednim zastosowaniu zasad obowiązujących przy zwrocie kosztów procesu.

Opłaty nie obciążają kuratora. Poniesione tymczasowo w postępowaniu przez Skarb Państwa opłaty zostają rozliczone w orzeczeniu kończącym postępowanie w instancji.

Koszty nie obciążające przeciwnika ściąga się z roszczenia zasądzonego na rzecz strony zastąpionej przez kuratora albo z innego majątku tej strony²³⁷.

Ponadto należy podnieść, że zwolnienie od kosztów na podstawie art. 96 ust. 1 pkt 5 u.k.s.c. obejmuje również wydatki przeznaczone na wynagrodzenie innego kuratora.

Kuratorzy prawa materialnego jak i kuratorzy procesowi (bez względu na to, czy występują w charakterze strony czy też obok niej) są zwolnieni od osobistego ponoszenia kosztów sądowych.

W odniesieniu do podstawowej zasady rozdziału kosztów procesu w postępowaniu prowadzonym z udziałem kuratora należy podnieść, iż żaden z kuratorów prawa materialnego lub procesowego nie zwraca ze swego majątku stronie wygrywającej poniesionych przez nią kosztów procesu, które obejmują również koszty sądowe. Gdy jednak kurator nie dopełnia obowiązków należytej obrony sąd może włożyć na kuratora występującego w charakterze strony (art. 103 k.p.c.) lub kuratora niebędącego stroną (art. 110 k.p.c.) obowiązek zwrotu kosztów procesu wywołanych jego rażąco winą lub też niesumiennością lub oczywiście niewłaściwym postępowaniem. Obciążenie kuratora kosztami procesu na podstawie art. 103 lub 110 k.p.c. nie wyłącza jego odpowiedzialności cywilnej za

²³⁷ Zob. orzeczenie SN z dnia 24 września 1960 r., CR 447/60, NP 1962, Nr 7-8, s. 1078.

szkodę wyrządzoną stronie nienależytą obroną. Podkreślić też trzeba, iż kurator prawa materialnego i kurator procesowy, nie zajmujący stanowiska strony, nie mają roszczenia do kosztów zasądzonych od przeciwnika procesowego. Jeżeli kurator jest stroną w procesie, to roszczenie jego sprowadza się do należnego mu wynagrodzenia za sprawowanie funkcji kuratora i poniesionych osobiście wydatków.

Przy kurateli obowiązuje zasada odpłatności funkcji kuratora (art. 179 § 1 k.r.o.). Kurator nie będąc zobowiązany do zwrotu kosztów przeciwnikowi, ma prawo do wynagrodzenia za sprawowanie czynności w danej sprawie niezależnie od jej wyniku. Bezpłatność kurateli jest przewidziana tylko wówczas, gdy nakład pracy kuratora jest nieznaczny, a sprawowanie kurateli czyni zadość zasadom współżycia społecznego (art. 179 § 2 k.r.o.). Zgodnie z brzmieniem art. 179 § 1 k.r.o., organ państwowy który ustanowił kuratora, przyznaje mu wynagrodzenie. Kurator prawa materialnego zastępuje reprezentowanego w procesie w ramach wykonywania ogólnego obowiązku pieczy nad osobą i majątkiem podmiotu objętego kuratelą. Wynagrodzenie tegoż kuratora ustala sąd opiekuńczy, który go ustanowił.

Należność za zastępstwo w procesie jest składnikiem ogólnego wynagrodzenia, jakie mu przysługuje w związku z działalnością pozaprocesową. Może mu być ona przyznana jednorazowo za całokształt czynności pozaprocesowych i podejmowanych w procesie. Jeżeli sąd opiekuńczy przyzna kuratorowi prawa materialnego odrębne wynagrodzenie za zastępstwo w procesie przed jego zakończeniem, to w razie wygrania procesu przez stronę reprezentowaną przez tego kuratora zwrot wynagrodzenia, jako faktycznie poniesionego wydatku wchodzącego w skład kosztów sądowych, powinien być zasądzony od przeciwnika na podstawie art. 98 § 1 i 2 k.p.c.

Sąd procesowy nie może przyznać kuratorowi prawa materialnego wynagrodzenia za zastępstwo z braku ku

temu podstaw prawnych. Działalność kuratora prawa materialnego w procesie wchodzi w zakres jego podstawowej funkcji przedstawicielstwa ustawowego. Sąd opiekuńczy sprawuje nadzór nad jego działalnością. Brak jest zatem podstawy prawnej do uznania, że sąd procesowy jest uprawniony do decydowania o wynagrodzeniu kuratora. W odmiennym przypadku, obok wynagrodzenia przyznanego przez sąd procesowy kurator mógłby otrzymać dodatkowo wynagrodzenie za tę samą czynność przez sąd opiekuńczy.

Prawo do wynagrodzenia określonego w art. 179 § 1 k.r.o. mają wszyscy kuratorzy prawa materialnego, jak też kuratorzy procesowi, uznawani za kuratorów prawa materialnego powoływanych wyłącznie do działania w procesie.

Należne kuratorowi prawa materialnego wynagrodzenie zawsze przyznaje ten sąd, który go ustanowił, bez względu na to czy działa on w procesie czy poza nim. Natomiast sąd procesowy jest uprawniony do przyznania wynagrodzenia wszystkim kuratorom procesowym bez względu na to, przez jaki sąd zostali oni ustanowieni. Przeniesienie na sąd procesowy prawa decydowania o omawianym wynagrodzeniu dotyczy tylko kuratorów procesowych ustanowionych przez inny sąd niż sąd procesowy. Jeżeli kuratora procesowego ustanowił sąd procesowy, to ten sąd przyznaje mu wynagrodzenie.

Na postanowienie sądu określającego wysokość wynagrodzenia kuratora przysługuje stronom i kuratorowi zażalenie.

5.7 Rozdział kosztów w postępowaniu nieprocesowym między jego uczestnikami

Wzrastające znaczenie problematyki kosztów, w tym kosztów postępowania nieprocesowego, wiąże się w szczególności ze stałym wzrostem wartości przedmiotu sporu rozpoznawanych przez sądy spraw, co w konsekwencji prowadzi do stałego wzrostu kosztów postępowania cywilnego. W jurysdykcyjnej działalności sądów w postępowaniu nieprocesowym powszechnie daje się zauważyć schematyczne orzekanie o kosztach tego postępowania według zasady statuowanej w art. 520 § 1 k.p.c., określającej powinność ponoszenia przez każdego uczestnika postępowania nieprocesowego kosztów postępowania związanych ze swym udziałem w sprawie. Przy tym należy pamiętać, iż unormowanie zawarte w art. 520 k.p.c. nie ma charakteru wyczerpującego, co powoduje konieczność, na podstawie art. 13 § 2 k.p.c., odpowiedniego stosowania przepisów o kosztach procesu²³⁸.

Jak trafnie zauważa się w doktrynie, judykatura zazwyczaj nie bierze pod uwagę stopnia zainteresowania poszczególnych uczestników w wyniku postępowania ani też sprzeczności ich interesów, co powinno prowadzić do odmiennego orzekania o kosztach postępowania. Taką praktykę zaś trzeba oceniać negatywnie²³⁹.

Odmiennie niż w postępowaniu procesowym, w zakresie kosztów, w postępowaniu nieprocesowym obowiązuje zasada określona w art. 520 § 1 k.p.c., w świetle której każdy uczestnik postępowania nieprocesowego ponosi kosz-

²³⁸ Zob. uchwała SN z dnia 8 lipca 1987 r., II CZP 37/87, OSNC 1988, Nr 10, poz. 138.

²³⁹ Tak Zieliński A., Budnowska J., Zwrot kosztów postępowania..., op. cit., s. 58.

ty związane ze swym udziałem w sprawie. Prezentowana zasada jest konsekwencją istniejących różnic między postępowaniem procesowym i nieprocesowym, w szczególności konstrukcyjnych podmiotowych. Z treści tej reguły wynika, że nie istnieje pomiędzy uczestnikami postępowania nieprocesowego w ogóle powinność zwrotu kosztów. Stanowisko takie jest uzasadnione niezależnością i samodzielnością udziału w tym postępowaniu każdego jego uczestnika. Stąd też każdy uczestnik postępowania ponosi koszty związane z poszczególnymi czynnościami, których dokonał oraz czynnościami procesowymi sądu, podjętymi w jego interesie²⁴⁰. Zasada taka obowiązuje również wtedy, gdy postępowanie nieprocesowe zostaje wszczęte z urzędu.

Od przedstawionej reguły kodeks postępowania cywilnego przewiduje stosowne odstępstwa: stosunkowe roz-

²⁴⁰ Sąd Najwyższy wyraził przy tym pogląd zasługujący na akceptację, iż w sytuacji, w której brak jest podstaw do odstępstwa od zasady określonej w art. 520 § 1 k.p.c., należy wniosek o zasądzenie kosztów oddalić w postanowieniu kończącym postępowanie w sprawie. Nie jest natomiast uzasadnione spotykane często w praktyce sądowej orzekanie o wzajemnym zniesieniu kosztów postępowania lub o poniesieniu kosztów postępowania przez każdego uczestnika stosownie do jego udziału w sprawie, względnie pomijanie w ogóle rozstrzygnięcia o kosztach. W ocenie Sądu Najwyższego wzajemne znoszenie kosztów nie znajduje zastosowania, gdyż unormowanie zawarte w art. 520 § 2 k.p.c., jako szczególne, wyklucza odpowiednie stosowanie art. 100 k.p.c., natomiast orzekanie o ponoszeniu przez każdego uczestnika kosztów postępowania związanych z jego udziałem w sprawie byłoby tylko zbędnym powtórzeniem ogólnej zasady ustanowionej w art. 520 § 1 k.p.c. Z kolei pominięcie rozstrzygnięcia w przedmiocie wniosku o zasądzenie kosztów czyniłoby orzeczenie niepełnym, wymagającym uzupełnienia. W konsekwencji, jeżeli uczestnik postępowania działający przez pełnomocnika wykwalifikowanego, nie złożył wniosku o zasądzenie kosztów od innego uczestnika, wówczas sąd w ogóle nie wydaje orzeczenia o kosztach postępowania, gdyż brak ku temu podstaw. Podobnie stanie się, gdy uczestnik działa bez fachowego pełnomocnika, a sąd nie znajdzie podstaw do odejścia od zasady wynikającej z art. 520 § 1 k.p.c. W przypadku natomiast złożenia przez uczestnika wniosku o zasądzenie kosztów od innego uczestnika, sąd powinien taki wniosek

dzielenie obowiązku zwrotu kosztów, jeżeli uczestnicy są w różnym stopniu zainteresowani w wyniku postępowania; włożenie obowiązku zwrotu kosztów na jednego z uczestników postępowania w całości w zależności od stopnia zainteresowania wynikiem postępowania lub sprzeczności interesów; włożenie w razie sprzeczności interesów uczestników na jednego uczestnika, którego wnioski zostały oddalone lub odrzucone, obowiązku zwrotu kosztów postępowania poniesionych przez innego uczestnika; włożenie na jednego uczestnika obowiązku zwrotu kosztów, jeżeli postępował on niesumiennie lub oczywiście niewłaściwie (art. 520 § 2 i 3 k.p.c.). Oczywiście możliwość poniesienia przez jednego z uczestników wszystkich kosztów postępowania²⁴¹, czyli również zwrotu całości kosztów pozostałych uczestników albo zwrotu przynajmniej części kosztów poniesionych przez innych uczestników ma charakter wyjątkowy.

W szczególności art. 520 § 2 k.p.c. stanowi, że jeżeli uczestnicy są w różnym stopniu zainteresowani w wyniku postępowania lub interesy ich są sprzeczne, sąd może stosunkowo rozdzielić obowiązek zwrotu kosztów. Przesłankami zastosowania wskazanej normy prawnej są: różny stopień zainteresowania w wyniku postępowania poszczególnych uczestników bądź sprzeczność ich interesów. Swoiste unormowanie stosunkowego rozdzielenia kosztów na tle art. 520 § 2 k.p.c. wyklucza z mocy art. 13 § 2 k.p.c. stosowanie w postępowaniu nieprocesowym art. 100 k.p.c. Rozdzielając stosunkowo koszty postępowania nieprocesowego i orzekając o ich zwrocie, sąd stosować powinien przepisy kodeksu postępowania cywilnego o kosztach pro-

---

oddalić, jeżeli nie znajdzie podstaw do zastosowania art. 520 § 2 i 3 k.p.c. Tak postanowienie SN z dnia 9 grudnia 1999 r. II CKN 497/98, OSNC 2000, Nr 6, poz. 116.

²⁴¹ Poza sytuacją, gdy jest on jedynym zainteresowanym w danej sprawie.

cesu. W tym, w postępowaniu nieprocesowym będą mieć zastosowanie: art. 98, 99, 102, 103, 106, 108, 109, 110 k.p.c.

We wszystkich sprawach majątkowych stopień zainteresowania uczestnika w wyniku postępowaniu należy oceniać według wartości udziału poszczególnych uczestników w owym majątku. Z kolei o sprzeczności interesów uczestników będzie decydować zawsze ich stanowisko zajęte w postępowaniu nieprocesowym. W sprawach zaś niemajątkowych zarówno stopień zainteresowania uczestników w wyniku postępowania jak też i sprzeczność interesów, oceniać należy indywidualnie, w każdym konkretnym przypadku.

Z kolei zgodnie z art. 520 § 2 *in fine* k.p.c., możliwe jest włożenie obowiązku zwrotu kosztów na jednego uczestnika postępowania, w zależności od stopnia zainteresowania wynikiem tego postępowania lub sprzeczności interesów. O tym, który uczestnik będzie obowiązany do zwrotu w całości kosztów pozostałym uczestnikom postępowania decydować będzie zawsze wynik sprawy. Jeżeli postępowanie nieprocesowe toczy się wyłącznie w interesie jednego uczestnika, to podmiot ten będzie obowiązany do zwrotu kosztów postępowania pozostałym jego uczestnikom.

Jak podkreśla się w literaturze, art. 520 § 3 zdanie 1 k.p.c. dopuszczający w razie sprzeczności interesów uczestników postępowania możliwość nałożenia przez sąd na uczestnika, którego wnioski zostały oddalone lub odrzucone, obowiązek zwrotu przezeń kosztów poniesionych przez innego uczestnika, recypuje częściowo zasadę odpowiedzialności za wynik postępowania, wyrażoną w art. 98 § 1 k.p.c. Wiąże się to z występowaniem niejednokrotnie pomiędzy uczestnikami postępowania nieprocesowego sprzeczności interesów, na wzór kontradiktoryjnego sporu toczonoego przez przeciwstawne strony w postępowaniu proce-

sowym²⁴². Jednakże w postępowaniu nieprocesowym zasada odpowiedzialności za wynik postępowania nie obowiązuje w sposób bezwzględny. Umieszczenie w treści art. 520 § 3 k.p.c. zwrotu „sąd może”, daje organowi orzekającemu, w granicach swobodnej oceny, możliwość rozważenia wszystkich przesłanek przemawiających za zasądzeniem bądź za odmową zasądzenia zwrotu kosztów poniesionych przez innego uczestnika postępowania²⁴³. Zdaniem A. Zielińskiego i J. Budnowskiej, można przyjąć, że uzasadnione jest obciążenie obowiązkiem zwrotu kosztów takiego uczestnika, który przez swoje oświadczenia lub nieuzasadnione wnioski spowodował dodatkowe koszty lub zwłokę w rozstrzygnięciu sprawy, albo przez swoje zachowanie w postępowaniu dał wyraz swojemu stanowisku sprzecznemu z wnioskami i interesem pozostałych uczestników i w ten sposób uzyskał status ich „przeciwnika”²⁴⁴. Z kolei w art. 520 § 3 zdanie 2 k.p.c., ustawodawca ustala możliwość włożenia na jednego uczestnika postępowania obowiązku zwrotu kosztów, jeżeli postępował on niesumienne lub oczywiście niewłaściwie. Przepis ten ma zastosowanie również wtedy gdy interesy uczestników nie są spreczne. Zwrot kosztów z tego tytułu następuje niezależnie od wyniku sprawy. Przez „niesumienne lub oczywiście niewłaściwe” postępowanie uczestnika należy rozumieć jego zachowanie w samym postępowaniu nieprocesowym, nie zaś przed wszczęciem tego postępowania²⁴⁵. Kodeks przy tym nie obejmuje zamkniętego katalogu takich zachowań.

²⁴² Postanowienie SN z dnia 19 listopada 2010 r., III CZ 46/10, Biul. SN 2011, Nr 1, poz. 12.

²⁴³ Tak Zieliński A., Budnowska J., op. cit., s. 62.

²⁴⁴ Ibidem. Zob. także orzeczenie SN z dnia 25 lipca 1960 r., I CR 640/60, OSN 1961, Nr 4, poz. 109.

²⁴⁵ Orzeczenie SN z dnia 25 sierpnia 1967 r., II PR 53/67, OSPiKA 1968, Nr 6, poz. 120.

O kosztach określonych w art. 520 § 3 k.p.c., sąd może orzec z urzędu²⁴⁶.

Regulacja zawarta w art. 520 § 2 i 3 k.p.c. nie jest przy tym zupełna, stąd konieczne staje się jej dopełnienie poprzez odpowiednie stosowanie przepisów o kosztach procesu, czyli art. 98 i n. k.p.c., w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Według A. Zielińskiego i J. Budnowskiej, „stosując „odpowiednio” owe przepisy, nie należy czynić tego automatycznie, lecz trzeba mieć na uwadze różnice, jakie zachodzą między postępowaniem procesowym a postępowaniem nieprocesowym. Uwzględnić zatem należy swoistość postępowania nieprocesowego oraz rolę osób uczestniczących w tym postępowaniu, w taki sposób, aby rozstrzygnięcie o jego kosztach odpowiadało względom słuszności, które mają decydujące znaczenie przy ustalaniu obowiązku zwrotu kosztów, pomiędzy uczestnikami tego postępowania.”²⁴⁷

W szczególności do postępowania nieprocesowego nie mają zastosowania przepisy art. 101, 105 i 107 k.p.c., gdyż sytuacje w tych przepisach przewidziane nie występują w omawianym postępowaniu.

Uczestnik postępowania nieprocesowego, który nie żądał w toku postępowania zasądzenia na jego rzecz kosztów, nie może w drodze odrębnego powództwa dochodzić zasądzenia tych kosztów²⁴⁸. Roszczenie uczestnika działającego bez pełnomocnika wykwalifikowanego o zwrot kosztów postępowania wygaśnie jeśli najpóźniej przed zamknięciem rozprawy bezpośrednio poprzedzającej wydanie orzeczenia nie złoży spisu kosztów, albo nie zgłosi wniosku o przyznanie kosztów według norm przepisanych (art. 109 § 1 zdanie 1 k.p.c.). Przy ustalaniu wysokości kosztów, poniesionych przez uczestnika reprezento-

²⁴⁶ Odmiennie Krzemiński Z., [w:] Jodłowski J., Piasecki K. red. Kodeks postępowania cywilnego..., T. 1, op. cit., s. 223.

²⁴⁷ Zieliński A., Budnowska J., op. cit., s. 59-60.

²⁴⁸ Zob. uchwała SN z dnia 14 maja 1965 r., III CO 73/64, OSNC 1966, Nr 7-8, poz. 108.

wanego przez pełnomocnika wykwalifikowanego, znajdują zastosowanie dyrektywy wynikające z art. 109 § 2 k.p.c. Natomiast o kosztach uczestnika działającego bez takiego pełnomocnika sąd orzeka z urzędu (art. 109 § 1 zdanie 2 k.p.c.).

Odmienne, szczególne zasady ponoszenia kosztów ustalone zostały w art. 694⁸ k.p.c. w postępowaniu rejestrowym. Zgodnie z art. 694⁸ § 1 k.p.c., koszty postępowania rejestrowego ponosi podmiot podlegający wpisowi do Krajowego Rejestru Sądowego, także wtedy gdy kto inny a nie podmiot podlegający wpisowi, jest wnioskodawcą. Stosownie natomiast do art. 694⁸ § 2 k.p.c., jeżeli postępowanie zostało wszczęte przez wnioskodawcę, który nie jest upoważniony do działania w imieniu podmiotu podlegającego obowiązkowi wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego, koszty ponosi ten wnioskodawca, chyba że jej wniosek został uwzględniony w całości lub istotnej części. Nie ulega wątpliwości, zważywszy na odesłanie zawarte w art. 694¹ § 2 k.p.c., że na podstawie wskazanego przepisu sąd rejestrowy rozstrzyga o kosztach także w sprawach o wpis do innych rejestrów sądowych, o ile we właściwych przepisach szczególnych brak jest odmiennych uregulowań.

Rozdział VI

Zasady rozstrzygania o kosztach postępowania cywilnego

6.1. Zasada odpowiedzialności za wynik postępowania i zwrotu kosztów niezbędnych i celowych

Jak podkreśla się w nauce, już od czasów prawa rzymskiego wynik postępowania cywilnego stanowił podstawowe kryterium rozstrzygnięcia o ostatecznym rozdziale odpowiedzialności za koszty procesu między stronami. Zasada ta jednak nie miała charakteru absolutnie obowiązującego. Obowiązek zwrócenia kosztów stronie wygrywającej nakładano wprawdzie na zwyciężonego, ale tylko w sytuacji, gdy jednocześnie dopuścił się zawinienia procesowego. To podstawowe kryterium ostatecznego rozdziału kosztów nie okazało się jednak doskonałym w praktyce. Sąd orzekający bowiem w obliczu skomplikowanego nierzadko stanu sprawy nie zawsze miał wyraźne rozeznanie co do uczciwości strony przegrywającej, a określenie stopnia jej zawinienia procesowego było niekiedy wręcz niemożliwe. W konsekwencji dochodziło do arbitralnego rozstrzygnięcia o rozdziale kosztów²⁴⁹.

Aktualnie obowiązujący art. 98 k.p.c. stosuje w zakresie kosztów procesu zasadę odpowiedzialności za jego wynik, korygowaną zarazem zasadą zwrotu kosztów niezbędnych i celowych.²⁵⁰ Strona przegrywająca sprawę zwraca na żą-

²⁴⁹ Zob. Bukowski T., *Rozstrzygnięcie o kosztach...*, op. cit., s. 112-113. Jak podkreślają S. Gołąb i Z. Wusatowski, za wyborem jako naczelnej, zasady odpowiedzialności przemawiają przede wszystkim względy oportunistyczne: uwolnienie sądu od badania i rozstrzygnięcia kwestii winy w procesie, od pytania wkraczającego w psychikę stron procesowych. Tak Gołąb S., Wusatowski Z., op. cit., s. 211.

²⁵⁰ Określenia te o zabarwieniu doktrynalnym są spotykane w literaturze powszechnie. Por. m.in. Ciepła H., op. cit., s. 438; Demendecki T., op. cit., s. 125 i n.; Gudowski J., [w:] Erciński T. red., *Kodeks postępowania cywilnego...* T. 1, s. 350. Por. jednakże B. Dobrzański, [w:] Resich Z., Siedlecki W. red., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, T. 1, wyd. 2, Warszawa 1975, s. 210.

danie przeciwnika koszty procesu. Zasada absolutnej odpowiedzialności za wynik procesu wprowadza, w zakresie rozkładu ciężaru kosztów, niewątpliwie pewien automatyzm. Opiera się ona na domniemaniu, że proces przegrywa albo strona, która go niepotrzebnie wszczęła, albo strona, która do niego doprowadziła i w nim niepotrzebnie się broniła.

Do oceny, czy strona przegrała sprawę, obojętne jest, czy ponosi ona winę za prowadzenie procesu (por. jednakże art. 101-103, 110 k.p.c.), czy też wynik procesu jest następstwem zmiany stanu prawnego, jaki nastąpił w jego toku, bądź też że roszczenie niewymagalne w chwili wniesienia pozwu stało się wymagalne po jego wniesieniu. Sam fakt, że strona sprawę przegrała, choćby nawet tylko formalnie, kwalifikuje ją jako stronę przegrywającą obowiązującą do zwrotu kosztów przeciwnikowi²⁵¹. W wypadku umorzenia postępowania decydują przyczyny, jakie spowodowały potrzebę wydania tego rodzaju postanowienia²⁵².

O tym, czy strona jest wygrywającą sprawę, decyduje ostateczny wynik sprawy, a zatem oddalenie bądź uwzględnienie powództwa, natomiast nie ma znaczenia z tego punktu widzenia wynik poszczególnych postępowań incydentalnych.²⁵³ W postanowieniu z dnia 7 listopada 1966 r. Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że stronie wygrywającej sprawę należy się od przeciwnika zwrot kosztów procesu, w tym także zwrot kosztów postępowania incydentalnego, chociażby w postępowaniu tym strona taka uległa przeciwnikowi. W sytuacji takiej bowiem decyduje

²⁵¹ Postanowienie SN z dnia 9 października 1967 r., I CZ 81/67, nie publ. Por. także Dobrzański B., [w:] Resich Z., Siedlecki W. red., Kodeks postępowania cywilnego..., T. 1, op. cit., Warszawa 1969, s. 220.

²⁵² Berutowicz W., Znaczenie prawne..., op. cit., s. 82.

²⁵³ Postanowienie SN z dnia 12 sierpnia 1965 r., I CZ80/65, OSNC 1966, Nr 3, poz. 47; postanowienie SN z dnia 10 października 2007 r., II PZ 36/07, OSNP 2008, Nr 21-22, poz. 319.

w zakresie kosztów ostateczny wynik sprawy²⁵⁴. Na niedopuszczalność stosowania tej tezy mechanicznie we wszystkich przypadkach zwrócili uwagę w głosie do wspomnianego orzeczenia SN z dnia 7 listopada 1966 r. M. Piekarski i M. Wilewski, NP 1968, Nr 10, s. 1550. Do oceny, czy i w jakim stopniu strona sprawę przegrała lub wygrała, należy dokonać porównania roszczeń dochodzonych z ostatecznie uwzględnionymi, a nie porównania wyniku postępowania w poszczególnych instancjach²⁵⁵.

Za stronę przegrującą można w rozumieniu art. 98 § 1 k.p.c. uznać powoda i zasądzić od niego na żądanie pozwanego koszty procesu za obie instancje, również wtedy, gdy powództwo było w chwili wnoszenia pozwu oraz w czasie rozpoznawania sprawy przez sąd pierwszej instancji usprawiedliwione, lecz w drugiej instancji zostało oddalone na skutek zmiany prawa, do której doszło po wydaniu wyroku przez sąd pierwszej instancji²⁵⁶.

W doktrynie i praktyce sądowej za istotną uznaje się kwestię ustalenia strony wygrywającej sprawę, w sytuacji gdy powód cofa pozew (art. 203 § 2 k.p.c.)²⁵⁷. Podnosi się

²⁵⁴ Postanowienie SN z dnia 7 listopada 1966 r., I PZ 66/66, OSP 1968, Nr 1, poz. 7 z głosa J. Klimkowicza; wyrok SN z dnia 30 kwietnia 1973 r., II CR 159/73, OSNC 1974, Nr 5, poz. 90. Por. także Gołąb S., Wusatowski Z., op. cit., s. 220 na tle wykładni art. 98 d.k.p.c.

²⁵⁵ Postanowienie SN z dnia 12 sierpnia 1965 r., I CZ 80/65, OSNC 1966, Nr 3, poz. 47; postanowienie SN z dnia 8 lipca 1971 r., I CZ 103/71, nie publ.

²⁵⁶ Uchwała składu siedmiu sędziów SN – zasada prawna z dnia 23 czerwca 1951 r., C 67/51, OSN 1951, Nr 3, poz. 63.

²⁵⁷ Zob. w szczególności Piekarski M., Wilewski M., Z problematyki kosztów..., op. cit., Palestra 1967, Z. 1, s. 38-39. Zgodnie z brzmieniem art. 13 § 2 k.p.c. do cofnięcia wniosku w postępowaniu nieprocesowym będzie miał zastosowanie art. 203 § 2 i 3 k.p.c. Na żądanie każdego z uczestników postępowania, wnioskodawca, który cofnął wniosek, zgodnie z brzmieniem art. 512 k.p.c., obowiązany jest do zwrotu poniesionych przez poszczególnych uczestników postępowania nieprocesowego kosztów postępowania. Umorzenie postępowania w sprawach, w których wszczęcie mogło nastąpić z urzędu, nie rodzi obowiązku zwrotu kosztów postępowania na rzecz

bowiem, że cofnięcie pozwu nie zawsze wywołuje w zakresie rozstrzygnięcia o kosztach procesu takie same następstwa, jak przegranie procesu²⁵⁸. Fakt zaspokojenia należności dochodzonej pozwem po jego wniesieniu, przy jednoczesnym ustaleniu, że wytoczenie procesu było niezbędne do celowego dochodzenia tej należności, skutkuje tym, że powód nie może być uważany za przegrywającego sprawę. Strona powodowa w takim przypadku osiąga bowiem rezultat do którego przez wytoczenie procesu zmierzała, a zatem spór co do istoty sprawy uznać należy za bezprzedmiotowy. Z tej też przyczyny strona powodowa nie może skutecznie podtrzymywać głównego żądania zgłoszonego w pozwie, nie może bowiem żądać zasądzenia od strony pozwanej tego, co już otrzymała²⁵⁹.

---

uczestników; umorzenie w takim przypadku nastąpi z urzędu a nie w związku z cofnięciem wniosku. Tak. m.in. Budzyn K, Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Komentarz..., op. cit., s. 60; Rusek F, [w:] Rusek F, Kuryłowicz W., Koszty sądowe..., op. cit., s. 172-178. W przypadku gdy wniosek był złożony przez wnioskodawcę i okazał się nieuzasadniony, sąd nie powinien umorzyć postępowania, lecz wniosek oddalić i ewentualnie obciążyć kosztami postępowania wnioskodawcę, na podstawie art. 520 § 3 k.p.c.

²⁵⁸ Postanowienie SN z dnia 14 maja 1966 r., I PZ 30/66, nie publ.; Naworski J.P., Uгода pozasądowa – zagadnienia wybrane, Przegląd Prawa Handlowego 2005, Nr 4, s. 15.

²⁵⁹ Daczyński A., op. cit., s. 228. Por. jednakże Kot J., Umorzenie postępowania a koszty procesowe, NP 1979, Nr 5, s. 87 i n. Według ostatniego z cytowanych Autorów na podstawie dyspozycji art. 203 § 2 k.p.c. można wywieść wniosek, iż na żądanie pozwanego powód zwraca mu koszty bez względu na to, czy cofnięcie było uzależnione od jego zgody, czy też nie oraz bez względu na to, jakimi motywami kierował się powód, cofając pozew. Żądanie pozwanego w takim wypadku stanowi warunek i daje podstawę do zasądzenia mu kosztów procesu od powoda. Dyspozycja art. 109 k.p.c. nie ma w takim przypadku zastosowania. Wyjątek stanowi jedynie sytuacja, gdy sąd już przedtem orzekł prawomocnie o obowiązku ich uiszczenia przez pozwanego. Zastrzeżenie to dotyczy wypadków, gdy sąd orzekł o tych kosztach na zasadzie zawinienia (art. 103 k.p.c.), a orzeczenie to uprawomocniło się. Zarazem tenże Autor na podstawie poglądu wyrażanego przez judykaturę stwierdza, iż cofnięcie pozwu z powo-

Za stronę przegrywającą uznaje się z kolei pozwanego, który w toku postępowania spełnił dochodzone przeciwko niemu świadczenie²⁶⁰, czym zaspokoił roszczenie powoda wymagalne w chwili wytoczenia powództwa. W takim wypadku cofnięcie pozwu nie stawia powoda w sytuacji strony zwyciężonej. Przy tym moment doręczenia odpisu pozwu stronie pozwanej należy uznać za miarodajny w celu ustalenia, czy spełnienie przez pozwanego świadczenia po tym czasie powoduje uznanie go za przegrywającego sprawę. Jednakże brak jest uzasadnionych przesłanek sprzeciwiających się przesunięciu tego momentu czasowego na chwilę wniesienia pozwu, pod warunkiem że wytoczenie pozwu było niezbędne do celowego dochodzenia tej należności²⁶¹. Pozwala to uznać powoda za stronę wygrywającą także wówczas, jeżeli cofa pozew na skutek spełnienia przez pozwanego świadczenia dopiero po wniesieniu pozwu, gdy przy tym pozwany dał uprzednio powody do wytoczenia powództwa. Pozwany, który spełnia dochodzone roszczenie po wniesieniu pozwu, chociaż przed otrzymaniem jego odpisu, jest uważany za przegrywającego sprawę i w konsekwencji zobowiązanego do zwrotu stronie powodowej poniesionych przez nią kosztów²⁶².

Umorzenie postępowania stawia powoda w roli strony przegrywającej proces, jeżeli cofnął pozew, zrzekając się

---

du zaspokojenia roszczenia jest cofnięciem w znaczeniu tylko technicznym, a więc mającym na celu uproszczenie zakończenia postępowania, co nie pociąga za sobą rygoru polegającego na obowiązku zwrócenia pozwanemu kosztów.

²⁶⁰ Orzeczenie SN z dnia 12 sierpnia 1965 r., I CZ 80/65, OSN 1966, Nr 3, poz. 47; uchwała składu siedmiu sędziów SN - zasada prawna z dnia 23 czerwca 1951 r., C 67/51, OSNC 1951, Nr 3, poz. 63; postanowienie SN z dnia 10 września 1963 r., I CZ 97/63, OSNC 1964, Nr 4, poz. 85. Por. także Krajewski J., Piasecki K., Kodeks postępowania cywilnego: tekst, orzecznictwo, piśmiennictwo, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1977, s. 90; Por. Ciepla H., op. cit., s. 438.

²⁶¹ Postanowienie SN z dnia 6 listopada 1984 r., IV CZ 196/84 nie publ.

²⁶² Postanowienie SN z dnia 20 sierpnia 1979 r., I CZ 92/79, nie publ.

nie zaspokojonego roszczenia, albo jeżeli cofnięcie pozwu nastąpiło wskutek niewywołanej przez strony zmiany stanu faktycznego, która doprowadziła do bezprzedmiotowości żądania procesowego. Ten sam skutek w zakresie odpowiedzialności za koszty powstaje dla powoda, który cofa pozew w obliczu zmiany ustawodawstwa, w świetle której roszczenie procesowe stało się bezzasadne²⁶³.

W przypadku odrzucenia pozwu z powodu niedopuszczalności drogi sądowej, pozwany może żądać od powoda zwrotu kosztów procesu²⁶⁴.

Umorzenie postępowania może też być konsekwencją cofnięcia pozwu wskutek zmiany w okolicznościach faktycznych zaszłej z woli strony. Kto w wyniku takiej zmiany jest w rozumieniu art. 98 k.p.c. stroną przegrywającą, a kto przeciwnikiem uprawnionym z art. 98 § 1 i art. 100 k.p.c., zależy od tego, która ze stron spowodowała daną zmianę i w jakim czasie przed czy po wniesieniu pozwu²⁶⁵.

Jak podnosi T. Bukowski, obowiązek zwrotu kosztów ciążyć będzie co do zasady na powodzie, jeżeli: zmiana okoliczności faktycznych nastąpiła z jego woli jeszcze przed wniesieniem pozwu; zmiana okoliczności faktycznych nastąpiła przed wniesieniem pozwu, ale z woli pozwanego, a powód o tej zmianie wiedział lub mógł wiedzieć. Natomiast obowiązek zwrotu kosztów ciążyć będzie z reguły na pozwanym jeżeli: zmiana okoliczności faktycznych nastąpiła z woli powoda, ale po wniesieniu pozwu; zmiana okoliczności faktycznych nastąpiła po wniesieniu pozwu, ale z woli pozwanego; zmiana okoliczności faktycznych nastą-

²⁶³ Odmienne jednak orzeczenie SN z dnia 5 grudnia 1947 r., C III 341/47, PiP 1949, Nr 1, s. 145. Zob. także Król-Bogomiłska M., Zasady procedury cywilnej w postępowaniu przed Urzędem Antymonopolowym, Glosa 1995, Nr 9, s. 2.

²⁶⁴ Jednak nie będzie można wskazać strony przegrywającej, gdy z powodu następczej niedopuszczalności drogi sądowej, na podstawie szczególnego przepisu ustawy wydanego w trakcie procesu, wydanie wyroku w sprawie stało się niedopuszczalne.

²⁶⁵ Siedlecki W., Zasady wyrokowania..., op. cit., s. 181-182;

piła z woli pozwanego przed wniesieniem pozwu, ale powód o niej nie wiedział²⁶⁶. Do zmian stwarzających nowy stan faktyczny nie zalicza się przy tym przyznania faktów czy uznania roszczenia procesowego. Zmianą taką może nie być nawet zaspokojenie roszczenia w toku sporu, a to wtedy, gdy pozwany uczynił zadość żądaniu pozwu tylko dla uniknięcia egzekucji, ale roszczenie powoda w dalszym ciągu kwestionuje²⁶⁷.

Statusu strony przegrywającej nie uzyskuje natomiast podmiot postępowania cywilnego, gdy wydanie wyroku stało się niedopuszczalne, bowiem w takim przypadku proces ulega definitywnemu przerwaniu, a zarazem nie dochodzi do rozstrzygnięcia sprawy na korzyść którejkolwiek ze stron (brak jest więc wyniku polegającego na formalnym czy merytorycznym przegraniu sprawy)²⁶⁸. Nie można także w sprawie wskazać strony wygrywającej i przegrywającej, gdy merytoryczny wynik postępowania jest zgodny z treścią żądań obu tych podmiotów²⁶⁹. Zob. także art. 182, 355 § 1, art. 445 § 3, art. 446, 450 § 2 k.p.c.

Przegrywającym sprawę w rozumieniu art. 98 § 1 k.p.c. jest przeciwnik procesowy strony. Przepis ten nie daje jednak podstawy do dokonania w orzeczeniu kończącym postępowanie w danej instancji wzajemnych rozliczeń z tytułu poniesionych kosztów procesu pomiędzy podmiota-

²⁶⁶ Zob. Bukowski T., *Rozstrzygnięcie o kosztach...*, op. cit., s. 115-116.

²⁶⁷ Zob. H. Trammer, *Następca bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 37, 53, 68-69.

²⁶⁸ Orzeczenie SN z dnia 9 października 1957 r., IV CZ 193/57, OSN 1959, Nr 1, poz. 21; postanowienie SN z dnia 19 marca 1969 r., I CZ 106/68, OSNC 1970, Nr 1, poz. 8. Por. także Kot J., *Umorzenie postępowania...*, op. cit., s. 90-91; Waligórski M., *Proces cywilny. Funkcja...*, op. cit., s. 201.

²⁶⁹ Postanowienie SN z dnia 28 listopada 1968 r., II CZ 188/68, LEX Nr 6422; postanowienie SN z dnia 7 czerwca 1973 r., I CZ 67/73, nie publ.

mi występującymi po tej samej stronie procesu²⁷⁰. Wymieniona zasada ma zastosowanie również w przypadku wytoczenia powództwa przez prokuratora, nie działającego na rzecz oznaczonej osoby przeciwko wszystkim podmiotom, będącym stronami danego stosunku prawnego²⁷¹.

Osoba wezwana przez sąd do wzięcia udziału w sprawie na podstawie art. 194 k.p.c. na wniosek strony pozwanej, a bez wniosku powoda, może domagać się zwrotu kosztów wyłącznie od pozwanego, jeżeli wniosek okazał się bezzasadny (art. 194 § 1 zdanie 2 k.p.c.)²⁷².

W sytuacji gdy stroną procesową jest Skarb Państwa, należy pamiętać iż zgodnie z art. 67 § 2 k.p.c., za Skarb Państwa podejmuje czynności procesowe organ państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, lub organ jednostki nadrzędnej, jak też Prokuratoria Generalna Skarbu Państwa w zakresie określonym ustawą z dnia 8 lipca 2005 r. o Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa, (Dz. U. Nr 169, poz. 1417 z późn. zm.). W orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie sąd powinien zasądzić koszty procesu na rzecz lub od Skarbu Państwa reprezentowanego przez wskazane w rozstrzygnięciu jednostki organizacyjne bez wyszczególnienia, w jakiej części każda z nich jest zobowiązana bądź uprawniona do poniesienia kosztów procesu. W przypadku gdy dochodzone roszczenie wiąże się z działalnością różnych jednostek organizacyjnych reprezentujących

²⁷⁰ Zob. orzeczenie SN z dnia 24 września 1969 r., I CR 10/69, OSN 1970, Nr 7-8, poz. 133; wyrok SN z dnia 9 sierpnia 1972 r., II PR 131/72, nie publ.

²⁷¹ Postanowienie SN z dnia 21 października 1982 r., IV CZ 132/82, nie publ.; postanowienie SN z dnia 24 września 1969 r., I CR 10/69, OSNC 1970, Nr 7-8, poz. 133.

²⁷² Postanowienie SN z dnia 3 czerwca 1970 r., II CZ 63/70, OSPiKA 1971, Nr 4, poz. 84 z glosą J. Krajewskiego; uchwała SN z dnia 25 kwietnia 1980 r., III CZP 21/80, OSNCP 1980, Nr 11, poz. 207 z glosą B. Bładowskiego, OSPiKA 1981, Nr 3, poz. 44 oraz glosą J. Rodziewicz, Palestra 1982, Nr 4-5, s. 84.

Skarb Państwa, ustalenie zakresu odpowiedzialności każdej z nich z tytułu kosztów procesu nie należy do kompetencji sądu także wtedy, gdy wydatki te poniosła ta jednostka organizacyjna, z której działalnością nie wiąże się dochodzone roszczenie²⁷³.

Zasada odpowiedzialności za wynik postępowania jest weryfikowana przy użyciu łącznie z nią stosowalnej zasady kosztów niezbędnych i celowych²⁷⁴.

Zasada kosztów niezbędnych i celowych zobowiązuje bowiem stronę przegrywającą do zwrotu przeciwnikowi procesowemu tylko tych poniesionych faktycznie kosztów procesu, jakie były niezbędne do celowego dochodzenia praw i celowej obrony (uznaniowa ocena sądu w tym względzie uzależniona jest od okoliczności sprawy, a zarazem ograniczona dyspozycjami art. 98 § 2 i 3 k.p.c.). W doktrynie podkreśla się, iż taka ocena sądu powinna opierać się na ustaleniu, czy czynność wywołująca koszty była obiektywnie wymagana dla realizacji praw strony, czy i w jakiej wysokości poniesione koszty stanowiły konieczny wydatek; ponadto dokonywana wprawdzie na zakończenie postępowania, powinna uwzględniać stan istniejący w chwili podejmowania przez stronę czynności wywołującej koszty. Podlega ona kontroli w toku instancji – art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c.

Termin „koszty niezbędne do celowego dochodzenia praw i obrony” jest nieprecyzyjny. Celowość kosztów ustawodawca łączy z czynnością dochodzenia praw (przez stronę powodową) i celowej obrony (przez stronę pozwaną) i jak podkreśla się w literaturze, nie może być ona utożsamiana z ich niezbędnością, związaną z kosztami. Pojęcie „niezbędności” jest kategorią obiektywną, korygowaną

²⁷³ Wyrok SN z dnia 27 listopada 1974 r., II CR 656/74, OSNC 1975, Nr 7-8, poz. 119.

²⁷⁴ Por. Peiper L., Komentarz do Kodeksu Postępowania Cywilnego (Część pierwsza)..., op. cit., s. 282; Demendecki T., op. cit., s. 126 i n.

przez sąd w ramach swobodnej oceny²⁷⁵. Jednakże kosztów wymienionych w art. 98 k.p.c. nie można *a limine* uznać za zbędne²⁷⁶.

Brak podstaw do orzekania o kosztach procesu zajdzie: gdy strona wygrywająca sprawę kosztów, o których mowa w art. 98 § 2 k.p.c., nie poniosła albo nie zostały one zgłoszone przez jej pełnomocnika będącego adwokatem, radcą prawnym lub rzecznikiem patentowym; w razie częściowego uwzględnienia roszczeń, gdy obie strony nie poniosły kosztów lub – będąc reprezentowane przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego – nie zgłosiły kosztów do rozliczenia; jeżeli strony w ugodzie same ustaliły obowiązek ich zwrotu.

Artykuł 98 § 2 k.p.c. wskazuje koszty procesu niezbędne do celowego dochodzenia praw i celowej obrony w przypadku, gdy strona prowadzi proces osobiście lub przez pełnomocnika niebędącego adwokatem, radcą prawnym lub rzecznikiem patentowym i określa ich górną granicę. Na wymienione koszty składają się: poniesione przez stronę koszty sądowe, koszty przejazdów do sądu strony lub jej pełnomocnika oraz równowartość zarobku utraconego wskutek stawiennictwa w sądzie. Przy tym suma kosztów przejazdu i równowartość utraconego zarobku nie mogą przekraczać wynagrodzenia jednego adwokata wykonującego zawód w siedzibie sądu procesowego. Z kolei zgodnie z art. 98 § 3 k.p.c., do niezbędnych kosztów procesu w wypadku reprezentacji strony przez wykwalifikowanego pełnomocnika procesowego, zalicza się wynagrodzenie takiego pełnomocnika, jednak nie wyższe niż stawki opłat określone w odrębnych przepisach i wydatki jednego adwokata, koszty sądowe oraz koszty nakazanego przez sąd osobistego stawiennictwa strony. Zob. także rozporządzenie Mi-

²⁷⁵ Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 352.

²⁷⁶ Demendecki T., op. cit., s. 126. Por. także Gołąb S., Wusatowski Z., op. cit., s. 206 i n..

nistra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz. U. Nr 163, poz. 1348 z późn. zm.), rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz. U. Nr 163, poz. 1349 z późn. zm.), a także rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 grudnia 2003 r. w sprawie opłat za czynności rzeczników patentowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2076 z późn. zm.).

Uznaje się, że o wysokości wynagrodzenia adwokata (radcy prawnego, rzecznika patentowego) w konkretnym przypadku decyduje umowa pełnomocnika z klientem²⁷⁷. Sąd, orzekając o wysokości kosztów postępowania, może skorygować jego wysokość, biorąc pod uwagę niezbędny nakład pracy pełnomocnika oraz czynności podjęte przez niego w sprawie, a także charakter sprawy i wkład pełnomocnika w przyczynienie się do jej wyjaśnienia i rozstrzy-

²⁷⁷ Zob. na podstawie poprzednio obowiązujących regulacji prawnych orzeczenie SN z dnia 25 lutego 1954 r., 2 CO 2/54, OSN 1955, Z. I, poz. 9; orzeczenie SN z dnia 10 marca 1954 r., 2 CZ 3/54, PiP 1954, Nr 5, s. 907; orzeczenie SN z dnia 16 lutego 1955 r., 2 CZ 14/55, PiP 1955, Nr 7-8, s. 297 czy orzeczenie SN z dnia 31 marca 1955 r., CZ 316/54, OSNCK 1955, Nr 4, poz. 89. Por. także Lipiński K., Zasadzenie należności adwokackich..., op. cit., s. 66; Formański W., op. cit., s. 1235 i n.; S. Garlicki, Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 7 kwietnia 1970 r. w sprawie II CZ 37/70, Palestra 1971, Nr 12, s. 67; Zieliński A., Spis kosztów..., op. cit., s. 12. Współcześnie w literaturze prezentowany jest również pogląd, że sąd orzekając o zwrocie kosztów nie powinien jednak badać, czy w umowie określającej wysokość wynagrodzenia za czynności adwokackie uwzględniono charakter i stopień zawiłości sprawy oraz wymagany nakład pracy. Tak Ciepła H., op. cit., s. 440. Zob. także uchwała SN z dnia 5 października 1994, III CZP 125/94, OSN 1995, Nr 2, poz. 33.

gnięcia (art. 109 § 2 k.p.c.).²⁷⁸ Por. także § 2 ust. 1 rozp.o.cz. adw. oraz § 2 ust. 1 rozp.o.cz.r.pr., § 2 ust. 1 rozp.o.cz.rz.p. Jak podkreśla się w literaturze, kryterium „niezbędnego nakładu pracy pełnomocnika” powinno być w konkretnej sprawie rozpatrywane przede wszystkim poprzez pryzmat jakości merytorycznej pism procesowych i innych czynności dokonywanych przez pełnomocnika (w tym poziomu wykorzystania orzecznictwa, fachowej literatury, szczególności i staranności podawanych twierdzeń, a także sposobu przygotowania materiału procesowego w sprawie). Pomocniczo powinna być przy tym uwzględniona liczba czynności podjętych w sprawie przez pełnomocnika. Z kolei kryterium „czynności podjętych przez pełnomocnika w sprawie” wyraża się przede wszystkim w ilości podejmowanych czynności, liczby sporządzonych pism procesowych, ilości posiedzeń sądowych, w tym udziale w przesłuchaniu strony, świadków, biegłego oraz w długości czasu trwania postępowania w danej instancji. Nie odnosi się zatem do przesłanki jakości, indywidualnego starania, aktywności i współdziałania w celu szybkiego zakończenia postępowania. Z punktu widzenia wspomnianego kryterium stają się ważne wszystkie czynności, także te o cha-

²⁷⁸ Odmienne podejście do omawianej kwestii prezentuje w literaturze J. Wojtowicz, według którego o wysokości wynagrodzenia pełnomocnika wykwalifikowanego decyduje wyłącznie sąd orzekający w konkretnej sprawie. Tak Idem, Wynagrodzenie adwokackie jako element kosztów procesu (dwugłos), NP 1959, Nr 10, s. 1235 na podstawie stanowiska zajętego przez SN w orzeczeniu z dnia 31 marca 1955 r., CZ 316/54, OSNCK 1955, Nr 4, poz. 89. Zdaniem Formańskiego W., swobodne uznanie sądu w tym zakresie w interesie strony, której słuszność dochodzonych roszczeń stwierdzona została wyrokiem, musi ulec ograniczeniu. Przyjęcie odmiennego stanowiska kryje w sobie niebezpieczeństwo ponoszenia niezaskarżonych strat przez stronę, która jedynie drogą zobowiązania się do zapłacenia wynagrodzenia w granicach przewidzianych stawek mogła sobie zapewnić pomoc prawną pełnomocnika wykwalifikowanego, uznawaną przez ustawodawcę za celową i niezbędną. Tak Idem, op. cit., s. 1239.

akterze wyłącznie proceduralnym i technicznym, ponieważ są one długotrwałe. Kolejne kryterium pod postacią „charakteru sprawy” odwołuje się do stopniowości trudności spraw, co jak zasadnie podkreśla się w literaturze, nie zawsze w praktyce jest możliwe do zweryfikowania, w szczególności z uwagi na obowiązujący w postępowaniu cywilnym system prekluzji oraz na dążność sądów do wydawania rozstrzygnięć o charakterze formalnym. W kontekście wymienionego kryterium postuluje się uwzględnianie przedmiotu sprawy, jej złożoności zarówno pod względem prawnym jak też ściśle procesowym (zob. także art. 326 § 1 i art. 329 k.p.c.). Z kolei kryterium „wkładu pełnomocnika w przyczynienie się do wyjaśnienia sprawy i jej rozstrzygnięcia” obliguje sąd do uwzględnienia w szczególności okoliczności przywołania trafnej argumentacji prawnej przytoczonej przez pełnomocnika, stanowiska judykatury czy doktryny, staranności przygotowania materiału dowodowego, czy aktywnego udziału w czynnościach postępowania dowodowego²⁷⁹. Przedstawienie spisu kosztów odpowiadających umówionemu wynagrodzeniu nie jest obowiązkowe. Za wystarczające należy uznać zgłoszenie wniosku o zasądzenie kosztów według norm przepisanych, a więc zgodnie z obowiązującymi stawkami (art. 109 § 1 k.p.c.). W wymienionym przypadku sąd określa wysokość wynagrodzenia, uwzględniając charakter i stopień zawłości sprawy oraz wymagany nakład pracy pełnomocnika. W szczególnie uzasadnionych przypadkach, gdy wymaga tego sytuacja majątkowa lub rodzinna mocodawcy albo rodzaj sprawy, sąd może zasądzić koszty zastępstwa w wysokości ustalonej przez adwokata bądź nie przyznać

²⁷⁹ Tak Sołtys B., Podleś M., *Kontrola rozstrzygnięć...*, op. cit., s. 74-75. Przy tym należy podkreślić, iż sąd ma obowiązek rozważać oddzielnie każdą z wymienionych powyżej przesłanek, ponieważ wpływają one samodzielnie na ocenę zasadności wysokości zwracanych storn kosztów zastępstwa procesowego.

ich w ogóle.²⁸⁰ Sąd nie jest związany spisem kosztów pełnomocnika ustanowionego z urzędu, jeśli kosztami procesu w sprawie cywilnej obciążony został przeciwnik procesowy strony korzystającej z pomocy prawnej udzielonej z urzędu (zob. uchwała SN z dnia 10 sierpnia 1990 r., III CZP 40/90, OSNC 1991, Nr 2–3, poz. 27).

Jak podnosi się w literaturze, jeżeli strona nie zawarła ze swym pełnomocnikiem umowy co do wysokości wynagrodzenia za prowadzenie sprawy lub wykazania jej treści zaniecha, sąd powinien zasądzić kwotę, jaką uzna za stosowną, mając na uwadze stawki taryfowe²⁸¹.

W świetle art. 99 k.p.c., regulacji zawartych w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu, w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu, w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości w sprawie opłat za czynności rzeczników patentowych oraz ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa (Dz. U. Nr 169, poz. 1417 z późn. zm.), zwrot kosztów stronom reprezentowanym przez radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa następuje według takich samych zasad jak przy reprezentacji strony przez adwokata²⁸².

²⁸⁰ Zob. m.in. również orzeczenie SN z dnia 31 marca 1955 r., I CZ 316/54, OSNCK 1955, Nr 4, poz. 89; postanowienie SN z dnia 25 stycznia 1978 r., II CZ 122/77, OSP 1979, Z. 4, poz. 73.

²⁸¹ Ciepla H., op. cit., s. 440.

²⁸² Od wejścia w życie ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa (Dz. U. Nr 169, poz. 1417 z późn. zm.) przed sądami powszechnymi i Sądem Najwyższym, a także przed sądami polubownymi mogą występować radcowie prawni i starsi radcowie Prokuraturii Generalnej oraz prezes i wiceprezesi Prokuraturii jako

Na uwagę zasługuje pogląd sformułowany w doktrynie, iż termin „reprezentacja”, użyty w treści art. 99 k.p.c., powinien otrzymać znaczenie szersze i objąć swym zakresem nie tylko zastępstwo sądowe, ale również podejmowanie szeregu innych czynności niezbędnych do celowego dochodzenia praw i celowej obrony, także poza fazą sądową (konsultacje i poradnictwo prawne, przygotowywanie pism procesowych, zbieranie i weryfikacja dowodów, monitorowanie stanu sprawy)²⁸³. Wystąpienie na rozprawie jest wśród czynności wykonywanych w ramach reprezentacji czynnością na pewno ważną, lecz nie jedyną (por. rozbieżne w tej materii postanowienie SN z dnia 13 czerwca 1970 r., II CZ 193/70, OSP 1972, Z. 6, poz. 132, z glosą Z. Krzemińskiego, OSP 1971, Z. 7–8, poz. 144 oraz glosą T. Piątka, OSP 1972, Z. 7–8, poz. 132; uchwała SN z dnia 30 września 1971 r., III CZP 60/71, OSNC 1972, Nr 3, poz. 48).

Według judykatury, jeżeli pełnomocnikiem procesowym jest pracownik osoby prawnej lub pracownik wyznaczony przez organ nadrzędny osoby prawnej (niebędący radcą prawnym) – art. 87 § 2 k.p.c., to osobie takiej nie przysługuje zwrot kosztów pełnomocnictwa w wymiarze określonym dla adwokata. Za udział takiego pełnomocni-

---

zastępcy procesowi Skarbu Państwa (zob. art. 15 ust. 1 i 2 u.PGSK w zw. z art. 4 u.PGSK). Ich status procesowy został zrównany ze statusem adwokatów, radców prawnych i rzeczników patentowych, toteż Skarbowi Państwa zastępowanemu przez Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa zwraca się koszty w wysokości należnej według przepisów o wynagrodzeniu adwokata. Por. Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 361-362.

²⁸³ Ciepła H., op. cit., s. 447-448; Demendecki T., op. cit., s. 133.

ka osoba prawna może żądać jedynie zwrotu kosztów wymienionych w art. 98 § 2 k.p.c.²⁸⁴

Zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego wyrażonym w uchwale z dnia 23 listopada 2000 r., III CZP 40/00, OSNC 2001, Nr 5, poz. 66, sąd – wydając rozstrzygnięcie w przedmiocie zwrotu kosztów na rzecz strony reprezentowanej przez radcę prawnego wykonującego zawód w sposób przewidziany w art. 22⁵ u.r.p. – powinien przyjąć za podstawę ustalenia wynagrodzenia pełnomocnika kwotę określoną w umowie z mocodawcą, w granicach stawek określonych w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu. Por. także aktualna uchwała SN z dnia 10 maja 1991 r., III CZP 36/91, OSNC 1992, Nr 1, poz. 8, z aprobowaną glosą K. Korzana, OSP 1992, Z. 11–12, poz. 237.

W świetle utrwalonego w orzecznictwie i doktrynie poglądu, Skarbowi Państwa jako stronie procesu cywilnego zwraca się koszty w wysokości należnej według przepisów o wynagrodzeniu adwokata w takim wypadku, gdy jest on reprezentowany przez radcę prawnego ustanowionego na podstawie obowiązujących przepisów prawa dla państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, albo dla jej organu nadrzędnego (zob. uchwała składu siedmiu sędziów SN – zasada prawna z dnia 28 kwietnia 1969 r., III CZP 111/68, OSNC 1970, Nr 5, poz. 74; uchwała SN z dnia 8 lipca 1969 r., III CZP 76/68, LEX Nr 6525).

Sąd orzekający nie jest uprawniony do zmiany wysokości wynagrodzenia z tytułu zastępstwa procesowego strony

²⁸⁴ Zob. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów SN – zasada prawna z dnia 30 grudnia 1964 r., III PO 19/64, OSNC 1965, Nr 6, poz. 89; postanowienie SN z dnia 19 listopada 1965 r., I CZ 98/65, OSNC 1966, Nr 4, poz. 65.

przez radcę prawnego niebędącego jej pracownikiem, jeżeli wysokość ta wynika z umowy, została wskazana w złożonym sądowi spisie kosztów i mieści się w stawkach określonych w rozporządzeniu w sprawie opłat za czynności adwokackie – zob. postanowienie SA w Łodzi z dnia 21 stycznia 1991 r., I ACz 2/91, OSP 1991, Z. 7, poz. 196.

Problem kosztów z tytułu nieopłaconej pomocy udzielonej z urzędu przez adwokata lub radcę prawnego regulują: rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu oraz rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu²⁸⁵. Wniosek pełnomocnika wykwalifikowanego, ustanowionego dla strony zwolnionej od kosztów sądowych, o zasądzenie kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu powinien zawierać oświadczenie, że żądane koszty nie zostały zapłacone w całości lub w części; wniosek niezawierający takiego oświadczenia podlega oddaleniu *a limine* jako nieuzasadniony (postanowienie SN z dnia 14 października 1998 r., II CKN 687/98, OSNC 1999, Nr 3, poz. 63). Niezłożenie takiego oświadczenia uznaje się za brak w zakresie uzasadnienia wniosku, a nie za brak formalny pisma procesowego.

Do kosztów niezbędnych zalicza się także wydatek poniesiony przez stronę reprezentowaną przez wykwalifikowanego pełnomocnika, w związku z koniecznością uisz-

²⁸⁵ Zob. również postanowienie SN z dnia 12 lutego 1999 r., II CKN 341/98, OSNC 1999, Nr 6, poz. 123, z krytyczną glosą A. Zielińskiego, Palestra 1999-2000, Nr 12-1, s. 174; postanowienie SN z dnia 18 marca 1999 r., I CKN 1046/97, OSNC 1999, Nr 10, poz. 178.

czenia opłaty skarbowej od dokumentu stwierdzającego ustanowienie pełnomocnika.²⁸⁶

Zgodnie z aktualnym stanowiskiem judykatury, pełnomocnikowi wykwalifikowanemu nie przysługuje zwrot kosztów pomocy prawnej udzielonej stronie z uchybieniem podstawowych zasad staranności i profesjonalizmu²⁸⁷.

Koszty wynikające z równoczesnego korzystania z pomocy kilku adwokatów (radców prawnych) z reguły uznaje się za niezbędne tylko w granicach kosztów jednego adwokata (radcy prawnego) – por. art. 98 § 3 k.p.c.²⁸⁸

Zwrot kosztów związanych z udziałem w sprawie wykwalifikowanego pełnomocnika zasądza się na rzecz strony reprezentowanej²⁸⁹.

Przyjmuje się, że art. 98 § 2 k.p.c. jako przepis szczególny wyłącza zastosowanie przepisu art. 98 § 3 k.p.c.

W świetle orzecznictwa sformułowanie art. 98 k.p.c. nie daje podstaw do dokonywania w orzeczeniu rozstrzygającym sprawę wzajemnych rozliczeń z tytułu poniesionych kosztów procesu pomiędzy podmiotami występującymi po tej samej stronie procesu (również w przypadku wskazanym w art. 57 k.p.c.) – por. postanowienie SN z dnia 24 września 1969 r., I CR 10/69, OSNC 1970, Nr 7–8, poz. 133.

²⁸⁶ Uchwała SN z dnia 12 marca 2003 r., III CZP 2/03, OSNC 2003, Nr 12, poz. 161 z glosą A. Nowaka, Glosa 2004, Nr 10, s. 38. Por. także Weitz K., Dwie kwestie związane z opłatą skarbową od pełnomocnictwa w postępowaniu cywilnym, *Palestra* 2005, Nr 3-4, s. 207.

²⁸⁷ Por. postanowienie SN z dnia 14 sierpnia 1997 r., II CZ 88/97, OSNC 1998, Nr 3, poz. 40; postanowienie SN z dnia 18 marca 1999 r., I CKN 1046/97, OSNC 1999, Nr 10, poz. 178; postanowienie SN z dnia 5 marca 2004 r., III CK 30/04, nie publ.

²⁸⁸ Por. też Peiper L., *Komentarz do Kodeksu Postępowania Cywilnego (Część pierwsza)*..., op. cit., s. 283 na tle wykładni art. 99 d.k.p.c.

²⁸⁹ Zob. orzeczenie SN z dnia 2 listopada 1954 r., 2 CZ 248/54, PiP 1955, Z. 5, s. 150; uzasadnienie wyroku SN z dnia 20 stycznia 1975 r., II CR 784/74, OSP 1975, Z. 11, poz. 241; postanowienie SN z dnia 8 września 1982 r., I CZ 83/82, LEX Nr 8459.

W sprawie, w której współuczestnictwo zachodzi po stronie pozwanej, wysokość podlegających zwrotowi kosztów procesu zależna jest od tego, w jakim stopniu każdy ze współuczestników uległ w procesie w stosunku do dochodzonego roszczenia i w jakim stopniu względem współuczestników tworzących stronę pozwaną strona powodowa uległa w sporze. Rozliczenie powinno być zatem dokonane indywidualnie, może zaś być dokonane grupowo w razie połączenia węzłem solidarności członków danej grupy²⁹⁰.

Zasady dotyczące zwrotu kosztów procesu, o których mowa w art. 98 k.p.c., znajdują odpowiednio zastosowanie także do kosztów sądowych, których strona nie miała obowiązku uiścić – art. 113 ust. 1 u.k.s.c.

Wysokość kosztów sądowych, zasady zwrotu utraconego zarobku lub dochodu oraz kosztów stawiennictwa strony w sądzie regulują odrębne przepisy, w szczególności: ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, dekret z dnia 26 października 1950 r. o należnościach świadków, biegłych i stron w postępowaniu sądowym (Dz. U. Nr 49, poz. 445 z późn. zm.), rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 4 lipca 1990 r. w sprawie wysokości należności świadków i stron w postępowaniu sądowym (Dz. U. Nr 48, poz. 284 z późn. zm.), rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 sierpnia 1982 r. w sprawie stawek, warunków przyznawania i wypłaty ryczałtu przysługującego sędziom i pracownikom sądowym za dokonanie oględzin oraz stawek należności kuratorów (Dz. U. Nr 27, poz. 197 z późn. zm.), rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 stycznia 2002 r. w sprawie szczegółowych czynności sądów w sprawach z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego oraz karnego w stosunkach międzynarodowych (Dz. U. Nr 17, poz. 164 z późn. zm.),

²⁹⁰ Orzeczenie SN z dnia 4 lutego 1966 r., II PZ 5/66, OSN 1966, Nr 7-8, poz. 137.

rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 listopada 2005 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym (Dz. U. Nr 239, poz. 2018), rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 lipca 2006 r. w sprawie szczegółowego sposobu ponoszenia kosztów prawa pomocy w celu ugodowego załatwienia sporu przed wszczęciem postępowania (Dz. U. Nr 135, poz. 957).

Zgodnie z wyrażonym w doktrynie poglądem, określenie niezbędnych kosztów postępowania ma znaczenie, gdy zakończyło się ono przegraną jednej ze stron (art. 98 § 1 k.p.c.). W sprawie, w której na skutek skierowania przez sąd toczyła się mediacja, taka sytuacja będzie miała miejsce wówczas, gdy mediacja zakończy się brakiem ugody i w konsekwencji przeprowadzone zostanie postępowanie sądowe (tylko bowiem w takim wypadku możliwe będzie ustalenie strony przegrywającej). Pośrednio wspomnianą regułą wyraża też art. 104¹ k.p.c., na mocy którego koszty mediacji zakończonej ugodą znosi się wzajemnie, o ile strony nie postanowią inaczej.

Artykuł 98¹ § 1 k.p.c. znajduje zastosowanie w przedmiocie określenia niezbędnych kosztów postępowania cywilnego, w związku ze skierowaniem sprawy do mediacji przez sąd. W wymienionym wypadku sąd bierze pod uwagę koszty jej prowadzenia, uznając je za składnik ogólnych kosztów postępowania (co oznacza poddanie zasad ich rozliczania między stronami regulacjom zawartym w art. 98–109 k.p.c.). W razie zawarcia ugody przed mediatorem, gdy strony do mediacji skierował sąd, koszty mediacji znosi się wzajemnie, chyba że strony postanowią inaczej (art. 104¹ k.p.c.). Gdy ugoda zawarta przed mediatorem nie zostanie zatwierdzona przez sąd, w zakresie kosztów mediacji znajduje zastosowanie art. 98¹ § 2 k.p.c. W przypadku mediacji wszczętej na podstawie skierowania sądu, wynagrodzenie mediatora i zwrot jego wydatków

określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 listopada 2005 r., w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym²⁹¹.

W przypadku niezawarcia ugody, lub zawarcia ugody niezatwierdzonej przez sąd, część kosztów mediacji – w wysokości nieprzekraczającej czwartej części opłaty od pisma inicjującego postępowanie sądowe – stanowić będzie składową kosztów postępowania – pod warunkiem skierowania przez strony sprawy na drogę sądową w terminie 3 miesięcy od dnia zakończenia mediacji lub uprawomocnienia się postanowienia o odmowie zatwierdzenia przez sąd ugody zawartej przed mediatorem (art. 98¹ § 2 k.p.c.). Wynik wykładni gramatycznej, logicznej (wnioskowanie *a contrario* z art. 98¹ § 1 k.p.c.) i funkcjonalno-celowościowej pozwala na skłonienie się ku tezie, iż omawiany art. 98¹ § 2 k.p.c. obejmuje swym zakresem określenie zasad co do kosztów mediacji prowadzonej na podstawie umowy stron. Samo zakończenie mediacji prowadzonej na podstawie umowy stron brakiem ugody nie ma wpływu na problem określenia kosztów mediacji. Warunkiem niezbędnym zastosowania dyspozycji art. 98¹ § 2 k.p.c. jest więc wszczęcie postępowania sądowego po bezskutecznym przeprowadzeniu mediacji. Koszty mediacji mogą być zaliczone do niezbędnych kosztów postępowania wszczętego w tej sprawie, w której była uprzednio prowadzona mediacja.

Zasady dotyczące określenia kosztów mediacji prowadzonej na podstawie umowy stron w kodeksie postępowania cywilnego uregulowane są w sposób szczątkowy (por. art. 183⁵ k.p.c.). Wynika to z charakteru postępowania mediacyjnego jako pozasądowej formy rozstrzygnięcia sporów; koszty związane z jej przeprowadzeniem nie mogą być zaliczone do kosztów postępowania sądowego.

²⁹¹ Demendecki T., op. cit., s. 131.

Z uwagi na dobrowolny charakter mediacji ustawodawca przyjmuje jako zasadę, że koszty te określają strony w umowie o mediację zawartą z mediatorem (art. 183⁵ k.p.c.). Pomiędzy mediatorem (zespołem mediacyjnym) a stronami sporu dochodzi do nawiązania więzi umownej (umowa o świadczenie usług, do której stosuje się odpowiednio przepisy o umowie-zleceniu – art. 750 k.c.). Mediator może zgodzić się na prowadzenie mediacji bez wynagrodzenia. W przeciwnym wypadku mediatorowi przysługuje wynagrodzenie (art. 183⁵ k.p.c.). Wynagrodzenie i zwrot wydatków obciążają strony postępowania mediacyjnego, nawet w przypadku skierowania sprawy do mediacji przez sąd. Wynagrodzenie mediatora nie stanowi bowiem elementu wydatków w rozumieniu przepisów zawartych w ustawie o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (art. 6 u.k.s.c.). Sąd nie pobiera zatem żadnych zaliczek na wynagrodzenie mediatora i nie rozlicza kosztów mediacji (wynagrodzenia mediatora i jego wydatków) jako kosztów sądowych. Mediatorowi nie przysługują także wobec sądu żadne roszczenia o zwrot wydatków związanych z prowadzeniem mediacji. Wysokość wynagrodzenia mediatora może być przedmiotem umowy między mediatorem a stronami. Jest to umowa cywilnoprawna, a zatem wysokość wynagrodzenia za świadczenie usługi mediacyjnej przez mediatora podlega uzgodnieniu między nim a stronami zwracającymi się o przeprowadzenie mediacji. W przypadku mediatorów stałych, wysokość ich wynagrodzenia jest uzależniona od stawek określonych w regulacjach wewnętrznych stałych ośrodków mediacyjnych (regulaminach, cennikach). Poddanie się mediacji w ośrodku mediacyjnym jest co do zasady, równoznaczne z wyrażeniem przez strony zgody na przyjętą w tym ośrodku taryfę opłat.

Koszty mediacji, obejmujące wynagrodzenie mediatora i poniesione przez niego wydatki (art. 183⁵ k.p.c.), nie

stanowią kosztów sądowych i nie podlegają regulacji ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Oznacza to, że zwolnienie strony od kosztów sądowych, niezależnie od jego podstawy, nie powoduje przejęcia przez Skarb Państwa obowiązku pokrycia kosztów związanych z prowadzeniem mediacji²⁹².

Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych przewiduje ponadto w sytuacji, gdy w toku postępowania sądowego zawarto ugodę przed mediatorem, zwrot przez sąd z urzędu 3/4 uiszczony opłaty od pisma wszczynającego postępowanie w pierwszej instancji (pozwu lub wniosku o wszczęcie postępowania nieprocesowego) – zob. art. 79 ust. 1 pkt 2 lit. a u.k.s.c. Takie rozwiązanie uzasadnione jest tym, iż nakład pracy i kosztów sądu (jako instytucji) w okresie od wniesienia pisma inicjującego postępowanie do zamknięcia pierwszego posiedzenia wyznaczonego na rozprawę jest nieporównywalnie niższy niż wymagany do zbadania sprawy w celu wydania rozstrzygnięcia merytorycznego w sprawie. Obowiązek sądu dokonania zwrotu z urzędu 3/4 opłaty od pisma wszczynającego postępowanie powstaje z chwilą uprawomocnienia się postanowienia o umorzeniu postępowania z powodu zawarcia ugody przed mediatorem.

Rozporządzenie z dnia 30 listopada 2005 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym, wydane na podstawie delegacji ustawowej z art. 98¹ § 4 k.p.c., znajduje zastosowanie wyłącznie do kosztów mediacji wszczętej na podstawie skierowania przez sąd. Stawki w nim określone mogą być modyfikowane treścią umowy stron z mediatorem²⁹³.

Z wyjątkiem wytoczenia powództwa wzajemnego oraz przypadku regulowanego przez art. 100 k.p.c., wyklucza

²⁹² Ibidem.

²⁹³ Por. jednakże art. 981 § 2 k.p.c. w kontekście określenia wysokości kosztów mediacji uznanych za niezbędne koszty postępowania.

się możliwość równoczesnego zasądzenia kosztów z tytułu dochodzenia praw i celowej obrony. Zwrot kosztów, według poglądu wyrażonego w doktrynie, traktowany powinien być jako obowiązek zrefundowania zarówno już poniesionych przez stronę wydatków, jak i tych, do poniesienia których strona zobowiązała się lub które działający na jej rzecz Skarb Państwa będzie musiał ponieść.

Jak podkreśla się w doktrynie, roszczenie o zwrot kosztów procesu może być dochodzone tylko w toku postępowania, w którym powstało, wyłącznie na podstawie kodeksu postępowania cywilnego. W związku z powyższym za niedopuszczalne należy uznać dochodzenie wspomnianego roszczenia samodzielnym powództwem, jak też na podstawie odmiennych przepisów (w szczególności prawa materialnego). Por. orzeczenie SN z dnia 23 kwietnia 1965 r., I CR 27/65, OSP 1966, z. 1, poz. 11; wyrok SN z dnia 12 grudnia 1996 r., I CKU 40/96, OSNC 1997, nr 5, poz. 52.

Zgodnie z art. 13 § 2 k.p.c., w postępowaniu nieprocesowym art. 98–110 k.p.c. mają zastosowanie w zakresie nieuregulowanym przez art. 520 k.p.c. W wymienionym trybie postępowania rozpoznawczego nie obowiązuje zasada odpowiedzialności za wynik sprawy, gdyż z reguły obowiązek zwrotu kosztów pomiędzy uczestnikami nie istnieje (art. 520 § 1 k.p.c.). Stanowisko takie uzasadnione jest niezależnością i samodzielnością udziału w tym postępowaniu każdego uczestnika. W rezultacie każdy uczestnik postępowania nieprocesowego ponosi koszty związane z: poszczególnymi czynnościami, których dokonał; z jego udziałem w postępowaniu; z czynnościami procesowymi sądu, podjętymi w jego interesie. Wskazane zasady obowiązują tak w postępowaniu nieprocesowym wszczynanym na wniosek zainteresowanego, jak i z urzędu. Por. jednakże art. 520 § 2 i 3 k.p.c.

Koszty postępowania o wydanie zarządzenia tymczasowego w postępowaniu zabezpieczającym ponosi tymcza-

sowo wierzyciel. Może on żądać od dłużnika zwrotu tych kosztów tylko łącznie z pozostałymi kosztami procesu (art. 745 § 1 k.p.c.). Zasada ta podlega jednakże modyfikacji w art. 745 § 2 k.p.c.

W postępowaniu egzekucyjnym, niezależnie od jego wyniku, koszty postępowania obciążają dłużnika, z wyjątkiem tych, które nie były niezbędne do celowego przeprowadzenia egzekucji. Dla ustalenia natomiast kosztów niezbędnych stosuje się odpowiednio art. 98 § 2 i 3 k.p.c. (zob. art. 770 k.p.c.).

Koszty pozostające w związku z udzieleniem przez Europejski Trybunał Sprawiedliwości w Luksemburgu odpowiedzi na pytanie prejudycjalne sądu krajowego, stanowią element kosztów postępowania, a ich wymiar i obowiązek zwrotu określa orzeczenie sądu krajowego kończące postępowanie, stosownie do wyniku sprawy.

Sformułowana w art. 98 § 1 k.p.c. zasada obciążania strony przegrywającej obowiązkiem zwrotu przeciwnikowi niezbędnych kosztów spełnia, w zakresie instytucji, której dotyczy, rolę zasady naczelnej²⁹⁴. Stanowi bowiem, podobnie jak naczelne zasady procesowe w stosunku do systemu prawa procesowego, dominującą ideę systemu odpowiedzialności za koszty. Brak jest podstaw do twierdzenia, jakoby zasada sformułowana w art. 98 § 1 k.p.c. miała zakres działania ograniczony wyłącznie do sytuacji, w których jedna strona w całości przegrywa proces, a druga w całości wygrywa. Takie ograniczenie prowadziłoby bez jakiegokolwiek racji do stosowania innych zasad odpowiedzialności za koszty wobec strony przegrywającej proces w całości, a innych wobec przegrywającej go tylko w części. Wynik procesu, jako obiektywne kryterium leżące u podstaw zasady z art. 98 § 1 k.p.c., decydować powinien o ostatecz-

²⁹⁴ Waligórski M., *Proces cywilny. Funkcja...*, op. cit., s. 200.

nym rozdziale kosztów także w sytuacji procesowej, której dotyczy dyspozycja art. 100 zdanie 2 k.p.c.²⁹⁵

Zgodnie z art. 100 zdanie 2 k.p.c., w razie częściowego uwzględnienia powództwa sąd może włożyć na jedną ze stron obowiązek zwrotu wszystkich kosztów, jeżeli jej przeciwnik uległ tylko co do nieznaczonej części swego żądania albo gdy określenie należnej mu sumy zależało od wzajemnego obrachunku lub oceny sądu. Wskazana regulacja przewiduje zatem odstępstwo od zasady stosunkowego rozdzielenia kosztów procesu bądź ich zniesienia, przy częściowym tylko uwzględnieniu powództwa.

Włożenie na jedną ze stron obowiązku zwrotu wszystkich kosztów postępowania mimo częściowego uwzględnienia żądań może być uzasadnione zgodnie z brzmieniem art. 100 k.p.c., w sprawie w której obowiązujące przepisy nie wskazują ścisłego kryterium decydującego dla oznaczenia wysokości żądania²⁹⁶.

W doktrynie i praktyce sądowej za dyskusyjny uznaje się, na tle stosowania omawianej regulacji prawnej problem, czy termin „włożenie na jedną ze stron wszystkich kosztów” oznacza zasądzenie od tej strony na rzecz przeciwnika wszystkich faktycznie poniesionych przez niego kosztów, czy tylko kosztów obliczonych od uwzględnionej części roszczenia.

W szczególności w judykaturze spotykany jest pogląd, nieakceptowany jednak powszechnie przez naukę²⁹⁷, zgodnie z którym, jeżeli zachodzą przesłanki przewidziane w art. 100 zdanie 2 k.p.c., sąd orzekający wkładając na jedną ze stron obowiązek zwrotu wszystkich kosztów postępowania, powinien zasądzić od niej na rzecz jej przeciwnika tylko należne koszty procesu, nie zasądzając natomiast od przeciwnika tych kosztów, które przy stosunkowym rozdzieleniu byłyby należne drugiej stronie (zob. wy-

²⁹⁵ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 117.

²⁹⁶ Por. postanowienie SN z dnia 10 marca 1972 r., II CZ 6/72, nie publ.

²⁹⁷ Zob. w szczególności Daczyński A., op. cit., s. 231 i n.

rok SN z dnia 23 października 1969 r., I CR 186/69, Biul. SN 1970, Nr 8–9, poz. 151)²⁹⁸.

Wydaje się jednak, że w razie zaistnienia przesłanek określonych w art. 100 zdanie 2 k.p.c. sąd, nakładając na jedną ze stron obowiązek zwrotu wszystkich kosztów postępowania, powinien zasądzić od niej na rzecz jej przeciwnika tylko należne koszty procesu,

W świetle przedstawionej w orzecznictwie tezy, w razie częściowego uwzględnienia żądania sąd może nałożyć na jedną ze stron obowiązek zwrotu wszystkich kosztów postępowania według swej oceny, zawsze gdy przepisy prawa materialnego cywilnego nie określają ściśle kryterium do określenia wysokości żądania (zob. postanowienie SN z dnia 10 marca 1972 r., II CZ 6/72, Biul. SN 1972, Nr 5–6, poz. 95).

Należy przy tym zauważyć, że w art. 100 zdanie 2 k.p.c. ustawodawca, używając alternatywy rozłącznej, rozróżnia sytuację, w której strona uległa tylko w nieznacznej części, od sytuacji, w której określenie należnej stronie sumy zależało od wzajemnego obrachunku lub oceny sądu. Stąd też możliwość włożenia na jedną ze stron całości kosztów procesu istnieje także wówczas, gdy jej przeciwnik uległ w stopniu większym niż nieznaczny. Nie powinno natomiast ulegać wątpliwości, że z dobrodziejstwa powołanego przepisu nie może skorzystać strona, której żądanie okazało się rażąco wygórowane. Z kolei ustalenie czy strona uległa w nieznacznej części, niewątpliwie będzie zależało od charakteru dochodzonego roszczenia i okoliczności sprawy.

Za „nieznaczną część żądania” w literaturze uznaje się wartość majątkową lub kwotę pieniężną tak nieznaczną, że strona nie wdałaby się w proces, gdyby miała tylko takiego roszczenia dochodzić lub przed takim roszczeniem się

²⁹⁸ Odmiennie jednak postanowienie SN z dnia 10 marca 1972 r., II CZ 6/72, nie publ.

bronić (przy uwzględnieniu jej konkretnej sytuacji życiowej)²⁹⁹. Por. glosa K. Lipińskiego do orzeczenia SN z dnia 16 stycznia 1957 r., 2 CZ 79/56, OSPiKA 1958, Z. 2, poz. 67; glosa aprobująca E. Wengerka do postanowienia SN z dnia 21 stycznia 1963 r., III CR 191/62, OSNC 1964, Nr 1, poz. 16.

Nie można jednak z całą pewnością podzielić tezy prezentowanej w literaturze przez A. Daczyńskiego, iż przegrana w sprawie do poziomu 15% dochodzonego roszczenia może być, zależnie od okoliczności sprawy, uznana za przegraną w nieznaczej części³⁰⁰. W każdym bowiem przypadku przedmiotowe pojęcie powinno być precyzowane na potrzeby danego, konkretnego postępowania cywilnego, z wyłączeniem jednak zastosowania zwykłych reguł arytmetycznych.

---

²⁹⁹ Richter M., Kodeks postępowania cywilnego, Przemysł-Warszawa 1934, s. 77.

³⁰⁰ Tak Daczyński A., op. cit., s. 232.

6.2 Wzajemne zniesienie kosztów postępowania

Jak podkreśla się w nauce, bardzo złożoną jest kwestia rozdziału kosztów procesu w razie obustronnego, i to niekiedy w identycznym zakresie, przegrania procesu, a tym samym obustronnego jego wygrania. Częściowe bowiem uwzględnienie roszczenia procesowego rodzi wzajemne żądania stron o zwrot kosztów³⁰¹. Istotne wątpliwości jakie rodzą się przy tym wynikają przede wszystkim stąd, iż przepisy procesowe odnośnie rozdziału kosztów zawierają poważne nieścisłości terminologiczne³⁰².

Stosownie do art. 100 zdanie 1 k.p.c., w przypadku częściowego uwzględnienia żądań stron (bowiem w sprawach, w których niemożliwe jest częściowe uwzględnienie i nieuwzględnienie zgłoszonego żądania, omawiany przepis nie znajdzie zastosowania) sąd w oparciu o względy słuszności może dokonać alternatywnie względem stosunkowego rozdzielenia kosztów, które polega na wyważonym rozłożeniu kosztów pomiędzy stronami, odpowiednio do wysokości, w jakiej zostały poniesione, oraz stosownie do wyniku postępowania (stopnia uwzględnienia i nieuwzględnienia żądań) – także wzajemnego zniesienia kosztów. W każdym jednak przypadku obie strony ponoszą te koszty sądowe, które spowodowały swymi czynnościami.

Przy tym odnotować należy, iż poglądy dotyczące problematyki zniesienia kosztów postępowania cywilnego w polskiej nauce i judykaturze podlegały istotnej ewolucji. W szczególności, w orzecznictwie spotykany był po-

³⁰¹ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 118.

³⁰² Krajewski J., Orzeczenia sądowe oraz koszty procesu (art. 316-336 oraz art. 98-124 k.p.c.), Centralne Zaoczne Studium Nowego Prawa Procesowego (K.P.C.), Zrzeszenie Prawników Polskich, Zarząd Okręgów w Warszawie i w Katowicach 1965/66, Nr 55, s. 51; Waliński M., Proces cywilny. Funkcja..., op. cit., s. 201.

gład, że stosownie do przepisu art. 100 k.p.c., podstawy do wzajemnego zniesienia kosztów procesu zachodzą jedynie wówczas, gdy żądanie zostało uwzględnione w około połowie³⁰³, przy mniej więcej równej wysokości kosztów procesu poniesionych przez każdą ze stron³⁰⁴. Realny bowiem wynik wzajemnego zniesienia kosztów procesu nie może być inny, niż wynik ich rozdzielenia w takim stosunku, w jakim każda ze stron procesu przegrała sprawę. W orzecznictwie podkreślano, że wzajemne zniesienie kosztów procesu, jest konsekwencją przyjętej zasady odpowiedzialności na wynik procesu. Jeżeli wynik ten jest prawie równy dla każdej ze stron, to oznacza, że powód wygrał około połowy swych roszczeń, a ich reszta została oddalona, wtedy istnieje podstawa do wzajemnego zniesienia kosztów procesu. W przeciwnym natomiast przypadku, gdy roszczenia zostaną oddalone lub uwzględnione w znacznie większym rozmiarze, należałoby koszty procesu między stronami odpowiednio rozdzielić stosownie do wysokości uwzględnionych i oddalonych roszczeń³⁰⁵. Przedstawiona powyżej linia orzecznicza odnośnie przedmiotowej kwestii, z biegiem czasu ewaluowała. W kolejnych rozstrzygnięciach Sąd Najwyższy podnosił, iż w przypadku gdy strona wygrała sprawę co do zasady, ale arytmetycznie w znacznie mniejszej części od dochodzonej, zasadnym staje się wzajemne zniesienie kosztów postępowania, a nie mechaniczne ich rozliczenie w stosunku proporcjonalnym do uwzględnionej i nieuwzględnionej części dochodzonego roszczenia³⁰⁶. Przy tym zarazem podkreślano, że zasada słuszności jest prze-

³⁰³ Do wyłącznie tej przesłanki odwołuje się Machnij M., *Kilka uwag o kosztach...*, op. cit., s. 793.

³⁰⁴ Zob. postanowienie SN z dnia 21 stycznia 1963 r., III CR 191/62, OSNC 1964, Nr 1, poz. 16; postanowienie SN z dnia 10 lutego 1985 r., II CZ 21/85, LEX Nr 8690.

³⁰⁵ Postanowienie SN z dnia 24 czerwca 1965 r., I PZ 49/65, LEX Nr 5830.

³⁰⁶ Uzasadnienie uchwały SN z dnia 5 kwietnia 1991 r., III CZP 22/91, OSNC 1992, Nr 2, poz. 18.

szkodą dla wzajemnego zniesienia kosztów postępowania na podstawie art. 100 k.p.c., w przypadku istnienia znacznej dysproporcji pomiędzy kosztami poniesionymi przez każdą ze stron oraz kosztami, które każda ze stron powinna ponieść wskutek ostatecznego rozstrzygnięcia sprawy (por. postanowienie SN z dnia 28 lutego 1985 r., II CZ 21/85, LEX Nr 8690; postanowienie SN z dnia 10 maja 1985 r., II CZ 56/85, LEX Nr 8716)³⁰⁷. Wzajemne zniesienie kosztów procesu oczywiście nie może być utożsamiane ze stosunkowym ich rozdzieleniem. To ostatnie bowiem stanowi rozdzielenie między stronami poniesionych kosztów procesu w stosunku, w jakim wygrały i przegrały sprawę, natomiast wzajemne zniesienie kosztów procesu ma stanowić odstępstwo od tej zasady. W efekcie takiego rozstrzygnięcia rozdzielenie między stronami kosztów procesu nastąpi w innym stosunku, niż wynikałoby to z wyniku procesu. Ponadto wzajemne zniesienie kosztów procesu stanowi pośrednie rozwiązanie między stosunkowym zniesieniem tych kosztów a włożeniem obowiązku ich poniesienia na jedną ze stron, jeżeli przeciwnik uległ tylko co do nieznacznej części swego żądania albo gdy określenie należnej mu sumy zależało od wzajemnego obrachunku lub oceny sądu (art. 100 k.p.c.)³⁰⁸.

Wzajemne zniesienie kosztów procesu oznacza, że strony nie są wobec siebie zobowiązane do zwrotu kosztów procesu, pozostając przy kosztach przez siebie poniesionych, a w konsekwencji sąd nie zasądza żadnych kosztów procesu od jednej strony na rzecz drugiej. Ponadto odstąpienie sądu od obciążania strony przegrywającej proces kosztami wywołuje taki sam skutek jak wzajemne zniesienie kosztów postępowania – zob. wyrok SN z dnia 19 lutego 1974 r., I CR 848/73, LEX Nr 7410.

Decyzja, czy w przypadku uwzględnienia powództwa tylko w pewnej części koszty procesu powinny być wza-

³⁰⁷ Zob. także Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 364.

³⁰⁸ Daczyński A., op. cit., s. 234.

jemnie zniesione, czy też stosunkowo rozdzielone, powinna być zawsze oparta na słuszności³⁰⁹. Wzajemne zniesienie kosztów procesu w przypadku, gdy powództwo zostało uwzględnione mniej więcej w połowie, może być rażąco niesłuszne, jeżeli w danym przypadku znaczna była różnica wysokości kosztów każdej ze stron. Realny wynik wzajemnego zniesienia kosztów procesu jest wówczas zupełnie inny, niż wynik rozdzielenia tych kosztów po połowie³¹⁰.

Rozstrzygnięcie o kosztach procesu polegające na ich wzajemnym zniesieniu między stronami dotyczy kosztów poniesionych przez strony, a nie odnosi się do nieuiszczonych kosztów sądowych. Przy wzajemnym zniesieniu kosztów procesu sąd może rozdzielić nieuiszczone opłaty sądowe między strony, zależnie od okoliczności, zarówno po połowie, jak i w innym stosunku (art. 113 u.k.s.c.). Por. postanowienie SN z dnia 17 czerwca 1966 r., II PZ 4/66, LEX Nr 6008, a także uchwała składu siedmiu sędziów SN – zasada prawna z dnia 27 listopada 1967 r., III CZP 114/67, OSNC 1968, Nr 6, poz. 95. W uzasadnieniu wymienionej uchwały podniesiono, iż w ramach swych uprawnień sąd rozstrzygający powinien w szerszym zakresie uwzględnić zasadę słuszności, mając na uwadze charakter sprawy i sytuację stron.

Wzajemne zniesienie kosztów procesu między stronami ma wpływ na rozstrzygnięcie o kosztach zastępstwa procesowego udzielonego z urzędu. W orzecznictwie formułowany jest pogląd, że nie jest wyłączone przyznanie w sprawie cywilnej od Skarbu Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu przez adwokata także przy wzajemnym zniesieniu między stronami kosztów procesu. Zniesienie wzajemnie kosztów oznacza za-

³⁰⁹ Postanowienie SN z dnia 21 stycznia 1963 r., III CR 191/62, OSNC 1964, Nr 1, poz. 16.

³¹⁰ Por. postanowienie SN z dnia 28 lutego 1985 r., II CZ 21/85, LEX Nr 8690; postanowienie SN z dnia 10 maja 1985 r., II CZ 56/85, LEX Nr 8716.

tem, że adwokat nie może uzyskać wynagrodzenia i zwrotu wydatków w drodze określonej przez art. 122 k.p.c., gdyż przy takim rozstrzygnięciu nie dochodzi do zasądzenia kosztów procesu na rzecz strony przez niego zastępowanej. Są to zatem koszty nieopłacone, zaspokajane świadczeniem ze Skarbu Państwa³¹¹.

Zgodnie ze stanowiskiem doktryny, orzekanie o kosztach na podstawie art. 100 k.p.c. dotyczy wyłącznie sytuacji, gdy obie strony złożyły wniosek o zasądzenie kosztów lub gdy zachodzą podstawy do orzekania o kosztach na ich rzecz z urzędu (art. 109 k.p.c.). Por. postanowienie SN z dnia 14 grudnia 1972 r., I PZ 65/72, LEX Nr 7198, ale także postanowienie SN z dnia 2 grudnia 1970 r., II PZ 53/70, LEX Nr 6832.

Wzajemnemu zniesieniu podlegają koszty postępowania kasacyjnego oraz postępowania zainicjowanego wniesieniem skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, w razie wniesienia przedmiotowych środków zaskarżenia przez Prokuratora Generalnego lub Rzecznika Praw Obywatelskich (art. 398¹⁸ w zw. z art. 424¹² k.p.c.). Wzajemne zniesienie kosztów w obu przypadkach jest obligatoryjne, niezależne od wyniku rozstrzygnięcia lub wniosków stron³¹².

Wzajemne zniesienie kosztów oparte na art. 100 zdanie 1 k.p.c. ma charakter fakultatywnej, rzeczywistej kompensacji w przeciwieństwie do względnie obligatoryjnej kompensacji z art. 104 k.p.c.. Pewnej samodzielności zasady kompensaty można dopatrywać się w szczególności w tym, że może ona doprowadzić do odstępstwa od arytmetycznie ścisłego, stosunkowego, w imię konkretnych zasad słuszności (a więc również zasady z art. 102 k.p.c.) rozdziału kosztów procesu. Sąd jednak nie może tu całkowi-

³¹¹ Uchwała SN z dnia 5 kwietnia 1991 r., III CZP 22/91, OSNC 1992, Nr 2, poz. 18.

³¹² Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 365

cie odstąpić od zasady odpowiedzialności za wynik, a więc również od zasady stosunkowego rozdziału kosztów.

Wzajemne zniesienie kosztów przewiduje nie tylko art. 100 zdanie 1 k.p.c., lecz także inne przepisy kodeksowe. W literaturze panuje jednak przekonanie, iż o ile w odniesieniu do omawianego art. 100 zdanie 1 k.p.c., uzasadnione jest używanie określenia „zasada wzajemnego zniesienia kosztów” o względnie obligatoryjnym charakterze, o tyle uregulowania szczególne statuują wyłącznie „kompensatę pozorną”. Za takim wnioskiem, zdaniem T. Bukowskiego, przemawia przede wszystkim konfrontacja treści art. 100 k.p.c. przede wszystkim z art. 104 k.p.c. W wypadku bowiem zawarcia ugody sądowej nie dochodzi przecież do przegrania procesu, czyli nie zostaje zniszczony warunek zawieszający powstanie należności z art. 98 § 1 k.p.c. Gdyby nawet jednak przyjąć, że powstanie ich nie jest uzależnione od warunku zawieszającego, to nie zawsze istnieć będzie druga przesłanka kompensacji właściwej: przeciwstawne, obustronne należności stron z tytułu zwrotu kosztów. Z natury bowiem rzeczy, ugoda sądowa zapobiega właśnie antycypowaniu kosztów przez stronę pozwaną. Nie sposób zaś odrywać się w procedurze od powszechnie przyjętych pojęć prawa cywilnego do tego stopnia, aby mówić o kompensacie właściwej, czyli o rzeczywistym zniesieniu wzajemnych wierzytelności tam, gdzie ich po prostu nie ma. Sąd bowiem nie bada tu w ogóle zasadności roszczeń stron z tytułu zwrotu kosztów w świetle zasady z art. 98 § 1 k.p.c. Po prostu, bez względu na wynik procesu, pozostawia strony przy kosztach wyłożonych już na proces. Natomiast przy kompensacie właściwej sąd bada zasadność tych roszczeń na podstawie kryterium odpowiedzialności za wynik oraz, ewentualnie, zasady słuszności³¹³.

W szczególności zgodnie z art. 104 k.p.c. koszty procesu, w którym zawarto ugodę, znosi się wzajemnie, jeżeli strony nie postanowiły inaczej. W przypadku zawarcia ugo-

³¹³ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 129 i n.

dy sądowej ustawodawca dał zatem prymat woli stron co do tego, w jakim zakresie zostaną one obciążone uiszczonymi kosztami sądowymi. Sąd jest zobowiązany tę wolę stron respektować, przy czym, jeżeli w samej ugodzie jedynie wskazano, kto i ewentualnie, w jakim zakresie poniesie koszty procesu, bez jednoczesnego zobowiązania się do zapłaty z tego tytułu przez jedną ze stron na rzecz drugiej, wówczas sąd w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji obciąży strony poniesionymi niezbędnymi kosztami procesu, stosownie do ich woli wyrażonej w ugodzie. Podobna regulacja zawarta jest w art. 117 u.k.s.c. i odnosi się do problemu obciążenia stron zawierających ugodę sądową nieuiszczonymi kosztami sądowymi. Także w tym przypadku strony w ugodzie sądowej mogą zdecydować, którą z nich powinny obciążać nieuiszczone koszty sądowe. Sąd jest w tym przypadku również zobowiązany obciążyć tymi kosztami w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji strony w takim zakresie, w jakim zdecydowano o tym w ugodzie sądowej. Jednakże w przypadku gdy w ugodzie zdecydowano, że koszty te poniesie strona zwolniona od kosztów sądowych, nie wchodzi w grę stosowanie art. 113 ust. 2 pkt 1 u.k.s.c. (czyli zasądzenie tych kosztów z ugodzonego roszczenia), ale zasądzenie tych kosztów powinno nastąpić bez ograniczenia wskazanego w tym przepisie. Artykuł 117 zdanie 3 u.k.s.c. odsyła do odpowiedniego stosowania art. 113 ust. 2-5 u.k.s.c., co w tym przypadku powinno oznaczać, że jeżeli strona zwolniona od kosztów sądowych przyjmuje na siebie w ugodzie sądowej obowiązek uiszczenia kosztów sądowych, to brak jest podstaw do ograniczania tego obowiązku jedynie do ugodzonego roszczenia. Ta argumentacja dotyczy także pozwanego zwolnionego od kosztów sądowych, który przyjął na siebie w ugodzie sądowej obowiązek pokrycia nieuiszczonych kosztów sądowych³¹⁴.

³¹⁴ Zob. Daczyński A., 235-236. Por. także uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 27 listopada 1967 r., III CZP 114/67, OSNCP 1968, Nr 6, poz. 95.

Jeżeli strony w ugodzie sądowej nie postanowiły nic odnośnie do tego, którą z nich obciążać powinien obowiązek zwrotu nieuiszczonych kosztów sądowych, wówczas obowiązek zwrotu tych kosztów ustawodawca nałożył na obie strony w równych częściach. Jeżeli strona powodowa jest zwolniona od tych kosztów, to sąd zasądzi je w połowie ich wysokości z ugodzonego roszczenia, a jeżeli pozwany jest zwolniony od kosztów sądowych, to brak będzie podstaw do zasądzenia od niego tych kosztów.

Wskazane powyżej uwagi poczynione na tle obowiązku ponoszenia kosztów procesu w przypadku zawarcia ugody sądowej odnoszą się także do zawarcia ugody przed mediatorem na skutek skierowania sprawy przez sąd. Zgodnie bowiem z art. 1041 k.p.c. koszty mediacji prowadzonej na skutek skierowania sprawy przez sąd i zakończonej ugodą znosi się wzajemnie, jeżeli strony nie postanowiły inaczej. Wydaje się, że przepis ten jest zbędny wobec regulacji zawartej już w art. 104 k.p.c. Zgodnie bowiem z art. 981 § 1 k.p.c. koszty takiej mediacji wchodzi w skład kosztów procesu, a według art. 183¹⁵ § 1 k.p.c. uгода zawarta przed mediatorem ma po jej zatwierdzeniu przez sąd moc prawną ugody zawartej przed sądem³¹⁵.

W judykaturze wielokrotnie odwoływano się do stosowania art. 104 k.p.c., który przewiduje wzajemne zniesienie kosztów procesu w drodze analogii, w sprawach dotyczących stosunku prawnego, który może być ukształtowany tylko wyrokiem, przy jednoczesnej zgodności żądań stron³¹⁶.

³¹⁵ Ibidem.

³¹⁶ Zob. postanowienie SN z dnia 15 lipca 1974 r., I CZ 99/74, nie publ.; postanowienie SN z dnia 28 listopada 1968 r., II CZ 188/68 LEX Nr 6422. Szerzej postanowienie SN z dnia 28 listopada 1972 r., I CZ 141/72, LEX Nr 7186.

6.3 Stosunkowe rozdzielanie kosztów procesu

Stosunkowe rozdzielanie między stronami kosztów procesu następuje wówczas, gdy sąd jedynie częściowo uwzględni powództwo, nie znajdując przy tym podstaw do wzajemnego zniesienia tych kosztów lub ich włożenia na jedną ze stron, w razie zaistnienia przesłanek, o jakich mowa w art. 100 zdanie 2 k.p.c. Jednakże wymieniony przepis nie może być zastosowany w sprawach, w których niemożliwe jest częściowe uwzględnienie i nieuwzględnienie zgłoszonego żądania³¹⁷.

Jeżeli całkowite przegranie sprawy pociąga za sobą obowiązek całkowitego zwrotu kosztów przeciwnikowi, to częściowe jej przegranie stwarza obowiązek częściowego ich zwrotu. W związku z tym, każda ze stron procesowych powinna definitywnie partycypować w sumie niezbędnych kosztów w takim stosunku, w jakim proces zakończył się dla niej przegrana.³¹⁸ W razie stosunkowego rozdzielania kosztów postępowania roszczenie o częściowy zwrot tych kosztów przysługuje nie tylko powodowi względem pozwanego ale również pozwanemu względem powoda. Obliczając więc ostatecznie wynik stosunkowego rozdzielania kosztów, należy w równym stopniu uwzględnić koszty poniesione przez powoda, jak również koszty poniesione przez pozwanego³¹⁹.

³¹⁷ Zob. uzasadnienie wyroku SN z dnia 11 grudnia 1998 r., II CKN 96/98, OSNC 1999, Nr 5, poz. 98 oraz uzasadnienie uchwały SN z dnia 28 sierpnia 2008 r., III CZP 76/08, Biul. SN 2008, Nr 8, s. 7.

³¹⁸ Por. postanowienie SN z dnia 31 stycznia 1991 r., II CZ 255/90, OSP 1991, Z. 11, s. 279.

³¹⁹ Postanowienie SN z dnia 21 stycznia 1963 r., III CR 191/62, OSNCP 1964, Nr 1, poz. 16 z aprobowaną glosą E. Wengerka, OSPiKA 1964, Nr 11, poz. 224.

Stosownie do art. 100 k.p.c., w przypadku częściowego uwzględnienia żądań stron sąd w oparciu o względy słuszności może dokonać stosunkowego rozdzielenia kosztów, które polega na wyważonym rozłożeniu kosztów pomiędzy stronami, odpowiednio do wysokości, w jakiej zostały poniesione, oraz stosownie do wyniku postępowania (stopnia uwzględnienia i nieuwzględnienia żądań)³²⁰.

W literaturze wskazuje się w odniesieniu do powyższej sytuacji dwa sposoby rozliczania kosztów, prowadzące zresztą do tego samego wyniku. Pierwszy z nich bazuje na założeniu, że każda ze stron powinna zwrócić swemu przeciwnikowi taką część poniesionych przezeń kosztów procesu, w jakiej przegrała. Kompensuje się przy tym kwoty podlegające wzajemnemu zwrotowi w ten sposób, że strona mająca prawo do uzyskania zwrotu wyższych kosztów procesu uzyskuje różnicę między kosztami jej należnymi ze względu na wynik postępowania, a kosztami należnymi drugiej stronie³²¹. W ramach drugiej metody przyjmuje się, że podstawę obliczeń przy podziale kosztów stanowi suma należności obu stron, ustalona na podstawie zasad wskazanych w art. 98 § 2 i 3 k.p.c. oraz art. 99 k.p.c. i dzielona proporcjonalnie do stosunku w jakim strony utrzymały się ze swymi roszczeniami lub obroną; otrzymane w rezultacie kwoty stanowią udziały stron w całości kosztów (jeżeli natomiast poniesione przez stronę koszty przewyż-

³²⁰ W razie stosunkowego rozdzielenia kosztów procesu, roszczenie o częściowy zwrot tych kosztów przysługuje nie tylko powodowi względem pozwanego, ale i pozwanemu względem powoda. Obliczając więc ostateczny wynik stosunkowego rozdzielenia kosztów procesu, należy w równym stopniu uwzględnić koszty poniesione przez powoda, jak i koszty poniesione przez pozwanego. Zob. postanowienie SN z dnia 21 stycznia 1963 r., III CR 191/62, OSNC 1964, Nr 1, poz. 16.

³²¹ Por. Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 118; postanowienie SN z dnia 16 października 1987 r., I CZ 126/87, LEX Nr 8844.

szają obciążający ją udział – zasądzeniu na jej rzecz podlega różnica)³²².

Jednakże omawiany przepis nie wymaga arytmetycznie ścisłego rozdzielenia kosztów procesu według stosunku części uwzględnionej do oddalonej w każdym przypadku; zasadniczym kryterium w kwestii określenia rozkładu kosztów między stronami powinna być bowiem zasada słuszności – por. orzeczenie SN z dnia 30 kwietnia 1952 r., C 290/52, OSNCK 1953, Nr 4, poz. 99.

W świetle stanowiska judykatury, przy stosunkowym rozdzieleniu kosztów procesu, należy ocenić ostateczny wynik sprawy, a więc porównać roszczenia dochodzone z uwzględnionymi, a nie rozliczać koszty odrębnie w zakresie cofniętego powództwa, a odrębnie względem żądań rozpoznanych merytorycznie. Rozdzielenie kosztów nie musi wynikać z ich szczegółowego, rachunkowego rozliczenia i powinno polegać na zasądzeniu różnicy na rzecz strony, której przysługują wyższe koszty, a nie na ich wzajemnym zasądzeniu³²³.

W przypadku udziału w sprawie współuczestników po stronie pozwanej wysokość podlegających zwrotowi kosztów postępowania zależna jest od tego, w jakim stopniu każdy z tych podmiotów uległ w sprawie w stosunku do dochodzonego roszczenia względem powoda. Rozliczenie powinno być dokonane w takiej sytuacji indywidual-

³²² Por. obszernie uwagi Bukowski T., W sprawie stosunkowego rozdzielania kosztów procesu cywilnego, NP 1962, Nr 5, s. 685 i n.; także H. Pietrzkowski, Zarys metodyki sędziego w sprawach cywilnych, Warszawa 2006, s. 159-160; postanowienie SN z dnia 31 stycznia 1991 r., II CZ 255/90, OSP 1991, Z. 11, poz. 279; wyrok SN z dnia 21 lutego 2002 r., I PKN 932/00, OSNP 2004, Nr 4, poz. 63.

³²³ Zob. postanowienie SN z dnia 14 lutego 1968 r., I PZ 75/67, LEX Nr 6283; wyrok SN z dnia 4 czerwca 1968 r., I PR 417/67, LEX Nr 6354; wyrok SN z dnia 4 października 1972 r., II PR 223/72, LEX Nr 7144; postanowienie SN z dnia 13 października 1972 r., I CZ 118/72, LEX Nr 7155; wyrok SN z dnia 21 lutego 2002 r., I PKN 932/00, OSNP 2004, Nr 4, poz. 63.

nie, może zaś być dokonane grupowo w razie połączenia węzłem solidarności członków danej grupy (por. postanowienie SN z dnia 4 lutego 1966 r., II PZ 5/66, OSNC 1966, Nr 7–8, poz. 137).

Podmiotem zobowiązanym do zwrotu kosztów na podstawie art. 100 zdanie 1 k.p.c. może być osoba niebędąca stroną postępowania – interwenient uboczny, z tym że jego odpowiedzialność ograniczać się wówczas będzie wyłącznie do kosztów związanych ze zgłoszeniem interwencji. Koszty postępowania wywołane interwencją mogą być przyznane od interwenienta wyłącznie przeciwnikowi strony, lecz nigdy stronie, do której interwenient przystąpił. Podmiotami zaś zobowiązanymi do zwrotu interwenientowi kosztów związanych z jego udziałem w sprawie mogą być: co do kosztów interwencji wyłącznie przeciwnik strony, do której interwenient przystąpił, a co do kosztów opozycji – przegrywający ją oponent (bądź strona wspomagana przez interwenienta lub jej przeciwnik, bądź obie te strony łącznie).

W sprawach, w których stosunki prawne mogą być ukształtowane jedynie za pośrednictwem orzeczenia, sąd może nałożyć również obowiązek zwrotu kosztów na podmiot postępowania, po którego stronie leży wyłączna przyczyna danego ukształtowania (zob. postanowienie SN z dnia 27 kwietnia 1977 r., II CZ 36/77, OSNC 1978, Nr 1, poz. 14).

Zgodnie ze stanowiskiem doktryny, orzekanie o kosztach na podstawie art. 100 k.p.c. dotyczy wyłącznie sytuacji, gdy obie strony złożyły wniosek o zasądzenie kosztów lub gdy zachodzą podstawy do orzekania o kosztach na ich rzecz z urzędu (art. 109 k.p.c.). Por. postanowienie SN z dnia 14 grudnia 1972 r., I PZ 65/72, LEX Nr 7198, ale także postanowienie SN z dnia 2 grudnia 1970 r., II PZ 53/70, LEX Nr 6832.

W razie częściowego uwzględnienia roszczenia powoda zwolnionego od kosztów sądowych sąd obciąży przeciw-

nika nieuiszczonymi kosztami sądowymi, w odpowiedniej proporcji do stopnia jego przegranej, stosując regułę wynikającą z omawianego art. 100 k.p.c., zaś należnymi od oddalonego roszczenia obciążą powoda, nakazując, stosownie do art. 113 ust. 2 u.k.s.c., ściągnięcie tej części kosztów z zasądzonego na jego rzecz roszczenia. W tym samym stosunku zostanie rozdzielony obowiązek pokrycia wydatków. Jeśli natomiast roszczenie powoda zostanie uwzględnione jedynie w części, nieuiszczonymi kosztami sądowymi, do których powstania przyczyniła się swymi czynnościami strona pozwana zwolniona od kosztów sądowych, sąd obciążą powoda w odpowiedniej proporcji do stopnia jego przegranej (stosując art. 100 k.p.c.). W pozostałej części, którą nie można obciążyć powoda, koszty sądowe obciążają Skarb Państwa (ustawodawca wyklucza bowiem w tym przypadku zastosowanie art. 113 ust. 2 u.k.s.c.). Jeżeli ze zwolnienia od kosztów sądowych korzystają obie strony, a powództwo zostało częściowo uwzględnione, odpowiednie zastosowanie zasady stosunkowego rozdzielania kosztów postępowania oznaczać będzie, iż opłaty i wydatki, do których powstania swymi czynnościami przyczynił się powód, obciążą tę stronę w całości lub w odpowiedniej części (sąd nakaze ich ściągnięcie z zasądzonego na rzecz powoda roszczenia – art. 113 ust. 2 u.k.s.c.), pozwany zaś nie poniesie żadnych kosztów spowodowanych swymi czynnościami (obciążą one Skarb Państwa).

W sprawie o rozwód strona powodowa jest obowiązana do zwrotu stronie pozwanej kosztów postępowania w całości, wówczas gdy żadne z jej zasadniczych żądań (co do rozwodu i winy) nie zostało przez sąd uwzględnione. Natomiast strona pozwana jest zobowiązana uczynić zażądane wymienionemu obowiązkowi, gdy żądania powoda (co do rozwodu i winy) w całości zostały uwzględnione. W celu bowiem dokonania oceny, w jakim zakresie strony procesu rozwodowego przegrały sprawę, konieczne jest

uwzględnienie nie tylko samego rozstrzygnięcia, które dotyczy żądania orzeczenia rozwodu, ale także uwzględnić należy rozstrzygnięcie odnoszące się do kwestii winy rozkładu pożycia małżeńskiego. Zob. postanowienie SA w Łodzi z dnia 28 kwietnia 1995 r., I ACz 172/95, OSA 1995, Z. 7–8, poz. 54; postanowienie SA w Warszawie z dnia 18 lipca 1996 r., I ACz 812/96, Apel.-W-wa 1997, Nr 1, s. 5; także K. Lipiński, glosa do orzeczenia SN z dnia 16 stycznia 1957 r., OSPiKA 1958, Z. 2, poz. 67.

W sprawach o zaprzeczenie ojcostwa, ustalenie lub zaprzeczenie macierzyństwa lub unieważnienie uznania dziecka żądanie stron postępowania może być uwzględnione lub oddalone wyłącznie w całości, co oznacza wyłączenie zastosowania reguły wzajemnego zniesienia lub stosunkowego rozdzielenia kosztów.

W literaturze trafnie podnosi się, iż odmienne uregulowanie w art. 520 § 2 k.p.c. stosunkowego rozdzielenia kosztów (przesłankami zastosowania wymienionego przepisu są: różny stopień zainteresowania w wyniku postępowania uczestników postępowania oraz sprzeczność interesów uczestników) wyklucza z mocy art. 13 § 2 k.p.c. stosowanie w postępowaniu nieprocesowym art. 100 k.p.c.

Na podkreślenie zasługuje pogląd wyrażony w doktrynie, zgodnie z którym zasadę stosunkowego rozdziału kosztów można uznać w istocie za adaptację zasady odpowiedzialności za wynik postępowania do sytuacji, gdy proces przegrywa nie jedna strona w całości, lecz obie częściowo przegrywają i wygrywają jednocześnie. W konsekwencji oznacza to, że zasada z art. 100 zdanie 1 k.p.c. nie jest wyjątkiem od ogólnej zasady odpowiedzialności za wynik postępowania, a raczej jej potwierdzeniem i gwarancją realizacji³²⁴.

³²⁴ Krzemiński Z., Koszty procesu rozwodowego, Palestra 1966, Nr 10, s. 36; Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 125. Odmienne jednak Krajewski J., Orzeczenia sądowe oraz koszty..., op. cit., s. 57; Demendecki T., op. cit., s. 137.

6.4 Odstępstwa od zasady odpowiedzialności za wynik postępowania

Odpowiedzialność za koszty, jak zasadnie podnosi się w literaturze, nie może rzecz jasna kształtować się w oderwaniu od praktyki życiowej. Ta zaś wykazuje, że nakładanie odpowiedzialności za koszty procesu tylko na stronę zwyciężoną prowadziłyby niekiedy do rozstrzygnięć społecznie niesprawiedliwych.

Co więcej, zasada ta okazuje się nieprzydatna w tych sytuacjach, kiedy proces nie zakończył się ani zwycięstwem, ani przegraną albo gdy adresatami rozstrzygnięć o kosztach są nie strony, lecz ich pomocnicy, czy nawet osoby trzecie.

Z tych też przyczyn aktualnie obowiązujący Kodeks postępowania cywilnego nie tylko utrzymał wcześniej już znane wyjątki od zasady odpowiedzialności za wynik, ale je uzupełnił, przyczyniając się w ten sposób do dalszego odformalizowania procesu oraz do wzmocnienia procesowo i społecznie pożądaných funkcji instytucji zwrotu kosztów. Poza dominującym kryterium odpowiedzialności za wynik, wyróżniane są więc szczególne kryteria odpowiedzialności, a mianowicie: kryterium podstawy zakończenia sporu; kryterium winy, kryterium słuszności³²⁵.

---

³²⁵ Piekarski M., Wilewski M., Z problematyki kosztów..., op. cit., Pa-
lestra 1967, Z. 1, s. 42; Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach...,
op. cit., 136 i n.

6.4.1. Kryterium podstawy zakończenia sporu

Umorzenie postępowania uprzednio zawieszonego

Szczególną podstawę zakończenia sporu stanowi umorzenie postępowania cywilnego³²⁶. Taki sposób formalnego zakończenia sprawy związany jest z faktem niemożności odrzucenia pozwu jak też wydania rozstrzygnięcia merytorycznego.

Umorzenie w danej instancji postępowania zawieszzonego wskutek beczynności stron (art. 177 § 1 pkt 5 i 6 k.p.c.), na zgodny ich wniosek (art. 178 k.p.c.), na wniosek spadkobiercy (art. 176 k.p.c.), albo wskutek stwierdzenia braku następcy prawnego strony, która utraciła zdolność sądową (art. 182 § 1 zdanie 2 k.p.c.) prowadzi również do wzajemnego umorzenia kosztów stron w danej instancji (art. 182 § 4 k.p.c.)³²⁷. Reguła ta ma zastosowanie także w wypadku umorzenia postępowania w procesie rozwodowym, zawieszzonego wskutek nieusprawiedliwionego niestawiennictwa powoda (art. 428 k.p.c.) albo ze względu na istniejące widoki na utrzymanie pożycia małżeńskiego (art. 440 k.p.c.). Żadnej ze stron nie przysługuje prawo żą-

³²⁶ O upadku instancji szerzej Siedlecki W., *Postępowanie cywilne. Część szczegółowa*, Warszawa 1959, s. 58.

³²⁷ Ponadto poddanie wykładni rozszerzającej dyspozycji art. 182 § 4 k.p.c. może prowadzić do wniosku, że z umorzeniem postępowania w całości łączy się także umorzenie kosztów całego postępowania, chyba że w odniesieniu do tych kosztów sąd odmiennie orzeknie w postanowieniu o umorzeniu postępowania. Por. Kot J., *op. cit.*, s. 87; Dobrzański B., [w:] Resich Z., Siedlecki W. red., *Kodeks postępowania cywilnego...*, T. 1, wyd. 2, Warszawa 1975, s. 312-313.

dania zwrotu kosztów od przeciwnika w razie zakończenia sporu na podstawach wymienionych w art. 445 § 3 k.p.c., art. 446 k.p.c., art. 450 § 2 k.p.c., art. 1113 k.p.c.³²⁸

W prezentowanych przypadkach strony pozostają bowiem przy kosztach przez siebie poniesionych; nie można bowiem stwierdzić czy którakolwiek z nich wygrała lub przegrała proces w danej instancji. Uzasadnione więc staje się wówczas twierdzenie, że zakończenie sporu oparte na powyższych podstawach prowadzi do wygaśnięcia wzajemnych roszczeń o zwrot kosztów³²⁹.

Ugodowe zakończenie sporu w postępowaniu cywilnym

Wzajemne roszczenia stron co do kosztów wygasają również, gdy szczególną podstawą zakończenia procesu stanowi ugoda sądowa lub ugoda zwarta w toku mediacji, prowadzonej na skutek skierowania przez sąd. Strony zawierając ugodę sądową lub przed mediatorem, z reguły określają sposób rozdzielania kosztów postępowania. W razie braku takiego rozwiązania znajdzie zastosowanie instytucja zniesienia kosztów postępowania, określana w literaturze także mianem kompensacji pozornej, gdyż sąd nie bada tu zasadności roszczeń stron z tytułu zwrotu kosztów w świetle zasady z art. 98 § 1 k.p.c.³³⁰ Odstępstwo od zasady odpowiedzialności za wynik sprawy, przewidziane w art. 104 oraz 104¹ k.p.c. polega na tym, że w

³²⁸ Tak Bukowski T., *Rozstrzygnięcie o kosztach...*, op. cit., s. 136-137.

³²⁹ Zob. Miszewski W., *Proces cywilny w zarysie...*, op. cit., s. 127. Przy tym wygaśnięcie roszczeń o zwrot kosztów nie jest tożsame z wygaśnięciem prawa do zgłoszenia żądania zwrotu kosztów. Por. także Piekarski M., Wilewski M., *Z problematyki kosztów...*, op. cit., *Palestra* 1967, Z. 1, s. 39.

³³⁰ Por. postanowienie SN z dnia 6 września 1966 r., I CZ 92/66, RPEiS 1967, Z. 2, s. 286.

razie zawarcia ugody koszty procesu znosi się wzajemnie, jeżeli strony nie postanowiły inaczej³³¹. Kodeks stanowi co prawda w obu przypadkach o wzajemnym zniesieniu kosztów, ale w gruncie rzeczy chodzi tu o umorzenie wzajemnych należności, podobnie jak w wyżej przytoczonych sytuacjach, w których doszło do ostatecznego przerwania procesu i braku określenia strony wygrywającej i przegrywającej sprawę. Oznacza to, że każda ze stron ponosi we własnym zakresie koszty związane ze swoim udziałem w sprawie. Umorzenie postępowania co do roszczenia głównego powinno zatem prowadzić do umorzenia postępowania co do kosztów w każdym wypadku przerwania procesu. Podstawową przesłanką dla zastosowania art. 104 k.p.c. jest zawarcie w toku postępowania sądowego ze skutkiem prawnym (art. 223 k.p.c.) ugody sądowej, uzasadniającej umorzenie postępowania na podstawie art. 355 § 1 k.p.c. Ugoda sądowa, w przeciwieństwie do wyżej przedstawionych innych przyczyn bezwynikowego zakończenia procesu, ma to do siebie, że może również objąć kwestię ostatecznego rozdziału kosztów między jej kontrahentów (art. 104 *in fine* k.p.c.) i w takim wypadku rozstrzygnięcie sądowe o kosztach procesu staje się bezprzedmiotowe.

Dodanie do regulacji kodeksowej art. 104¹, jest konsekwencją wprowadzenia do kodeksu postępowania cywilnego instytucji mediacji, która może być prowadzona na podstawie umowy o mediację albo postanowienia sądu³³².

Artykuł 104¹ k.p.c. dotyczy mediacji podjętej na podstawie postanowienia sądu o skierowaniu stron do mediacji, a więc prowadzonej w trakcie postępowania sądowego i zakłada, że w wypadku zakończenia jej ugoda przed mediatorem, koszty mediacji znoszą się wzajemnie, chyba że strony postanowią inaczej.

³³¹ Wydaje się więc, że takie postanowienie stron powinno być zawarte w samej treści ugody.

³³² Demendecki T., op. cit., s. 144.

Wskazany przepis ma zastosowanie tylko wówczas, gdy mediacja zakończyła się zawarciem ugody. Jeśli nie przyniosła ona pozytywnego rezultatu albo jeśli sąd nie zatwierdził ugody zawartej przed mediatorem, rozstrzygnięcie o kosztach postępowania następuje na zasadach ogólnych. Z wykładni gramatycznej art. 104¹ k.p.c. nie wynika bowiem, czy obejmuje on swym zakresem przypadek ugody zawartej przed mediatorem, następnie niezatwierdzonej przez sąd. Jednakże na podstawie rezultatu wykładni funkcjonalno-celowościowej można przyjąć, że omawiany przepis dotyczy tylko sytuacji, gdy ugoda zawarta przed mediatorem zostanie zatwierdzona przez sąd. W przeciwnym wypadku należy zastosować art. 981 § 1 k.p.c.³³³ Jeżeli strony nie postanowiły inaczej, zniesienie kosztów mediacji w wyniku zawarcia ugody następuje niezależnie od treści ugody i merytorycznego rozwiązania sporu.

O wzajemnym zniesieniu kosztów sąd orzeka w postanowieniu o umorzeniu postępowania³³⁴. W konsekwencji strony pozostają przy kosztach poniesionych w związku ze swym udziałem w sprawie. Zawarcie ugody pozasądowej samo przez się nie powoduje wymienionych skutków, lecz z reguły prowadzi do cofnięcia pozwu, do którego skutków art. 104 i 104¹ k.p.c. nie znajdują zastosowania. Por. uchwa-

³³³ Tak Demendecki T., op. cit., s. 144. Należy się również zgodzić z poglądem spotykanym w literaturze, zgodnie z którym podważa się potrzebę umieszczenia regulacji z art. 104¹ k.p.c. w ogóle w kodeksie postępowania cywilnego. Przyjmuje się bowiem, że skoro wyraźnie na podstawie art. 981 § 1 k.p.c. zaliczono koszty mediacji do ogólnych kosztów postępowania, to należy do nich stosować takie same zasady jak do pozostałych kosztów procesu, w tym również art. 104 k.p.c. Ibidem.

³³⁴ Zdaniem A. Górskiego, akceptacja treści ugody przez sąd (art. 233 § 2 w zw. z art. 203 § 4 k.p.c.) oznacza także akceptację porozumienia stron w zakresie kosztów i prowadzi do tego, że umarżając postępowanie w sprawie, sąd nie wydaje wtedy żadnego rozstrzygnięcia o kosztach. Jest to zatem wyjątek od kategorycznie brzmiącego art. 108 § 1 zdanie 1 k.p.c., zgodnie z którym sąd rozstrzyga o kosztach w każdym orzeczeniu kończącym sprawę. Idem, op. cit., s. 186.

ła SN z dnia 22 listopada 1968 r., III CZP 108/68, OSNC 1969, Nr 11, poz. 190. Sądu nie wiążą postanowienia ugody pozasądowej dotyczące zwrotu kosztów procesu, nawet jeżeli wola stron w tej kwestii nie budzi wątpliwości. Bezprzedmiotowy jest tym samym problem wykładni zawartych w treści ugody pozasądowej niejasnych jej klauzul dotyczących kosztów procesu³³⁵.

Zniesienie kosztów procesu w wyniku zawarcia ugody, jeżeli strony nie postanowiły inaczej, następuje niezależnie od treści ugody i materialnoprawnego wyniku sprawy³³⁶.

W omawianym przypadku zasada wzajemnego zniesienia kosztów procesu ma charakter subsydiarny, gdyż znajduje zastosowanie dopiero w razie braku odmiennego porozumienia stron, które może dowolnie określać sposób zwrotu kosztów procesu, zwłaszcza bez względu na relację treści ugody do pierwotnych stanowisk stron, czyli w oderwaniu od kryterium wyniku sprawy, w rozumieniu art. 98 § 1 k.p.c. Ponadto wzajemne zniesienie kosztów ma zastosowanie niezależnie od ewentualnej różnicy ich wysokości między stronami.

W przypadku zawarcia ugody sprawą sądu jest ustalenie treści zgodnego zamiaru stron co do obciążenia ich wynagrodzeniem biegłego, a dopiero w razie uznania, że stron tej kwestii ugodą w ogóle nie objęły, obciążyć strony wynagrodzeniem po połowie. Zob. postanowienie SN z dnia 6 września 1966 r., CZ 92/66, RPEiS 1967, Z. 2, s. 286.

Nieuiszczony przez strony koszt sądowy, o których mowa w art. 113 ust. 1 u.k.s.c., ponoszą obie strony w równych częściach, chyba że w ugodzie postanowiły inaczej (art. 117 u.k.s.c.). Sąd powinien o nich orzec w postanowieniu o umorzeniu postępowania. Sąd nie jest związany treścią ugody stron, w tym zakresie, powinien jednak

³³⁵ Por. także Naworski J.P., *Ugoda pozasądowa...*, op. cit., s. 15 i n. Odmiennie jednak Górski A., op. cit., s. 186.

³³⁶ Zob. Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., *Kodeks postępowania cywilnego...* T. 1, op. cit., s. 371

w miarę możliwości uwzględnić ustalenia stron. Zgodnie z art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. c u.k.s.c., w razie zawarcia ugody sądowej, sąd na żądanie strony zwraca połowę uiszczonej opłaty³³⁷. Por. postanowienie SN z dnia 23 kwietnia 1965 r., I CZ 26/65, LEX Nr 5786.

W wypadku uznania przez pozwanego powództwa, sąd w orzeczeniu kończącym postępowanie, jest uprawniony do wzajemnego zniesienia kosztów procesu, bowiem w tym układzie obie strony dążyły do osiągnięcia takiego samego wyniku i żadna z tych stron procesu nie wygrała ani nie przegrała. Powyższa sytuacja uzasadnia zastosowanie *per analogiam* art. 104 k.p.c. wobec braku wyraźnego jej rozstrzygnięcia w ustawie. Por. postanowienie SN z dnia 28 listopada 1972 r., I CZ 141/72, LEX Nr 7186.

Artykuł 104 k.p.c. można *per analogiam* stosować w sprawach dotyczących stosunku prawnego, który może być ukształtowany tylko rozstrzygnięciem merytorycznym, choćby zamiary stron były całkowicie zgodne. Zob. postanowienie SN z dnia 28 listopada 1968 r., II CZ 188/68, LEX Nr 6422; postanowienie SN z dnia 25 listopada 1970 r., II CZ 153/70, LEX Nr 6827; postanowienie SN z dnia 28 listopada 1972 r., I CZ 141//72, LEX Nr 7186; postanowienie SN z dnia 7 czerwca 1973 r., I CZ 67/73, nie publ.; postanowienie SN z dnia 15 lipca 1974 r., I CZ 99/74, LEX Nr 7555.

Omawiany przepis ma również odpowiednie zastosowanie w postępowaniu nieprocesowym (art. 520 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Jednakże w razie zawarcia ugody w tym postępowaniu sąd nie stosuje formuły o wzajemnym zniesieniu między stronami kosztów, lecz formułę z art. 520 § 1 k.p.c., stwierdzającą, że każdy uczestnik ponosi koszty związane ze swoim udziałem w sprawie³³⁸.

³³⁷ Demendecki T., op. cit., s. 143.

³³⁸ Górski A., op. cit., s. 186.

W uchwale z dnia 22 listopada 1968 r., III CZP 108/68, OSNCP 1969, Nr 11, poz. 190, Sąd Najwyższy przyjął, że art. 12 d.u.k.s.c. którego odpowiednikiem jest art. 17 u.k.s.c., nie znajduje zastosowania w sprawie zakończonej ugodą pozasądową. W uzasadnieniu uchwały wskazano, że ugoda sądowa, jako czynność procesowa, wywołuje określone skutki procesowe umożliwiające realizację niewniesionych kosztów sądowych. Na równi z wyrokiem stanowi ona tytuł egzekucyjny w rozumieniu art. 777 pkt 1 k.p.c., który uprawnia do przeprowadzenia na jego podstawie egzekucji sądowej. Ugoda sądowa umożliwia zatem zabezpieczenie i uzyskanie od dłużnika - z roszczenia nią objętego - kosztów sądowych należnych Skarbowi Państwa. Takiej możliwości nie stwarza ugoda zawarta przez strony poza sądem, która nie wywołuje bezpośrednich skutków procesowych, a przede wszystkim nie jest tytułem egzekucyjnym.

Stanowiska wyrażonego w przytoczonej uchwale nie można rozciągać na ugodę zawartą przed mediatorem, zatwierdzonej przez sąd. Ugoda taka ma bowiem moc ugody zawartej przed sądem (art. 183¹⁵ § 1 k.p.c.) i stanowi tytuł egzekucyjny (art. 777 § 1 pkt 2¹ k.p.c.).

6.4.2. Zasada zawinienia

Zawinienie strony procesowej lub interwenienta ubocznego

Większość współczesnych ustaw procesowych przyjęła wynik procesu jako podstawowe kryterium odpowiedzialności za koszty. Argumenty jednak podnoszone w obronie tej zasady nie potrafiły wyeliminować z procesu cywilnego dawnej odpowiedzialności za koszty zawinione. Trzeba bowiem mieć na uwadze, że ani zasada odpowiedzialności za wynik, ani też zasada kosztów niezbędnych czy kosztów celowych nie dają stronie przegrywającej pełnej ochrony przed oczywiście zbędnymi dolegliwościami natury majątkowej w szerokim tego słowa znaczeniu. Nie musi ona wprawdzie zwrócić zwycięzcy jego nakładów niepotrzebnie na proces antycypowanych, ale wymienione zasady nie dają stronie zwyciężonej prawa żądania zwrotu własnych nakładów, które powstały niepotrzebnie, i to z wyłącznej winy zwycięskiego przeciwnika. Konieczna jest przeto ochrona stron, szczególnie strony zwyciężonej, a także sądu, przed oczywiście dokuczliwą dla nich metodą prowadzenia procesu przez stronę lub jej pomocnika albo przed niewłaściwym postępowaniem osób trzecich, jeśli zjawiska te kolidują nie tylko z naczelnymi zasadami procesowymi, ale także z normami uczciwej walki o prawo³³⁹.

W aktualnie obowiązującym Kodeksie postępowania cywilnego ochronę taką stwarza zasada zawinienia sformułowana w szczególności w art. 103 k.p.c. Przyjmuje się, że unormowana w art. 103 k.p.c. zasada zawinienia (dla jej zastosowania konieczne jest istnienie winy kwalifikowanej

³³⁹ Zob. tak Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 139 i n.

– niesumienności lub oczywiście niewłaściwego postępowania w toku procesu – por. orzeczenie SN z dnia 4 grudnia 1951 r., C 423/51, OSNCK 1953, Nr 1, poz. 21; wyrok SN z dnia 25 sierpnia 1967 r., II PR 53/67, OSP 1968, Z. 6, poz. 120), stanowi kolejny wyjątek od zasady odpowiedzialności za wynik procesu (art. 98 k.p.c.).

Regulacja zawarta w omawianym przepisie nie podlega wykładni rozszerzającej – por. krytyczna glosa B. Dobrzańskiego do postanowienia SN z dnia 30 października 1969 r., II CR 372/69, OSP 1970, Z. 9, poz. 193.

Zgodnie z omawianym przepisem sąd władny jest z urzędu³⁴⁰, niezależnie od wyniku sprawy, włożyć na stronę lub interwenienta ubocznego³⁴¹ obowiązek zwrotu kosztów wywołanych ich niesumieniem lub oczywiście niewłaściwym postępowaniem³⁴².

Zgodnie ze swym brzmieniem art. 103 k.p.c. powinien być stosowany niezależnie od rozstrzygnięcia sprawy (możliwe jest więc obciążenie kosztami również strony wygrywającej). Por. postanowienie SN z dnia 9 października 1967 r., I CZ 81/67, LEX Nr 6221.

Użyte w komentowanym przepisie określenie „niesumienne lub oczywiście niewłaściwe” postępowanie odnosi się tylko do tych czynności, które podejmowane są w ramach postępowania sądowego, a nie postępowania poza-

³⁴⁰ Kodeks postępowania cywilnego z 1933 r. wymagał w tym względzie wniosku strony, co w praktyce prowadziło do niemal całkowitej bezskuteczności tej zasady. Resich Z., *Zmiana powództwa*, PiP 1955, Nr 9, s. 398.

³⁴¹ Także kuratora występującego w charakterze strony. Zob. Korzan K., *Koszty procesu z udziałem kuratora*, op. cit., s. 22 i n.

³⁴² Dyspozycja art. 103 k.p.c. stanowi także odstępstwo od reguły niedopuszczającej do rozstrzygnięcia o zwrocie kosztów między podmiotami występującymi w charakterze współuczestników po tej samej stronie procesowej. Zob. Gudowski J., [w:] Erciński T. red., *Kodeks postępowania cywilnego...* T. 1, op. cit., s. 369 i odmiennie orzeczenie SN z dnia 16 października 1966 r., I PZ 26/65, NP 1966, Nr 5, s. 673 z krytyczną glosą M. Piekarskiego.

sądowego lub nie dotyczącego konkretnej sprawy – zob. orzeczenie SN z dnia 4 grudnia 1951 r., C 423/51, OSNCK 1953, Nr 1, poz. 21; orzeczenie SN z dnia 21 sierpnia 1954 r., 2 CZ 80/54, NP 1955, Nr 3, s. 112; wyrok SN z dnia 25 sierpnia 1967 r., II PR 53/67, OSP 1968, Z. 6, poz. 120; postanowienie SN z dnia 27 lipca 1971 r., II PZP 29/71, LEX Nr 6971. Chodzi tu o zachowanie w samym procesie, a nie przed jego wszczęciem lub już po zakończeniu³⁴³.

Zasada ta odpowiada założeniom prawa cywilnego, że każdy obowiązany jest do wynagrodzenia szkody wyrządzonej przezeń rozmyślnie lub w sposób przeciwny dobrym obyczajom³⁴⁴. Wskazany w art. 103 § 2 k.p.c. zakres zachowań stanowiących niesumienne lub oczywiście niewłaściwe postępowanie jest jedynie przykładowy (użycie zwrotu „zwłaszcza”) – zob. np. postanowienie SN z dnia 30 października 1969 r., II PR 372/69, OSP 1970, Z. 9, poz. 193, z krytyczną glosą B. Dobrzańskiego. Ocena tych zachowań należy do sądu i uważa się, że może dotyczyć wszystkich działań (zaniechań) naruszających normy procesowe zawierające nakaz bądź zakaz. Wprowadzenie do katalogu zachowań stanowiących niesumienne lub oczywiście niewłaściwe postępowanie również nieusprawiedliwionej odmowy poddania się mediacji, jak podkreśla się w literaturze, ma na celu podniesienie rangi samej instytucji mediacji, dodatkowego obok ugody i postępowania pojednawczego narzędzia procesowego umożliwiającego bezkonfliktowe rozwiązywanie sporów, oraz zdopingowanie stron do poważnego traktowania tej instytucji. Niepoważna postawa strony, polegająca na odmowie poddania się mediacji po uprzednim wyrażeniu zgody, jest sankcjo-

³⁴³ Za takim stanowiskiem przemawia treść art. 103 § 2 k.p.c. który zawiera ustawowe przykłady takiego zachowania, w tym: uchylanie się od wyjaśnień lub złożenie wyjaśnień niezgodnych z prawdą oraz zatajenie lub opóźnione powołanie dowodów.

³⁴⁴ Waśkowski E., System procesu cywilnego..., op. cit., s. 214.

nowana groźbą poniesienia dodatkowych kosztów³⁴⁵. Nieusprawiedliwiona odmowa poddania się mediacji dotyczy sytuacji, w której sąd uzyskawszy zgodę stron, skierował sprawę do mediacji w toku sprawy. Jako zgodę, należy także traktować wniosek strony (art. 183⁸ § 1 k.p.c.). Strona odmawia poddania się mediacji, gdy wyraźnie oświadczy, że cofa udzieloną zgodę (art. 183¹⁰ § 2 k.p.c.), lub gdy nie stawi się na posiedzenie mediacyjne (art. 183¹¹ k.p.c.). Oczywiście nie jest odmową zgody na mediację odmowa zawarcia ugody o określonej treści, nieakceptowanej przez stronę³⁴⁶.

Zasada zawinienia z art. 103 k.p.c. skierowana jest przeciwko podmiotowi procesowemu, którego postępowanie w procesie narusza normę procesową zawierającą bądź nakaz, bądź zakaz. Tę *sui generis* sankcję z art. 103 k.p.c. można stosować w razie działania na zwłokę tylko wtedy, gdy sprawa nie jest jeszcze dostatecznie wyjaśniona. Sankcją bowiem za działanie na zwłokę, gdy sprawa została już dostatecznie wyjaśniona jest nie art. 103 k.p.c. lecz art. 217 § 2 k.p.c.³⁴⁷

Zasada z art. 103 k.p.c. dotyczy tej strony, której zachowanie się w procesie wywołało koszty, jakie nie powstałyby, gdyby tok procesu był całkowicie zgodny z ustawą procesową. Zdarzenia, które doprowadziły do oczywiście zbęd-

³⁴⁵ Tak Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 370. Szerzej na ten temat również Morek R., Mediacja i arbitraż..., op. cit., s. 96 in.; Pazdan M., Umowa o mediację [w:] Księga Pamiątkowa ku czci Profesora Janusza Szewca, Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej UJ, Uniwersytet Jagielloński, Zakamycze, Kraków 2004, Z. 88, s. 263; Gmurzyńska E., Mediacje – czy nowa metoda rozstrzygnięcia sporów w systemie sądów powszechnych? Uwagi krytyczne na temat mediacji w systemie amerykańskim, Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego 2004, Nr 2, s. 57.

³⁴⁶ Ibidem.

³⁴⁷ Wengerek E., Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie procesu cywilnego, NP 1960, Nr 6, s. 783 i n.

nego wzrostu kosztów, muszą być przez stronę zawinione. Zdarzeniem takim nie jest np. usprawiedliwione niewstawiennictwo strony na rozprawie wywołane nadzwyczajnym wydarzeniem lub inną przeszkodą, której nie można było przewidzieć (art. 214 k.p.c.), usprawiedliwione dopuszczenie do zaoczności (art. 348 k.p.c.). Nie wydaje się słuszny pogląd, jakoby zasada z art. 103 k.p.c. była aktualna również w sytuacji, gdy strona zwycięska posłużyła się dowodem droższym zamiast tańszym. Zwyciężony przeciwnik nie ma podstaw do żądania zwrotu wynikłej stąd nadwyżki kosztów, skoro jej przecież nie antycypował, a przed obowiązkiem jej zwrócenia stronie zwycięskiej chroni go zasada kosztów niezbędnych³⁴⁸.

Jak podnosi się w literaturze, przypisanie stronie winy, zgodnie z art. 103 k.p.c., wymaga starannej oceny całości okoliczności (m.in. sylwetki psychologicznej strony, miejsca, czasu i rodzaju czynności wywołującej dodatkowe koszty)³⁴⁹.

Zastosowanie wobec strony procesowej sankcji z art. 103 k.p.c. (lub istnienie podstawy do zastosowania tego przepisu) – a to z uwagi na wywołanie przez tę stronę w związku z jej niesumiennym lub niewłaściwym postępowaniem, dodatkowych kosztów procesu – nie wyłącza jednocześnie zastosowania wobec niej dyspozycji art. 102 k.p.c. – zob. postanowienie SN z dnia 5 kwietnia 1974 r., II CZ 44/74, LEX Nr 7455.

Obowiązek zwrotu kosztów na podstawie art. 103 k.p.c. może dotyczyć także uczestnika postępowania w stosunku do innych współuczestników występujących w charakterze tej samej strony procesowej; wspomniany przepis nie określa bowiem warunku, by obowiązek zwrotu tych kosztów miał być nałożony wyłącznie na przeciwnika strony żąda-

³⁴⁸ Por. Piekarski M., Glosa do orzeczenia SN z dnia 31 stycznia 1958 r., 4 CR 920/57, NP 1959, Nr 9, s. 1098.

³⁴⁹ Thon A., Krytyka kodeksu postępowania cywilnego ze stanowiska teorii procesu i doświadczeń praktyki, Warszawa 1936, s. 42.

jącej zwrotu. Zob. krytyczna glosa M. Piekarskiego do postanowienia SN z dnia 16 października 1965 r., I PZ 26/65, NP 1965, Nr 5, s. 673.

Rozstrzygnięcie o kosztach zgodnie z art. 103 k.p.c. nie wymaga wniosku strony, chyba że jest ona reprezentowana przez wykwalifikowanego pełnomocnika (zob. art. 109 k.p.c.). Natomiast tylko na żądanie przeciwnika strony sąd zasądza zwrot kosztów spowodowanych tymczasowym dopuszczeniem do udziału w sprawie podmiotu, który w wyznaczonym terminie nie złożył pełnomocnictwa ani nie przedstawił zatwierdzenia swych czynności przez stronę (art. 97 § 2 k.p.c.).

Zastosowanie wobec strony procesowej sankcji z art. 103 k.p.c. nie wyłącza jednocześnie zastosowania wobec tej samej strony art. 102 k.p.c.³⁵⁰

Wspomniane postanowienie o obowiązku zwrotu przez stronę kosztów wywołanych jej niesumiennym lub oczywiście niewłaściwym postępowaniem, jest zamieszczone w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji (art. 108 § 1 k.p.c.); por. postanowienie SN z dnia 21 lipca 1981 r., IV PZ 43/81, OSNC 1982, Nr 1, poz. 17.

Możliwość nieprzyznania kosztów z powodu zawinonego zachowania się strony przewiduje art. 475 k.p.c. Por. także art. 348 i 479¹² § 4 k.p.c.

Odpowiednikiem art. 103 k.p.c. w postępowaniu nieprocesowym jest art. 520 § 3 k.p.c.

W Kodeksie postępowania cywilnego, jak podnosi się w literaturze, elementem sankcji dodatkowej za wprowadzenie do postępowania cywilnego niepotrzebnych perturbacji, pociągających za sobą powstanie zbędnych nakładów, podobnej do przewidzianej w art. 103 k.p.c., można się doszukiwać w rozwiązaniach zawartych m.in. w art. 120, 255, 429, 458 i 475 k.p.c.

³⁵⁰ Postanowienie SN z dnia 5 kwietnia 1974 r., II CZ 44/74, LEX Nr 7455.

Zawinienie osób trzecich biorących udział
w postępowaniu cywilnym

Zasada zawinienia może być również skierowana przeciwko podmiotom nie zainteresowanym bezpośrednio rozstrzygnięciem sprawy. Jak podkreśla się w literaturze, regulacja zawarta w art. 110 k.p.c. stanowi odstępstwo od ogólnej reguły odpowiedzialności za wynik postępowania; określana jest ona mianem zasady zawinienia i skierowana przeciwko podmiotom niebędącym stroną procesową³⁵¹. Przewidziana przez omawiany przepis odpowiedzialność za koszty zawinione ma więc charakter samoistny, niezależny od wyniku sprawy oraz innych zasad rozliczania kosztów procesu między stronami – por. postanowienie SN z dnia 9 października 1967 r., I CZ 81/67, LEX Nr 6221. Na podstawie art. 110 k.p.c. sąd może zasądzić od świadka, biegłego, pełnomocnika lub przedstawiciela ustawowego zwrot kosztów wywołanych rażąco ich winą.

Warunkiem zastosowania art. 103 k.p.c. jest oczywiście wina strony, natomiast wina osób wymienionych w art. 110 k.p.c. musi ponadto być rażąca.

Artykuł 110 k.p.c. nie zawiera nawet częściowej enumeracji zdarzeń, do których ma zastosowanie wyrażona w nim zasada odpowiedzialności osób trzecich. Ocena „rażącej winy”, niezdefiniowanej w kodeksie postępowania cywilnego, dokonywana jest przez sąd na podstawie całokształtu okoliczności sprawy, a także stanowiska zainteresowanych podmiotów, przedstawionego w trakcie ich wysłuchania³⁵².

Jak podkreśla się w literaturze, obarczanie odpowiedzialnością za koszty wynikłe z winy niemającej charakteru „winy rażącej” mogłoby, wbrew zasadnemu interesowi

³⁵¹ Waligórski M., *Proces cywilny. Funkcja...*, op. cit., s. 205 i n. Por. też postanowienie SN z dnia 1 czerwca 1965 r., I PZ 34/65, OSNC 1966, Nr 2, poz. 27.

³⁵² Demendecki T., op. cit., s. 156.

strony lub ze szkodą dla prawidłowego wymiaru sprawiedliwości, osłabiać aktywność osób trzecich obawiających się ujemnych konsekwencji majątkowych nawet drobnej niewłaściwości w ich zachowaniu się w toku postępowania³⁵³.

Do kosztów wywołanych rażącą winą zalicza się w doktrynie i praktyce te, które wynikły z zachowania się podmiotów wymienionych, w art. 110 k.p.c., do tego stopnia nagannego, że kodeks pozwala je napiętnować grzywną, w szczególności: nieusprawiedliwione niestawiennictwo świadka (art. 274 k.p.c.); samowolne oddalenie się świadka z sądu (art. 274 § 2 k.p.c.); uzasadniona odmowa zeznań lub przyrzeczenia (art. 276 k.p.c.); nieusprawiedliwione niestawiennictwo biegłego, nieuzasadniona odmowa złożenia przyrzeczenia lub opinii albo nieusprawiedliwione złożenie opinii (art. 287 k.p.c.)³⁵⁴.

Koszty na podstawie art. 110 k.p.c. podlegają zasądzeniu bezpośrednio na rzecz strony, która je antycypowała, a nie na rzecz tej, na którą w orzeczeniu końcowym nałożono obowiązek zwrotu kosztów procesu. Zwrot kosztów wynikłych z rażącej winy osób trzecich będzie z reguły należał się obu stronom procesowym.

Nie jest przy tym wymagany wniosek strony o obciążenie świadka, biegłego, pełnomocnika, przedstawiciela ustawowego kosztami procesu wywołanymi ich rażącą winą.

Sąd mając na uwadze całokształt okoliczności sprawy i po wysłuchaniu podmiotu wskazanego w art. 110 k.p.c. oceni czy istnieją podstawy do przypisania mu rażącej

³⁵³ Por. Gołąb S., Wusatowski Z., op. cit., s. 217 -218.

³⁵⁴ Zob. Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 385. Zasada obciążenia podmiotu niebędącego stroną procesową (interwieniem ubocznym) obowiązkiem zwrotu kosztów znajduje wyraz również w art. 97 § 2 k.p.c. W myśl tego przepisu, osoba działająca w procesie bez umocowania powinna zwrócić przeciwnikowi koszty spowodowane jej tymczasowym dopuszczeniem. W działaniu więc rzekomego pełnomocnika procesowego kodeks dopatruje się istnienia winy rażącej, o której mowa w art. 110 k.p.c.

winy i w konsekwencji do obciążenia jej kosztami procesu, na rzecz strony, która je poniosła lub na rzecz Skarbu Państwa, jeśli koszty te poniósł sąd.

Postanowienie o zwrocie kosztów wywołanych rażąco winą zapada po uprzednim obligatoryjnym wysłuchaniu wskazanych w art. 110 k.p.c. podmiotów, również na posiedzeniu niejawnym³⁵⁵. Postanowienie takie nie musi być zawarte w orzeczeniu kończącym postępowanie (w tym przypadku art. 108 § 1 k.p.c. nie znajduje zastosowania). Zatem obciążenie wskazanymi kosztami, przy spełnieniu wymaganych przesłanek, powinno nastąpić bezpośrednio po ich powstaniu, przy czym zależnie od okoliczności sprawy przedmiotowe postanowienie może być wydane po wydaniu rozstrzygnięcia kończącego sprawę w danej instancji. Należy przy tym podkreślić, iż nieusprawiedliwione niestawiennictwo osoby zainteresowanej na posiedzenie wyznaczone w celu wysłuchania, nie stanowi przeszkody do obciążenia obowiązkiem zwrotu kosztów na podstawie art. 110 k.p.c.

Na postanowienie sądu wydane na podstawie art. 110 k.p.c. przysługuje zażalenie do sądu drugiej instancji (art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c.).

Niezawinienie strony pozwanej przegrywającej postępowanie

Zgodnie z utrwalonym w polskiej literaturze stanowiskiem³⁵⁶, art. 101 k.p.c. statuuje zasadę zawinienia, będącą

³⁵⁵ Nie można się zgodzić natomiast z tezą, iż wysłuchanie nastąpić może także poprzez złożenie oświadczenia na piśmie. Zob. Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 385.

³⁵⁶ Od takiego tradycyjnego ujęcia reguły wynikającej z art. 101 k.p.c. jako przejawu zasady zawinienia odstąpili m.in. M. Piekarski i M. Wilewski, zaliczając ją do zasad odpowiedzialności za kosz-

cą wyjątkiem od reguły odpowiedzialności za wynik procesu (art. 98 k.p.c.), łącząc jej realizację ze spełnieniem uprzednio i kumulatywnie przez stronę pozwaną wskazanych w omawianym przepisie obu przesłanek³⁵⁷. Jak jednak wskazuje w literaturze przedmiotu T. Bukowski, nie można całkowicie utożsamiać reguły z art. 101 k.p.c. z zasadą zawinienia, a tym samym przyjmować na tle wspomnianego przepisu tezy o istnieniu ustawowego domniemania winy wygrywającego powoda. W szczególności zgodzić się więc należy z tezą wskazanego Autora, iż z faktu właściwego zachowania się w procesie stron przegrywającej wcale nie można wywieść wniosku, „że jej przeciwnik procesowy postępował w tymże postępowaniu, z punktu widzenia instytucji kosztów, niesumiennie lub oczywiście niewłaściwie, i to aż w takim stopniu, że powinien ponieść dotkliwą sankcję majątkową w postaci poniesienia ciężaru wszystkich własnych kosztów oraz ciężaru niezbędnych kosztów procesowych przegrywającego przeciwnika.”³⁵⁸ W świetle zasad wyrażonych w polskiej regulacji kodeksowej, domniemanie zawinionego prowadzenia sporu procesowego, leży u podstaw odpowiedzialności strony przegrywającej a nie wygrywającej. U podstaw zaś reguły z art. 101 k.p.c. leży właśnie brak winy po stronie przegrywającej³⁵⁹.

---

ty wywołanych „szczególną podstawą zakończenia sporu”. Jednakże przeciwnicy tej kwalifikacji uznają ją za sztuczną, podnosząc iż wytoczenie zbędnego powództwa jest nagannym zachowaniem się strony powodowej już w samym procesie. Należy więc zatem art. 101 k.p.c. w świetle powyższych argumentów rozpatrywać w kategoriach sankcji za zawinione przez powoda działanie procesowe.

³⁵⁷ Zob. m.in. Krajewski J., *Orzeczenia sądowe i koszty procesu*, op. cit., s. 58; Miszewski W., op. cit., s. 125.

³⁵⁸ Bukowski T., *Rozstrzygnięcie o kosztach...*, op. cit., s.152.

³⁵⁹ Cytowany T. Bukowski uznaje jednocześnie za zasadną koncepcję wyłączającą regułę sformułowaną w art. 101 k.p.c. z grupy zasad odpowiedzialności za koszty opartych na kryterium winy. Powód bowiem który zdecydował się wytoczyć powództwo o zasadne roszczenie, nie mając pewności lub będąc bezpodstawnie pewnym tego, że bez procesu nie uzyska zaspokojenia i że pozwany roszczenia pro-

Zgodnie z brzmieniem dyspozycji art. 101 k.p.c. zwrot kosztów należy się stronie pozwanej pomimo uwzględnienia powództwa, jeżeli nie dała powodu do wytoczenia sprawy i uznała przy pierwszej czynności procesowej żądanie pozwu. Prezentowana norma prawna jednocześnie pozbawia wygrywającą stronę powodową prawa do zwrotu kosztów procesu³⁶⁰.

W świetle doktryny i orzecznictwa, pozwany nie daje powodu do wytoczenia powództwa, jeżeli jego stosunek wobec roszczenia powoda, oceniony zgodnie z doświadczeniem życiowym, usprawiedliwia wniosek, że powód uzyskałby zaspokojenie swego roszczenia bez wytoczenia powództwa. Taka ocena sądu może być dokonana wyłącznie wtedy, gdy pozwany mógł określić swą postawę w stosunku do zgłaszanego roszczenia³⁶¹. Ponadto uznanie powództwa przez pozwanego musi być wiarygodne, czyli być bezwarunkowe, niepołączone z kwestionowaniem twierdzeń powoda, uzasadniających istnienie dochodzonego

---

cesowego nie uzna, ponosi w świetle zasady z art. 101 k.p.c., ryzyko obowiązku zwrotu kosztów przeciwnikowi mimo wygrania sprawy. Natomiast powód, który *cum dolo* wytoczył niepotrzebne, choć zasadne powództwo, będzie odpowiadał za koszty procesu na zasadzie zawinienia, wyrażonej w art. 103 k.p.c. Zaś zwrotu własnych kosztów nie uzyska, gdyż były one zbędne w takim samym zakresie jak samo postępowanie, a przegrywającemu przeciwnikowi musi zwrócić jego koszty niezbędne, wywołane swoim niesumiennym lub oczywiście niewłaściwym postępowaniem. Tak Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 153.

³⁶⁰ Orzeczenie SN z dnia 24 września 1957 r., 1 CZ 162/57, NP 1958, Nr 4, s. 115.

³⁶¹ Zob. tak Piekarski M, Wilewski W., Z problematyki kosztów..., op. cit., Palestra 1967, Z. 1, s. 42; Krajewski J., Orzeczenia sądowe oraz koszty..., op. cit., s. 59; orzeczenie SN z dnia 25 maja 1936 r., C III 842/35, Zb. Orz. 1937, Nr I, poz. 38; orzeczenie SN z dnia 13 kwietnia 1961 r., IV CZ 23/61, OSNC 1962, Nr 3, poz. 100. Zob. także postanowienie SN z dnia 19 października 1961 r., II CZ 11/61, OSNPG 1962, Nr 1–6, poz. 6; postanowienie SN z dnia 22 lutego 1968 r., I CZ 115/67, OSNC 1968, Nr 11, poz. 194.

roszczenia oraz nie może być odwołane do chwili wydania rozstrzygnięcia³⁶².

Uważa się, że uznanie żądania pozwu, w sposób wyraźny i niebudzący wątpliwości, musi nastąpić przy pierwszej czynności procesowej pozwanego po doręczeniu mu odpisu pozwu. Z reguły taką czynnością jest odpowiedź na pozew lub w jej braku oświadczenie ustne pozwanego, złożone na pierwszym posiedzeniu sądowym. Przyjmuje się, że w razie zmiany powództwa lub zaistnienia w toku postępowania wymagalności dochodzonego roszczenia, pierwszą czynność należy liczyć od momentu nastąpienia tych zdarzeń. Por. orzeczenie SN z dnia 3 kwietnia 1959 r., 2 CZ 40/59, NP 1960, Nr 1, s. 136.

Przy tym, jak podkreśla się w literaturze i praktyce sądowej, samo uznanie roszczenia procesowego, połączone nawet z zaspokojeniem powoda, nie wystarcza³⁶³. Jak się wydaje, nie można jednak uzależnić zastosowania art. 101 k.p.c. od natychmiastowego spełnienia przez pozwanego roszczenia na rzecz powoda, gdyż takiego obowiązku komentowany przepis na stronę pozwaną nie nakłada – zob. glosa krytyczna J. Mokrego, do wyroku SN z dnia

³⁶² Zdaniem Machnija M., przede wszystkim w takim przypadku pozwany nie może jednocześnie powoływać się na brak możliwości zaspokojenia roszczenia powoda z uwagi na swoją sytuację finansową, ponieważ wówczas odpada nie tylko gotowość zadośćuczynienia dochodzonemu roszczeniu, ale niespełniona jest również przesłanka braku potrzeby wytaczania powództwa, gdyż powód ma nadal interes w uzyskaniu orzeczenia, umożliwiającego mu ewentualną egzekucję, a przynajmniej przesądzającego kwestię istnienia jego roszczenia oraz przerywającego bieg jego przedawnienia. Tak Idem, *Kilka uwag o kosztach...*, op. cit., s. 794.

³⁶³ Zob. Miszewski W., op. cit., s. 125; Waligórski M., *Proces cywilny. Funkcja...*, op. cit., s. 203; Obrębski R., *Przedprocesowe czynności pojednawcze w sprawach gospodarczych* (uwagi na tle art. 47912 k.p.c.), *Przegląd Prawa Handlowego*, 1996, Nr 2, s. 6. Zob. także orzeczenie SN z dnia 15 marca 1955 r., II CR 1449/54, OSN 1956, Z. 1, s. 12; wyrok SN z dnia 1 października 1968 r., I PR 316/68, OSNC 1969, Nr 6, poz. 114.

1 maja 1968 r., I PR 316/68, OSNC 1969, nr 6, poz. 114, PiP 1970, Z. 3–4, poz. 613 (ale też SN w orzeczeniu z dnia 4 maja 1957 r., 4 CZ 99/57, RPiES 1958, Nr 1, s. 314)³⁶⁴. W szczególności, w pierwszym z powołanych rozstrzygnięć Sąd Najwyższy przedstawił tezę, iż samo oświadczenie o uznaniu roszczeń bez jednoczesnej zapłaty lub zafiarowania dłużnej sumy nie czyni zadość wymaganiom art. 101 k.p.c.

Jeżeli postępowanie pozwanego i jego postawa wobec roszczenia strony powodowej ocenione zgodnie z doświadczeniem życiowym, nie usprawiedliwiają wniosku, że strona powodowa uzyskałaby zaspokojenie roszczenia również bez wytoczenia powództwa, to należy uznać, że pozwany dał powód do wytoczenia powództwa i mimo uznania żądania pozwu przy pierwszej czynności procesowej, art. 101 k.p.c. zastosowany być nie może.³⁶⁵

Artykuł 101 k.p.c. znajduje zastosowanie także wówczas, gdy przy pierwszej czynności procesowej pozwany uznał powództwo tylko w części, jeżeli wyłącznie ta część została następnie uwzględniona orzeczeniem sądu.³⁶⁶

Wykazanie faktu niedania przyczyny do wytoczenia powództwa obciąża w zasadzie pozwanego, który żąda zastosowania wyjątkowej reguły z art. 101 k.p.c.; jest to bowiem fakt kreujący dlań uprawnienie do zwrotu kosztów od wygrywającej strony powodowej. Udowodnienie zaś faktów niweczących to prawo należy do powoda.

Zasądzenie kosztów może nastąpić wyłącznie na wniosek pozwanego, chyba że działa on bez adwokata lub radcy prawnego (art. 109 k.p.c.).

³⁶⁴ Zob. także Wengerek E., Sobkowski J., Przegląd orzecznictwa..., op. cit., s. 718.

³⁶⁵ Orzeczenie SN z dnia 13 kwietnia 1961 r., IV CZ 23/61, OSNC 1962, Nr 3, poz. 100.

³⁶⁶ Por. jednakże postanowienie SN z dnia 22 stycznia 1979 r., II CZ 150/78, LEX Nr 8164.

Artykuł 101 k.p.c. stanowi zatem sankcję za zawinione przez powoda działanie procesowe³⁶⁷. Według utrwalonego poglądu w orzecznictwie, celem wskazanego rozwiązania prawnego jest ochrona dłużnika przed ewentualnym szykanowaniem go przez nielojalnego wierzyciela zbędnymi procesami o należności, które jako bezsporne, dłużnik uregulowałby dobrowolnie bez narażania się na zbędne koszty procesu³⁶⁸.

Jak podkreśla się w orzecznictwie, art. 101 k.p.c. co do zasady nie ma zastosowania w tych wypadkach, gdy osiągnięcie skutku prawnego nie może nastąpić w inny sposób jak tylko przez wytoczenie powództwa, choćby zamiary stron były całkowicie zgodne (zob. orzeczenie SN z dnia 20 maja 1957 r., 2 CR 104/57, OSPiKA 1958, Z. 9, poz. 225; postanowienie SN z dnia 15 grudnia 1965 r., II CZ 110/65, OSP 1966, Z. 7–8, poz. 177; postanowienie SN z dnia 15 lipca 1974 r., I CZ 99/74, LEX Nr 7555; postanowienie SN z dnia 27 kwietnia 1977 r., II CZ 36/77, OSNC 1978, Nr 1, poz. 14; odstępstwo w sprawach o rozwód i separację – orzeczenie SN z dnia 21 maja 1956 r., 4 CR 974/55, OSPiKA 1958, Z. 2, poz. 32, z glosą K. Lipińskiego)³⁶⁹.

Na temat zastosowania omawianego przepisu w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi i w sprawach małżeńskich por. m.in. orzeczenie SN z dnia

³⁶⁷ Jak podkreśla w literaturze T. Bukowski, od zasady z art. 103 k.p.c. art. 101 k.p.c. różni się w szczególności tym, że jego sankcja dotyczy wyłącznie czynności rozpoczynającej proces i skierowana jest wyłącznie przeciwko stronie powodowej z powództwa głównego czy też z powództwa wzajemnego. Por. Idem, Rozstrzyganie o kosztach..., op. cit., s. 150; orzeczenie SN z dnia 21 sierpnia 1954 r., 2 CZ 80/54, NP 1955, Nr 3, s. 112.

³⁶⁸ Wyrok SN z dnia 1 października 1968 r., I PR 316/68, OSNCP 1969, Nr 6, poz. 114.

³⁶⁹ Por. Kruszelnicki S., Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, Poznań 1938, s. 103 i 147; Demendecki T., op. cit., s. 138; Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 367.

15 maja 1956 r., 1 Cz 70/56, RPiES 1958, Nr 1, s. 314; postanowienie SN z dnia 15 grudnia 1965 r., II CZ 110/65, OSP 1966, Z. 7–8, poz. 177; odmienne orzeczenie SN z dnia 6 czerwca 1958 r., 3 Cz 138/58, RPiES 1959, Nr 1, s. 336.

Zastosowanie dyspozycji art. 101 k.p.c. w sprawach o rozwiązanie umowy dożywocia nie jest wyłączone (uchwała SN z dnia 13 lutego 1989 r., III CZP 125/87, nie publ.).

Artykuł 101 k.p.c. w świetle orzecznictwa nie znajduje zastosowania w sytuacji gdy wprawdzie likwidator spółdzielni uznał roszczenie przy pierwszej czynności procesowej, jednakże uzyskanie wyroku sądowego daje stronie powodowej większe prawdopodobieństwo zaspokojenia należności³⁷⁰.

Artykuł 101 k.p.c. nie ma zastosowania w postępowaniu nakazowym i upominawczym w ramach trybu procesowego, a także nie znajduje zastosowania w postępowaniu nieprocesowym ze względu na jego zakres³⁷¹.

Przy spełnieniu przesłanek odpowiedniego zastosowania reguły wynikającej z art. 101 k.p.c., nieuiszczone koszty sądowe, od których zwolniony był powód, obciążą ten podmiot (sąd nakaze ich ściągnięcie z zasądzonego na rzecz powoda świadczenia – art. 113 ust. 2 u.k.s.c.). Jeśli zwolnionym w przedmiocie kosztów sądowych jest pozwany, nieuiszczone koszty sądowe sąd zasądzi od powoda z całego jego majątku (zgodnie z art. 113 ust. 1 w zw. z art. 101 k.p.c.).

³⁷⁰ Zob. postanowienie SN z dnia 12 czerwca 1984 r., II CZ 55/84, LEX Nr 8599.

³⁷¹ Zieliński A., Budnowska J., op. cit., s. 58; Demendecki T., op. cit., s. 139.

6.5 Zasada słuszności

Za powszechny uznaje się literaturze przedmiotu i orzecznictwie pogląd, że przedstawione wyżej zasady odpowiedzialności za koszty nie chronią osób, które sprawę przegrały, ale prowadziły spór sądowy *cum bona fide*. Obciążenie strony procesowej przegrywającej całością lub tylko częścią kosztów postępowania może w świetle okoliczności danej sprawy wyraźnie kolidować z poczuciem sprawiedliwości, czy z zasadami współżycia społecznego³⁷².

Kolejną regulacją kodeksową, uznawaną za wyrażającą odstępstwo od zasady odpowiedzialności za wynik procesu jest art. 102 k.p.c. statuujący zasadę określaną mianem zasady słuszności³⁷³. Wskazane unormowanie jest rozwiązaniem szczególnym, niepodlegającym wykładni rozszerzającej, wykluczającym stosowanie wszelkich uogólnień, wymagającym do swego zastosowania wystąpienia wyjątkowych okoliczności³⁷⁴.

³⁷² L. Ostrowski, w szczególności, eksponuje użyteczność zasady słuszności jako instrumentu umożliwiającego łagodzenie skutków niesprawiedliwości poprzez nieobciążanie kosztami postępowania strony przegrywającej sprawę. Idem, Z zagadnień kosztów procesu w sprawach cywilnych (*de lege lata i de lege ferenda*), NP 1974, Z. 9, s. 1164 i n.

³⁷³ Co do trafności nazewnictwa tej zasady dość krytycznie Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 158 i n. za Piekarskim M., Wilewskim W., Z problematyki kosztów..., op. cit., Palestra 1967, Z. 1, s. 42 i n. Wspomniani Autorzy zasadnie wskazują, iż słuszność mieści się *implicite* we wszystkich podstawowych instytucjach procesu cywilnego. Stąd też propozycja wprowadzenia do terminologii określenia „zasada wypadków szczególnie uzasadnionych” lub „zasada umorzenia należności z tytułu zwrotu kosztów”.

³⁷⁴ Por. m.in. postanowienie SN z dnia 11 marca 2011 r., II CZ 104/10, LEX Nr 784918; postanowienie SN z dnia 11 sierpnia 2010 r., II PZ 21/10, LEX Nr 661507; postanowienie SN z dnia 11 sierpnia 2010 r., I CZ 51/10, LEX Nr 737252; postanowienie SN z dnia 11 lutego 2011 r., I CZ 38/10, LEX Nr 738387; Zob. także Piekarski M., Wilewski M., Z problematyki kosztów..., op. cit., Palestra 1967, Z. 1, s. 44;

Oryginalność reguły z art. 102 k.p.c. polega na tym, że w wypadkach szczególnie uzasadnionych zezwała ona na nieobciążanie strony przegrywającej (obojętnie czy jest nią powód czy pozwany) obowiązkiem zwrócenia przeciwnikowi całości lub części kosztów³⁷⁵. Artykuł 102 k.p.c. nie ma zastosowania, gdy wchodzi w grę poprzednio omówione zasady szczególne, według których obowiązek zwrotu kosztów spoczywa na stronie wygrywającej sprawę (art. 101 i art. 103 k.p.c.) albo na osobach trzecich (art. 110 k.p.c.). Omawiana zasada będzie, z natury rzeczy, nieaktualna również w razie bezwynikowego zakończenia procesu (art. 104, 182 § 4 k.p.c.).

Artykuł 102 k.p.c. nie konkretyzuje pojęcia wypadków szczególnie uzasadnionych, pozostawiając ich kwalifikację, przy uwzględnieniu całokształtu okoliczności danej sprawy, sądowi³⁷⁶. Jak podkreśla się w szczególności w orzecznictwie, o istnieniu przesłanek z art. 102 k.p.c. decyduje całokształt okoliczności danej sprawy, i to także tych okoliczności, które powstały przed zawisłością sprawy, były zawnione przez stronę wygrywającą, a jej przeciwniko-

---

Ciepla H., op. cit., s. 453; Demendecki T., op. cit., s. 139; Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 367.

³⁷⁵ Postanowienie SN z dnia 30 sierpnia 1979 r., II CZ 86/79, OSNC 1980, Nr 3, poz. 55.

³⁷⁶ Por. m.in. orzeczenie SN z dnia 25 marca 1970 r., II CZ 14/70, OSNCP 1970, Nr 11, poz. 211; postanowienie SN z dnia 9 października 1967 r., I CR 81/67, OSNCP 1968, Nr 4, poz. 72; wyrok SN z dnia 5 grudnia 1967 r., III PRN 78/67, OSNCP 1968, Nr 11, poz. 185; wyrok SN z dnia 6 kwietnia 1971 r., II PR 493/70, nie publ.; postanowienie SN z dnia 27 kwietnia 1971 r., I PZ 17/71, OSNCP 1971, Nr 12, poz. 22 z aprobowaną glosą Szuberta W., PiP 1973, Nr 6, s. 135; postanowienie SN z dnia 29 lipca 1971 r., II CZ 123/71, nie publ.; postanowienie SN z dnia 20 grudnia 1973 r., II CZ 210/73, LEX Nr 7366; postanowienie SN z dnia 11 lutego 2010 r., I CZ 112/09, LEX Nr 564753; postanowienie SN z dnia 17 listopada 2010 r., II PZ 38/10, LEX Nr 687034; postanowienie SN z dnia 9 lutego 2011 r., V CZ 98/10, LEX Nr 738404.

wi nie dawały podstaw do przewidywania, że przegra proces. Wypadkiem szczególnie uzasadnionym może w danych warunkach być oddalenie powództwa nieporadnej strony, pragnącej w dobrej wierze ulżyć swemu wyjątkowo ciężkiemu losowi w drodze procesu, który ostatecznie nie przysporzył zwycięskiemu przeciwnikowi znaczniejszych wydatków³⁷⁷. Za zastosowaniem zasady z art. 102 k.p.c. może niekiedy przemawiać wyraźna konieczność: przeciwstawiania się procesom fikcyjnym³⁷⁸, niedopuszczenia do dalszego pogłębienia istniejącego konfliktu w rodzinie, niedopuszczenia do sytuacji, aby koszty procesu pochłonęły wygraną albo nawet ją przewyższyły. Za trafny należy natomiast uznać pogląd, zgodnie z którym sama sytuacja ekonomiczna strony przegrywającej, nawet tak niekorzystna, że strona bez uszczerbku dla utrzymania własnego i członków rodziny nie byłaby w stanie ponieść kosztów, nie stanowi podstawy zwolnienia – na podstawie art. 102 k.p.c. – od obowiązku zwrotu kosztów przeciwnikowi, chyba że na rzecz tej strony przemawiają dalsze szczególne okoliczności, które same mogłyby być niewystarczające, lecz łącznie z trudną sytuacją ekonomiczną wyczerpują znamiona wypadku szczególnie uzasadnionego³⁷⁹.

Do okoliczności branych pod uwagę przez sąd przy ocenie przesłanek zastosowania dyspozycji omawianego przepisu, według doktryny, zaliczyć można nie tylko te związane z samym przebiegiem postępowania, ale również dotyczące stanu majątkowego i sytuacji życiowej strony³⁸⁰.

Sposób korzystania z art. 102 k.p.c. jest suwerennym uprawnieniem jurysdykcyjnym sądu i do jego oceny należy przesądzenie, czy wystąpił szczególnie uzasadniony

³⁷⁷ Tak orzeczenie SN z dnia 16 grudnia 1965 r., II PR 449/65, nie publ.
³⁷⁸ Siedlecki W., *Fikcyjny proces cywilny*, PiP 1955, Nr 2, s. 212.

³⁷⁹ Bukowski T., *Rozstrzygnięcie o kosztach...*, op. cit., s. 161-162. Por. także postanowienie SN z dnia 3 lutego 2011 r., I CZ 171/10, LEX Nr 738386.

³⁸⁰ Postanowienie SN z dnia 14 stycznia 1974 r., II CZ 223/73, nie publ.

przypadek, który uzasadnia odstępianie, a jeśli tak, to w jakim zakresie, od generalnej zasady obciążania kosztami procesu strony przegrywającej spór³⁸¹.

Przyjmuje się, że sąd na podstawie omawianego przepisu może tylko nie zasądzać od strony przegrywającej całości lub części kosztów, nie może natomiast zasądzić na jej rzecz kosztów od strony wygrywającej (zob. postanowienie SN z dnia 25 marca 1970 r., II CZ 14/70, OSNC 1970, Nr 11, poz. 211; postanowienie SN z dnia 11 września 1973 r., I CZ 122/73, OSNC 1974, Nr 5, poz. 98; postanowienie SN z dnia 30 sierpnia 1979 r., II CZ 86/79, OSNC 1980, Nr 3, poz. 55, z głosem J. Piotrowskiego, NP 1981, Nr 1, s. 123).

Zasada wyrażona w art. 102 k.p.c. odnosi się również do spraw dotyczących stosunku prawnego, który może być ukształtowany tylko rozstrzygnięciem merytorycznym sądu, choćby zamiary stron były całkowicie zgodne – por. postanowienie SN z dnia 25 marca 1970 r., II CZ 14/70, OSNC 1970, Nr 11, poz. 211; postanowienie SN z dnia 11 września 1973 r., I CZ 122/73, OSNC 1974, Nr 5, poz. 98.

Należy za judykaturą uznać za sprzeczne z zasadą słuszności wyrażoną w art. 102 k.p.c. żądanie zapłaty kosztów procesu zgłoszone przez stronę wygrywającą, która swym niesumiennym lub oczywiście niewłaściwym postępowaniem doprowadziła do zainicjowania procesu i powstania kosztów związanych z jego prowadzeniem. Zob. postanowienie SN z dnia 5 sierpnia 1981 r., II CZ 98/81, OSNC 1982, Nr 2–3, poz. 36.

Omawiany przepis nie wymaga, aby strona wygrywająca postępowanie, na rzecz której nie zasądzono zwrotu kosztów procesu, postępować niewłaściwie lub w sposób umożliwiający przypisanie jej winy. Zob. postanowienie SN z dnia 20 grudnia 1973 r., II CZ 210/73, LEX Nr 7366.

³⁸¹ Postanowienie SN z dnia 17 listopada 2010 r., II PZ 38/10, LEX Nr 687034.

Okoliczność, że powód mógł być subiektywnie przekonany o zasadności swego roszczenia, które jednak ze względu na upływ terminu nie może być przez niego dochodzone na drodze sądowej, uzasadnia zastosowanie art. 102 k.p.c. (zob. orzeczenie SN z dnia 20 grudnia 1979 r., III PR 78/79, OSP 1980, Z. 11, poz. 196, z glosą W. Siedleckiego; wyrok SA w Poznaniu z dnia 12 stycznia 2006 r., III APa 58/05, LEX Nr 175188).

Okolicznością uzasadniającą zastosowanie art. 102 może być także precedensowy charakter rozpoznawanej sprawy (por. postanowienie SN z dnia 13 września 2010 r., II PZ 24/10, LEX Nr 661510; uzasadnienie wyroku SN z dnia 29 sierpnia 1973 r., I PR 188/73, PUG 1973, Nr 12, s. 413).

Rozstrzygnięcie o kosztach zgodnie z art. 102 k.p.c. nie wymaga wniosku strony przegrywającej.

Zwolnienie od kosztów sądowych nie może automatycznie pociągać za sobą konsekwencji w postaci przyjęcia, że zachodzi „wypadek szczególnie uzasadniony”, pozwalający na zastosowanie art. 102 k.p.c.³⁸² W szczególności, okoliczności dotyczące złego stanu majątkowego powoda i istnienia w związku z tym przesłanek do przyznania mu zwolnienia od kosztów sądowych nie stanowią wyłącznie o względach słuszności, które przemawiają za zastosowaniem art. 102 k.p.c. przez odstąpienie od obciążenia strony przegrywającej kosztami procesu³⁸³.

W świetle art. 102 k.p.c., oddalenie powództwa na podstawie art. 5 k.c. może, zgodnie z poglądem judykatury, uzasadniać nieobciążenie strony przegrywającej koszta-

³⁸² Postanowienie SN z dnia 11 lutego 2010 r., I CZ 112/09, LEX Nr 564753. Por. także postanowienie SN z dnia 27 stycznia 2010 r., II CZ 88/09, LEX Nr 578136; postanowienie SN z dnia 26 stycznia 2007 r., V CSK 292/06, LEX Nr 232807.

³⁸³ Postanowienie SA w Katowicach z dnia 17 stycznia 2007 r., I ACz 27/07, LEX Nr 337333.

mi procesu na rzecz przeciwnika – zob. postanowienie SN z dnia 13 listopada 1973 r., II PZ 49/73, LEX Nr 7337.

W świetle stanowiska judykatury, przekładając ustawowe uwarunkowanie możliwości orzekania o kosztach według art. 102 k.p.c., na grunt i materię sporów ze stosunku pracy, w którym pracodawca z reguły ma silniejszą pozycję prawną, nieobciążanie tej „mocniejszej” strony stosunku pracy w ogóle kosztami przegranego procesu wymaga wykazania zupełnie nadzwyczajnych okoliczności faktycznych lub prawnych, usprawiedliwiających orzekanie stosownie do art. 102 k.p.c.³⁸⁴ Oddalając powództwo ze stosunku pracy na skutek prekluzji, sąd może nie obciążać powoda kosztami procesu (zob. wyrok SN z dnia 5 grudnia 1967 r., III PRN 78/67, OSNCP 1968, Nr 11, poz. 185).

W wypadkach istotnie wątpliwych, gdy poglądy organów związku zawodowego i pracodawcy dotyczące wynagrodzenia pracowników są odmienne, pracownik nie tylko może, ale powinien żądać wyjaśnienia jego interesów także w postępowaniu sądowym i choćby jego żądania okazały się nieuzasadnione, istnieje podstawa do zastosowania w tego rodzaju sprawach art. 102 k.p.c.³⁸⁵

Jeżeli spadkobierca właściciela książeczki oszczędnościowej na okaziciela występuje przeciwko bankowi z powództwem o wypłatę złożonej sumy, której nie może podjąć za okazaniem książeczki, gdyż nie zna hasła, to kosztami procesu, również w razie uwzględnienia powództwa, nie można obciążać pozwanego (por. uchwała SN z dnia 9 października 1967 r., I CR 81/67, OSNCP 1968, Nr 4, poz. 72 z glosą A. Ohanowicza, NP 1968, Nr 7-8, poz. 1124).

Jeżeli w procesie o zaprzeczenie ojcostwa strona pozwana godzi się ze stanowiskiem strony powodowej i uznaje powództwo przy pierwszej czynności procesowej, istnieje

³⁸⁴ Zob. postanowienie SN z dnia 27 października 2010 r., III PZ 8/10, LEX Nr 694235.

³⁸⁵ Por. postanowienie SN z dnia 27 kwietnia 1971 r., I PZ 17/71, OSNCP 1971, Nr 12, poz. 222.

ją przesłanki do zastosowania art. 102 k.p.c. i nieobciążania strony pozwanej kosztami procesu (postanowienie SN z dnia 20 maja 1965 r., II CZ 30/65, nie publ.).

Jeżeli rozstrzygnięcie sprawy nastąpiło wyłącznie na podstawie, którą sąd uwzględnił z urzędu, względy słuszności przemawiają przeciwko obciążaniu powoda kosztami procesu poniesionymi przez jego przeciwnika³⁸⁶.

Oddalenie apelacji nie usprawiedliwia żądania strony przeciwnej przyznania jej zwrotu kosztów procesu, gdy właśnie ona winna jest przedłużaniu się procesu; uzasadnia to na podstawie art. 102 k.p.c. oddalenie wniosku strony przeciwnej o przyznanie jej zwrotu kosztów procesu (por. wyrok SN z dnia 4 kwietnia 1975 r., I PR 4/75, OSNC 1976, Nr 2, poz. 35, z glosą E. Warzochy, NP 1977, Nr 4, s. 590).

Por. także m.in. uzasadnienie postanowienia SN z dnia 9 października 1967 r., IV CR 81/67, OSNC 1968, Nr 4, poz. 72, z glosą A. Ohanowicza, NP 1968, Nr 7–8, s. 1124; wyrok SN z dnia 5 grudnia 1967 r., III PRN 78/67, OSNC 1968, Nr 11, poz. 185; uzasadnienie postanowienia SN z dnia 27 kwietnia 1971 r., I PZ 17/71, OSNCP 1971, Nr 12, poz. 222; postanowienie SA w Lublinie z dnia 29 lipca 1998 r., I ACz 428/98, Apel. Lub. 1998, Nr 4, s. 20.

Wydaje się, że z dobrodziejstwa art. 102 k.p.c. może w szczególnie uzasadnionych wypadkach korzystać także interwenient uboczny.

Zasada wyrażona w art. 102 k.p.c. ma zastosowanie także w postępowaniu nieprocesowym – por. postanowienie SN z dnia 19 lutego 1973 r., II CZ 29/73, OSNC 1973, Nr 12, poz. 223.

Artykuł 113 ust. 4 u.k.s.c. stanowi w odniesieniu do kosztów sądowych odpowiednik art. 102 k.p.c. Zgodnie z jego dyspozycją, w wypadkach szczególnie uzasadnio-

³⁸⁶ Orzeczenie SN z dnia 3 maja 1966 r., II PR 115/66, OSP 1967, Z. 1, poz. 8; postanowienie SN z dnia 19 sierpnia 2010 r., IV CZ 50/10, OSNC 2011, Nr 3, poz. 34.

nych sąd może odstąpić od przewidzianego w art. 113 ust. 2 i 3 u.k.s.c. obciążenia kosztami sądowymi: strony, której czynność spowodowała ich powstanie; strony zastąpionej przez prokuratora; podmiotu, na którego rzecz prokurator wytoczył powództwo lub zgłosił wniosek o wszczęcie postępowania nieprocesowego. W wymienionym przypadku chodzi o odstąpienie od rozstrzygnięcia o zwrocie kosztów nieobciążających przeciwnika z zasądzonych na rzecz strony roszczenia. W oparciu o względy słuszności art. 113 ust. 4 u.k.s.c. znajduje zastosowanie w okolicznościach konkretnej sprawy zasługujących na miano wyjątkowych, zaś ocena sądu o jego zastosowaniu zależy od konkretnego stanu faktycznego. Por. wyrok SN z dnia 10 stycznia 1969 r., II CR 506/68, OSNC 1969, Nr 9, poz. 166. Wspomniany art. 113 ust. 4 u.k.s.c. nie obejmuje swym zakresem natomiast sytuacji przeciwnika strony zwolnionej od kosztów sądowych. W razie stwierdzenia przez sąd, że w konkretnym przypadku istnieją podstawy do nieobciążenia nieuiszczonymi kosztami sądowymi przeciwnika strony zwolnionej od kosztów sądowych, przegrywającego sprawę w całości lub w części, a więc do odstąpienia od stosowania wobec niego art. 113 ust. 1 u.k.s.c., podstawę do odstąpienia od obciążenia go nieuiszczonymi kosztami sądowymi stanowi art. 102 k.p.c. w zw. z art. 113 ust. 1 u.k.s.c.

Rozdział VII

Akt rozstrzygnięcia o kosztach postępowania cywilnego

Jak podkreśla się w literaturze przedmiotu, z zestawu naczelných zasad postępowania cywilnego wynikają pewne reguły, którymi sąd powinien się kierować przy orzekaniu, zwane zasadami orzekania. W postępowaniu procesowym odnoszą się one bezpośrednio jedynie do wyroków. Do orzeczeń natomiast nie zawierających rozstrzygnięć co do istoty sprawy, a do takich należą również rozstrzygnięcia o kosztach, stosowanie tych zasad powinno być odpowiednie.³⁸⁷ Wynika to bowiem z konieczności uwzględnienia różnic zachodzących między wyrokami a innymi rozstrzygnięciami w spornym postępowaniu rozpoznawczym oraz samej swoistości instytucji kosztów procesu. Istotne znaczenie ma ponadto przyjęty w regulacji kodeksowej podział postanowień: na kończące postępowanie w sprawie i na niekończące postępowania lecz zajmujące się wyłącznie jego wycinkiem³⁸⁸.

Do rozstrzygnięć kończących postępowanie w sprawie należą te, które ustosunkowują się bezpośrednio i ostatecznie do przedmiotu sprawy albo merytorycznie - wyroki (art. 316 k.p.c.), względnie nakazy zapłaty (art. 353¹ w zw. z art. 353² k.p.c.), albo formalnie – postanowienia (art. 354 w zw. z art. 361 k.p.c., art. 362¹ k.p.c.).

³⁸⁷ Siedlecki W., *Zasady wyrokowania...*, op. cit., s. 11; Idem, *Zasady orzekania w postępowaniu cywilnym*, NP 1965, Nr 6, s. 587.

³⁸⁸ Krajewski J., *Orzeczenia sądowe oraz koszty...*, op. cit., s. 167.

7.1 Zakres podmiotowy rozstrzygnięcia o kosztach postępowania cywilnego

Ze względu na przedmiot procesu, orzeczenia kończące postępowanie w sprawie obejmują co do zasady swym bezpośrednim oddziaływaniem wyłącznie strony. Odmiennie kształtuje się natomiast zakres podmiotowy rozstrzygnięć nie kończących sprawy, a więc nie likwidujących możliwości jej kontynuowania. Dotyczą one bowiem kwestii o charakterze wпадkowym, te zaś, mogą w procesie wyłonić się nie tylko między stronami, lecz także między stronami a osobami trzecimi, między tymi ostatnimi a organem sądowym. Do tej kategorii rozstrzygnięć należą także rozstrzygnięcia związane z szeroko pojętą instytucją kosztów procesu, na co wskazują w szczególności dyspozycje: art. 394 § 1 pkt 2, 5, 9 oraz art. 108 § 1 k.p.c.

Zatem, jak trafnie zauważa w literaturze T. Bukowski, w porównaniu z orzeczeniami kończącymi postępowanie, rozstrzygnięcia o kosztach mają szerszy zakres podmiotowy. Realizują bowiem normy szeroko rozumianego prawa o kosztach, nie tylko między stronami procesowymi, ale także: między potencjalnymi stronami procesowymi, (choćby w sytuacji z art. 186 § 1 k.p.c., gdy przedmiotem rozstrzygnięcia jest obowiązek zwrotu kosztów przeciwnikowi w postępowaniu pojednawczym); między stroną a interwenientem (art. 103 k.p.c., art. 107 k.p.c.); między stroną a świadkiem, biegłym, pełnomocnikiem lub przedstawicielem (art. 110 k.p.c.); między stroną a adwokatem lub radcą prawnym (rozstrzygnięcie wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu na podstawie art. 117 k.p.c.); między stroną a Skarbem Państwa przy rozstrzyganiu: o wartości przedmiotu sporu, zgłoszonego w postępowaniu wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych, o wymiarze opłat sądowych lub o ich zwrocie na rzecz strony na

podstawie ustawy z dnia 28 lipca 2005 r., o kosztach sądowych w sprawach cywilnych; między potencjalną stroną a Skarbem Państwa przy rozstrzygnięciu wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych, złożonego przed wytoczeniem powództwa na podstawie ustawy z dnia 28 lipca 2005 r., o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, między Skarbem Państwa a świadkiem, osobą świadkowi towarzyszącą albo biegłym na podstawie dekretu z dnia 26 października 1950 r. o należnościach świadków, biegłych i stron w postępowaniu sądowym; między podmiotem działającym w procesie bez umocowania jako pełnomocnik strony a przeciwnikiem procesowym strony rzekomo reprezentowanej (art. 97 k.p.c.); między stroną a osobą trzecią, która poniosła wydatki w związku z przedstawieniem dokumentu (art. 251 zdanie 2 k.p.c.)³⁸⁹.

W związku z instytucją zmiany stron w procesie, rozstrzygnięcie o kosztach może dotyczyć także podmiotu, który przestał być stroną, a mianowicie w sytuacji, gdy od udziału w sprawie została zwolniona strona pozwana (art. 194 § 2 k.p.c.) albo strona powodowa (art. 196 § 2 k.p.c.). W pierwszym wypadku podmiot, który przestał być stroną pozwaną, ma prawo żądania zwrotu kosztów, w drugim zaś podmiot, który przestał być stroną powodową, może być zobowiązany do zwrócenia kosztów stronie pozwanej.

Natomiast za niedopuszczalne uznaje się rozstrzygnięcie o zwrocie kosztów między podmiotami występującymi w charakterze współuczestników po tej samej stronie procesowej, chyba że chodzi o zwrot kosztów spowodowanych rażąco winą współuczestnika niejednolitego, który występował jako świadek (art. 110 k.p.c. w zw. z art. 260 k.p.c.). W wypadku zaś, gdy pozwany złożył wbrew woli powoda *cum dolo* skuteczny wniosek z art. 194 § 1 k.p.c., a osoba wezwana sprawę wygrała, powinien on, na zasadzie art. 103 k.p.c., zwrócić koszty nie osobie wezwanej,

³⁸⁹ Tak Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 168.

czyli współuczestnikowi po stronie biernej, lecz stronie powodowej, skoro ta przegrała sprawę z osobą wezwaną i musi jej zwrócić niezbędne koszty (art. 98 § 1 k.p.c.)³⁹⁰.

---

390 Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 169.

7.2 Chwila rozstrzygnięcia o kosztach postępowania cywilnego

Postępowanie prowadzące do merytorycznego rozstrzygnięcia o roszczeniu pieniężnym stanowiącym przedmiot sporu nie może mieć wpływu na kształtowanie się wysokości tego roszczenia; określa bowiem ją wyłącznie treść stosunku materialnoprawnego łączącego strony procesowe. Odmiennie, szeroko pojmowany akt rozstrzygnięcia o kosztach obejmuje również kształtowanie ich wysokości przez organ sądowy, gdyż ten, przez umiejętne wykorzystanie procesowych i pozaprocesowych instrumentów ekonomizacji, powinien dążyć do spełnienia postulatu taniości danego postępowania. W związku z tym rozstrzygnięcie o kosztach jest aktem o charakterze ciągłym. Trwa on bowiem od rozpoczęcia postępowania, aż do uprawomocnienia się orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie. Inaczej natomiast przedstawia się kwestia chwili rozstrzygnięcia o kosztach rozumianego ściślej, a więc przejawiającego się w postaci zarządzenia przewodniczącego postanowienia referendarza sądowego lub postanowienia sądu co do kosztów. Ta forma rozstrzygnięcia, w zależności od omówionego wyżej podmiotowego zakresu ich oddziaływania, może występować w różnych stadiach procesu cywilnego³⁹¹.

Postanowienia w przedmiocie przyznania zwolnienia od kosztów mogą być podjęte zarówno przed wytoczeniem sprawy, jak i w toku sprawy (art. 105 ust. 1 u.k.s.c.)³⁹². Te same reguły co do chwili orzekania mają zastosowanie przy podejmowaniu postanowień w przedmiocie odmowy

³⁹¹ Bukowski T., *Rozstrzygnięcie o kosztach...*, op. cit., s. 169-170.

³⁹² Jednakże zgodnie z art. 106 ust. 1 u.k.s.c. zwolnienie od kosztów sądowych w postępowaniu wieczystoksięgowym może nastąpić wyłącznie przed złożeniem wniosku o wpis do księgi wieczystej.

lub cofnięcia zwolnienia od kosztów (art. 109 ust. 2, art. 110 u.k.s.c.)³⁹³.

Doniosłość procesowej funkcji zwolnienia od kosztów sprawia, że związane z tą instytucją wnioski stron muszą być rozpoznane bezpośrednio po ich wniesieniu do sądu, co do zasady przed podjęciem dalszych czynności procesowych. Przejście do dalszej fazy postępowania, bez uprzedniego rozpoznania takiego wniosku może w danych warunkach doprowadzić nawet do nieważności postępowania z powodu pozbawienia strony możliwości obrony swych praw³⁹⁴. Wynika stąd, że chwila rozstrzygnięcia o wnioskach dotyczących zwolnienia od kosztów sądowych ma istotne znaczenie i że nie zależy od swobodnego uznania sądu.

Jeżeli chodzi o stadia postępowania, w których powinny być podejmowane rozstrzygnięcia co do opłat sądo-

³⁹³ Zaaprobować należy tezę, iż cofnięcie zwolnienia może nastąpić jedynie przed prawomocnym zakończeniem procesu, ponieważ postępowanie o zwolnienie od kosztów ma w stosunku do sprawy, której zwolnienie dotyczy, charakter akcesoryjny. Zob. orzeczenie SN z dnia 10 sierpnia 1963 r., II CZ 77/63, OSNCP 1964, Z. 12, poz. 252.

³⁹⁴ Zgodnie z powszechnie spotykanym w literaturze i orzecznictwie poglądem, pozbawienie strony możliwości obrony swych praw w świetle regulacji kodeksowej zachodzi wówczas, gdy z powodu uchybienia przez sąd przepisom postępowania, strona wbrew swojej woli została faktycznie pozbawiona możliwości działania w postępowaniu lub jego istotnej części, jeżeli skutków tego uchybienia nie można było usunąć przed wydaniem orzeczenia w danej instancji i to bez względu na to, czy takie działanie strony mogłoby mieć znaczenie dla rozstrzygnięcia. Wydaje się przy tym, że strona nie musi być całkowicie pozbawiona możliwości obrony swych praw, by postępowanie było dotknięte nieważnością. Wynika to z literalnego brzmienia art. 379 pkt 5 k.p.c., który nie wprowadza takiego ograniczenia. Wójcik M.P. [w:] Jakubecki A., red. Kodeks postępowania cywilnego..., op. cit., s. 440-441; zob. także wyrok SN z dnia 15 lipca 2010 r., IV CSK 84/10, LEX Nr 621352; wyrok SN z dnia 7 kwietnia 2010 r., I UK 343/09, LEX Nr 602210; wyrok SA w Białymstoku z dnia 12 maja 2010 r., I ACa 181/10, OSAB 2010, Nr 2, poz. 3; wyrok SA w Poznaniu z dnia 21 kwietnia 2010 r., I ACa 267/10, LEX Nr 628188.

wych należnych Skarbowi Państwa, to istotna reguła wynika ze sformułowanej w art. 126² § 1 k.p.c. zasady niepodjęcia przez sąd żadnej czynności na skutek pisma, od którego nie została uiszczona należna opłata sądowa.³⁹⁵ Jednocześnie z badaniem strony formalnej pisma procesowego, przewodniczący bada je pod względem fiskalnym i po ewentualnym sprawdzeniu wartości przedmiotu sporu przez sąd, dla której to czynności obowiązuje ściśle określone stadium procesowe (art. 25 k.p.c.), zarządza wezwanie strony, pod rygorem zwrotu pisma, do uiszczenia należnej opłaty sądowej, jeśli od pisma takowa nie została uiszczona³⁹⁶, w terminie tygodniowym (art. 130 § 1 zdanie 1 k.p.c.) lub miesięcznym jeśli pismo wniosła osoba zamieszkała lub mająca siedzibę za granicą, która nie ma w kraju przedstawiciela (art. 130 § 11 k.p.c.). W tym samym stadium może również nastąpić wydanie zarządzenia zwrotu pisma nieopłaconego w terminie oraz nie opłaconego pisma podlegającego opłacie w wysokości stałej lub stosunkowej, obliczonej od wskazanej przez stronę wartości przedmiotu sporu, wniesionego przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego (art. 130 § 2 k.p.c.,

³⁹⁵ Zob. także art. 10 w zw. z art. 2 ust. 2 u.k.s.c. Por. również art. 130 § 6 k.p.c. przewidujący obligatoryjne wniesienie wraz z pozwem w elektronicznym postępowaniu upominawczym opłaty sądowej, pod rygorem uznania bezskuteczności takiej czynności oraz art. 130⁴ § 5 k.p.c. przewidujący z kolei pominięcie przez sąd czynności połączonej z wydatkami w razie nieuiszczenia zaliczki przez stronę wnoszącą o podjęcie czynności połączonej z takimi wydatkami.

³⁹⁶ Jednak uchybienia w zakresie sposobu uiszczenia opłaty należy traktować jako oczywiste niedokładności nie stojące na przeszkodzie do nadania pismu biegu (art. 130 § 1 zdanie 2 k.p.c.). Pismem należycie opłaconym jest również pismo, od którego wniesiono opłatę wyższą niż należna. Uiszczenie opłaty nadmiernej stanowi zarazem przesłankę do zwrotu różnicy między opłatą pobraną a należną (art. 80 ust. 1 u.k.s.c.), a nie do zwrotu lub odrzucenia pisma. Tak Cierkoński P., Braki fiskalne pism procesowych i ich usuwanie w postępowaniu cywilnym, cz. I, Radca Prawny 2007, Nr 3, s. 20 i n.

130² § 1 k.p.c.³⁹⁷). Należy przy tym pamiętać, że na podstawie ustawy z dnia 16 listopada 2006 r., o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 235, poz. 1699) uprawnienia do wydawania zarządzeń odnośnie uzupełniania braków pism procesowych, w tym należytego ich opłacenia uzyskał referendarz sądowy (art. 130⁵ k.p.c.). Środki odwoławcze i zaskarżenia nieopłacone w terminie podlegają odrzuceniu, a nie zwrotowi (art. 344 § 3, art. 370, 373, 398⁶ § 2 i 3, art. 398²² § 5, art. 424⁶ § 3 i art. 424⁸ § 1 k.p.c.)³⁹⁸.

Częściowe opłacenie pisma procesowego traktuje się jako nienależyte jego opłacenie i skutkuje zwrotem całego pisma³⁹⁹.

W przypadku gdy na wezwanie o uiszczenie należnej opłaty wnoszący pismo opłaci je w części, a w pozostałym zakresie ograniczy swoje roszczenie, uznaje się, że pismo o ograniczonym żądaniu zostało należycie opłacone.

Chwila wydania powyższych rozstrzygnięć sądowych ma istotne znaczenie przede wszystkim ze względu na zasadę wyrażoną w art. 130 § 2 k.p.c., że pismo zwrócone nie wywołuje żadnych skutków, jakie ustawa wiąże z jego wniesieniem do sądu⁴⁰⁰.

Zgodnie z art. 511¹ k.p.c., w postępowaniu wieczystoksięgowym oraz rejestrowym wnioszek podlegający opłacie

³⁹⁷ Zob. jednakże art. 130² § 5 k.p.c.

³⁹⁸ W wymienionych przypadkach odrzucenia pism dokonuje sąd a nie przewodniczący.

³⁹⁹ Nie dotyczy to przypadku, gdy pismo jest wnoszone przez kilku współuczestników formalnych, z których tylko jeden opłacił swoje roszczenie. Wtedy bowiem pismu dotyczącemu tego współuczestnika nadaje się dalszy bieg, zaś zarządzenie o zwrocie pisma wydaje się w stosunku do pisma odnoszącego się do tych uczestników, którzy go nie opłacili.

⁴⁰⁰ Jak podnosi T. Bukowski, „Wskutek więc opóźnionego wymiaru opłat sąd może stać się współsprawcą przedawnienia z art. 123 k.c., gdy wezwanie do uiszczenia opłaty lub zwrot pozwu nastąpiły tuż przed upływem terminu przedawnienia, albo po jego upływie. Takie opóźnienie bowiem pozbawia stronę możliwości ponownego wnie-

stałej, który nie został należycie opłacony, przewodniczący zwraca bez wezwania o uiszczenie tej opłaty.

Nadanie pismu procesowemu dalszego biegu, mimo naruszenia dyspozycji art. 126² § 1 k.p.c., stanowi uchybienie procesowe niepodlegające sanowaniu ani przez sąd pierwszej instancji ani sąd odwoławczy. Zarazem uchybienie to, jak podkreśla się w literaturze, nie może być podstawą do konstruowania zarzutu apelacyjnego, ponieważ nie może mieć ono wpływu na wynik sprawy; nie można bowiem przyjąć, iż treść merytorycznego rozstrzygnięcia założyć powinna od uiszczenia stosownych opłat. Podkreśla się więc, że w takim przypadku w orzeczeniu kończącym postępowanie należy nakazać pobranie brakującej opłaty, stosując odpowiednio zasady obowiązujące przy zwrocie kosztów procesu, a w razie i takiego uchybienia, wydać postanowienie uzupełniające na podstawie art. 108¹ k.p.c. Podobnie należy postępować z pismem, któremu nadano bieg z naruszeniem rygoru zwrotu w razie jego nieopłacenia⁴⁰¹.

Odmienne, w razie nadania dalszego biegu pismu zawierającemu środek odwoławczy, wbrew obowiązkowi zastosowania rygoru odrzucenia pisma z przyczyny nieopłacenia, sąd odwoławczy nie jest związany przedstawieniem takiego środka do rozpoznania i powinien sam go odrzucić na posiedzeniu niejawnym lub na rozprawie, jeżeli brak ten zostanie ujawniony dopiero w tym stadium postępowania.

Rozstrzyganie o kosztach rozłożone jest na dwa, niejednokrotnie odległe od siebie stadia procesowe, wtedy, gdy od danego pisma wymagana jest uprzednio opłata tymczasowa (art. 15 ust. 1 u.k.s.c.). Od pisma wnoszonego w sprawie o prawa majątkowe, w której wartości przedmiotu sporu nie da się ustalić, w chwili jej wszczęcia, przewodni-

---

sienia pozwu przed upływem terminu przedawnienia, szczególnie w razie braku przesłanek do zastosowania art. 117 k.c.” Idem, op. cit., s. 170.

⁴⁰¹ Górski A., op. cit., s. 197.

czący określa bowiem opłatę tymczasową. Co do momentu rozstrzygnięcia o opłacie tymczasowej decydują więc reguły wyżej określone, natomiast wymiar opłaty ostatecznej następuje dopiero w końcowej fazie postępowania, a mianowicie w orzeczeniu kończącym sprawę w pierwszej instancji, w drodze postanowienia sądu (art. 15 ust. 3 u.k.s.c.). Jeżeli opłata ostateczna jest wyższa od opłaty tymczasowej, sąd orzeka o obowiązku uiszczenia różnicy, stosując odpowiednie zasady obowiązujące przy zwrocie kosztów procesu (art. 16 ust. 1 u.k.s.c.).

W różnych natomiast stadiach postępowania, a nawet przed jego zawisłością albo po jego prawomocnym zakończeniu, mogą zapadać rozstrzygnięcia co do roszczenia strony przeciwko Skarbowi Państwa o zwrot uiszczonych opłat sądowych (art. 79 u.k.s.c.) albo roszczenia Skarbu Państwa przeciwko stronie o kosztów sądowych, co do których sąd nie orzekł w toku postępowania (art. 108¹ k.p.c.)⁴⁰². Termin przedawnienia z art. 81 i 116 u.k.s.c. nie ma przy tym wpływu na moment rozstrzygnięć o kosztach; może oddziaływać jedynie na ich treść.

Co do zasady różnie też będzie się kształtowała chwila podejmowania rozstrzygnięć odnośnie należności świadków, biegłych i stron. W każdym razie rozstrzygnięcia te muszą być wydawane niezwłocznie po przedstawieniu sądowi danego roszczenia (art. 15 d.n.ś.b.s.p.s.), a więc zarówno w toku sprawy, jak i po jej zakończeniu.

W różnych stadiach procesu może także mieć miejsce zasądzenie na rzecz strony kosztów wywołanych rażąco winą podmiotów wymienionych w art. 110 k.p.c. (świad-

⁴⁰² Zob. wyrok SN z dnia 30 września 2010 r., I CSK 555/09, LEX Nr 630168; uchwała SN z dnia 28 lutego 2008 r., III CZP 146/07, OSNC 2009, Nr 3, poz. 39; postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 8 lutego 2010 r., I ACz 202/10, OSAW 2010, Nr 4, poz. 195. Trafnie podkreśla się w literaturze, iż czynności związane ze zwrotem opłat nie mogą więc wkraczać w sferę rozpoznawczą i weryfikować wydanych tam prawomocnych orzeczeń, od istnienia których uzależniony jest zwrot opłaty. Por. Walentynowicz L., op. cit., s. 96.

ka, biegłego, pełnomocnika lub przedstawiciela ustawowego). Wydanie przez sąd postanowienia w tym przedmiocie nie jest związane z datą wydania orzeczenia kończącego sprawę w instancji. Przy tym należy podkreślić, że wskazane rozstrzygnięcie nie ma związku z orzekaniem o kosztach sądowych według zasad obowiązujących przy zwrocie kosztów pomiędzy stronami, ponieważ dotyczy kwestii incydentalnej.

Moment czasowy rozstrzygnięcia o ostatecznym rozdziale kosztów między stronami albo między stroną a pomocnikiem jednej z nich określa, oparta na zasadzie unifikacji i koncentracji kosztów, reguła z art. 108 § 1 k.p.c. Głosi ona, że sąd rozstrzyga o kosztach w każdym orzeczeniu kończącym sprawę w instancji⁴⁰³. Rozstrzygnięciem tym sąd obejmuje wszystkie koszty poniesione do tychczas zarówno w samym postępowaniu, jak przed jego wszczęciem (koszty zabezpieczenia powództwa, zabezpieczenia dowodów, koszty wyników w postępowaniach incydentalnych, koszty postępowania apelacyjnego i kasacyjnego, które pozostawione zostały do rozstrzygnięcia sądowi pierwszej lub drugiej instancji, koszty wywołane próbą ugodową w razie nieusprawiedliwionego niestawiennictwa

⁴⁰³ Pogląd odmienny w literaturze przedmiotu prezentuje jednak Bąk A. Tenże Autor wskazuje, iż błędne przekonanie, argumentowane treścią art. 108 § 1 k.p.c., o tym że każde orzeczenie kończące postępowanie w sprawie musi zawierać rozstrzygnięcie w przedmiocie kosztów, prowadzi do umieszczania w orzeczeniach kończących postępowanie w instancji różnego rodzaju stwierdzeń lub ustaleń, pozornie tylko spełniających warunek rozstrzygnięcia określony w art. 108 § 1 k.p.c., lub błędnie ukształtowanych postanowień. Idem, Praktyczne aspekty rozstrzygnięcia o kosztach procesu, Przegląd Sądowy 2000, Nr 3, s. 87. Zob. także art. 113 ust. 1 u.k.s.c. Jednakże rozstrzygnięcie o kosztach sądowych w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji następuje z urzędu. W takim przypadku brak orzeczenia sądu o obowiązku poniesienia kosztów sądowych lub nieobjęcie orzeczeniem całej kwoty należnej z tego tytułu, kreuje obowiązek sądu wydania postanowienia uzupełniającego (art. 108¹ k.p.c.) z zastosowaniem reguł określonych właśnie w art. 113 u.k.s.c.

przeciwnika na posiedzenie, koszty poniesione w postępowaniu przed referendarzem sądowym w razie wniesienia skargi na jego orzeczenie).

Roszczenie o zwrot kosztów procesu traktuje się jako roszczenie pozostające do zasadniczego roszczenia procesowego w stosunku akcesoryjności formalnej, a nie akcesoryjności materialnej. Koszty te są definitywnie rozliczalne w postępowaniu, w którym powstały (z którym są związane), i nie mogą być dochodzone w odrębnym procesie. Do zobowiązań wynikających z prawomocnego rozstrzygnięcia o kosztach procesu nie ma zastosowania art. 353¹ § 3 ani art. 481 § 1 k.c.⁴⁰⁴

Uregulowanie rozłożenia kosztów postępowania między stronami oraz określania wysokości należnych kosztów zostało dokonane przez przepisy prawa formalnego (art. 98 i n. k.p.c.) w sposób autonomiczny, wyłączający zatem dopuszczalność potraktowania zasądzonych z tego tytułu sum jako roszczenia podlegającego przepisom prawa materialnego (zob. wyrok SN z dnia 12 grudnia 1996 r., I CKU 40/96, OSNC 1997, Nr 5, poz. 52 oraz postanowienie SN z dnia 23 kwietnia 1965 r., I CR 27/65, OSPiKA 1966, Z. 1, poz. 11).

W myśl art. 108 § 1 zdanie 1 k.p.c., sąd rozstrzyga o kosztach w każdym orzeczeniu kończącym sprawę w instancji. Rozstrzyga, czyli orzeka. Postanowienie o treści: „o kosztach nie orzeka” jest zaprzeczeniem tego nakazu proceduralnego i mogłoby uzasadniać wniosek o uzupełnienie wyroku, skoro sąd nie orzekł o całości żądania po-

⁴⁰⁴ Zob. uchwała SN z dnia 14 maja 1965 r., III CO 73/64, OSNCP 1966, Nr 7-8, poz. 108; uchwała SN z dnia 10 lutego 1995 r., III CZP 8/95, OSNC 1995, Nr 6, poz. 88, z glosą A. Zielińskiego, Palestra 1996, Nr 1-2, s. 197; uchwała SN z dnia 31 stycznia 1996 r., III CZP 1/96, OSNC 1996, Nr 4, poz. 57, z glosą M. Prażmowskiej, OSP 1998, Z. 4, poz. 83; wyrok SN z dnia 21 września 2005 r., V CK 139/05, LEX Nr 186929.

woda (zob. postanowienie SN z dnia 27 lipca 1971 r., II PZP 29/71, LEX Nr 6971).

W szczególności przedwczesne i niedopuszczalne jest rozstrzygnięcie o rozdziale kosztów w wyroku częściowym (art. 317 k.p.c.), w wyroku wstępnym (art. 318 k.p.c.), a także w postanowieniu umarzającym postępowanie z powództwa głównego albo z powództwa wzajemnego, gdy nadal toczy się postępowanie z powództwa wzajemnego albo głównego⁴⁰⁵.

Należy się zgodzić z poglądem formułowanym w literaturze przedmiotu, iż nie ma podstaw do orzekania o kosztach procesu gdy: strona wygrywająca spór w całości kosztów, w rozumieniu art. 98 § 2 k.p.c., nie poniosła albo nie zostały one zgłoszone przez jej wykwalifikowanego pełnomocnika; w razie częściowego tylko uwzględnienia żądań, gdy obie strony nie poniosły kosztów lub będąc reprezentowane przez wykwalifikowanego pełnomocnika nie zgłosiły kosztów do rozliczenia; strony w ugodzie same ustaliły obowiązek ich zwrotu⁴⁰⁶.

O kosztach wzywającego na posiedzenie pojednawcze, na które nie stawiał się bez usprawiedliwienia przeciwnik, może sąd rozstrzygnąć nie wcześniej, jak w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie (art. 186 § 2 k.p.c.). Rozstrzygnięcie o kosztach nie może również nastąpić w wydanym na podstawie art. 130 § 1 k.p.c. zarządzeniu przewodniczącego o zwrocie pozwu – por. uzasadnienie postanowienia SA w Łodzi z dnia 22 marca 1995 r., I ACz 134/95, OSP 1995, Z. 11, poz. 232. W świetle stanowiska judykatury i nauki rozstrzygnięciem tym obejmuje się wszystkie poniesione w sprawie koszty (zob. m.in. postanowienie SN

⁴⁰⁵ Zob. orzeczenie SN z dnia 25 lipca 1953 r., II C 609/53, OSNCK 1954, Nr 3, s. 61; orzeczenie SN z dnia 14 marca 1962 r., III CR 582/61, RPEiS 1963, Nr 3, poz. 334; uzasadnienie postanowienia SN z dnia 9 października 1967 r., II CZ 54/67, OSNC 1968, Nr 3, poz. 56.

⁴⁰⁶ Bąk A., Praktyczne aspekty rozstrzygania..., op. cit., s. 89.

z dnia 9 października 1967 r., II PZ 49/67, OSNC 1968, Nr 4, poz. 71; postanowienie SN z dnia 3 czerwca 1971 r., I CZ 57/71, OSP 1972, Z. 6, poz. 105, z aprobowaną glosą W. Broniewicza; wyrok SN z dnia 30 kwietnia 1973 r., II CR 159/73, OSNCP 1974, Nr 5, poz. 90).

Wyjątek od zasady rozstrzygnięcia o kosztach w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji wprowadza art. 108 § 2 k.p.c. Jeżeli mianowicie orzeczenie takie zapadło w drugiej instancji, a jego treścią jest uchylenie w całości albo w części orzeczenia pierwszej instancji i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania (art. 386 § 2 i 4 k.p.c.), to nie może ono w ogóle zawierać rozstrzygnięcia o ostatecznym rozdziale kosztów. Rozstrzygnięcie bowiem o kosztach pierwszej instancji jest przedwczesne ze względu na odpadnięcie przesłanki z art. 108 § 1 k.p.c. W takim przypadku rozstrzygnięcie o kosztach drugiej instancji musi być pozostawione sądowi pierwszej instancji. Reguła ta jest zresztą zgodna z zasadą nierozdrabniania kosztów procesu według wyników pojedynczych środków zaczepnych lub obronnych. Przyjmuje się natomiast, że sąd drugiej instancji rozstrzyga o kosztach procesu, tylko gdy oddała apelację lub w razie jej uwzględnienia, gdy zmienia zaskarżony wyrok (por. postanowienie SN z dnia 17 września 1971 r., III PO 13/71, LEX Nr 6987). Sąd Najwyższy, w razie oddalenia skargi kasacyjnej, nie orzeka o kosztach postępowania kasacyjnego, gdy sąd pierwszej instancji będzie ponownie rozpoznawał sprawę w zakresie, w którym sąd drugiej instancji uchylił wyrok i przekazał sprawę sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania (wyrok SN z dnia 1 lipca 1998 r., I PKN 224/98, OSNAPiUS 1999, Nr 15, poz. 484; postanowienie SN z dnia 15 grudnia 1998 r., I CKN 125/98, LEX Nr 50655). Postanowienie o kosztach procesu wydane przez sąd drugiej instancji nie ma charakteru orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie. Nawet więc w sprawach, w których przysłu-

guje skarga kasacyjna, niedopuszczalne jest zażalenie do Sądu Najwyższego (art. 394¹ § 2 k.p.c.). Niedopuszczalność skargi kasacyjnej od wymienionego postanowienia wynika wprost z art. 398¹ § 1 k.p.c. (por. postanowienie SN z dnia 20 grudnia 1996 r., I CZ 30/96, OSNC 1997, Nr 3, poz. 34; wyrok SN z dnia 22 sierpnia 1997 r., III CKN 142/97, Prok. i Pr. –wkładka 1998, Z. 9, s. 32).

Dla prawidłowego stosowania reguły z art. 108 § 1 k.p.c. istotne znaczenie praktyczne ma, zdaniem T. Bukowskiego, prawidłowe ustalenie zakresu pojęcia „sprawa” używane w treści regulacji kodeksowej a objęte sporami interpretacyjnymi.⁴⁰⁷ Według cytowanego Autora, terminem „sprawa” obejmuje kodeks nie tylko całość postępowania, ale także każdą z kwestii ubocznych czy incydentalnych, które mogą w nim wystąpić (zob. zakres wyznaczony treścią art. 148, 394, 395 § 2 k.p.c.), co skłania do zaakceptowania tezy o braku przekonujących podstaw do przyjęcia, jakoby termin „sprawa” występujący w instytucji kosztów, a szczególnie w art. 108 k.p.c. obejmował swym zakresem wyłącznie postępowanie jako całość również w sytuacji, gdy koszty powstają tylko w związku z kwestiami ubocznymi, i to nawet po prawomocnym zakończeniu postępowania co do roszczenia procesowego w ścisłym tego słowa znaczeniu⁴⁰⁸.

Stąd zgodnie z brzmieniem art. 108 k.p.c. sprawą może być także etap postępowania, sprowadzający się do kwestii incydentalnej, z tym jednak zastrzeżeniem, że kwestia ta nie ma wyłącznie charakteru wstępnego dla przeprowadzenia lub biegu sprawy zasadniczej. W związku z tym, można do orzeczeń kończących sprawę w instancji, w których dopuszczalne jest rozstrzygnięcie o kosztach, zaliczyć w szczególności: wyrok końcowy, w tym zaocz-

⁴⁰⁷ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 174 i n.; Krajewski J., Orzeczenia sądowe oraz koszty..., op. cit., s. 53.

⁴⁰⁸ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 175.

ny (art. 316, 339 k.p.c.); postanowienie o umorzeniu postępowania (art. 355 k.p.c.); postanowienie o odrzuceniu sprzeciwu od wyroku zaocznego (art. 344 § 3 k.p.c.); postanowienie o odrzuceniu sprzeciwu w postępowaniu upominawczym (art. 504 k.p.c.) lub zarzutów w postępowaniu nakazowym (art. 494 k.p.c.); postanowienie o odrzuceniu pozwu (art. 199 k.p.c.); postanowienie o przekazaniu sprawy do rozpoznania organowi pozasądowemu (art. 464 k.p.c.); postanowienie o uzupełnieniu wyroku (art. 351 § 3 k.p.c.); postanowienie o odmowie uzasadnienia orzeczenia oraz doręczenia (art. 394 § 1 pkt 7 k.p.c.); postanowienie w przedmiocie rozpoznania opozycji (art. 78 § 2 i 3 k.p.c.); wyroki i postanowienia sądu odwoławczego, z zastrzeżeniem sytuacji wskazanej w art. 108 § 2 k.p.c.

Z kolei do orzeczeń niekończących sprawy w instancji, w rozumieniu art. 108 k.p.c., w których rozstrzygnięcie o kosztach byłoby przedwczesne, należą w szczególności: wyrok wstępny (art. 318 k.p.c.) i częściowy (art. 317 k.p.c.); postanowienie o zawieszeniu postępowania (art. 174 i n. k.p.c.); postanowienie o odrzuceniu zażalenia w kwestiach wstępnych (art. 370 w zw. z art. 397 § 2 k.p.c.); postanowienie o przekazaniu sprawy cywilnej do rozpoznania innemu sądowi powszechnemu (art. 200 k.p.c.); postanowienie o podjęciu postępowania w innym trybie lub o przekazaniu sprawy właściwemu sądowi do rozpoznania w takim trybie (art. 201 § 2 k.p.c.);⁴⁰⁹ postanowienie w przedmio-

⁴⁰⁹ Należy podkreślić, iż judykatura stoi niezmiennie na stanowisku, że przekazanie spraw między wydziałami jest czynnością o charakterze organizacyjno-administracyjnym, co wymaga przy uwzględnieniu sposobu oraz techniki funkcjonowania sądu podjęcia decyzji przez przewodniczącego konkretnej jednostki organizacyjnej sądu w formie zarządzenia (§ 55 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r., Regulamin urzędowania sądów powszechnych, Dz. U. Nr 38, poz. 249 z późn. zm.), a gdy czynność podejmowana jest na rozprawie, w formie postanowienia sądu. Zob. postanowienie SN z dnia 16 czerwca 2004 r., I PZP 1/04, OSNP 2005, Nr 5, poz. 67; uchwała składu siedmiu sędziów SN – zasada

cie rozpoznania wniosku o wyłączenie sędziego (art. 52 k.p.c.); postanowienie o odmowie uzasadnienia w kwestii wstępnej lub wyroku wstępnego, częściowego albo o odmowie doręczenia (art. 394 § 1 pkt 7 k.p.c.); wyrok sądu odwoławczego wydany na podstawie środka zaskarżenia wniesionego od wyroku wstępnego lub częściowego.

Jak zasadnie podkreśla się w literaturze przedmiotu, moment wydania rozstrzygnięcia o ostatecznym rozdziale kosztów może też przesunąć się na okres po zakończeniu postępowania w określonej instancji co do rozszczenia procesowego między konkretnymi podmiotami. Dotyczy to dwóch odrębnych kategorii przypadków. Po pierwsze, wspomniana sytuacja wystąpi w razie skutecznego cofnięcia w szczególności: pozwu poza rozprawą, a przed wydaniem wyroku (art. 203 § 3 k.p.c.); pozwu po wydaniu wyroku, a przed jego zaskarżeniem lub uprawomocnieniem (art. 332 § 2 k.p.c.); zażalenia poza rozprawą (art. 397 § 2 k.p.c.); zarzutów od nakazu zapłaty (art. 497 k.p.c.); sprzeciwu od wyroku zaocznego (art. 349 k.p.c.). Po drugie, wspomniana sytuacja wystąpi w razie skutecznego wyrażenia

---

prawna z dnia 14 marca 1989 r., III PZP 45/88, OSNC 1989, Nr 11, poz. 167; wyrok SA w Katowicach z dnia 5 listopada 2004 r., I A Ca 540/04, LEX Nr 193664. Przedstawione stanowisko, jak podkreśla się w literaturze przedmiotu, wydaje się dyskusyjne, ponieważ orzeczenie sądu w formie postanowienia nie powinno dotyczyć czynności o charakterze organizacyjno-administracyjnym (por. art. 362 k.p.c.). Orzecznictwo nie potrafi także wskazać podstawy prawnej do wydania na rozprawie postanowienia sądu o przekazaniu spraw. Tak Telenga P., op. cit., s. 275. Por. także, Obrębski R., Jeszcze o przekazaniu sprawy pomiędzy wydziałami tego samego sądu, PS 1999, Nr 1, s. 83; Flejszar R., Postępowanie w sprawach gospodarczych. Komentarz, C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 48. Zob. także art. 201 § 1 k.p.c. obligujący przewodniczącego wydziału do dokonania odpowiedniej oceny sprawy i skierowania jej zarządzeniem do właściwego dla niej trybu, a w ramach postępowania procesowego do właściwego rodzaju postępowania (zwykle lub odrębne). Zarządzenie przewodniczącego nie wiąże sądu (uchwała SN z dnia 19 kwietnia 2007 r., III CZP 11/07, OSNC 2008, Nr 2, poz. 23).

nia zgody na zmianę strony: pozwanej (art. 194 § 2 k.p.c.) albo powodowej (art. 196 § 2 k.p.c.)⁴¹⁰.

W obu kategoriach wymienionych przypadków, termin do zgłoszenia żądania zwrotu kosztów przez podmioty, które przestały być stroną w postępowaniu w danej instancji, wynosi dwa tygodnie. Identyczność uprawnień wymienionych podmiotów wynika, zdaniem T. Bukowskiego, stąd, że instytucja wyrażenia zgody na zmianę strony jest w gruncie rzeczy cofnięciem pozwu przez stronę powodową w stosunku do osoby pierwotnie pozwanej, i to zarówno wtedy, gdy sam powód wyjdzie z procesu (art. 196 k.p.c.), jak i wtedy, gdy pozwoli z niego wyjść podmiotowi, przeciwko któremu pozew został wniesiony (art. 194 k.p.c.). Dlatego też zarówno cofnięcie pozwu, jak i wyrażenie zgody na zmianę strony, jako akty dyspozycyjne, podlegają kontroli sądowej przewidzianej w art. 203 § 4 k.p.c. W razie braku sprzeciwu ze strony sądu wydanie wyroku staje się zbędne, a w konsekwencji postępowanie podlega umorzenia w stosunku do stron, między którymi zawisł spór (art. 355 k.p.c.) z tym zastrzeżeniem, że w sytuacji z art. 203 k.p.c. sprawa kończy się w ogóle w instancji; w sytuacjach zaś wskazanych w art. 194 i 196 k.p.c. sprawa toczy się dalej, ale z nową stroną pozwaną (art. 194 § 2 k.p.c.) albo z nową stroną powodową (art. 196 § 2 k.p.c.), albo nawet między zupełnie nowymi podmiotami po obu stronach procesowych. Dlatego też, w konsekwencji identyczny musi być moment, od którego zacznie biec dwutygodniowy termin do żądania zwrotu kosztów przez: pozwanego od powoda (art. 203 k.p.c.); zwolnionego od udziału w sprawie pozwanego od kontynuującego proces powoda (art. 194 k.p.c.); kontynuującego proces pozwanego od zwolnionego od udziału w sprawie powoda (art. 196 k.p.c.). Właściwą chwilą jest dzień powzięcia przez każdą z osób tworzących stronę pozwaną, wiadomości o czyn-

⁴¹⁰ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 178-179.

ności procesowej powoda, wskutek której wydanie wyroku stało się zbędne między przeciwnikami procesowymi wymienionymi w pozwie. We wszystkich trzech wypadkach umorzenie postępowania może nastąpić przed upływem omawianego dwutygodniowego terminu⁴¹¹. Z kolei rozstrzygnięcie o kosztach należących się byłemu pozwanemu od kontynuującego sprawę powoda (art. 194 § 2 k.p.c.), albo należących się kontynuującemu sprawę pozwanemu od byłego powoda (art. 196 § 2 k.p.c.) nastąpić może przed zakończeniem sprawy w instancji. Zgodzić się bowiem należy z tezą formułowaną w doktrynie, iż w żadnym wypadku nie można zakładać, aby osoby uprawnione do żądania zwrotu kosztów na podstawie art. 194 § 2 czy art. 196 § 2 k.p.c., miały wyczekiwać na rozstrzygnięcie o należnych im kosztach, aż do wydania rozstrzygnięcia kończącego postępowanie pomiędzy nowymi przeciwnikami procesowymi⁴¹².

Prawo do żądania zwrotu kosztów nie powstanie natomiast na rzecz strony procesowej w razie przekształceń podmiotowych w postępowaniu, wynikłych w następstwie interwencji ubocznej (art. 83 k.p.c.) albo zbycia *rei litigiosae* (art. 192 pkt 3 k.p.c.). W wymienionych bowiem przypadkach, taka strona nie uzyskuje w postępowaniu statusu podmiotu przegrywającego spór z przeciwnikiem wymienionym w treści pozwu.

⁴¹¹ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 179-180.

⁴¹² Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 180.

7.3 Reguły co do inicjatywy i zakresu przedmiotowego rozstrzygnięcia o kosztach postępowania cywilnego

Koszty procesu, podobnie jak inne uboczne roszczenia majątkowe określone w art. 20 k.p.c., nie podlegają wliczeniu do wartości przedmiotu sporu. Przy tym roszczenie o zwrot kosztów, wywodzone z prawa procesowego i powstające z chwilą zainicjowania postępowania, bez względu na to czy roszczenie główne ma oparcie w prawie materialnym i czy może być dochodzone na drodze sądowej lub podlega jurysdykcji krajowej, pozostaje względem głównego roszczenia procesowego w stosunku akcesoryjności formalnej⁴¹³. Nie może być więc dochodzone samoistnie, bez uprzedniego wszczęcia postępowania cywilnego o roszczenie główne⁴¹⁴, ani też nie może być, co do zasady, wyłącznym przedmiotem odrębnego postępowania⁴¹⁵.

Jak podkreśla T. Bukowski, podstawowe zasady ekonomii procesowej wykluczają możliwość uznania postępowania

⁴¹³ Zob. postanowienie SA w Białymstoku z dnia 12 czerwca 2000 r., I ACz 482/00, OSAB 2000, Nr 2, poz. 3.

⁴¹⁴ Waligórski M., *Proces cywilny. Funkcja...*, op. cit., s. 209. Zob. postanowienie SN z dnia 9 października 1967 r., II CZ 54/67, OSNC 1968, Nr 3, poz. 56; postanowienie SN z dnia 12 października 2007 r., IV CZ 91/07, LEX Nr 485889

⁴¹⁵ Zob. uchwała składu siedmiu sędziów SN – zasada prawna z dnia 23 czerwca 1951 r., C 67/51, OSN(C) 1951, Nr 3, poz. 63; uchwała SN z dnia 14 maja 1965 r., III CO 73/64, OSNC 1966, Nr 7–8, poz. 108; orzeczenie SN z dnia 7 stycznia 1966 r., PZ 84/65, OSP 1966, Z. 9, poz. 208; postanowienie SN z dnia 9 kwietnia 1968 r., II CR 30/68, LEX Nr 6308; wyrok SN z dnia 21 września 2005 r., V CK 139/05, LEX Nr 186929. Według przedwojennego stanowiska judykatury, procesowy charakter roszczenia o zwrot kosztów jednak nie wyklucza dochodzenia w odrębnym procesie roszczeń o zwrot od przeciwnika wydatków poniesionych w sprawie z przyczyn materialnoprawnych. Tak orzeczenie SN z dnia 4 maja 1937 r., C III 964/36, RPEiS 1938, Nr 1, s. 168.

nia cywilnego o roszczenie główne jako źródła nowego postępowania o roszczenie uboczne opartego na prawie procesowym. W konsekwencji mogłoby to prowadzić nawet do powstania nieskończonego ciągu postępowań o same koszty⁴¹⁶. Dlatego też w wypadku pominięcia w orzeczeniu kończącym postępowanie w instancji rozstrzygnięcia o kosztach, strona nie może wytoczyć o nie nowego postępowania lecz może wyłącznie żądać w zawitym terminie dwutygodniowym uzupełnienia orzeczenia w części dotyczącej zwrotu kosztów (art. 351 k.p.c.). Żądanie uzupełnienia orzeczenia w części dotyczącej odpowiedzialności za koszty procesu konieczne jest również w wypadku, gdy sąd powinien był z urzędu orzec o obowiązku ich zwrotu. Natomiast uzupełnienie orzeczenia o obowiązku zwrócenia Skarbowi Państwa kosztów sądowych powinno nastąpić z urzędu na podstawie art. 108¹ k.p.c.

Charakter akcesoryjny żądania zwrotu kosztów sprawia, że akt rozstrzygnięcia o nich podlega zmodyfikowanym zasadom obowiązującym przy orzekaniu o roszczeniu procesowym. W szczególności, w zakresie inicjatywy rozstrzygnięcia o kosztach aktualna jest zasada działania sądu na wniosek uprawnionego podmiotu, reprezentowanego przez wykwalifikowanego pełnomocnika. Regułą tę co do kosztów formułuje art. 109 § 1 zdanie 1 k.p.c., o tyle rygorystycznie, że zakreśla stronie reprezentowanej przez adwokata, względnie radcę prawnego lub rzeczownika patentowego, termin zawity do zgłoszenia żądania ich zwrotu. Dla oceny, czy strona występuje w procesie sama, za decydujący uważa się moment zamknięcia rozprawy bezpośrednio poprzedzającej wydanie orzeczenia. Por. postanowienie SN z dnia 19 marca 1996 r., III CZP 23/96, LEX Nr 50559. Żądanie takie powinno być co do zasady zgłoszone przez stronę najpóźniej przed zamknięciem rozprawy bezpośrednio poprzedzającej wydanie rozstrzygnięcia

⁴¹⁶ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 181-182.

cia kończącego postępowanie w danej instancji, pod rygorem wygaśnięcia przedmiotowego roszczenia⁴¹⁷. Przyjmuje się, iż w sprawie niepodlegającej rozpoznaniu na rozprawie wniosek o zasądzenie kosztów powinien być złożony do czasu wydania (podpisania sentencji) orzeczenia kończącego postępowanie. W konsekwencji, po prawomocnym zakończeniu postępowania nie można już dochodzić w odrębnym postępowaniu jakichkolwiek należności z tytułu kosztów poniesionych w jego toku⁴¹⁸. Nie można także korygować zasądzonych prawomocnie kwot⁴¹⁹, czy waloryzować ich na podstawie art. 358¹ § 3 k.c.⁴²⁰, jak również dochodzić od nich odsetek za opóźnienie⁴²¹.

Judykatura i doktryna stoi na stanowisku, że treść art. 109 § 1 k.p.c. nie wyłącza skuteczności złożenia wniosku o przyznanie kosztów lub spisu kosztów (jeżeli elementy do sporządzenia spisu są już znane) we wcześniejszym stadium postępowania, aż do zamknięcia rozprawy w instancji, której koszty dotyczą – por. orzeczenie SN z dnia 3 września 1958 r., III CZ 193/58, OSNCK 1959, Nr 1, poz. 30. Wskazany bowiem przepis określa jedynie chwilę, w której najpóźniej może nastąpić skuteczne zgłoszenie wniosku o przyznanie kosztów procesu lub złożenie spisu kosztów.

⁴¹⁷ Odpowiednio również w postępowaniu odwoławczym. Zob. postanowienie SN z dnia 6 stycznia 1971 r., II CZ 3/70 nie publ.; wyrok SN z dnia 9 maja 2002 r., II CKN 639/00, LEX Nr 55247.

⁴¹⁸ Siedlecki W., *Zarys postępowania cywilnego*, Warszawa 1966, s. 181; Dobrzański B., [w:] Resich Z., Siedlecki W. red., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, T. 1..., op. cit., Warszawa 1969, s. 219.

⁴¹⁹ Uchwała SN z dnia 14 maja 1965 r., III CO 73/64, OSNC 1966, Nr 7-8, poz. 108.

⁴²⁰ Uchwała SN z dnia 10 lutego 1995 r., III CZP 8/95, OSNC 1995, Nr 6, poz. 88 z aprobującą glosą A. Zielińskiego, *Paestra*, 1996, Nr 1-2, s. 197.

⁴²¹ Uchwała SN z dnia 31 stycznia 1996 r., III CZP 1/96, OSNC 1996, Nr 4, poz. 57 z krytyczną glosą M. Prażmowskiej *OSP* 1998, Nr 4, poz. 83.

Przedmiotowy wniosek o przyznanie kosztów postępowania powinien być złożony oddzielnie za każdą instancję. Jak podkreśla się w literaturze, na tle orzecznictwa, uważa ta dotyczy zarówno postępowania przed sądem pierwszej instancji, postępowania apelacyjnego lub zażaleniowego przed sądem drugiej instancji, jak też postępowania incydentalnego toczącego się przed sądem drugiej instancji. Strona chcąc uzyskać zwrot kosztów procesu za postępowanie odwoławcze przed sądem drugiej instancji, za każdym razem gdy sprawa jest rozpoznawana przez ten sąd w wyniku wniesienia apelacji lub zażalenia, powinna złożyć wniosek o zwrot kosztów postępowania apelacyjnego lub zażaleniowego. Dotyczy to także kosztów postępowania związanych z wniesieniem skargi kasacyjnej lub zażalenia do Sądu Najwyższego. Uznaje się więc za niewystarczające złożenie w pozwie lub w toku postępowania wniosku o przyznanie kosztów procesu za wszystkie instancje; niezbędny jest wniosek o przyznanie tych kosztów złożony w każdym postępowaniu (także incydentalnym) toczącym się przed sądem danej instancji⁴²². Stąd też według judykatury zawarcie w pozwie wniosku o zasądzenie kosztów procesu nie czyni zadość wymaganiu przedłożenia spisu kosztów, względnie zgłoszeniu wniosku o przyznanie kosztów według norm przepisanych w postępowaniu odwoławczym⁴²³.

W postępowaniu apelacyjnym lub zażaleniowym, gdy środek odwoławczy jest rozpoznawany na posiedzeniu niejawnym, strona może złożyć wniosek o przyznanie kosztów procesu do chwili podpisania sentencji postanowienia sądu drugiej instancji. Złożenie osobiście przez stronę wniosku o zwrot kosztów procesu według norm przepisanych nie wymaga ponowienia takiego wniosku, jeżeli stro-

⁴²² Zob. Piekarski M., Wilewski M., Z problematyki kosztów..., op. cit., Palestra 1967, Z. 1, s. 39-40; Daczyński A., op. cit., s. 259.

⁴²³ Postanowienie SN z dnia 28 grudnia 1972 r., II PO 36/72, OSP 1973, Z. 7-8, poz. 160.

na po jego złożeniu udzieliła pełnomocnictwa procesowego pełnomocnikowi wykwalifikowanemu. Ponadto nie jest konieczne ponawianie już raz złożonego wniosku przed sądem danej instancji, jeżeli sprawa nadal toczy się w tej instancji na skutek złożenia sprzeciwu od wyroku zaocznego czy też zarzutów bądź sprzeciwu od nakazu zapłaty⁴²⁴.

Zgodnie z utrwalonym poglądem w judykaturze przyjmuje się, że w postępowaniu kasacyjnym art. 398⁷ § 1 k.p.c. jest przepisem szczególnym w stosunku do art. 109 § 1 k.p.c. w tym sensie, że strona niewnosząca skargi kasacyjnej może złożyć wniosek o zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego najpóźniej w terminie wskazanym do wniesienia odpowiedzi na skargę. Pogląd ten aktualnie jest jeszcze bardziej uzasadniony, gdy zasadą jest rozpoznawanie skargi na posiedzeniu niejawnym (art. 398¹¹ § 1 k.p.c.)⁴²⁵.

Odnosnie konieczności ponowienia wniosku o zwrot kosztów postępowania w przypadku cofnięcia pozwu, w doktrynie podnosi się, iż art. 203 § 2 i 3 k.p.c. nie stanowi podstawy do wymagania od strony pozwanej ponownego złożenia wniosku o zwrot kosztów procesu. Co do zasady bowiem w wymienionym przypadku stroną pozwaną uznaje się właśnie za wygrywającą sprawę, chyba że cofnięcie pozwu wiąże się z zaspokojeniem roszczenia po jego wniesieniu, przy jednoczesnym niewystąpieniu przesłanek z art. 101 k.p.c. Uprawnienie do żądania przez pozwanego takich kosztów wynika z art. 203 § 2 zdanie 2 k.p.c., przy czym pozwany powinien złożyć taki wniosek w terminie określonym przez art. 109 § 1 k.p.c. Z kolei regulacja z art. 203 § 3 zdanie 1 k.p.c. wyłącznie umożliwi stronie pozwanej złożenie wniosku o zwrot kosztów postępowania, jeże-

⁴²⁴ Daczyński A., op. cit., s. 260.

⁴²⁵ Por. wyrok SN z dnia 16 maja 2002 r., IV CKN 1071/00, OSNC 2003, Nr 9, poz. 120 z glosą Ł. Kozłowskiego, M. Praw. 2005, Nr 10, s. 508 oraz wyrok SN z dnia 4 września 2002 r., I CKN 926/00, M. Praw. 2002, Nr 19, s. 868.

li wniosek taki nie został uprzednio złożony, zaś cofnięcie pozwu nastąpiło poza rozprawą, z czym z kolei wiąże się jej odwołanie i możliwość wydania postanowienia o umorzeniu postępowania na posiedzeniu niejawnym (art. 355 § 2 k.p.c.). Jak podnosi się w literaturze, istnienie takiej regulacji zapewnia stronie pozwanej możliwość złożenia wniosku o zwrot kosztów postępowania, której to możliwości mógłby być pozbawiony, gdyż w przypadku cofnięcia pozwu ze zrzeczeniem się roszczenia poza rozprawą i uprawnieniu sądu do wydania postanowienia o umorzeniu postępowania na posiedzeniu niejawnym, wymieniony podmiot nie mógłby we właściwym terminie złożyć wniosku o zwrot kosztów postępowania, na podstawie art. 109 § 1 zdanie 1 k.p.c.⁴²⁶

W sytuacji pominięcia w orzeczeniu kończącym postępowanie w instancji rozstrzygnięcia o kosztach, strona może w terminie dwóch tygodni żądać wyłącznie uzupełnienia orzeczenia w części dotyczącej zwrotu kosztów (art. 351 k.p.c.). Przyjmuje się również, że po zamknięciu rozprawy i wydaniu orzeczenia wystąpienie z wnioskiem o przywrócenie terminu do zgłoszenia roszczenia o zwrot kosztów procesu jest niedopuszczalne; por. orzeczenie SN z dnia 7 marca 1952 r., C 738/51, NP 1953, Nr 6, s. 55. Natomiast strona, która zaniechała złożenia wniosku o zwrot kosztów przed zamknięciem rozprawy, może domagać się jej otwarcia, jeśli nie zapadło orzeczenie kończące postępowanie w instancji (art. 225 k.p.c.).

Wystąpienie z żądaniem zwrotu kosztów następuje poprzez złożenie w formie pisemnej lub ustnie⁴²⁷ do proto-

⁴²⁶ Daczyński A., op. cit., s. 260.

⁴²⁷ Tak orzeczenie SN z dnia 19 grudnia 1957 r., II CZ 18/57, OSP 1958, Nr 1, poz. 27; orzeczenie SN z dnia 4 lutego 1960 r., IV CZ 171/59, OSP 1961, Nr 2, poz. 37. Jednakże w późniejszych orzeczeniach Sąd Najwyższy odstąpił od wskazanego stanowiska, podnosząc że z treści art. 109 k.p.c. wynika, że strona powinna złożyć sądowi spis kosztów, czyli oddzielne pismo, obejmujące wyliczenie poszczególnych pozycji, które wchodzi w skład ogólnej sumy kosztów, wględnie

kołu sądowego spisu kosztów (obejmującego wszystkie pozycje składające się na ogólną sumę kosztów podlegających zwrotowi⁴²⁸ – por. orzeczenie SN z dnia 19 grud-

wysokość wynagrodzenia adwokata w danej instancji. Pogląd o dopuszczalności zachowania jako właściwej dla prezentacji spisu kosztów formy ustnej według judykatury nie odpowiada bowiem aktualnym standardom wymagań, stawianych przez regulację kodeksową pełnomocnikom wykwalifikowanym. Zob. wyrok SN z dnia 10 lipca 2002 r., II CKN 826/00, LEX Nr 146172; postanowienie SN z dnia 15 listopada 2000 r. II CK 134/02, M. Praw. 2003, Nr 10, s. 472, z glosą krytyczną A. Zielińskiego. Jak trafnie podnosi się w literaturze przedmiotu, z wykładni gramatycznej dyspozycji art. 109 § 1 k.p.c. nie wynika, że spis kosztów powinien być złożony w oddzielnym piśmie procesowym, a w dotychczasowej praktyce akceptowano dokonywanie jednym pismem procesowym kilku czynności procesowych. Ponadto z art. 158 § 1 k.p.c. wynika, że protokół powinien zawierać w szczególności czynności stron wpływające na rozstrzygnięcie sądu. Stąd za niezrozumiałe uznaje się ograniczenie możliwości złożenia spisu kosztów wyłącznie w formie pisemnej, gdy jednocześnie inne ważniejsze z punktu widzenia interesów stron czynności procesowe mogą być dokonywane ustnie do protokołu posiedzenia. Z powyższych względów wydaje się zbędne więc nadmierne formalizowanie wymogów odnośnie spisu kosztów. Zob. także m.in. Piękarski M., Wilewski M., Z problematyki kosztów..., op. cit., Palestra 1967, Z. 1, s. 40; Krajewski J., Piasecki K., Kodeks postępowania cywilnego..., op. cit., s. 100; Zieliński A., Spis kosztów..., op. cit., s. 14; Daczyński A., op. cit., s. 266. W związku z powyższym należy uznać iż ustne złożenie przez wykwalifikowanego pełnomocnika do protokołu rozprawy oświadczenia co do wysokości poniesionych przez stronę kosztów jest wystarczające i w zasadzie nie wymaga uzasadnienia go dokumentem, ani też nie wymaga badania zgodności tego oświadczenia z rzeczywistym stanem rzeczy. Przyjąć bowiem należy, że oświadczenie pełnomocnika w kwestii kosztów procesu jest zgodne z prawdą.

⁴²⁸ Jeżeli złożony spis kosztów nie zawiera szczegółowej specyfikacji kosztów, a wyłącznie ogólne żądanie zwrotu globalnie określonej kwoty, sąd jest władny zażądać od wnioskodawcy uzupełnienia spisu kosztów poprzez dokładne zestawienie każdej jego pozycji. Sąd może oddalić wnioski o przyznanie zwrotu globalnie obliczonych kosztów dopiero wtedy, gdy żądający zwrotu odmówi szczegółowego wskazania, jakie pozycje składają się na żadaną sumę zwrotu kosztów.

nia 1957 r., 2 CZ 18/57, OSP 1958, Z. 1, poz. 27) lub wniosku o przyznanie kosztów według norm przepisanych (zawartych w obowiązujących przepisach), bez oznaczenia cyfrowego żądanej kwoty pieniężnej. Wymaganie ściślego określenia wysokości kosztów podlegających zwrotowi byłoby zresztą często nierealne w razie zgłoszenia żądania kosztów już w pozwie czy w odpowiedzi na pozew, skoro w początkowym stadium procesu strona z reguły nie jest w stanie dokładnie określić wysokości czekających ją nakładów na proces ani też nie wie, jakie kryteria co do stosunkowego rozdziału kosztów staną się aktualne. Należy przy tym podkreślić, iż uprawnienie do złożenia spisu kosztów nie jest ograniczone wyłącznie dla strony działającej za pośrednictwem pełnomocnika wykwalifikowanego.

Strona żądająca od przeciwnika zwrotu kosztów dojazdu na rozprawę powinna je wyszczególnić w spisie kosztów w sposób umożliwiający sprawdzenie obliczenia i w miarę możliwości dołączyć dowody. Por. orzeczenie SN z dnia 17 maja 1960 r., 4 CZ 34/59, NP 1960, Nr 12, s. 1659. Zawarte w spisie dane należy uznać za wystarczający dowód, że żądane koszty zostały w rzeczywistości poniesione. Spis podlega sprawdzeniu przez sąd tylko wtedy, gdy wzbudza uzasadnione wątpliwości co do swej rzetelności. W takiej sytuacji sąd może zażądać stosownych wyjaśnień lub przeprowadzić odpowiednie dochodzenie. Przed wyjaśnieniem tych wątpliwości jednak sąd nie może nie uwzględnić spisu kosztów złożonego przez wykwalifikowanego pełnomocnika i przyznać stronie zwrot kosztów procesu według norm przepisanych⁴²⁹.

Wniosek o zasądzenie kosztów postępowania powinien określać, od kogo strona domaga się zasądzenia tych kosztów i czy domaga się uwzględnienia takiego wniosku według norm przepisanych, czy też według przedłożonego

⁴²⁹ Zob. Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 383; postanowienie SN z dnia 21 maja 1975 r., IV PZ 24/75, OSNCP 1976, Nr 3, poz. 50.

przez siebie spisu kosztów. Spis kosztów może być złożony później niż sam wniosek o ich przyznanie, natomiast nie później niż do zamknięcia rozprawy bezpośrednio poprzedzającej wydanie orzeczenia. Złożony wniosek o zasądzenie kosztów według spisu, bez takiego spisu, należy traktować jako wniosek o przyznanie kosztów według norm przepisanych⁴³⁰.

W przypadku gdy stroną procesową reprezentuje pełnomocnik ustanowiony z urzędu dopiero wynik postępowania decyduje czy koszty zastępstwa procesowego takiego pełnomocnika poniesie Skarb Państwa, czy też przeciwnik procesowy strony reprezentowanej przez takiego pełnomocnika. W związku z tym pełnomocnik ustanowiony z urzędu, reprezentując stronę, powinien wnieść o zasądzenie kosztów procesu od jej przeciwnika procesowego na rzecz strony zgodnie z art. 122 k.p.c., składając jednocześnie ewentualny wniosek o przyznanie od Skarbu Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu w razie gdyby strona, którą reprezentuje, przegrała sprawę albo gdyby zasądzone koszty od przeciwnika procesowego stosownie do wyniku sprawy koszty procesu były niższe niż należne temu pełnomocnikowi koszty zastępstwa procesowego. Złożenie tego wniosku ewentualnego jest o tyle konieczne, iż pełnomocnika w zakresie przyznania takich kosztów wiąże także termin do ich zgłoszenia, wskazany w art. 109 § 1 zdanie 1 k.p.c.⁴³¹ Wniosek pełnomocnika z urzędu o przyznanie od Skarbu Państwa kosztów udzielonej pomocy prawnej powinien zawierać oświadczenie, że należne mu opłaty nie zostały zapłacone

⁴³⁰ Zob. wyrok SN z dnia 10 lipca 2002 r., II CKN 826/00, LEX Nr 146172; Garlicki S., Glosa do postanowienia..., op. cit., s. 65; Zieliński A., Spis kosztów..., op. cit., s. 23; Daczyński A., op. cit., s. 261.

⁴³¹ Nie dotyczy to wniosku o przyznanie od Skarbu Państwa tych kosztów zastępstwa procesowego pełnomocnika z urzędu, które mieściły się w zasądzonych od przeciwnika kosztach procesu, a których egzekucja okazała się bezskuteczna.

w całości lub w części, gdyż brak takiego oświadczenia nie stanowi braku formalnego wniosku i nie będzie skutkowało jego oddaleniem.

Nie ma obowiązku dołączania do spisu kosztów rachunków lub innych kwitów, niemniej złożony spis kosztów, obejmujący poszczególne pozycje składające się na ogólną sumę kosztów, podlega sprawdzeniu przez sąd, jeżeli wzbudza wątpliwości co do swej rzetelności. W takiej sytuacji sąd może żądać stosownych wyjaśnień lub przeprowadzić stosowne dochodzenie⁴³². Warto też podkreślić, iż art. 109 § 1 k.p.c. wprost stanowi o złożeniu „spisu kosztów”, a nie „udokumentowanego spisu kosztów”, co nie pozwala na wywodzenie z treści tego przepisu obowiązku udokumentowania wysokości kosztów w spisie wymienionych.

Sposobem wykazania poniesionych przez stronę kosztów zastępstwa procesowego adwokata jest złożenie spisu kosztów (art. 109 § 1 zdanie 1 k.p.c.), a nie przedłożenie umowy między stroną a pełnomocnikiem. Spis kosztów może być zweryfikowany przez sąd, gdy zostanie zakwestionowany przez drugą stronę lub z urzędu gdy istnieje wątpliwość co do jego zgodności z umową lub przepisami.⁴³³ Przed wyjaśnieniem wątpliwości co do rzetelności spisu kosztów, sąd nie może uwzględnić spisu kosztów złożonego przez adwokata i przyznać stronie zwrotu kosztów procesu według norm przepisanych (por. postanowienie SN z dnia 21 maja 1975 r., IV PZ 24/78, OSNCP 1976, Nr 3, poz. 50; wyrok SN z dnia 24 marca 2000 r., I PKN 546/99, OSNP 2001, Nr 15, poz. 482).

⁴³² Zob. wyrok WSA w Warszawie z dnia 17 października 2008 r., VI SA/Wa 1348/08, LEX Nr 520257.

⁴³³ Wyrok SN z dnia 24 marca 2000 r., I PKN 546/99, OSNP 2001, Nr 5, poz. 482. Por. także wyrok SA w Łodzi z dnia 27 maja 1993 r., III AUz 30/93, OSA 1993, Nr 10, poz. 43; wyrok SA w Białymstoku z dnia 12 lutego 1991 r., I ACz 7/91, OSA 1992, Nr 2, poz. 19.

Ocena przeprowadzonych dowodów i oświadczeń stron co do wysokości poniesionych kosztów dokonywana jest na podstawie art. 233 k.p.c.⁴³⁴ Por. orzeczenie SN z dnia 31 marca 1955 r., I CZ 316/54, OSNCK 1955, Nr 4, poz. 89; wyrok SN z dnia 24 marca 2000 r., I PKN 546/99, OSNP 2001, Nr 15, poz. 482; uzasadnienie postanowienia składu siedmiu sędziów SN z dnia 27 listopada 2002 r., III CZP 13/02, OSNC 2004, Nr 1, poz. 6. Niedopuszczalne jest natomiast prowadzenie postępowania dowodowego na okoliczność, czy koszty wskazane w spisie były niezbędne (okoliczność ta jest ustalana przez sąd w granicach swobodnego uznania przy uwzględnieniu okoliczności konkretnego przypadku).

Sąd nie jest związany spisem kosztów adwokata ustanowionego z urzędu, jeżeli kosztami procesu w sprawie cywilnej obciążony został przeciwnik procesowy strony korzystającej z pomocy prawnej udzielonej z urzędu (zob. uchwała SN z dnia 10 sierpnia 1990 r., III CZP 40/90, OSNCP 1991, Nr 2-3, poz. 27).

Sąd Najwyższy nie ma możliwości ani obowiązku domyślania się, wyręczenia lub prostowania wykwalifikowanego pełnomocnika procesowego w profesjonalnym, a zatem precyzyjnym i dokładnym wskazaniu kosztów procesu strony reprezentowanej przezeń w sprawie ze skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku (zob. postanowienie SN z dnia 10 czerwca 2010 r., I BU 6/09, LEX Nr 590203).

Jak podkreśla się w orzecznictwie, wniosek o zwrot kosztów procesu za instancję apelacyjną lub kasacyjną, pochodzący od strony zastępowanej przez wykwalifikowanego pełnomocnika, musi być zgłoszony w toku postępowania przed tą instancją w terminie wskazanym w art. 109 § 1 k.p.c. Niezłożenie takiego wniosku w postępowaniu odwo-

⁴³⁴ Zarazem pełnomocnik strony nie ma obowiązku udowodnienia wysokości pozycji przedstawionych w spisie kosztów. Tak postanowienie SN z dnia 16 lutego 2011 r., II CZ 202/10, LEX Nr 738552.

ławczym spowoduje wygaśnięcie roszczenia o zwrot kosztów tego postępowania, a okoliczność, że w pozwie zawarty jest wniosek o zasądzenie kosztów procesu, nie czyni zadość powyższemu wymogowi – zob. postanowienie SN z dnia 28 grudnia 1972 r., II PO 36/72, OSP 1973, Z. 7–8, poz. 160. Artykuł 398⁷ k.p.c. stanowi według tezy Sądu Najwyższego *lex specialis* w stosunku do art. 109 § 1 k.p.c. Strona niewnosząca skargi kasacyjnej może złożyć wniosek o zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego najpóźniej w terminie wskazanym do wniesienia odpowiedzi na skargę. Por. wyrok SN z dnia 16 maja 2002 r., IV CKN 1071/00, OSNC 2003, Nr 9, poz. 120; wyrok SN z dnia 4 września 2002 r., I CKN 926/00, M. Praw. 2002, Nr 19, s. 868.

W świetle stanowiska reprezentowanego przez judykaturę, skutku w postaci wygaśnięcia roszczenia o zwrot kosztów procesu nie uchyla późniejsze złożenie ogólnego spisu kosztów obejmującego koszty wszystkich instancji przed zamknięciem rozprawy poprzedzającej wydanie ostatecznego orzeczenia (por. postanowienie SN z dnia 25 października 1965 r., I CZ 96/65, LEX Nr 5897).

Potwierdzeniem reguły rozstrzygania o kosztach na wniosek są w szczególności również postanowienia art. 186, art. 194 § 2, art. 196 § 2, art. 203 § 3, art. 332 § 2, art. 397 § 2, art. 497 § 2, art. 349 § 2 k.p.c.

Również nie budzi wątpliwości fakt, iż także w przypadkach wskazanych w art. 101, 103 i 110 k.p.c. wydanie rozstrzygnięcia o kosztach powinno być poprzedzone żądaniem zwrotu kosztów, zgłoszonym przez uprawnioną stronę procesową, reprezentowaną przez wykwalifikowanego pełnomocnika procesowego.

W wypadku zgłoszenia żądania zwrotu kosztów zbędny jest natomiast oddzielny wniosek strony o zastosowanie konkretnej zasady odpowiedzialności za koszty. Wybór zasady odpowiedzialności za koszty dokonywany jest bo-

wiem przez sąd z urzędu (także dla strony reprezentowanej przez wykwalifikowanego pełnomocnika, która w ogóle nie żądała zwrotu kosztów).

Termin do złożenia wniosku o zwrot kosztów postępowania nie podlega przywróceniu.

Orzekanie z urzędu jest w postępowaniu cywilnym dopuszczalne jedynie w wypadkach wskazanych wyraźnie przez kodeks. W zakresie rozstrzygania o zwrocie kosztów procesu możliwość taką przewiduje art. 109 § 1 zdanie 2 k.p.c. W celu ochrony interesów strony działającej bez wykwalifikowanego pełnomocnika sąd rozstrzyga o ostatecznym rozdziale kosztów z urzędu⁴³⁵.

Do przyznania zwrotu kosztów stronie działającej bez wykwalifikowanego pełnomocnika konieczne jest zgłoszenie żądania tylko wtedy, gdy przepis szczególnie tak stanowi, w szczególności w przypadkach wskazanych w art. 97 § 2 *in fine*, art. 186 § 2, art. 194 § 2, art. 196 § 2, art. 203 § 2 k.p.c.

Reguła rozstrzygania w przedmiocie kosztów z urzędu jest stosowana także przy wymiarze opłat sądowych na rzecz Skarbu Państwa i wynika z art. 126² § 1 k.p.c. W każdym stadium postępowania sąd orzekający jest uprawniony do badania, z urzędu, poprawności określenia wysokości opłat sądowych w sprawie. Także z wyłączeniem inicjatywy strony, ale tylko przed doręczeniem odpisu pozwu stronie pozwanej, sąd może sprawdzić rzeczywistą wartość przedmiotu sporu (art. 25 § 1 k.p.c.) i zarządzić w tym celu dochodzenie, jeżeli podany przez stronę stan faktyczny budzi wątpliwości.

Także obowiązująca przy wyrokowaniu zasada *ne eat iudex ultra petita partium* znajduje odpowiednio zastoso-

⁴³⁵ Z wykładni gramatycznej art. 109 k.p.c. wynika, iż krajowy ustawodawca jako regułę traktuje udział w postępowaniu cywilnym strony reprezentowanej przez wykwalifikowanego pełnomocnika, zaś jako odstępstwo od niej, udział samoistny strony lub strony reprezentowanej przez niewykwalifikowanego pełnomocnika.

wanie przy określaniu granic rozstrzygnięcia o kosztach. Jak zasadnie podkreśla się w doktrynie, jej znaczenie praktyczne jest jednak ograniczone, ze względu na brak wymogu dokładnego określenia żądania zwrotu kosztów⁴³⁶, dopuszczalność rozstrzygnięcia o ostatecznym rozdziale kosztów także z urzędu czy też niedopuszczalność zasądzenia innego świadczenia od żądanego⁴³⁷. Ponadto odpada w omawianym przypadku kwestia dopuszczalności wyjścia sądu poza podstawę faktyczną żądania, ponieważ uprawniony podmiot nie jest zobowiązany do jej wskazania. „Byłoby to zresztą z reguły niemożliwe, ponieważ – odmiennie niż przy roszczeniu procesowym – w chwili zgłoszenia żądania co do zwrotu kosztów podstawa faktyczna nie jest jeszcze znana. Ukształtuje się ona ostatecznie dopiero w toku procesu, jeśli chodzi o zasadę żądania, a co do wysokości – niekiedy nawet dopiero po zakończeniu sprawy w instancji. W postanowieniach bowiem o kosztach chodzi o właściwe zastosowanie obowiązujących przepisów nie do materialnego stanu faktycznego, ale do wytworzonej sytuacji procesowej.”⁴³⁸

Można zgodzić się więc z poglądem, że kwestia określenia granic związania sądu wysokością żądania zwrotu kosztów pozostaje aktualna jedynie wtedy, gdy brak jest przesłanek do orzekania o kosztach z urzędu⁴³⁹, a żądanie to zostało zgłoszone w formie spisu kosztów. Spis ten powinien wyliczać poszczególne pozycje składające się na żą-

⁴³⁶ Dlatego też strony dość często nie wskazują wysokości żądanych kosztów, poprzestając na żądaniu ich zwrotu „według norm przepisanych” (art. 109 § 1 zdanie 1 *in fine* k.p.c.).

⁴³⁷ Przedmiotem bowiem wskazanego żądania może być wyłącznie świadczenie pieniężne.

⁴³⁸ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 186.

⁴³⁹ Por. postanowienie SN z dnia 19 marca 1996 r., III CZP 23/96, LEX Nr 50559.

daną kwotę, i to w sposób umożliwiający sprawdzenie.⁴⁴⁰ Strona nie składająca spisu kosztów albo przedstawiająca spis niezupełny naraża się na to, że sąd przyzna jej tylko te koszty, które są mu znane na podstawie całokształtu zgromadzonego materiału procesowego. Jeżeli sąd ma uzasadnione wątpliwości co do rzetelności spisu, to dopuszczalne jest przeprowadzenie odpowiednich dowodów; ocena przeprowadzonych dowodów i oświadczeń stron co do wysokości poniesionych kosztów podlega ogólnej zasadzie z art. 233 k.p.c.⁴⁴¹ Nie jest natomiast dopuszczalne prowadzenie postępowania dowodowego na okoliczność czy wyszczególnione w spisie koszty były niezbędne i celowe. Ocena celowości i niezbędności poniesionych kosztów jest bowiem warunkowana charakterem sprawy⁴⁴². Swobodę

⁴⁴⁰ Zob. orzeczenie SN z dnia 18 lipca 1957 r., 1 CZ 140/57, BMS 1958, Nr 11, s. 34; orzeczenie SN z dnia 17 maja 1960 r. IV CR 34/56, NP 1960, Nr 12, s. 1659; postanowienie SN z dnia 21 maja 1975 r., IV PZ 24/75, OSNC 1976, Nr 3, poz. 50; wyrok SN z dnia 24 marca 2000 r. I PKN 546/99, OSNP 2001, Nr 15, poz. 482; wyrok SN z dnia 10 lipca 2002 r., II CKN 826/00, LEX Nr 146172; postanowienie SN z dnia 15 listopada 2002 r., II CK 134/02, M. Praw. 2003, Nr 10, s. 472; postanowienie składu siedmiu sędziów SN z dnia 27 listopada 2002 r., III CZP 13/02, OSNC 2004, Nr 1, poz. 6. Na gruncie orzecznictwa wyraża się jednakże pogląd, iż strona składając wniosek o zwrot kosztów procesu nie ma obowiązku udokumentowania wysokości kosztów wymienionych w spisie poprzez załączenie do niego szczegółowych rachunków.

⁴⁴¹ Zob. postanowienie SN z dnia 16 lutego 2011 r., II CZ 202/10, LEX Nr 738552; wyrok WSA w Warszawie z dnia 17 października 2008 r., VI SA/Wa 1348/08, LEX Nr 520257.

⁴⁴² Do cech określających „charakter sprawy” zalicza się w szczególności: przedmiot i wartość sporu, stopień złożoności stanu faktycznego, wieloaspektowość występującego w sprawie zagadnienia prawnego, trudności dowodowe lub ich brak, współuczestnictwo procesowe, precedensowa natura rozstrzygnięcia. Jednakże za dyskusyjny może być uznany pogląd wyrażany w literaturze, zgodnie z którym między charakterem sprawy a wysokością kosztów przyznawanych stronie ustawodawca ustanowił stosunek prostej proporcjonalności – im bardziej skomplikowany charakter sprawy, tym mocniejsze uzasadnienie dla podniesienia i zasądzenia wyższych kosztów pro-

sądu w kwalifikowaniu kosztów jako niezbędnych ograniczają wskazania zawarte w art. 98 § 2 i 3 k.p.c. W piśmiennictwie podkreśla się niedopuszczalność ograniczenia takiej oceny wyłącznie do uwzględnienia wartości przedmiotu sporu, gdyż nie stanowi ono wyznacznika stopnia skomplikowania sprawy.

W przypadku gdy czynności podjęte przez pełnomocnika z urzędu nie miały charakteru pomocy prawnej, ze względu na ich sprzeczność z zasadami profesjonalizmu, brak jest podstaw aby przyznać takiemu pełnomocnikowi ze środków Skarbu Państwa zwrot kosztów nieopłaconej pomocy prawnej⁴⁴³.

Jak podkreśla J. Gudowski⁴⁴⁴, nowela art. 109 k.p.c., polegająca na dodaniu doń § 2 zmieniła w sposób zasadniczy wcześniejsze stanowisko judykatury – ugruntowane i znajdujące swój wyraz normatywny w aktach prawnych dotyczących stawek za czynności adwokatów i radców prawnych – zgodnie z którym sąd był związany wysokością umówionego lub pobranego wynagrodzenia adwokackiego lub radcy prawnego przedstawionego w spisie kosztów, jeśli nie przekraczało ono stawek obowiązującej taryfy. Por. orzeczenie SN z dnia 31 marca 1955 r., I CZ 316/54, OSNCK 1955, Nr 4, poz. 89; postanowienie SN z dnia 7 kwietnia 1970 r., II CZ 37/70, OSNCP 1971, Nr 2, poz. 32. W konsekwencji, sąd orzekając o zwrocie kosztów postępowania nie badał czy w umowie określającej wysokość wynagrodzenia za czynności adwokackie lub radcy prawnego uwzględniono charakter i stopień zawilo-

---

cesu. Tak Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 384. Por. także Łaguna Z., Zwrot kosztów..., op. cit., s. 67.

⁴⁴³ Postanowienie SN z dnia 12 lutego 1999 r., II CKN 280/98, nie publ.; postanowienie SN z dnia 16 marca 2000 r., I PZ 86/99, PiZS 2001, Nr 1, s. 41; postanowienie SN z dnia 10 grudnia 2001 r., I PKN 248/01, OSNP 2002, Nr 9, poz. 5.

⁴⁴⁴ Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 383.

ści sprawy oraz wymagany nakład pracy. Por. uchwała SN z dnia 17 października 1991 r., III CZP 101/91, OSNCP 1992, Nr 5, poz. 73; uchwała SN z dnia 5 października 1994 r., III CZP 125/94, OSNC 1995, Nr 2, poz. 33 z glosą B. Bładowskiego, PS 1995, Nr 6, s. 108.

Aktualnie, zgodnie z art. 109 § 2 k.p.c., sąd przy ustalaniu wysokości kosztów poniesionych przez stronę reprezentowaną przez wykwalifikowanego pełnomocnika, bierze pod uwagę niezbędny nakład pracy pełnomocnika oraz czynności podjęte przez niego w sprawie, a także charakter sprawy i wkład pełnomocnika w przyczynienie się do jej wyjaśnienia i rozstrzygnięcia. Uwzględnia także celowość poniesionych kosztów oraz niezbędność ich poniesienia ze względu na charakter sprawy. Odpowiednie unormowania wprowadzono także do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu oraz do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu.

Istotnym kryterium oceny celowości i niezbędności kosztów jest charakter sprawy. Cechami określającymi charakter sprawy są w szczególności: przedmiot i wartość sporu, prostota lub złożoność stanu faktycznego, wieloaspektowość występującego w sprawie zagadnienia prawnego, trudności dowodowe lub ich brak. Stąd formułowany niejednokrotnie w literaturze wniosek, iż między charakterem sprawy a wysokością kosztów przyznawanych stronie ustawodawca ustanawia stosunek prostej proporcjonalności – im bardziej skomplikowany charakter sprawy, tym mocniejsze uzasadnienie dla poniesienia i zasądzenia wyz-

szych kosztów procesu⁴⁴⁵. Ponadto przesłankami o zasadniczym znaczeniu przy ustalaniu wysokości kosztów należnych stronie reprezentowanej przez wykwalifikowanego pełnomocnika są także: jego nakład pracy, charakter czynności podjętych przez niego w sprawie, a także jego wkład w przyczynienie się do wyjaśnienia i rozstrzygnięcia sprawy. Należy zarazem zaznaczyć, iż właściwy jest nie nakład pracy włożony przez pełnomocnika, ale tylko taki, który został rzeczywiście poniesiony i jednocześnie niezbędny; nakład pracy włożony ponad potrzebę nie może być czynnikiem kształtującym wysokość kosztów⁴⁴⁶.

W doktrynie wyraża się ponadto zapatrywanie, iż art. 109 § 2 k.p.c., jako przepis ingerujący w swobodę zawierania umów i modyfikujący wysokość kosztów procesu poprzez miarkowanie wynagrodzenia należnego wykwalifikowanemu pełnomocnikowi strony, ma charakter przepisu szczególnego i w związku z tym powinien podlegać wykładni restryktywnej. W konsekwencji oznacza to, że z reguły wysokość kosztów przyznawanych stronie powinna odpowiadać wysokości kosztów rzeczywiście poniesionych oraz uwzględnionych w spisie; wyłącznie w sytuacjach szczególnych, gdy występują przesłanki określone w komentowanym przepisie, może być ona obniżona⁴⁴⁷.

Sąd nie jest związany spisem kosztów pełnomocnika ustanowionego z urzędu, jeżeli kosztami procesu zo-

⁴⁴⁵ Zob. Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 384.

⁴⁴⁶ Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 384.

⁴⁴⁷ Odmienne jednak Siedlecki W., Zasady wyrokowania..., op. cit., s. 79, 85. Por. także Bukowski T., Rozstrzyganie o kosztach..., op. cit., s. 187. Aktualnie zob. Demendecki T., op. cit., s. 156; Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 384.

stał obciążony przeciwnik procesowy strony korzystającej z pomocy prawnej udzielonej z urzędu⁴⁴⁸.

Według judykatury, art. 109 k.p.c. nie ma zastosowania do kosztów poniesionych przez oskarżyciela posiłkowego z tytułu udziału w jego sprawie pełnomocnika⁴⁴⁹.

Ponadto przepis ten nie znajduje zastosowania także odnośnie orzekania o: nieuiszczonych należnościach Skarbu Państwa, z tytułu opłat i wydatków, które mają być ściągnięte dopiero po uprawomocnieniu się orzeczenia kończącego sprawę w instancji, oraz kosztach sądowych, o których sąd orzeka z urzędu na rzecz uprawnionego Skarbu Państwa.

---

⁴⁴⁸ Uchwała SN z dnia 10 sierpnia 1990 r., III CZP 40/90, OSNCP 1991, Nr 2-3, poz. 27.

⁴⁴⁹ Uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 17 maja 1973 r., VI KZP 10/73, OSNKW 1973, Nr 7-8, poz. 86.

7.4 Forma i budowa rozstrzygnięcia o kosztach postępowania cywilnego

Rozstrzygnięcie sądu o ostatecznym rozdziale kosztów procesu, oparte jest na zasadzie unifikacji i koncentracji kosztów procesu. Na podstawie tych zasad, rozstrzygnięcie o kosztach następuje dopiero w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji (za niedopuszczalne uważa się orzekanie o kosztach procesu wcześniej, w szczególności w wyroku wstępnym – art. 318 k.p.c., wyroku częściowym – art. 317 k.p.c., a także w postanowieniu umarzającym postępowanie z powództwa głównego albo z powództwa wzajemnego, gdy nadal toczy się postępowanie z powództwa wzajemnego albo głównego) – art. 108 § 1 k.p.c.⁴⁵⁰ O treści bowiem rozstrzygnięcia o kosztach procesu decyduje właśnie stan sprawy z chwili wydawania orzeczenia kończącego postępowanie w danej instancji.

O kosztach wzywającego na posiedzenie pojedyncze, na które nie stawił się bez usprawiedliwienia przeciwnik, sąd może rozstrzygnąć nie wcześniej niż w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie (art. 186 § 2 k.p.c.). Rozstrzygnięcie o kosztach nie może również nastąpić w wydanym na podstawie art. 130 § 1 k.p.c. zarządzeniu przewodniczącego o zwrocie pozwu – por. uzasadnienie postanowienia SA w Łodzi z dnia 22 marca 1995 r., I ACz 134/95, OSP 1995, Z. 11, poz. 232. W świetle stano-

⁴⁵⁰ Por. orzeczenie SN z dnia 25 lipca 1953 r., II C 609/53, OSNCK 1954, Nr 3, poz. 61; orzeczenie SN z dnia 14 marca 1962 r., III CR 582/61, RPEiS 1963, Nr 3, poz. 334; uzasadnienie postanowienia SN z dnia 9 października 1967 r., II CZ 54/67, OSNC 1968, Nr 3, poz. 56. Zob. też Machnij M., Kilka uwag o kosztach..., op. cit., s. 792.

wiska judykatury i nauki rozstrzygnięciem tym obejmuje się wszystkie poniesione w sprawie koszty⁴⁵¹.

A *contrario* brak jest podstaw do orzekania o tych kosztach w orzeczeniu nie kończącym postępowania w sprawie. Wymienione reguły znajdują zastosowanie zarówno do orzekania o kosztach procesu między stronami, do obciążania kosztami sądowymi należnymi Skarbowi Państwa, a których to kosztów nie miała obowiązku uiścić strona, prokurator czy kurator (art. 113 u.k.s.c.), jak również do obciążenia stron nieuiszczonymi opłatami sądowymi na podstawie art. 130³ § 2 k.p.c.

Przyjmuje się także, że art. 108 § 1 zdanie 1 k.p.c. znajduje zastosowanie do orzekania o kosztach sądowych należnych Skarbowi Państwa, a których to kosztów strona nie uiściła mimo ciążącego na niej w tym zakresie obowiązku.

Co do zasady więc rozstrzygnięcie o kosztach procesu znajduje się w orzeczeniu kończącym sprawę w konkretnej instancji, a nie kończącym ją ostatecznie. Orzeczenie o kosztach procesu znajduje się zazwyczaj w orzeczeniu sądu pierwszej lub odwoławczej instancji. Oczywiście samo postanowienie o kosztach procesu nie jest zaliczane do kategorii postanowień kończących postępowanie, ponieważ nie rozstrzyga o istocie sprawy lecz o ubocznych konsekwencjach wyniku procesu⁴⁵².

Wyjątek od zasady rozstrzygania o kosztach w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji przewiduje art. 108 § 2 k.p.c., zgodnie z którym sąd drugiej instancji, uchylając zaskarżone orzeczenie i przekazując sprawę sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania (art. 386 § 2 i 4

⁴⁵¹ Zob. m.in. postanowienie SN z dnia 9 października 1967 r., II PZ 49/67, OSNC 1968, Nr 4, poz. 71; postanowienie SN z dnia 3 czerwca 1971 r., I CZ 57/71, OSP 1972, Z. 6, poz. 105, z aprobowaną glosą W. Broniewicza; wyrok SN z dnia 30 kwietnia 1973 r., II CR 159/73, OSNCP 1974, Nr 5, poz. 90.

⁴⁵² Postanowienie SN z dnia 10 sierpnia 2007 r., II CNP 107/07, LEX Nr 619602.

k.p.c.), pozostawia mu także rozstrzygnięcie o kosztach instancji odwoławczej. Rozstrzygnięcie bowiem o kosztach postępowania pierwszoinstancyjnego na wymienionym etapie jest przedwczesne, ze względu na odpadnięcie przesłanki określonej w art. 108 § 1 k.p.c. Przyjmuje się natomiast, że sąd drugiej instancji rozstrzyga o kosztach procesu, tylko gdy oddała apelację lub w razie jej uwzględnienia, gdy zmienia zaskarżony wyrok (por. postanowienie SN z dnia 17 września 1971 r., III PO 13/71, LEX Nr 6987)⁴⁵³. Sąd Najwyższy, w razie oddalenia skargi kasacyjnej, nie orzeka o kosztach postępowania kasacyjnego, gdy sąd pierwszej instancji będzie ponownie rozpoznawał sprawę w zakresie, w którym sąd drugiej instancji uchylił wyrok i przekazał sprawę sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania (wyrok SN z dnia 1 lipca 1998 r., I PKN 224/98, OSNAPiUS 1999, Nr 15, poz. 484; postanowienie SN z dnia 15 grudnia 1998 r., I CKN 125/98, LEX Nr 50655)⁴⁵⁴.

Ponadto w przypadku wydania postanowienia o umorzeniu postępowania z powodu ogłoszenia upadłości obejmującego likwidację majątku pozwanego, gdy postępowanie dotyczy upadłości, sąd nie orzeka o kosztach procesu (art. 182¹ § 1 k.p.c.). Powód ma w takiej sytuacji możliwość

⁴⁵³ Demendecki T., op. cit., s. 151. W sytuacji wskazanej w art. 108 § 2 k.p.c., obowiązek rozstrzygnięcia przez sąd pierwszej instancji także o kosztach instancji odwoławczej wynika z ustawy, toteż orzekanie przez sąd pierwszej instancji o pozostawieniu rozstrzygnięcia w tym zakresie sądowi drugiej instancji nie jest konieczne. Zob. postanowienie SN z dnia 17 września 1971 r., III PO 13/71, nie publ. Odmienne uchwała SN z dnia 20 kwietnia 1994 r., III CZP 59/94, OSNCP 1994, Nr 11, poz. 208.

⁴⁵⁴ Wyroki: wstępny i częściowy oraz wyroki sądu drugiej instancji i Sądu Najwyższego oddalające apelację i skargę kasacyjną od takich wyroków nie mogą zawierać rozstrzygnięcia o kosztach procesu; powinno ono zapaść dopiero w wyroku końcowym. Por. orzeczenie SN z dnia 14 marca 1962 r., III CR 582/61, RPEiS 1963, Nr 3, s. 334.

złożenia wniosku w postępowaniu upadłościowym o wciągnięcie ich na listę wierzytelności.

Rozstrzygnięcie o kosztach zapada zawsze w formie postanowienia zamieszczanego w sentencji orzeczenia (art. 354 k.p.c.)⁴⁵⁵. W odniesieniu do sposobu wydania tego rodzaju rozstrzygnięcia, treści formuły sentencji oraz elementów uzasadnienia znajdują odpowiednio zastosowanie przepisy o wyrokach (art. 361 k.p.c.) z uwzględnieniem odrębności dotyczących postanowień o kosztach procesu.

Zasądzenie świadczeń pieniężnych z tytułu kosztów postępowania odbywa się na odmiennych zasadach niż zasądzenie świadczeń pieniężnych związanych z żądaniem zasadniczym. Wyłącznie prawnoprocesowa podstawa orzekania w zakresie kosztów postępowania sprawia, iż w doktrynie roszczenie o ich zwrot traktuje się jako roszczenie pozostające do zasadniczego roszczenia procesowego w stosunku akcesoryjności formalnej, a nie materialnej. O akcesoryjności formalnej roszczenia w przedmiocie kosztów świadczy też okoliczność, że powstaje ono z momentem rozpoczęcia sporu. Instytucja kosztów postępowania jest więc instytucją prawną swoistą, o charakterze odrębnym i samodzielny. Zachodzący między roszczeniem procesowym a roszczeniem o zwrot kosztów stosunek akcesoryjności formalnej sprawia, że rozstrzygnięcie o nich może być umieszczone w orzeczeniach ustosunkowujących się formalnie albo merytorycznie do roszczenia procesowego⁴⁵⁶. W tych wypadkach orzeczenia te i rozstrzygnięcia o kosztach zawierają wspólne komparacje z nagłówkami odpowiadającymi danemu rodzajowi orzeczenia podstawowego⁴⁵⁷.

⁴⁵⁵ Por. postanowienie SN z dnia 15 lutego 1967 r., II CZ 144/66, OSNC 1967, Nr 7–8, poz. 144.

⁴⁵⁶ Por. Zieliński A., Glosa do uchwały SN z dnia 10 lutego 1995 r., III CZP 8/95, Palestra 1996, Nr 1-2, s. 197; postanowienie SN z dnia 12 października 2007 r., IV CZ 91/07, LEX Nr 485889.

⁴⁵⁷ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 188.

Rozstrzygnięcie o kosztach nie traci swej odrębności przez umieszczenie go w innym orzeczeniu. Przejawami tej samodzielności jest także możliwość merytorycznego rozstrzygnięcia o kosztach w wypadku, gdy co do głównego roszczenia procesowego zapadło orzeczenie końcowe o charakterze formalnym (zob. w szczególności art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c., art. 1099 k.p.c.), czy też dopuszczalność uzupełnienia orzeczenia w części dotyczącej kosztów, niezależnie od tego, czy następuje jednocześnie uzupełnienie orzeczenia co do istoty sprawy.

Oddzielnie będzie ono musiało być wydane w tych wszystkich wypadkach, w których sąd jednocześnie nie ustosunkowuje się do roszczenia procesowego, a więc gdy rozstrzyga o kosztach niedoszłej do skutku próby ugodowej (art. 186 k.p.c.) albo w związku z cofnięciem pozwu (art. 203 § 3 k.p.c.) czy środka zaskarżenia (art. 397 k.p.c., art. 497 § 2 k.p.c., art. 349 § 2 k.p.c.), a ponadto w związku ze zmianą podmiotową powództwa (art. 194 § 2 k.p.c., art. 196 § 2 k.p.c.), a także gdy w orzeczeniu co do roszczenia procesowego sąd nie rozstrzygnął w ogóle o kosztach albo nie orzekł o całości żądań w tym przedmiocie i brak ten, na wniosek strony usuwa orzeczeniem uzupełniającym (art. 351 k.p.c.). Natomiast pominięte w wyroku orzeczenie o obowiązku uiszczenia kosztów sądowych Skarbowi Państwa może sąd umieścić co do zasady z urzędu w odrębnym postanowieniu. W samodzielnym postanowieniu znajdzie się rozstrzygnięcie o kosztach procesu także wtedy, gdy sąd odwoławczy oddali zażalenie na koszty albo w postępowaniu zażaleniowym dotyczącym wyłącz- nie kosztów zmieni rozstrzygnięcie pierwszej instancji⁴⁵⁸.

Orzeczenie o kosztach związanych z postępowaniem o nadanie klauzuli wykonalności sąd zamieszcza w treści klauzuli⁴⁵⁹.

⁴⁵⁸ Ibidem, s. 187-188.

⁴⁵⁹ Uchwała składu siedmiu sędziów SN – zasada prawna z dnia 5 lipca 1974 r., III CZP 25/74, OSNCP 1975, Nr 1, poz. 2.

Samodzielny charakter rozstrzygnięcia w materii kosztów postępowania przejawia się również w możliwości jego odrębnego zaskarżenia. Należy przyjąć, odwołując się do rezultatu wykładni systemowej i celowościowo-funkcjonalnej art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c., iż postanowienie w przedmiocie rozkładu ciężaru kosztów procesu jest zaskarżalne zażaleniem⁴⁶⁰. W omawianym przypadku ostateczne rozstrzygnięcie o kosztach procesu zapadnie przed sądem pierwszej lub drugiej instancji, po prawomocnym zakończeniu procesu co do głównego roszczenia procesowego, jako samodzielne orzeczenie w danej sprawie i kończące postępowanie w danej instancji; w konsekwencji w razie oddalenia zażalenia lub zmiany zaskarżonego rozstrzygnięcia o kosztach sąd zamieści w swoim postanowieniu rozstrzygnięcie o kosztach instancji odwoławczej.

Rozstrzygnięcie o kosztach procesu w ramach danej sprawy jest definitywne w tym sensie, iż prawomocnie zasądzonych kwot nie można zmieniać w odrębnym postępowaniu zarówno wtedy, gdy strona powołuje się na zaszczości ale także wówczas, gdy strona wskazuje na nowe okoliczności.

Artykuł 108 k.p.c. określa jedynie obowiązek zamieszczenia przez sąd orzeczenia o kosztach w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie, nie określa jednak zasad mających zastosowanie przy rozstrzygnięciu przez sąd o kosztach procesu⁴⁶¹.

Rozstrzygając o zasadach poniesienia przez strony kosztów procesu, sąd określa kto, w jakiej części i w jakim zakresie je ponosi. Przez określenie „zasady poniesienia” należy zatem rozumieć wskazanie: kto i względem kogo zostaje obciążony obowiązkiem zapłaty kosztów procesu

⁴⁶⁰ Por. jednakże treść przytoczonego przepisu, przewidującego wymieniony środek zaskarżenia jedynie na postanowienie, w przedmiocie określenia zasad ponoszenia przez strony kosztów postępowania.

⁴⁶¹ Por. postanowienie SN z dnia 25 lutego 2010 r., V CZ 7/10, LEX Nr 653742.

oraz jakiego zakresu obowiązek ten dotyczy. Określając zasady ponoszenia kosztów sąd może sięgać do wszystkich przepisów dotyczących zwrotu kosztów procesu⁴⁶².

Sąd powinien w sentencji orzeczenia kończącego sprawę w danej instancji zamieścić wyraźne rozstrzygnięcie o zwrocie kosztów postępowania w postaci przyznania z tego tytułu oznaczonej kwoty stronie (uczestnikowi) od przeciwnika albo w postaci oddalenia wniosku strony (uczestnika) o przyznanie mu od przeciwnika zwrotu kosztów postępowania⁴⁶³.

Rozstrzygnięcie o kosztach procesu nie dotyczy istoty sprawy i ma charakter uboczny w stosunku do postępowania w sprawie, rozumianego jako postępowanie zmierzające do przesądzenia o przedmiocie procesu; orzeczenie o kosztach nie rozstrzyga o uprawnieniach lub obowiązkach stron, a jedynie o tym, kto i w jakim zakresie poniesie ciężar związany z prowadzeniem postępowania⁴⁶⁴.

Zgodnie z art. 108 § 1 zdanie 1 k.p.c., sąd rozstrzyga o kosztach w każdym orzeczeniu kończącym sprawę w instancji. Rozstrzyga, czyli orzeka. Postanowienie o treści: „o kosztach nie orzeka” jest zaprzeczeniem tego nakazu i mogłoby uzasadniać, zgodnie z art. 108¹ k.p.c., wniosek o uzupełnienie tego orzeczenia o kosztach⁴⁶⁵.

W formule sentencji rozstrzygnięcia o kosztach procesu powinna zostać określona oznaczona kwota pieniężna kosztów podlegająca zasądzeniu na rzecz właściwego pod-

⁴⁶² Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 376.

⁴⁶³ Zob. postanowienie SN z dnia 15 lutego 1967 r., II CZ 144/66, OSNCP 1967, Nr 7-8, poz. 144. Por. także Piekarski M., Wilewski M., Koszty postępowania cywilnego..., op. cit., Palestra 1974, Z. 1, s. 47.

⁴⁶⁴ Postanowienie SN z dnia 12 października 2007 r., IV CZ 91/07, LEX Nr 485889.

⁴⁶⁵ Tak Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 376.

miotu od jego przeciwnika procesowego⁴⁶⁶. Poprzestanie wyłącznie na oznaczeniu ułamka, w jakim koszty podlegają

⁴⁶⁶ Określenie liczbowe kwoty kosztów wystąpi co do zasady przy zastosowaniu zasady o odpowiedzialności za wynik sprawy (art. 98 § 1 k.p.c.), jak i zasady zawinienia (art. 103 k.p.c.) a także w przypadku określonym w art. 102 zdanie drugie k.p.c. W przypadku gdy po zastosowaniu zasady odpowiedzialności za wynik sprawy wzajemne należności stron są co do kosztów jednakowe, formuła sentencji powinna mieć następujące brzmienie: „sąd koszty postępowania wzajemnie znosi”. Jednakże gdy w rezultacie przeprowadzonej operacji kompensacyjnej pozostanie dla jednej ze stron nadwyżka, wówczas rozstrzygnięcie o kosztach powinno zostać wyrażone w sentencji: „po wzajemnym zniesieniu kosztów do kwoty... zasądza od pozwanego (powoda) na rzecz...”. W praktyce sądowej za niewątpliwą uznaje się także formułę skrótową, ograniczającą się do zasądzenia nadwyżki od strony zobowiązanej. Wskazane wypadki wystąpią w sytuacji przewidzianej w art. 100 k.p.c., kiedy to żądanie zostanie uwzględnione tylko w części, a nie ma podstaw do zastosowania zdania ostatniego przedmiotowego przepisu. Obligatoryjne zaś zniesienie kosztów przewiduje art. 104 k.p.c. Kodeks postępowania cywilnego zakłada również umorzenie kosztów procesu w związku z umorzeniem postępowania po długotrwałym zawieszeniu postępowania (art. 182 § 4, art. 428 czy 440 k.p.c.). Jak się wydaje, nie ma wówczas potrzeby zamieszczania oddzielnej sentencji co do kosztów. Z kolei orzekając według zasady słuszności (art. 102 k.p.c.), sąd w rozstrzygnięciu powinien powtórzyć zapis ustawy: „sąd nie obciąża strony przegrywającej obowiązkiem zwrotu kosztów procesu.” W sytuacji zaś przyjęcia tego przepisu za podstawę rozstrzygnięcia tylko w stosunku do części kosztów, po formule zasądzającej określonej kwotę należy dodać: „... i nie obciąża strony przegrywającej obowiązkiem zwrotu pozostałych kosztów procesu”. W praktyce raczej rzadko zachodzi potrzeba oddalenia w całości lub w części żądania zwrotu kosztów. Zdaniem A. Bąka przyjmując bowiem należy domniemanie, że zasądzenie zwrotu kosztów wyłącznie na rzecz jednej strony mieści w sobie równocześnie oddalenie jej żądania w pozostałym zakresie, jak również strony przeciwnej, co do których sentencja milczy (zob. uzasadnienie uchwały SN z dnia 29 marca 1972 r., III CZP 14/72, OSNCP 1972, Nr 9, poz. 157). Tak Bąk A., Praktyczne aspekty rozstrzygania..., op. cit., s. 89-91. Jednakże przytoczony powyżej pogląd należy obecnie częściowo uznać za nieaktualny – zob. Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego..., T. 1, op. cit., s. 380.

zwrotowi, naruszałoby bowiem zasadę orzekania o całości przedstawionego sądowi żądania w tym przedmiocie (art. 108 k.p.c.).⁴⁶⁷ Ewentualnie w orzeczeniu tym można także wzajemnie znieść koszty lub oddalić żądanie w przedmiocie kosztów. Sąd, rozstrzygając o kosztach procesu, oznacza ich wysokość, włączając w to opłaty sądowe (wniesione przez stronę – por. postanowienie SN z dnia 11 sierpnia 1962 r., II CO 2/62, OSNC 1963, Nr 12, poz. 263).

Natomiast opłaty sądowe, które nie zostały uiszczzone, lecz mają być ściągnięte dopiero po uprawomocnieniu się orzeczenia, nie wchodzi w skład kosztów procesu w rozumieniu art. 98-110 k.p.c.; wymienia je albo sąd orzekający w danej sprawie albo sąd pierwszej instancji (art. 113 u.k.s.c.)⁴⁶⁸.

Rozstrzygnięcie o kosztach powinno obejmować wszystkie poniesione w sprawie, także koszty postępowania zażaleniowego i zabezpieczającego, jak również koszty postępowania apelacyjnego i kasacyjnego, jeżeli sprawa przeszła już przez te szczeble instancji, a zaskarżony wyrok uchylono i przekazano sprawę do ponownego rozpoznania⁴⁶⁹. Ponadto w orzeczeniu kończącym postępowanie sąd jest zobowiązany rozstrzygnąć także o kosztach poniesionych w postępowaniu przed referendarzem sądowym, poprzedzającym wniesienie skargi na jego orzeczenie.

Kosztami postępowania w sprawie o rozgraniczenie są także wydatki poniesione przed przekazaniem sprawy sądowi przez organ administracji. Por. uchwała SN z dnia 8 lipca 1987 r., III CZP 37/87, OSNCP 1988, Nr 10, poz. 138.

⁴⁶⁷ Zob. odmiennie Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 376.

⁴⁶⁸ Postanowienie SN z dnia 11 sierpnia 1962 r., 2 CO 2/62, OSNCP 1963, Nr 12, poz. 263.

⁴⁶⁹ Por. postanowienie SN z dnia 3 czerwca 1971 r., I CZ 57/71, OSPiKA 1972, Nr 6, poz. 105 z aprobującą glosą W. Broniewicza; wyrok SN z dnia 30 kwietnia 1973 r., II CR 159/73, OSNCP 1974, Nr 5, poz. 90.

Kosztami postępowania w sprawie o ustalenie, że podwyższenie opłaty za użytkowanie wieczyste jest nieuzasadnione lub jest uzasadnione w mniejszej wysokości, są także koszty poniesione przez strony w postępowaniu przed samorządowym kolegium odwoławczym, przy czym wyłączenie o kosztach poniesionych w tym postępowaniu sąd orzeka wówczas, gdy sprzeciw dotyczy tylko tych kosztów (art. 80 ust. 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, t. jedn. Dz. U. z 2010 r., Nr 102, poz. 651 z późn. zm.).

W świetle orzecznictwa, postanowienie co do zwolnienia od kosztów sądowych nie jest postanowieniem „co do kosztów procesu”. Postanowieniem co do kosztów procesu w rozumieniu art. 394¹ § 1 pkt 2 k.p.c. jest rozstrzygnięcie o kosztach „między stronami”, które stosownie do art. 108 § 1 k.p.c. – sąd podejmuje w każdym orzeczeniu kończącym sprawę w instancji⁴⁷⁰.

Według poglądu reprezentowanego przez judykaturę, dokonując rozliczenia kosztów postępowania, sąd orzekający bierze pod uwagę poszczególne pozycje według zasady nominalizmu. Nie ma zatem znaczenia, że wielokrotnie od chwili wydatkowania przez strony określonych środków, do chwili rozstrzygnięcia o kosztach upływa znaczny czas i że wobec zjawiska inflacji przedstawiają one nieraz wartość realną znacznie zmniejszoną w porównaniu do stanu początkowego. Jednakże do jakiegokolwiek waloryzacji kosztów podlegających zwrotowi nie może dojść, w braku odpowiedniej podstawy w regulacji procesowej⁴⁷¹.

Uważa się za niedopuszczalne przesądzenie samej zasady rozstrzygnięcia o kosztach, z przeniesieniem decyzji o ich wysokości do postanowienia uzupełniającego. Po-

⁴⁷⁰ Zob. postanowienie SN z dnia 23 marca 2010 r., II PZ 4/10, LEX Nr 688681.

⁴⁷¹ Uchwała SN z dnia 10 lutego 1995 r., II CZP 8/95, OSNC 1995, Nr 6, poz. 88 z aprobującą glosą Zielińskiego A., Palestra 1996, Nr 1-2, s. 197.

nadto za niedopuszczalne, w świetle doktryny, uznaje się częściowe rozstrzygnięcie o wysokości kosztów i częściowe o zasadzie ich ponoszenia – por. wynik wykładni gramatycznej i funkcjonalno-celowości art. 108 § 1 zdanie 2 k.p.c. W piśmiennictwie wyrażono też pogląd, iż uzasadnienie tego rodzaju rozstrzygnięć nie może ograniczyć się do wskazania tylko końcowego rezultatu przeprowadzonych działań arytmetycznych, ale powinno zawierać określenie zasadniczego toku rozumowania członków składu orzekającego i istotnych składników tych działań, które doprowadziły do danego wyniku rachunkowego. Ustalenia dotyczące rozstrzygnięcia o wysokości kosztów powinny także, poza wskazaniem proporcji, w jakiej strony mają w nich ostatecznie partycypować, wymieniać rodzaj tych kosztów, które sąd uznał za niezbędne, i w jakiej wysokości. Ocena przeprowadzonych dowodów i oświadczeń stron co do wysokości poniesionych kosztów podlega ogólnej zasadzie wyrażonej w art. 233 k.p.c. – por. orzeczenie SN z dnia 31 marca 1955 r., I CZ 316/54, OSNCK 1955, Nr 4, poz. 89.

Za niedopuszczalne należy uznać pozostawienie referendarzowi sądowemu określenia stosunku, w jakim koszty zostaną rozdzielone, gdyż z treści art. 108 k.p.c. wyraźnie wynika, że może on jedynie koszty „szczegółowo wyliczyć”. Oddanie tej kompetencji referendarzowi sądowemu byłoby równoznaczne z przekazaniem mu władzy jurysdykcyjnej.

Po zmianie treści przepisu art. 108 § 1 k.p.c.⁴⁷² rozstrzygnięcie sądowe o kosztach, jak podkreśla się w literatu-

⁴⁷² Obecne brzmienie art. 108 § 1 zdanie 2 k.p.c. jest następstwem wprowadzenia do ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych art. 118, powierzającego referendarzowi sądowemu uprawnienie do podejmowania czynności w zakresie zwalniania od kosztów sądowych. Jak zauważa się w piśmiennictwie, zwolnienie od kosztów sądowych nie mieści się bowiem ściśle w ramach sprawowania wymiaru sprawiedliwości, lecz jest raczej czynnością z zakresu administrowania środkami budżetowymi.

rze, może mieć dwojaki charakter: bądź rozstrzygnięcia ostatecznego, którego przedmiotem jest orzeczenie o tym, kto i w jakiej wysokości ponosi koszty procesu ze wskazaniem świadczenia pieniężnego wyrażonego ściśle określoną kwotą, bądź rozstrzygnięcia przesądzającego tylko o zasadach poniesienia przez strony ciężaru kosztów. Niekiedy sąd, rozstrzygając o kosztach, ogranicza się jednak wyłącznie do wskazania samej zasady poniesienia kosztów i nie ma potrzeby wyliczania ich wysokości (dotyczy to nieobciążania strony kosztami procesu – art. 102 k.p.c. czy też wzajemnego zniesienia kosztów – art. 104 k.p.c.).

„Zasady poniesienia przez strony kosztów procesu”, to reguły, według których następuje rozdział kosztów między stronami, określające podmioty zobowiązane do ich uiszczenia oraz wymiar kosztów podlegających zwrotowi (wyrażone m.in. w art. 98, 100, 101-107 k.p.c.). Pojęcie to, jak podnosi się w piśmiennictwie, nie może być natomiast wprost utożsamiane z określeniem „zasady zwrotu kosztów procesu”. Określenie zasad ponoszenia przez strony kosztów należy do wyłącznej kompetencji sądu, gdyż mieści się w sferze orzeczniczej⁴⁷³.

Zgodnie z art. 108 § 1 zdanie 2 k.p.c., sąd może w orzeczeniu kończącym sprawę w pierwszej instancji rozstrzygnąć jedynie o zasadach poniesienia przez strony kosztów procesu, pozostawiając szczegółowe ich wyliczenie referendarzowi sądowemu. W tej sytuacji, po uprawomocnieniu się orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, referendarz sądowy w sądzie pierwszej instancji wydaje po-

---

Taka klasyfikacja nie nasuwa poważniejszych zastrzeżeń, jednakże w doktrynie wskazuje się, iż poprawniejsze byłoby przyjęcie, że wymienione czynności należą do wykonywanych przez sądy (poza podstawową funkcją sprawowania wymiaru sprawiedliwości) zadań z zakresu ochrony prawnej (art. 1 § 3 i art. 147 p.u.s.p.). Czynnością pozajudkacyjną jest także rachunkowe rozliczenie kosztów procesu według ustalonych przez sąd zasad ich ponoszenia.

⁴⁷³ Demendecki T., op. cit., s. 151.

stanowienie, w którym dokonuje szczegółowego wyliczenia kosztów obciążających strony⁴⁷⁴.

Od oceny sądu w konkretnym przypadku zależy upoważnienie referendarza do wydania postanowienia zawierającego szczegółowe wyliczenie kosztów obciążających strony. Jak trafnie bowiem podnosi się w literaturze, w treści art. 108 § 1 k.p.c. nie ma mowy o automatycznym pozostawieniu orzeczenia dotyczącego szczegółowego wyliczenia kosztów postępowania referendarzowi sądowemu; w każdym przypadku sąd powinien merytorycznie wyartykułować decyzję w tej kwestii. Orzeczenie sądu bowiem stanowi upoważnienie referendarza do wydania postanowienia zawierającego szczegółowe wyliczenie kosztów obciążających strony. Należy przy tym zważyć, czy w sądzie właściwym zatrudniony jest referendarz sądowy, który może orzec o kosztach procesu⁴⁷⁵. Postanowienie sądu cedujące na referendarza wymienione uprawnienie staje się wiążące po uprawomocnieniu się orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie (art. 108 § 1 zdanie 2 k.p.c. w zw. z art. 358 i 359 k.p.c.).

Za niedopuszczalne, na podstawie obecnie obowiązującego ustawodawstwa, uznaje się natomiast pozostawienie referendarzowi kompetencji w zakresie określenia proporcji, w jakiej koszty zostaną rozdzielone (byłoby to równoznaczne z przekazaniem temu podmiotowi kompetencji *stricte* judykacyjnych).

⁴⁷⁴ Jak podkreśla M. Uliasz, w niektórych przypadkach zastosowanie takiej dwuetapowej struktury dla rozstrzygnięcia o kosztach nie będzie możliwe. Niekiedy bowiem sąd rozstrzygając o kosztach ogranicza się do wskazania samej zasady poniesienia kosztów i nie ma potrzeby wyliczania ich wysokości. Dotyczy to wzajemnego zniesienia kosztów (art. 104 k.p.c.) czy też nieobciążania strony kosztami procesu (art. 102 k.p.c.). Idem, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do nowelizacji, wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 43.

⁴⁷⁵ Tak Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 377.

Postanowienie referendarza zapada po uprawomocnieniu się postanowienia sądu określającego zasady poniesienia przez strony kosztów procesu, w którym pozostawiono referendarzowi ich szczegółowe wyliczenie⁴⁷⁶ (w przypadku orzeczeń sądu drugiej instancji, bezpośrednio po wydaniu takiego orzeczenia)⁴⁷⁷. Referendarz działa z urzędu, bezzwłocznie, będąc ściśle związany zasadami określonymi przez sąd. Na postanowienie referendarza przysługuje skarga do tego samego sądu w którym referendarz wydał to postanowienie; jej wniesienie wstrzymuje wykonalność postanowienia (art. 398²² i 398²³ k.p.c.). Przy tym sąd rozpoznaje tę skargę jako sąd drugiej instancji, stosując odpowiednio przepisy o zażaleniu (art. 398²³ k.p.c.). Rozpoznając skargę, sąd wydaje postanowienie, w którym zaskarżone postanowienie referendarza sądowego utrzymuje w mocy albo je zmienia. Postanowienie sądu wydane po rozpoznaniu skargi na postanowienie referendarza sądowego jest niezaskarżalne.

Należy też zauważyć, iż art. 108 § 1 k.p.c. stosuje się wprost, a art. 108 § 2 k.p.c. odpowiednio (na mocy ode-

⁴⁷⁶ Wydaje się, że chodzi tu o określenie kwoty, którą jedna ze stron ma zwrócić drugiej („wyliczenie” jako wynik liczenia), a nie „wylczenie” jako wymienienie (wyszczególnienie). Referendarz nie musi zatem w sentencji postanowienia przedstawiać sposobu wyliczenia kwoty kosztów, ani wykazywać z jakiego tytułu określona kwota została naliczona; powinien to natomiast uczynić w uzasadnieniu postanowienia. Zob. Uliasz M., Kodeks postępowania cywilnego..., op. cit., s. 43.

⁴⁷⁷ Zatem w wypadku orzeczeń sądu drugiej instancji wydanie postanowienia w przedmiocie kosztów przez referendarza sądowego następuje bezpośrednio po wydaniu orzeczenia przez sąd odwoławczy. W sprawach, w których przysługuje skarga kasacyjna, nie ma podstaw do oczekiwania na wniesienie i rozpoznanie tej skargi, gdyż strona ma prawo do niezwłocznego uzyskania należnych kosztów. Akta sprawy zatem powinny być natychmiast przekazane do sądu pierwszej instancji w celu szczegółowego wyliczenia kosztów przez referendarza. Zob. Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 377-378.

słania zawartego w art. 398²¹ i 391 § 1 k.p.c.) przed Sądem Najwyższym w postępowaniu kasacyjnym. W szczególności Sąd Najwyższy może, rozpoznawszy skargę kasacyjną i oddaliwszy ją lub zmieniwszy zaskarżone orzeczenie, rozstrzygnąć jedynie o zasadach poniesienia przez strony kosztów procesu, stosownie do wyniku sprawy, pozostawiając szczegółowe wyliczenie kosztów referendarzowi w sądzie pierwszej instancji⁴⁷⁸.

Jeżeli postanowienie referendarza sądowego zasądza jakąś kwotę od jednej strony na rzecz drugiej, to taki tytuł egzekucyjny podlega zaopatrzeniu w klauzulę wykonalności przez sąd lub referendarza sądowego (art. 781 § 1 i 1¹ k.p.c.).

Powierzenie referendarzowi sądowemu uprawnienia do dokonywania czynności w przedmiocie zwolnienia od kosztów sądowych podyktowane było zamiarem odciążenia sądów od obowiązku wykonywania czynności niestanowiących w ścisłym znaczeniu wymiaru sprawiedliwości. Wymieniona instytucja z jednej strony zwalnia sędziego z dokonywania często żmudnych obliczeń arytmetycznych, z drugiej strony pozwala mu skoncentrować wysiłek i uwagę na kwestiach faktycznych i prawnych związanych bezpośrednio z roszczeniem procesowym. Wymienione uprawnienie obejmuje w szczególności: rozpoznawanie wniosków o zwolnienie od kosztów sądowych (łącznie z możliwością zwrotu – art. 102 ust. 2 i 4 u.k.s.c., oddalenia lub odrzucenia takiego wniosku – art. 109 ust. 2 u.k.s.c., cofnięcia zwolnienia – art. 110 u.k.s.c., i skazania na grzywnę strony, podającej świadomie nieprawdziwe dane o swej sytuacji, w celu uzyskania zwolnienia od kosztów sądowych – art. 111 u.k.s.c.); rozstrzyganie o niektórych wydatkach, w szczególności o ustaleniu i przyznaniu należności świadków, biegłych, tłumaczy i stron po za-

⁴⁷⁸ Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 378.

mknięciu rozprawy – art. 93 ust. 1 u.k.s.c.; rozstrzyganie o zwrocie opłat – art. 82 u.k.s.c., lub zaliczek na wydatki – art. 84 ust. 2 w zw. z art. 82 u.k.s.c. Rozszerza to zakres kompetencji referendarza sądowego, zgodnie z brzmieniem art. 147 § 1 p.u.s.p.⁴⁷⁹

Co do zasady, orzeczenia referendarza sądowego w materii kosztów sądowych lub kosztów procesu podlegają zaskarżeniu w drodze skargi na orzeczenie referendarza sądowego (art. 398²² § 1 k.p.c.), której wniesienie powoduje wstrzymanie wykonania orzeczenia (art. 398²³ k.p.c.). Rozpoznając skargę, sąd – w którym wydano zaskarżone orzeczenie – wydaje postanowienie, którym zaskarżone rozstrzygnięcie referendarza utrzymuje w mocy albo zmienia. Sąd orzeka przy tym jako organ drugiej instancji, stosując odpowiednio przepisy o zażaleniu (oznacza to, że od wskazanego postanowienia sądu nie przysługuje zażalenie na podstawie art. 394 § 1 k.p.c.); jest to odstępstwo od reguły określonej w art. 398²² k.p.c., zgodnie z którą wniesienie skargi na orzeczenie referendarza sądowego powoduje, że traci ono moc, a sąd rozpoznaje sprawę jako sąd pierwszej instancji (art. 398²² § 2 i 3 k.p.c.).

Sąd rejonowy, rozpoznając wnioski o zwolnienie od kosztów sądowych w następstwie skargi na orzeczenie referendarza sądowego w postępowaniu wieczystoksięgowym, wszczętym przed wejściem w życie ustawy z dnia 11 marca 2001 r. o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy – Prawo o notariacie (Dz. U. Nr 63, poz. 635), nie jest związany zakazem *reformationis in peius* (por. uchwała SN z dnia 19 września 2002 r., III CZP 56/02, OSNC 2003, Nr 6, poz. 80).

Zmiana treści art. 108 § 1 k.p.c., a także dodanie do regulacji kodeksowej art. 108¹ spowodowały, że utraciła czę-

⁴⁷⁹ Demendecki T., op. cit., s. 150.

ściowo aktualność uchwała SN z dnia 11 grudnia 1972 r., III PZP 14/72, OSNCP 1972, Nr 12, poz. 215, wskazująca, że zasądzenie zwrotu kosztów wyłącznie na rzecz jednej strony albo częściowe ich zasądzenie na rzecz każdej ze stron mieści w sobie domyślne oddalenie żądania, co do którego sentencja milczy⁴⁸⁰. Za trafny można uznać pogląd, iż podstawa do żądania uzupełnienia wyroku w części dotyczącej kosztów zachodzi tylko wtedy, gdy wyrok nie zawiera ani pozytywnego, ani negatywnego rozstrzygnięcia o ich ostatecznym rozdziale. Zamieszczenie w uzasadnieniu orzeczenia przyczyn, dla których wnioski strony o zasądzenie zwrotu kosztów procesu nie mógł być uwzględniony w całości lub w części, nie może zastąpić braku tego rozstrzygnięcia w sentencji orzeczenia. Wszelkie bowiem rozstrzygnięcia o żądaniach stron powinny być, stosownie do art. 325 k.p.c. zamieszczone w sentencji orzeczenia. W konsekwencji, orzeczenia końcowe powinny odnosić się nie tylko pozytywnie, ale również negatywnie co do obowiązku pokrycia nie uiszczonych kosztów sądowych⁴⁸¹. Należy bowiem pamiętać, iż art. 108¹ k.p.c. dotyczy wyłącznie kosztów sądowych, dlatego uzupełnienie orzeczenia o kosztach procesu w razie nierozstrzygnięcia o nich, następuje w trybie art. 351 k.p.c., przy zachowaniu przewidzianych tam uwarunkowań. Rozstrzygnięcie o kosztach postępowania jest zupełne wtedy, gdy sąd (referendarz sądowy) orzekł w pełni o obowiązku poniesienia kosztów,

⁴⁸⁰ Zbyt szeroki zakres zastosowania art. 108¹ w zw. z art. 108 § 1 k.p.c. przyjmuje jednak Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 380. Zob. odmiennie Demendecki T., op. cit., s. 153. Por. także Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 193.

⁴⁸¹ Jest to szczególnie istotne, gdyż inaczej niż przy orzekaniu o rozstrzygnięciu procesowym, w razie spóźnionego zgłoszenia wniosku o uzupełnienie rozstrzygnięcia o ostatecznym rozdziale kosztów, podmiot uprawniony nie może ich dochodzić w odrębnym postępowaniu. Zob. także Brzeziński E., Opłaty sądowe w sprawach cywilnych z udziałem Skarbu Państwa, BMS 1958, Nr 11, s. 20.

a także objął orzeczeniem całą kwotę należną z tego tytułu. Oznaką zupełności orzeczenia jest także wyrzeczenie o oddaleniu wniosku w pozostałej, nieuwzględnionej części. Brak orzeczenia o obowiązku poniesienia kosztów lub nieobjęcie całej kwoty rozstrzygnięciem dotyczącym kosztów nie może być poczytane jako negatywne orzeczenie w tym przedmiocie lub zakresie; z art. 108¹ k.p.c. wynika domniemanie, że orzeczenie sądu jest w takiej sytuacji niepełne i wymaga uzupełnienia⁴⁸². W przedstawionej sytuacji wymagane jest, aby sąd zapobiegając wydawaniu orzeczeń, którym można następczo przypisać cechę niepełności, orzekał także o oddaleniu wniosków dotyczących zwrotu kosztów, nieuwzględnianych jako bezzasadne⁴⁸³.

Na treść sentencji rozstrzygnięcia o kosztach wpływa wreszcie zasada wyrażona w art. 122 k.p.c. Adwokat ustanowiony dla strony zwolnionej od kosztów sądowych może swoje prawa określone w tym przepisie realizować przez uzyskanie dla siebie klauzuli wykonalności, w granicach należnej mu kwoty⁴⁸⁴.

W piśmiennictwie przykłada się ponadto szczególną wagę do poprawnego formułowania uzasadnień rozstrzygnięć o ostatecznym rozdziale kosztów. Zasadnie podkreśla się, że brak uzasadnienia podstawy faktycznej i niejasne określenie podstawy prawnej utrudnia, a niekiedy wręcz uniemożliwia skuteczną kontrolę instancyjną przyjętego przez sąd rozdziału ostatecznego kosztów oraz dokonanej oceny ich niezbędności. Jedynie uzasadnienie konkretyzujące podstawę faktyczną rozstrzygnięcia o kosztach oraz dokładnie wyjaśniające jego podstawę praw-

⁴⁸² Tak Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 380.

⁴⁸³ Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 375.

⁴⁸⁴ Zob. orzeczenie SN z dnia 2 listopada 1954 r., 2 CZ 248/54, PiP 1955, Z. 1, s. 150; uzasadnienie wyroku SN z dnia 20 stycznia 1975 r., II CR 784/74, OSP 1975, Z. 11, poz. 241; uchwała SN z dnia 1 marca 1989 r., III CZP 12/89, Biul. SN 1989, Nr 3, poz. 11.

ną daje rękojmię, że sąd zastanawiał się nad zamierzonym rozstrzygnięciem o kosztach z odpowiednią starannością. Rozstrzygnięcia o kosztach są z reguły poprzedzone szeregiem mniej czy bardziej złożonych działań rachunkowych. Uzasadnienia tego rodzaju rozstrzygnięć nie mogą przenieść się do wskazania tylko końcowego rezultatu przeprowadzonych działań arytmetycznych, ale muszą przedstawić zasadniczy tok rozumowania sędziego i istotne składniki tych działań, które doprowadziły do danego wyniku rachunkowego. Ustalenia dotyczące rozstrzygnięcia o wysokości kosztów powinny, poza wskazaniem ułamka, w jakim strony mają w nich ostatecznie partycypować, wymieniać rodzaj tych kosztów (opłaty, koszty postępowania, wynagrodzenie i wydatki pełnomocników oraz koszty przejazdów do sądu strony i równowartość utraconego przez nią zarobku), które sąd uznał za niezbędne i w jakiej wysokości⁴⁸⁵.

Samodzielny charakter rozstrzygnięcia w materii kosztów postępowania przejawia się również w możliwości jego odrębnego zaskarżenia. Należy przyjąć, odwołując się do rezultatu wykładni systemowej i celowościowo-funkcjonalnej art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c., iż postanowienie w przedmiocie rozkładu ciężaru kosztów procesu jest zaskarżalne zażaleniem (por. jednakże treść przytoczonego przepisu, przewidującego wymieniony środek zaskarżenia jedynie na postanowienie, w przedmiocie określenia zasad ponoszenia przez strony kosztów postępowania). W omawianym przypadku ostateczne rozstrzygnięcie o kosztach procesu zapadne przed sądem pierwszej lub drugiej instancji, po prawomocnym zakończeniu procesu co do głównego roszczenia procesowego, jako samodzielne orzeczenie w danej sprawie i kończące postępowanie w danej instancji; w konsekwencji w razie oddalenia zażalenia lub zmiany zaskarżonego rozstrzygnięcia o kosztach sąd zamieści

⁴⁸⁵ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 196.

w swoim postanowieniu rozstrzygnięcie o kosztach instancji odwoławczej.

Termin do zaskarżenia rozstrzygnięcia o kosztach, w świetle regulacji kodeksowej, nie może być nigdy dłuższy niż termin zaskarżenia orzeczenia co do istoty sprawy. Może być najwyżej jednakowy, jeśli o kosztach orzeczono jednocześnie z orzeczeniem kończącym sprawę formalnie.

Postanowienie o kosztach procesu wydane przez sąd drugiej instancji nie ma charakteru orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie. Nawet więc w sprawach, w których przysługuje skarga kasacyjna, niedopuszczalne jest zażalenie do Sądu Najwyższego (art. 394¹ § 2 k.p.c.). Por. postanowienie SN z dnia 12 października 2007 r., IV CZ 28/07, OSNC 2008, Nr 2, poz. 29. Niedopuszczalność skargi kasacyjnej od wymienionego postanowienia wynika wprost z art. 398¹ § 1 k.p.c. (por. postanowienie SN z dnia 20 grudnia 1996 r., I CZ 30/96, OSNC 1997, Nr 3, poz. 34; wyrok SN z dnia 22 sierpnia 1997 r., III CKN 142/97, Prok. i Pr. – wkładka 1998, Z. 9, s. 32).

Jak podkreśla J. Gudowski, dla oceny – w kontekście art. 394¹ § 2 k.p.c. – dopuszczalności zażalenia na postanowienie o kosztach procesu wydane przez sąd drugiej instancji nie ma znaczenia wyrok TK z dnia 27 marca 2007 r., SK 3/05, OTK-A 2007, Nr 3, poz. 32, zgodnie z którym nieobowiązujący już art. 393¹⁸ § 2 k.p.c., w zakresie w jakim uniemożliwiał zaskarżenie postanowienia w przedmiocie kosztów procesu zasądzonych po raz pierwszy przez sąd drugiej instancji, był niezgodny z art. 78 w zw. z art. 176 ust. 1 Konstytucji RP⁴⁸⁶.

Rozstrzygnięcie o kosztach związanych z postępowaniem o nadanie klauzuli wykonalności, zamieszczone w treści tej klauzuli, stanowi tytuł wykonawczy uprawnia-

⁴⁸⁶ Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 379. Por. też Grzegorzczak P., glosa do wyroku TK z dnia 27 marca 2007, SK 3/05, OTK-A 2007, Nr 3, poz. 32, PS 2007, Nr 11, s. 190.

jący do ich ściągnięcia (uchwała składu siedmiu sędziów SN – zasada prawna z dnia 5 lipca 1974 r., III CZP 25/74, OSNC 1975, Nr 1, poz. 2).

Pewnej samodzielności rozstrzygnięć o kosztach można dopatrywać się także w tym, że niejednokrotnie, w porównaniu z orzeczeniem o głównym roszczeniu procesowym, obejmują one szerszy krąg podmiotów.

Zaniechanie przez sąd rozstrzygnięcia co do kosztów procesu w sentencji orzeczenia oznacza brak rozstrzygnięcia w tej materii, co uzasadnia wniosek zainteresowanej strony o uzupełnienie orzeczenia. Niezłożenie takiego wniosku skutkuje niemożnością zaskarżenia następnie przez stronę nieistniejącego orzeczenia o kosztach – zob. orzeczenie SN z dnia 23 kwietnia 1957 r., IV CR 1036/55, OSP 1958, Z. 1, poz. 30. Zgodnie z poglądem przedstawionym w orzecznictwie, sąd nie może oddalić wniosku o uzupełnienie orzeczenia co do kosztów z tej przyczyny, że uważa takie żądanie za nieuzasadnione – zob. postanowienie SN z dnia 15 lutego 1967 r., II CZ 144/66, OSNC 1967, Nr 7–8, poz. 144; postanowienie SN z dnia 26 września 1972 r., I CZ 113/72, LEX Nr 7138. Za kontrowersyjny należy uznać pogląd przedstawiony w orzecznictwie, zgodnie z którym o uzupełnieniu rozstrzygnięcia w zakresie kosztów sąd orzeka w takim składzie, w jakim wydał rozstrzygnięcie kończące postępowanie w danej instancji – por. uchwała SN z dnia 12 września 1973 r., III CZP 47/73, OSNC 1974, Nr 5, poz. 83. Samo zaś zamieszczenie w uzasadnieniu orzeczenia przyczyn, dla których w ocenie sądu wnioski strony o zasądzenie zwrotu kosztów postępowania nie mogłyby być uwzględnione, nie może zastąpić braku rozstrzygnięcia o kosztach w sentencji orzeczenia. Wszelkie bowiem rozstrzygnięcia o żądaniach stron powinny być zamieszczone, zgodnie z art. 325 k.p.c., w sentencji orzeczenia. Zob. postanowienie SN z dnia 19 marca 1970 r., I CZ 22/70, LEX Nr 6695.

Postanowienie o kosztach postępowania z reguły ma charakter deklaracyjny. Sąd bowiem, co do zasady zasądza takie koszty, jakie każda ze stron powinna ponieść zgodnie z zasadą odpowiedzialności za wynik postępowania. Charakter natomiast konstytutywny mają tylko te postanowienia o kosztach, w których sąd, kierując się zasadą słuszności z art. 102 k.p.c. lub kryteriami określonymi w art. 100 zdanie 2 k.p.c., zasądza koszty w innej wysokości niż wynika to z rozliczenia lub obciąża nim inne osoby niż te, które obciążałby obowiązek poniesienia kosztów przy respektowaniu zasady odpowiedzialności za wynik sprawy. Charakter postanowienia nie jest przy tym zależny od charakteru orzeczenia merytorycznego.

Do zobowiązań wynikających z prawomocnego rozstrzygnięcia o kosztach procesu cywilnego nie ma zastosowania art. 358¹ § 3 k.c.⁴⁸⁷ ani art. 481 § 1 k.c.⁴⁸⁸

Z podmiotowego punktu widzenia sąd z reguły rozstrzyga konflikty na tle określonego stosunku materialnoprawnego pomiędzy stronami lub uczestnikami postępowania nieprocesowego. Jakkolwiek postanowienie o kosztach ma charakter akcesoryjny, zakres owego rozstrzygnięcia w wielu przypadkach jest szerszy niż przy rozstrzygnięciu problemu merytorycznego. Postanowienie to niejednokrotnie rozciąga się na osoby trzecie, nie występujące w danej sprawie w charakterze strony lub uczestnika postępowania nieprocesowego.

⁴⁸⁷ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r., Kodeks cywilny, (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.).

⁴⁸⁸ Por. także uchwała SN z dnia 10 lutego 1995 r., III CZP 8/95, OSNC 1995, Nr 6, poz. 88 z glosą A. Zielińskiego, Paestra 1996, Nr 1-2, s. 197; uchwała SN z dnia 31 stycznia 1996 r., III CZP 1/96, OSNC 1996, Nr 4, poz. 57 z glosą M. Prażmowskiej, OSP 1998, Nr 4, poz. 83.

7.5 Orzekanie o kosztach po zakończeniu postępowania. Uzupełnienie orzeczenia o kosztach postępowania cywilnego

W orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie sąd powinien orzec zarówno o kosztach procesu (art. 108 § 1 k.p.c.), w tym i o kosztach sądowych, a w ten sposób określić obowiązek każdej ze stron poniesienia tych kosztów (przez strony w toku postępowania nieuiszczonych)⁴⁸⁹. Jeżeli jednak określone koszty sądowe nie zostały uiszczone przez żadną ze stron, stanowią one należność przysługującą nie stronie, lecz Skarbowi Państwa. W takim wypadku zachodzi potrzeba wyróżnienia w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji kosztów sądowych rozliczanych między stroną (stronami) a Skarbem Państwa na podstawie art. 113 u.k.s.c. lub art. 130³ § 2 k.p.c. i kosztów procesu rozliczanych między stronami w oparciu o art. 98 i n. k.p.c.⁴⁹⁰ Uzupełnienie postanowienia na podstawie art. 108¹ k.p.c. może dotyczyć tylko rozstrzygnięć dotyczących kosztów sądowych. Obowiązek sądu w tym zakresie wynika z art. 108¹ k.p.c., dotyczącego sytuacji gdy sąd o obowiązku poniesienia całości lub tylko części należnych kosztów sądowych nie orzekł w toku postępowania. Jak podkreśla się w literaturze, powyższy obowiązek sądu nie ogranicza się do postępowania w określonej instancji, lecz trwa przez całe postępowanie w sprawie aż do jej zakończenia⁴⁹¹.

Gdyby jednak w toku postępowania sąd nie orzekł o obowiązku poniesienia kosztów sądowych, postanowie-

⁴⁸⁹ Dokonując rozdziału kosztów między stronami, sąd orzeka zawsze o kosztach procesu, nawet jeżeli jedynym ich składnikiem tych kosztów są koszty sądowe.

⁴⁹⁰ Zob. postanowienie SN z dnia 11 sierpnia 1962 r., II CO 2/62, OSNCP 1963, Nr 12, poz. 263.

⁴⁹¹ Demendecki T., op. cit., s. 153.

nie w tym przedmiocie wyda po prawomocnym zakończeniu postępowania w sprawie ten sąd pierwszej instancji, w którym sprawa toczyła się (który jako ostatni orzekał w sprawie w pierwszej instancji). Postanowienie takie zapada co do zasady na posiedzeniu niejawnym, chyba że sąd wyznaczy w tym celu rozprawę (art. 148 § 2 k.p.c.). Na wymienione postanowienie przysługuje stronie obciążonej kosztami sądowymi zażalenie (art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c.).

Według judykatury, uprawnienie sądu do wydania uzupełniającego postanowienia co do kosztów nieobjętych orzeczeniem kończącym sprawę w instancji zakłada zgodność tego uzupełniającego orzeczenia o kosztach sądowych z ustalonymi już w procesie zasadami w przedmiocie rozstrzygnięcia o kosztach procesu. Por. postanowienie SN z dnia 24 maja 1972 r., II PZ 13/72, LEX Nr 7092.

Na tle ostatnich zmian dokonanych w treści art. 108¹ k.p.c., które należy ocenić pozytywnie, warto podkreślić, iż uzupełnienie orzeczenia co do kosztów sądowych pozostaje wyłącznym uprawnieniem sądu, przed którym sprawa toczyła się w pierwszej instancji (a nie fakultatywnie referendarza sądowego). Odmienne rozwiązanie, przekazujące w tej sferze uprawnienia sądu innym organom, nie byłoby zgodne z zasadą sądowego wymiaru sprawiedliwości⁴⁹².

Zastrzeżenie budzi natomiast umiejscowienie komentowanego przepisu w dziale I tytułu V księgi pierwszej, części pierwszej kodeksu postępowania cywilnego zatytułowanego „Zwrot kosztów procesu”, w związku z wejściem w życie ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych z dnia 28 lipca 2005 r., mającej w założeniu kompleksowo regulować wszelkie zagadnienia związane z instytucją kosztów sądowych⁴⁹³.

⁴⁹² Ibidem.

⁴⁹³ Demendecki T., op. cit., s. 154.

Orzekając na podstawie art. 108¹ k.p.c., sąd powinien obciążyć strony kosztami sądowymi stosownie do zasad obowiązujących przy zwrocie kosztów procesu. Tak więc wynik sprawy powinien przede wszystkim decydować o tym, w jakim zakresie będą obciążone strony kosztami sądowymi⁴⁹⁴.

Rozstrzygając na podstawie art. 108¹ k.p.c. o kosztach sądowych, których nie miała obowiązku uiścić strona, prokurator czy kurator, sąd będzie stosował zasady wynikające z art. 113 u.k.s.c. Identyczne zasady znajdują także zastosowanie do poniesionych przez Skarb Państwa wydatków, gdy czynność ich wymagająca została zarządzona z urzędu (art. 83 ust. 3 u.k.s.c.).

Podnosi się także, iż *per analogiam* zasady orzekania określone w art. 113 u.k.s.c. powinny być stosowane także do tych kosztów sądowych, które strona miała obowiązek uiścić, ale tego nie uczyniła. W tym ostatnim przypadku jednak obciążenie powoda tymi kosztami nie powinno być ograniczone do zasądzonego czy ugodzonego roszczenia. W praktyce stosowanie art. 108¹ k.p.c. będzie miało miejsce wówczas, gdy sąd orzekający w toku sprawy przeoczył nieuiszczenie przez stronę kosztów sądowych bądź też koszty te powstały po wydaniu orzeczenia kończącego sprawę w instancji⁴⁹⁵.

Na podstawie art. 108¹ k.p.c. w związku z art. 116 u.k.s.c. sąd może wydać postanowienie w ciągu trzech lat, licząc od dnia, w którym nastąpiło prawomocne zakończenie sprawy. W przypadku wydania przez sąd postanowienia uzupełniającego w przedmiocie kosztów sądowych dopiero po prawomocnym zakończeniu sprawy, ustawowa data początku biegu przedawnienia, określona w art. 116 u.k.s.c., nie ulega przesunięciu. Zdaniem L. Walentynowicza, nie ma w takim przypadku bowiem żadnych podstaw

⁴⁹⁴ Daczyński A., op. cit., s. 278.

⁴⁹⁵ Daczyński A., op. cit., s. 279.

do premiowania Skarbu Państwa z racji jego uchybienia; przedawnienie zaś dotyczy wszystkich kosztów zakończonej sprawy⁴⁹⁶.

Na postanowienie sądu przysługuje zażalenie do sądu drugiej instancji (art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c.).

Artykuł 108¹ k.p.c. ma odpowiednie zastosowanie w postępowaniu przed Sądem Najwyższym, zarówno w postępowaniu wywołanym wniesieniem zażalenia (art. 394¹ w zw. z art. 398²¹ i art. 391 § 1 k.p.c.), jak i w postępowaniu kasacyjnym (art. 398²¹ w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.).

Omawiany art. 108¹ k.p.c. dotyczy wyłącznie rozstrzygnięć w kwestii kosztów sądowych i nie obejmuje w związku z tym rozstrzygnięć co do kosztów procesu⁴⁹⁷. Jak podnosi się w literaturze, w odniesieniu do tych ostatnich możliwe jest uzupełnienie postanowienia w tym przedmiocie na podstawie art. 351 w zw. z art. 361 k.p.c.

Rozstrzygnięcie o kosztach zapada zawsze w formie postanowienia (zamieszczanego w sentencji orzeczenia kończącego postępowanie w instancji). Por. postanowienie SN z dnia 15 lutego 1967 r., II CZ 144/66, OSNC 1967, Nr 7-8, poz. 144.

Zaniechanie przez sąd rozstrzygnięcia do kosztów procesu w sentencji orzeczenia oznacza brak rozstrzygnięcia w tej materii, co uzasadnia wniosek zainteresowanej strony o uzupełnienie orzeczenia⁴⁹⁸. Niezłożenie takiego wniosku

⁴⁹⁶ Walentynowicz L., op. cit., s. 165. Por. odmiennie orzeczenie SN z dnia 6 maja 1965 r., I PZ 25/67, OSPiKA 1968, Nr 10, poz. 205 z krytyczną glosą J. Klimkowicza i K. Stefaniaka.

⁴⁹⁷ Pozwała to przyjąć tezę, iż art. 108¹ k.p.c. nie stanowi podstawy do orzekania o obowiązku zwrotu kosztów sądowych między stronami, a umożliwia wyłącznie orzeczenie o nieuiszczonych a należnych Skarbowi Państwa kosztach sądowych. Tak Daczyński A., op. cit., s. 278. Por. orzeczenie SN z dnia 5 sierpnia 1957 r., II CZ 208/57, OSN 1958, Nr 2, poz. 56; postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 8 lutego 2010 r., I ACz 202/10, OSAW 2010, Nr 4, poz. 195.

⁴⁹⁸ Zob. postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 29 stycznia 2010 r., I ACz 157/10, OSAW 2010, Nr 4, poz. 197.

skutkuje niemożnością zaskarżania następnie przez stronę nieistniejącego orzeczenia o kosztach – zob. orzeczenie SN z dnia 23 kwietnia 1957 r., IV CR 1036/55, OSP 1958, Z. 1, poz. 30.

Samo zaś zamieszczenie w uzasadnieniu orzeczenia przyczyn, dla których w ocenie sądu wnioski strony o zasądzenie zwrotu kosztów postępowania nie mogłyby być uwzględnione, nie może zastąpić braku rozstrzygnięcia o kosztach w sentencji orzeczenia. Wszelkie bowiem rozstrzygnięcia o żądaniach stron powinny być zamieszczone, zgodnie z art. 325 k.p.c., w sentencji orzeczenia. Zob. postanowienie SN z dnia 19 marca 1970 r., I CZ 22/70, LEX Nr 6695. W orzeczeniu tym zasądza się oznaczoną kwotę pieniężną, wzajemnie znosi się koszty lub oddala żądanie w przedmiocie kosztów. Sąd, rozstrzygając o kosztach procesu, oznacza ich wysokość, włączając w to opłaty sądowe (wniesione przez stronę – por. postanowienie SN z dnia 11 sierpnia 1962 r., II CO 2/62, OSNC 1963, Nr 12, poz. 263). Uważa się za niedopuszczalne przesądzenie samej zasady rozstrzygnięcia o kosztach, z przeniesieniem decyzji o ich wysokości do postanowienia uzupełniającego. Ponadto za niedopuszczalne, w świetle doktryny, uznaje się częściowe rozstrzygnięcie o wysokości kosztów i częściowe o zasadzie ich ponoszenia – por. brzmienie art. 108 § 1 zdanie 2 k.p.c. W piśmiennictwie wyrażono też pogląd, iż uzasadnienie tego rodzaju rozstrzygnięć nie może ograniczyć się do wskazania tylko końcowego rezultatu przeprowadzonych działań arytmetycznych, ale powinno zawierać określenie zasadniczego toku rozumowania członków składu orzekającego i istotnych składników tych działań, które doprowadziły do danego wyniku rachunkowego. Ustalenia dotyczące rozstrzygnięcia o wysokości kosztów powinny także, poza wskazaniem proporcji, w jakiej strony mają w nich ostatecznie partycypować, wymieniać

rodzaj tych kosztów, które sąd uznał za niezbędne, i w jakiej wysokości.

Poza przypadkiem dopuszczalności wydania wyroku częściowego sąd powinien orzec jednym rozstrzygnięciem o całości żądania. Jeżeli sąd nie rozpozna całości żądania pozwu, to co do pozostałej części, jak podkreśla się w orzecznictwie i piśmiennictwie trwa stan sprawy w toku, a nadto stronie nie przysługuje środek odwoławczy, zgodnie z ogólną zasadą, że tam, gdzie nie ma rozstrzygnięcia, nie ma środka zaskarżenia⁴⁹⁹. W związku z tym, Kodeks postępowania cywilnego przewiduje możliwość żądania przez stronę w określonym terminie uzupełnienia rozstrzygnięcia, które nastąpić może tylko w granicach zawisłości. Nie ma przy tym wpływu na dopuszczalność uzupełnienia rozstrzygnięcia to, czy sąd świadomie czy też przez przeoczenie nie orzekł o całości żądania dochodzonego pozwem⁵⁰⁰.

Uzupełnienie rozstrzygnięcia na podstawie art. 351 k.p.c. odnosi się wyłącznie do sentencji rozstrzygnięcia sądu, a nie jego uzasadnienia.

Zakres uzupełnienia rozstrzygnięcia obejmuje także przypadki, gdy nie zawiera ono wszystkich obligatoryjnych rozstrzygnięć sądu, a także, jeżeli sąd nie orzekł z urzędu lub na wniosek strony o rygorze natychmiastowej wykonalności lub kosztach procesu. W tych dwóch ostatnich wypadkach sąd może orzec postanowieniem (zaskarżalnym zażaleniem – art. 394 § 1 pkt 4 i 9 k.p.c.), w pozostałych przypadkach orzeczenie zapada w postaci wyroku zwanego uzupełniającym.

Nie jest dopuszczalne uzupełnienie wyroku przez sąd z urzędu bez wniosku strony⁵⁰¹. Wniosek dotyczący uzu-

⁴⁹⁹ Telenga P., op. cit., s. 410.

⁵⁰⁰ Piasecki K. [w:] Piasecki K. red., Kodeks postępowania cywilnego..., T. 1, op. cit., s. 1290.

⁵⁰¹ Orzeczenie SN z dnia 31 grudnia 1958 r., IV CZ 263/58, OSP 1959, Nr 7-8, poz. 213.

pełnienia rozstrzygnięcia powinien odpowiadać ogólnym warunkom pisma procesowego i zawierać żądanie uzupełnienia rozstrzygnięcia oraz określać zakres i przedmiot tego uzupełnienia. Jeżeli wniosek jest bezzasadny (orzeczenie jest kompletne), sąd w formie postanowienia oddała wniosek (por. postanowienie SN z dnia 13 maja 1982 r., I PR 43/82, OSNC 1983, Nr 1, poz. 11). W tej samej formie następuje odrzucenie wniosku, który nie jest dopuszczalny (por. postanowienie SN z dnia 21 lutego 1973 r., III CRN 415/72, OSNC 1974, Nr 1, poz. 10). Wymienione postanowienia kończą postępowanie w sprawie w rozumieniu art. 394 § 1 k.p.c.

Uzupełnienie rozstrzygnięcia może polegać zarówno na pozytywnym jak i negatywnym rozstrzygnięciu o żądaniu, które pominięto w pierwotnej treści orzeczenia. Niedopuszczalna jest natomiast odmowa uzupełnienia orzeczenia, jeżeli rzeczywiście sąd nie orzekł o wszystkich żądaniach oraz jeżeli wniosek o uzupełnienie został zgłoszony w terminie⁵⁰².

Zgodnie z poglądem przedstawionym w orzecznictwie, sąd nie może oddalić wniosku o uzupełnienie orzeczenia co do kosztów z tej przyczyny, że uważa takie żądanie za nieuzasadnione – zob. postanowienie SN z dnia 15 lutego 1967 r., II CZ 144/66, OSNC 1967, Nr 7–8, poz. 144; po-

⁵⁰² Piasecki K., [w:] Piasecki K. red., Kodeks postępowania cywilnego..., T. 1, op. cit., s. 1291. Zob. też kontrowersyjne orzeczenie SN z dnia 3 lutego 1970 r., II CZ 32/69, OSN 1970, Nr 9, poz. 165 z glosą K. Korzana, OSP 1970, Nr 11, poz. 226, w którym Sąd Najwyższy przyjął, że jeżeli sąd nie rozstrzygnął wniosku kuratora o przyznanie mu wynagrodzenia, to nie zachodzi potrzeba uzupełnienia postanowienia kończącego postępowanie, gdyż wniosek taki może być rozstrzygnięty odrębnie. Uzupełnienie orzeczenia sądu dotyczy bowiem tylko takich rozstrzygnięć, które odnoszą się do żądań stron lub obligatoryjnie muszą być w nim zawarte.

stanowienie SN z dnia 26 września 1972 r., I CZ 113/72, LEX Nr 7138⁵⁰³.

Za kontrowersyjny należy uznać pogląd przedstawiony w orzecznictwie, zgodnie z którym o uzupełnieniu rozstrzygnięcia w zakresie kosztów sąd orzeka w takim składzie, w jakim wydał rozstrzygnięcie kończące postępowanie w danej instancji⁵⁰⁴ – por. uchwała SN z dnia 12 września 1973 r., III CZP 47/73, OSNC 1974, Nr 5, poz. 83.

Przedstawione stanowisko judykatury nie wydaje się bezdyskusyjne, zwłaszcza że jest dokonane wbrew treści przepisu art. 47 § 2 k.p.c., w każdym razie nie rozstrzyga ono problemu, czy orzeczenie uzupełniające musi zapaść w tym samym składzie, co orzeczenie niepełne. Względy praktyczne przemawiają za poglądem wypowiedzianym w nauce, że rozpoznanie wniosku w tym samym składzie jest celowe, ale nie konieczne, zwłaszcza że często odtworzenie tego samego składu nie jest możliwe. Za przedstawionym poglądem przemawia także ten argument, że, jak należy sądzić, rozpoznanie wniosku o uzupełnienie w innym składzie osobowym nie powoduje nieważności postępowania na podstawie art. 379 pkt 4 k.p.c. *in principio*⁵⁰⁵.

Od postanowienia wydanego na podstawie art. 108¹ k.p.c., przysługuje zażalenie stronie, która została obciążona kosztami sądowymi.

⁵⁰³ Por. również szerzej orzeczenie SN z dnia 3 września 1958 r., III CZ 193/58, OSN 1959, Nr 1, poz. 30.

⁵⁰⁴ Ciepla H., op. cit., s. 462. Odmienne Górski A., op. cit., s. 191.

⁵⁰⁵ Telenga P., op. cit., s. 411.

7.6 Rygor natychmiastowej wykonalności orzeczeń w przedmiocie kosztów postępowania cywilnego

Wykonalność, jak trafnie podnosi się w literaturze, jest cechą wyroków⁵⁰⁶ zasądających świadczenie i oznacza, że nałożony treścią sentencji orzeczenia na stronę pozwaną obowiązek świadczenia może być wykonany z zastosowaniem przymusu państwowego⁵⁰⁷.

Co do zasady, wyroki są wykonalne i stanowią tytuł egzekucyjny dopiero za chwilą uprawomocnienia⁵⁰⁸ (art. 365 § 1 k.p.c.), a wyjątkowo, nawet przed tą chwilą, jeśli są natychmiast wykonalne (art. 777 § 1 pkt 1 k.p.c.). Natychmiastowa wykonalność przysługuje orzeczeniom z mocy prawa, bądź z mocy odrębnego postanowienia sądu, w którym organ ten nadał wyrokowi rygor natychmiastowej wykonalności.

Sąd zamieszcza w treści sentencji, zasądzonemu w wyroku świadczeniu lub jego określonej części rygor natychmiastowej wykonalności: z urzędu obligatoryjnie (art. 213 § 2, art. 341, art. 477² § 1 w zw. z art. 333 § 1 k.p.c.) lub fakultatywnie (art. 333 § 2 k.p.c.) bądź na wniosek wyłącznie

⁵⁰⁶ Por. Świeboda Z., [w:] Piasecki K., red., Kodeks postępowania cywilnego..., T. 1, op. cit., s. 1254 i n. Zob. jednakże wyjątek - art. 694⁵ § 3 k.p.c., odnośnie postępowania rejestrowego, w którym sąd rejestrowy może nadać rygor natychmiastowej wykonalności postanowieniom dotyczącym stosowania środków przymusu, jeżeli wymaga tego interes wierzyciela lub innych osób.

⁵⁰⁷ Krajewski J., Skuteczność a wykonalność wyroku, NP 1971, Nr 4, s. 554 i n.; Jakubecki A., *Restitutio in integrum* w sądowym postępowaniu cywilnym (art. 338 § 1, art. 415 i 422 § 1 KPC), Lublin 1993; Telenga P., op. cit., s. 398.

⁵⁰⁸ Na temat problematyki prawomocności orzeczeń por. m.in. Kufel W., *Res iudicata*. Przegląd zapatrywań na istotę powagi rzeczy osądzonej w procesie cywilnym, RPEiS 1964, Nr 1, s. 50; Resich, *Res iudicata*, Warszawa 1978.

fakultatywnie (art. 333 § 3 k.p.c.). Orzeczenie w przedmiocie rygoru natychmiastowej wykonalności zapada zawsze w formie postanowienia sądu.

W przypadku gdy sąd nie nadał wyrokowi rygoru natychmiastowej wykonalności (mimo istnienia takiego wymogu) lub gdy w ogóle nie rozpoznał takiego wniosku, uprawniona strona ma możliwość złożenia wniosku o uzupełnienie wyroku (art. 351 k.p.c.).

Na postanowienie, którego przedmiotem jest rygor natychmiastowej wykonalności przysługuje zażalenie (art. 394 § 1 pkt 4 k.p.c.).

Regulacji o rygorze natychmiastowej wykonalności nie stosuje się do postanowień sądu wydanych w postępowaniu procesowym (egzekucyjnym oraz zabezpieczającym) wykonalnych już z chwilą ich ogłoszenia lub z chwilą podpisania sentencji (art. 360, 396 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.) oraz do postanowień co do istoty sprawy wydanych w postępowaniu nieprocesowym (art. 521 § 1 k.p.c.), ale również do nakazu zapłaty wydanego w postępowaniu nakazowym lub upominawczym.

Ponieważ orzeczenie w przedmiocie zwrotu kosztów zawsze ma postać postanowienia (co do zasady zawartego w sentencji orzeczenia kończącego postępowanie w instancji), należy przyjąć że jako zawsze natychmiast wykonalne nie podlega odrębnie zaopatrzeniu w rygor natychmiastowej wykonalności (zob. art. 360 k.p.c. oraz art. 394 § 1 pkt i art. 396 k.p.c.). W nauce dominuje jednak zapatrywanie, że rozstrzygnięcia o kosztach procesu zamieszczone w sentencji wyroku nie są natychmiast wykonalne z mocy samego prawa, lecz tylko wtedy, gdy zostały zaopatrzone w rygor natychmiastowej wykonalności⁵⁰⁹. Wyjątkowo natychmiast wykonalne *ex lege* są te z postanowień o zwrocie kosztów procesu, które nie są zamieszczane w sentencji

⁵⁰⁹ Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 200; Jędrzejewska M., Weitz K., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego..., T. 2, op. cit., s. 49.

wyroku i których zaskarżenie nie może być połączone z zaskarżeniem rozstrzygnięcia co do istoty sprawy⁵¹⁰.

Co do zasady więc, rygor natychmiastowej wykonalności obejmuje zarówno orzeczenie co do istoty sprawy jak i orzeczenie co do kosztów. Od tej reguły istnieje jednak cały szereg wyjątków. Rygor natychmiastowej wykonalności nie może być nadany orzeczeniu, które nie nadaje się do egzekucji (art. 333 § 3 k.p.c.)⁵¹¹. W takim wypadku rygorem może być objęte wyłącznie zawarte w wyroku rozstrzygnięcie o kosztach. Odwrotnie ma się rzecz przy wyrokach kontradiktoryjnych zasądzających nie uznane w procesie roszczenia alimentacyjne (art. 333 § 1 pkt 1 k.p.c.) albo określone roszczenia pracownicze (art. 476 k.p.c.). Wyrokiem tym w granicach ustawowych nadaje sąd z urzędu rygor wyłącznie co do zasądzonego roszczenia procesowego⁵¹².

Ograniczenie rygoru wyłącznie do uwzględnionego roszczenia procesowego może być aktualne także przy wyrokach opartych na uznaniu, a mianowicie w razie oparcia rozstrzygnięcia o kosztach na zasadach odpowiedzialności niezależnej od wyniku sprawy (art. 101, 103 lub 110 k.p.c.). W przypadku wydania wyroku zaocznego, rygor natychmiastowej wykonalności może być nadany zarówno co do roszczenia procesowego jak i co do kosztów jedynie w razie uwzględnienia powództwa. W wypadku zaś jego oddalenia rygor jest w ogóle niedopuszczalny (a więc również w razie zasądzenia samych kosztów wyrokiem zaocznym).

⁵¹⁰ Zob. Telenga P., op. cit., s. 398-399; Korzan K., Koszty postępowania cywilnego..., op. cit., s. 164. Odmiennie Krajewski J., Orzeczenia sądowe oraz koszty..., op. cit., s. 50.

⁵¹¹ Por. Mądrzak H., Natychmiastowa wykonalność wyroków w procesie cywilnym PRL, Warszawa 1965, s. 33 i n.; Korzan K., Orzeczenie konstytucyjne w postępowaniu cywilnym, Warszawa 1972, s. 118.

⁵¹² Por. także orzeczenie SN z dnia 13 stycznia 1978 r., III CZP 30/77, OSNCP 1978, Nr 3, poz. 39; Mądrzak H., Natychmiastowa wykonalność wyroków w wypadku wielości podstaw współuczestnictwa i kumulacji roszczeń, NP 1967, Nr 7-8, s. 45.

Rygor natychmiastowej wykonalności nie może być natomiast nadany w sytuacji, gdy orzeczenie o kosztach nie jest zawarte w wyroku.

Nadanie rozstrzygnięciu rygoru natychmiastowej wykonalności przez sąd, również obligatoryjnie, może być uzależnione od złożenia przez powoda zabezpieczenia (art. 334 k.p.c.). Celem zabezpieczenia jest zapewnienie stronie pozwanej realne możliwości zwrotnego uzyskania spełnionego świadczenia, w razie korzystnej dla niej zmiany rozstrzygnięcia (art. 338 k.p.c.). Zabezpieczenie musi być stosowne, a więc odpowiadać nie tylko wysokości zabezpieczanej wierzytelności, ale także sytuacji majątkowej dłużnika, jak również sytuacji majątkowej wierzyciela, a to zarówno ze względu na konieczność szybkiej jej poprawy, jak i ze względu na konieczność ewentualnego zwrotu otrzymanej należności w razie uchylecia (zmiany) wyroku zasądzonego powództwo⁵¹³. Por. także art. 335 k.p.c. Do czasu złożenia przez powoda, nakazanego przez sąd zabezpieczenia, tytułowi egzekucyjnemu nie będzie nadana klauzula wykonalność, niezbędna do wszczęcia egzekucji (art. 786 § 1 k.p.c.).

Rygor natychmiastowej wykonalności obowiązuje od chwili ogłoszenia wyroku lub postanowienia, którym go nadano, a gdy ogłoszenia nie było, od chwili podpisania sentencji orzeczenia (art. 336 k.p.c.).

Natychmiastowa wykonalność wyroku wygasa z momentem utraty bytu przez wyrok lub z momentem utraty mocy wiążącej postanowienia o natychmiastowej wykonalności wyroku. Tą chwilą jest ogłoszenie lub podpisanie sentencji orzeczenia zmieniającego lub uchylającego wyrok bądź postanowienie o natychmiastowej wykonalności wyroku, czyli moment wydania orzeczenia przez sąd odwoławczy (art. 337 k.p.c.). Rozstrzygnięcie sądu odwoław-

⁵¹³ Jędrzejewska M., Weitz K., T. 2, op. cit., s. 52; Świeboda Z., op. cit., s. 1259-1260.

czego, co do zasady jako prawomocne, jest wykonalne. Zakres, w jakim wygasa rygor natychmiastowej wykonalności, zależy od zakresu zmiany lub uchylecia zaskarżonego orzeczenia, zarówno wyroku jak postanowienia dotyczącego nadania rygoru natychmiastowej wykonalności.

Uchylenie lub zmiana rozstrzygnięcia, któremu został nadany rygor natychmiastowej wykonalności, i na podstawie którego zostało spełnione świadczenie, powoduje konieczność uchylecia niekorzystnych skutków tego orzeczenia, jakie nastąpiły w stosunku do strony pozwanej. Orzekając o zwrocie lub przywróceniu do stanu poprzedniego, sąd rozstrzyga jedynie o tym, co strona powodowa otrzymała na podstawie wykonania rozstrzygnięcia zaopatrzonego w rygor natychmiastowej wykonalności⁵¹⁴. Ponadto przyjmuje się, że można żądać także rozstrzygnięcia dotyczącego zwrotu kosztów procesu objętych rygorem natychmiastowej wykonalności⁵¹⁵. Pozostałe roszczenia mogą być dochodzone tylko w drodze odrębnego postępowania.

Z chwilą wygaśnięcia natychmiastowej wykonalności, nieprawomocne orzeczenie zaopatrzone rygorem natychmiastowej wykonalności przestaje być tytułem egzekucyjnym (art. 777 § 1 pkt 1 k.p.c.), a zatem ustaje możliwość zaopatrzenia go w klauzulę wykonalności⁵¹⁶. Natomiast jeżeli postępowanie egzekucyjne jest już wszczęte, strona pozwana, uzyskawszy odpis orzeczenia, może złożyć wnio-

⁵¹⁴ Jędrzejewska M., Weitz K., op. cit., s. 56-57.

⁵¹⁵ Por. Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 201. Podobnie Świeboda Z., op. cit., s. 1265.

⁵¹⁶ Szerzej Zawiślak K., Orzekanie o zwrocie spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia na tle zmian w systemie zaskarżania orzeczeń sądowych wprowadzonych nowelą z 1 marca 1996 r., Palestra 1999, Nr 5-6, s. 14. Por. też orzeczenie SN z dnia 24 listopada 1967 r., III CR 247/67, OSP 1968, Nr 7-8, poz. 165; orzeczenie SN z dnia 25 września 1965 r., I PR 372/65, OSNCP 1966, Nr 5, poz. 83; orzeczenie SN z dnia 24 marca 1967 r., III PZP 42/66, OSNCP 1967, Nr 7-8, poz. 124 z głosem A. Ohanowicza, NP 1967, Nr 12, s. 1700.

sek na podstawie art. 825 pkt 2 k.p.c., o umorzenie egzekucji w całości lub w części⁵¹⁷.

Z kolei, z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia zapotrzonego w rygor natychmiastowej wykonalności, orzeczenie staje się wykonalne z powodu jego prawomocności. W konsekwencji upada tytuł prawny zabezpieczenia z art. 334 k.p.c. oraz ustaje ograniczenie egzekucji z art. 334 § 3 k.p.c.⁵¹⁸

---

⁵¹⁷ Telenga P., op. cit., s. 400.

⁵¹⁸ Por. Świeboda Z., op. cit., s. 1263.

Rozdział VIII

Zaskarżalność orzeczeń o kosztach postępowania cywilnego

8.1 Zażalenie na orzeczenie w przedmiocie kosztów postępowania cywilnego

Możliwość zaskarżenia różnych rozstrzygnięć (pozytywnych i negatywnych) w przedmiocie kosztów procesu i kosztów sądowych dotyczy także postanowienia będącego składnikiem wyroku.

Wszelkie czynności podejmowane w toku postępowania w sprawach cywilnych przez niezależny, bezstronny i właściwy organ rozstrzygający powinny być refleksem realizowanego prawa do sądu, którego podstawowym założeniem jest zapewnienie sprawiedliwego, a przy tym prawidłowego postępowania. Warunkiem uzyskania merytorycznie słusznej i sprawiedliwej decyzji sądowej jest więc nie tylko jej legalność i pewność w kontekście prawa materialnego, ale również pełna zgodność z regulacją procesową. W związku z tym, jakiegokolwiek uchybienia w zakresie czynności procesowych poprzedzających lub towarzyszących wydaniu orzeczenia oddziałują na wydane w ich następstwie akty decyzyjne, skutkując bardziej lub mniej rażąco wadliwością, różnorodnością zarówno co do jej przyczyn, postaci jak też następstw prawnych⁵¹⁹. Zgodnie z utrwalonym w nauce procesu cywilnego poglądem, uchybieniem procesowym w szerokim ujęciu, pozostaje każda niezgodność sądowego postępowania cywilnego z obowiązującymi normami prawa procesowego, jak i niezgodność treści orzeczenia sądowego wydanego w tym postępowaniu z obowiązującym prawem materialnym⁵²⁰. Wypadkowa ewentualnych uchybień sądu orzekającego

⁵¹⁹ Gapska E., *Wady orzeczeń...* op. cit., s. 51-52.

⁵²⁰ Siedlecki W., *Uchybienia procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1971, s. 5-6.

znajduje swój wyraz w rozstrzygnięciu sprawy, będącym aktem finalnym postępowania.

Jak podkreśla się w literaturze, występującym nieprawidłowościom w zakresie orzekania o kosztach procesu sprzyja często spotykana praktyka pomijania uzasadnienia rozstrzygnięcia o kosztach lub sporządzania jedynie krótkich, szablonowych uzasadnień, które uniemożliwiają kontrolę prawidłowości orzeczenia. Tymczasem art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 361 k.p.c. wymaga wskazania podstawy faktycznej i wyjaśnienia podstawy prawnej rozstrzygnięcia⁵²¹. Brak uzasadnienia spełniającego wymogi ustawowe może nawet stanowić podstawę uchylecia rozstrzygnięcia. Zbyt syntetyczne uzasadnienia utrudniają, a niekiedy wręcz uniemożliwiają kontrolę dokonanego przez sąd wyliczenia, które nierzadko może być skomplikowane. O ile podstawowym zadaniem sądu jest przede wszystkim rozstrzygnięcie o roszczeniu stanowiącym przedmiot postępowania, o tyle jednocześnie nie można marginalizować znaczenia rozstrzygnięcia o kosztach, przesadzającego o istotnych interesach majątkowych stron postępowania.⁵²² Należy pamiętać, że dana sądom przez ustawodawcę w tym zakresie możliwość swobodnego oddziaływania na zachowanie uczestników postępowania nie może oznaczać zarazem niekontrolowanej dowolności.

Celowi zwalczania orzeczeń sądowych dotkniętych błędami, poprawie wadliwych rozstrzygnięć, zapobiegnięciu ich uprawomocnieniu, a nawet wydaniu, uzyskaniu rozstrzygnięć prawidłowych, a tym samym praworządnych i sprawiedliwych służy procesowe uprawnienie podmiotu postępowania (z wyłączeniem samego sądu) żądania usunięcia tych błędów poprzez zmianę lub uchylenie zaskarżonego orzeczenia.

⁵²¹ Por. orzeczenie SN z dnia 26 lipca 2007 r., V CSK 115/07, nie publ.

⁵²² Sołtys B., Podleś M., op. cit., s. 77.

Znaczenie instytucji zaskarżania orzeczeń sądowych w postępowaniu cywilnym jest nader doniosłe. Stanowi ono przede wszystkim realną funkcję konstytucyjnej zasady praworządności, gdyż zapewnia zainteresowanym stronom maksymalne możliwości uzyskania sprawiedliwego, a więc zgodnego z prawem i zasadami słuszności rozstrzygnięcia sprawy przez sąd, oddziałuje korzystnie na jednolitą wykładnię i jednolite stosowanie prawa, a ponadto sprzyja ugruntowaniu w społeczeństwie stanu pewności prawa i zasad praworządności; wykształca tak nieodzowne dla realizacji zadań wymiaru sprawiedliwości zaufanie do organów sądowych.

Z treści przepisu art. 363 § 1 k.p.c. wynika ustawowy podział – oparty na jednolitych i konsekwentnych kryteriach – na środki odwoławcze i pozostałe środki zaskarżenia. Do środków odwoławczych ustawodawca zalicza apelację i zażalenie. Rozgraniczenie dopuszczalności podstawowych środków odwoławczych opiera się na kryterium przedmiotu rozstrzygnięcia zawartego w orzeczeniu sądu. Apelacja przysługuje od merytorycznych rozstrzygnięć (art. 367 § 1, art. 518 zdanie 1 k.p.c.), zaś zażalenie na postanowienia kończące postępowanie w sprawie i na inne postanowienia, a także zarządzenia sądu i przewodniczącego, enumeratywnie wskazane w kodeksie (art. 394 § 1, art. 394¹ § 1 i 2 k.p.c.).

Zażalenie w postępowaniu cywilnym jest środkiem odwoławczym od postanowień rozstrzygających nie co do istoty sprawy, lecz w kwestiach procesowych; suspensywnym, względnie dewolutywnym, przysługującym do sądu drugiej instancji od postanowień sądu pierwszej instancji kończących postępowanie w sprawie i od innych postanowień, a także zarządzeń sądu i przewodniczącego szczególnie oznaczonych, oraz przysługującym do Sądu Najwyższego od postanowień sądu drugiej instancji odrzucających skargę kasacyjną i skargę o stwierdzenie niezgod-

ności z prawem prawomocnego orzeczenia, a w sprawach, w których przysługuje skarga kasacyjna, od niektórych postanowień kończących postępowanie w sprawie⁵²³.

Zgodnie z art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c. zażalenie przysługuje na postanowienie sądu pierwszej instancji, którego przedmiotem jest zwrot kosztów⁵²⁴, określenie zasad ponoszenia przez strony kosztów procesu⁵²⁵, wymiar opłaty⁵²⁶, zwrot

⁵²³ Zob. szerzej na temat tego środka odwoławczego uwagi Bładowski B., Zażalenie w postępowaniu cywilnym, Zakamycze 2006. Por. także uwagi ogólne na temat systemu środków odwoławczych Idem, Środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym, wyd. 3, Wolters Kluwer, Warszawa 2008.

⁵²⁴ Nie ulega wątpliwości, że koszty procesu obejmują także wynagrodzenie pełnomocnika wykwalifikowanego, przy czym brak jest podstaw w tym zakresie do wprowadzenia z tego punktu widzenia różnicy między wynagrodzeniem pełnomocnika z wyboru a wynagrodzeniem pełnomocnika ustanowionego z urzędu. Zob. uchwała SN z dnia 25 czerwca 2009 r., II CZP 36/09, OSNC 2010, Nr 2, poz. 24. Nie można więc zaakceptować poglądu Sądu Najwyższego, iż postanowienie o przyznaniu wynagrodzenia pełnomocnikowi ustanowionemu z urzędu nie zostało ujęte w zamkniętym katalogu zaskarżalnych postanowień z art. 394 § 1 k.p.c., co implikuje konieczność wypełnienia braku stosownej regulacji na podstawie stosowanego w drodze analogii art. 394 § 1 pkt 9 *in fine* k.p.c.

⁵²⁵ Trafnie w literaturze podnosi K. Kołakowski, iż wskutek zmiany przepisu art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c. dokonanej ustawą z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, dość niefortunnie w miejsce utrwalonego określenia „zwrot kosztów” wprowadzono nieprecyzyjne sformułowanie „określenie zasad ponoszenia przez strony kosztów procesu”. Zasady te są bowiem wiążąco wskazane w samych przepisach kodeksowych (art. 98 i n. k.p.c.) i nie są określane dopiero w postanowieniu o zwrocie kosztów postępowania; przeciwnie stanowić muszą podstawę ich wydania. Poza tym, strony ponoszą koszty przed i w trakcie trwania postępowania, dlatego zdaniem cytowanego Autora, nie może w tym przypadku chodzić o zasady na jakich to czynią, a o rozstrzygnięcie co do zwrotu tych kosztów między stronami. Idem, [w:] Piasecki K. red., Kodeks postępowania cywilnego..., T. 1, op. cit., s. 1414.

⁵²⁶ Pojęcie wymiaru opłat należy odnieść przede wszystkim do zarządzenia przewodniczącego lub referendarza, zobowiązującego na podstawie art. 130 § 1 i 1¹ oraz art. 130³ § 2 k.p.c. do uiszczenia na-

opłaty lub zaliczki⁵²⁷, obciążenie kosztami sądowymi, jeżeli strona nie składa środka zaskarżenia co do istoty sprawy⁵²⁸,

leżnej opłaty od pisma, jak również do zarządzenia przewodniczącego określającego opłatę tymczasową (art. 15 ust. 1 u.k.s.c.) i postanowienia sądu określającego w orzeczeniu kończącym postępowanie w pierwszej instancji opłatę ostateczną (art. 15 ust. 3 u.k.s.c.). Należy zauważyć, iż w wymienionych przypadkach zażalenie przysługuje na zarządzenie przewodniczącego w sądzie pierwszej instancji, natomiast nie będzie przysługiwało zażalenie na takie zarządzenie wydane w sądzie drugiej instancji.

⁵²⁷ Sąd który pobrał od strony opłatę, z urzędu zwraca jej różnicę między tą opłatą a opłatą należną (art. 80 u.k.s.c.). Sąd dokonuje tego w formie postanowienia, przy czym według art. 82 u.k.s.c., zwrot tej opłaty może także zarządzić przewodniczący lub referendarz sądowy (art. 82 u.k.s.c.). W ostatnim z wymienionych przypadków zwrot zostanie dokonany zarządzeniem. Mimo używanego w ustawie określenia „zwrot opłaty” nie można przyjąć, by przewodniczący bądź referendarz byłoby tylko uprawnieni do wydania pozytywnego rozstrzygnięcia w przedmiocie zwrotu opłaty. *A contrario* przyjąć więc należy, iż przewodniczący i referendarz sądowy mogą również oddalić wnioski strony o zwrot opłaty. Postanowienie sądu i zarządzenia przewodniczącego oraz referendarza w przedmiocie zwrotu opłaty mogą zapaść na posiedzeniu niejawnym (art. 8 ust. 2 u.k.s.c.), przy czym chociaż przepis ten nie wymienia zarządzeń, należy jednak przyjąć, że skoro postanowienie sądu w tym przedmiocie może być wydane na posiedzeniu niejawnym, to tym bardziej zarządzenie przewodniczącego lub referendarza. Zob. art. 362 k.p.c. w zw. z art. 8 ust. 1 u.k.s.c. Artykuł 362 k.p.c. powinien być stosowany *per analogiam* także do zarządzeń referendarza sądowego. Poczynione uwagi w pełni odnoszą się także do zwrotu należności z tytułu różnicy pomiędzy zaliczką pobraną od strony na wydatki a kosztami należnymi, gdyż art. 84 ust. 2 u.k.s.c. nakazuje odpowiednie stosowanie w tym zakresie art. 80-82 u.k.s.c. W konsekwencji na postanowienie sądu pierwszej instancji lub zarządzenie przewodniczącego w takim sądzie w przedmiocie zwrotu opłaty lub zaliczki przysługuje zażalenie do sądu drugiej instancji (art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c.), natomiast na zarządzenie referendarza przysługuje skarga do sądu, w którym wydano zarządzenie (art. 398²³ § 1 k.p.c.); sąd taki rozpoznaje skargę jako sąd drugiej instancji, stosując odpowiednio przepisy o zażaleniu (art. 398²³ § 2 k.p.c. *per analogiam*).

⁵²⁸ Koszty sądowe obejmują opłaty i wydatki. Do obciążenia strony takimi kosztami dochodzi więc przede wszystkim na podstawie art. 113 u.k.s.c. W przypadku więc, gdy kosztów sądowych nie miała

koszty przyznane w nakazie zapłaty⁵²⁹ oraz wynagrodzenie biegłego i należności świadka⁵³⁰. Przepis ten dotyczy zatem zarówno kosztów procesu (zwrotu kosztów, określenia zasad ponoszenia przez strony kosztów procesu i kosztów

obowiązku uiścić strona, kurator, prokurator, sąd w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie obciąży tymi kosztami strony, stosownie do zasad określonych w art. 113 u.k.s.c., wydając odpowiednie postanowienie (zgodnie z art. 108 § 1 zdanie 1 k.p.c.). Obciążenie kosztami sądowymi może nastąpić przez sąd pierwszej instancji postanowieniem wydanym na podstawie art. 108¹ k.p.c. Przepis ten stanowi podstawę obciążenia stron kosztami sądowymi w orzeczeniu kończącym postępowanie w instancji, które strona miała obowiązek uiścić, ale z różnych powodów tego nie uczyniła. Jak trafnie podnosi się w literaturze, podstawą rozstrzygnięcia w takim przypadku nie może być art. 113 u.k.s.c., gdyż dotyczy on kosztów, których strona nie miała obowiązku uiścić, a nie wypadków, gdy miała taki obowiązek, ale go nie wypełniła. Wskazany przepis powinien natomiast znaleźć *per analogiam* zastosowanie w zakresie zasad obciążenia tymi kosztami z zasądanego lub ugodzonego roszczenia. Jeżeli więc art. 108¹ k.p.c. stanowi podstawę do rozstrzygnięcia o obowiązku uiszczenia kosztów sądowych po prawomocnym zakończeniu sprawy, to tym bardziej takie kompetencje ma sąd w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji. Obciążenie kosztami sądowymi w zakresie obejmującym wydatki może nastąpić na podstawie art. 130⁴ k.p.c. przez sąd, jak również w drodze zarządzenia przewodniczącego lub referendarza zobowiązującego do uiszczenia zaliczki uzupełniającej. Zob. też Kołakowski K., op. cit., s. 1413.

⁵²⁹ Wskazanie w art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c. wymienionej podstawy jako samoistnej, do wniesienia zażalenia, wydaje się całkowicie zbędne. Koszty przyznane w nakazie zapłaty stanowią takie samo rozstrzygnięcie o kosztach procesu, jak każde inne wydawane w orzeczeniu kończącym sprawę w instancji.

⁵³⁰ Zażalenie przysługuje na postanowienie sądu pierwszej instancji w przedmiocie wynagrodzenia biegłego i należności świadka, zaś skarga na postanowienie referendarza w tej kwestii (art. 93 ust. 1 u.k.s.c. w zw. z art. 394 § 1 pkt 9 i art. 398²² § 1 k.p.c.). Postanowienie takie nie dotyczy wyłącznie biegłego bądź świadka, zatem w tej sytuacji nie znajduje zastosowania art. 357 § 4 k.p.c. Odpowiednio uwagi odnośnie środków zaskarżenia na postanowienia w przedmiocie wynagrodzenia biegłego odnieść należy również do wynagrodzenia tłumacza przysięgłego, skoro w myśl art. 265 k.p.c. do tłumaczy stosuje się odpowiednio przepisy o biegłych.

przyznanych w nakazie zapłaty), jak i kosztów sądowych (wymiaru opłaty, zwrotu opłaty lub zaliczki, obciążenia kosztami sądowymi i wynagrodzenia biegłego oraz należności świadka)⁵³¹. Odpowiednio na postanowienie referendarza sądowego określające zasady ponoszenia przez strony kosztów procesu na podstawie art. 398²² § 1 w związku z art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c. przysługuje skarga do sądu, w którym wydano zaskarżone orzeczenie⁵³².

Za nieaktualny należy obecnie uznać pogląd, iż zażalenie na orzeczenie o kosztach procesu przysługuje także wtedy, gdy sąd pierwszej instancji uwzględnił jedynie część żądanych kosztów i nie oddalił reszty. W postanowieniu takim mieścić się miałyby domniemane oddalenia nieuwzględnionej części roszczenia. W takim ujęciu, określenie „zwrot kosztów” należałoby rozumieć w kategorii jakiegokolwiek rozstrzygnięcia⁵³³. Aktualnie, z uwagi na wyrażoną wyraźnie w dyspozycji art. 108¹ k.p.c. konieczność uzupełnienia postanowienia w przedmiocie kosztów procesu, w sytuacji gdy sąd nie orzekł o obowiązku ich poniesienia lub orzeczeniem nie objął całej kwoty należnej z tego tytułu, brak taki nie może być traktowany jako negatywne rozstrzygnięcie w tym przedmiocie lub zakresie. Przeciwnie, z brzmienia prezentowanego powyżej przepisu wynika, że orzeczenie sądu jest w takim przypadku niepełne i wymaga uzupełnienia, choćby nawet poprzez oddalenie wniosku w pozostałej, nieuwzględnionej części.

⁵³¹ Zażalenie przysługuje również wtedy, gdy sąd pierwszej instancji jedynie częściowo uwzględnił żądanie zasądzenia kosztów procesu, przy czym nie orzekł o oddaleniu dalej idącego żądania. Tak Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 11 grudnia 1972 r., III PZP 14/72, OSNC 1972, Nr 12, poz. 215.

⁵³² Daczyński A., op. cit., s. 279.

⁵³³ Zob. uchwała SN z dnia 11 grudnia 1972 r., III PZP 14/72, OSNC 1972, Nr 12, poz. 215. Por. także Siedlecki W., Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego, PiP 1973, Nr 11, s. 118; Kołakowski K., op. cit., s. 1413.

Zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji dotyczące zwrotu kosztów procesu oparte są często na stwierdzeniu, że sąd pierwszej instancji, z uchybieniem art. 328 § 2 i art. 361 k.p.c., nie uzasadnił zaskarżonego orzeczenia o kosztach procesu. Nie zastępuje bowiem prawidłowego uzasadnienia samo odesłanie do przepisu wskazanego w motywach orzeczenia. Podkreśla się również, że wzajemne zniesienie kosztów procesu w sentencji orzeczenia oraz powołanie się w motywach na art. 100 k.p.c. nie wystarcza do uzasadnienia orzeczenia o kosztach procesu, gdyż w sentencji podaje się wynik rozrachunku i nie ma w niej miejsca na wskazanie podstawy dokonanego już rozrachunku. Podstawa ta powinna być podana w uzasadnieniu orzeczenia o kosztach procesu⁵³⁴.

Ogólnikowe powołanie się w uzasadnieniu orzeczenia o kosztach procesu tylko na przepis proceduralny i nieprzytoczenie w uzasadnieniu przesłanek faktycznych oraz zasady prawnej, na której oparto rozliczenie kosztów procesu, może wywołać – w razie zaskarżenia orzeczenia o kosztach procesu – uchylenie tego orzeczenia i przekazanie sprawy w tym zakresie sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania, jeżeli sąd drugiej instancji nie ma w aktach sprawy materiału potrzebnego do merytorycznego orzeczenia o kosztach procesu na podstawie zażalenia⁵³⁵.

Jeśli natomiast chodzi o zaskarżalność postanowień sądu drugiej instancji w przedmiocie kosztów postępowania cywilnego, to jedyną możliwość przewidziano w art. 394¹ § 1 pkt 2 k.p.c.⁵³⁶ Zgodnie ze wskazanym przepisem

⁵³⁴ Piekarski M., Wilewski M., Z problematyki kosztów..., op. cit., *Palestra* 1967, Z. 2, s. 45.

⁵³⁵ *Ibidem*, s. 46.

⁵³⁶ Krytycznie na temat obowiązującego rozwiązania por. Sołtys B., Podleś M., op. cit., s. 78. Przytoczony przepis został do Kodeksu postępowania cywilnego wprowadzony na podstawie ustawy z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 69, poz. 592), jako konsekwencja wyroku Trybuna-

zażalenie do Sądu Najwyższego przysługuje na postanowienie sądu drugiej instancji co do kosztów procesu, które nie były przedmiotem rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji. Nie ulega przy tym wątpliwości, że pojęcie „koszty procesu” użyte w art. 394¹ § 1 pkt 2 k.p.c. nawiązuje do określenia tych kosztów zawartego w art. 98 k.p.c. Należy przyjąć też, iż art. 394¹ § 1 pkt 2 k.p.c. reguluje nie tylko zażalenie do Sądu Najwyższego na postanowienie sądu drugiej instancji rozstrzygające o kosztach procesu między stronami, lecz także rozstrzygające o kosztach procesu należnych innym osobom (wynagrodzenie biegłego, należności świadka, wynagrodzenie pełnomocnika ustanowionego z urzędu). Kosztami procesu, które nie były przedmiotem rozstrzygnięcia przez sąd pierwszej instancji są koszty, o których orzekł w wyroku reformatoryjnym sąd drugiej instancji, gdyż w wyniku rozstrzygnięcia zmieniającego zaskarżony wyrok sądu pierwszej instancji, sąd drugiej instancji, jeżeli jednocześnie stosownie do wyniku sprawy zmienia rozstrzygnięcie o kosztach procesu za pierwszą instancję, orzeka o kosztach, które do tej pory nie były przedmiotem rozstrzygnięcia. Zakresem regulacji z art. 394¹ § 1 pkt 2 k.p.c. objęte są również orzeczenia sądu drugiej instancji rozstrzygające o kosztach postępowania apelacyjnego i kasacyjnego, o ile rozstrzygnięcie o tych ostatnich kosztach Sąd Najwyższy przekazał sądowi drugiej instancji. Co do zasady więc każde rozstrzygnięcie sądu drugiej

---

łu Konstytucyjnego z dnia 27 marca 2007 r., SK 3/05, OTK-A 2007, Nr 3, poz. 32. Na gruncie poprzednio obowiązującej regulacji w tym zakresie odmawiano bowiem możliwości zaskarżania rozstrzygnięcia o kosztach procesu zawartego w wyroku sądu drugiej instancji z uzasadnieniem, że nie jest ono rozstrzygnięciem co do istoty sprawy (zob. uchylony art. 393¹⁸ § 2 k.p.c.). Por. m.in. Ereciński T. [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze, T. 2, wyd. 3, Wielkie Komentarze, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 226; orzeczenie SN z dnia 22 sierpnia 1997 r., III KKN 142/97, Prok. i Pr. - wkładka 1998, Z. 9, s. 32.

instancji zawarte w wyroku lub postanowieniu kończącym postępowanie w sprawie, w przedmiocie kosztów postępowania apelacyjnego bądź zażaleniowego, podlega zaskarżeniu zażaleniem do Sądu Najwyższego. Jednocześnie brak podstaw do przyjęcia by art. 394¹ § 1 pkt 2 k.p.c. stanowił podstawę do złożenia zażalenia na postanowienie sądu drugiej instancji odmawiające zwolnienia od kosztów sądowych bądź cofające takie zwolnienie. W oparciu o wynik wykładni systemowej przyjęć bowiem należy, iż instytucja zwolnienia od kosztów sądowych jest odrębna od instytucji kosztów procesu; zatem gdyby wolą ustawodawcy było objęcie zażaleniem także i tej kategorii postanowień sądu drugiej instancji, zapewne treść art. 394¹ § 1 pkt 2 k.p.c. została by wzbogacona o postanowienia, których przedmiot został określony w art. 394 § 1 pkt 2 k.p.c.⁵³⁷

Postanowienie sądu o odmowie lub cofnięciu zwolnienia od kosztów sądowych jest zaskarżane zażaleniem (art. 394 § 1 pkt 2 k.p.c.). Jednakże zażalenie nie przysługuje na postanowienie sądu drugiej instancji w przedmiocie odmowy zwolnienia od kosztów sądowych lub cofnięcia takiego zwolnienia (art. 394¹ k.p.c.). Kontrola takich orzeczeń odbywa się w sposób pośredni (art. 380 w zw. z art. 398²¹ k.p.c.).

W postępowaniu o zwolnienie od kosztów sądowych może dojść do skazania na grzywnę strony, która na podstawie świadomego podania nieprawdziwych okoliczności ubiega się o zwolnienie lub uzyskała zwolnienie (art. 111 u.k.s.c.). Na postanowienie skazujące przysługuje wówczas zażalenie (art. 394 § 1 pkt 5 k.p.c.).

Niezaskarżalne są zarządzenia prezesa sądu w przedmiocie umorzenia, rozłożenia na raty i odroczenia terminu zapłaty należności sądowych (art. 123 u.k.s.c.). Wymienione ograniczenie nie dotyczy zarazem zarządzeń referendarza sądowego w przedmiocie odroczenia lub rozło-

⁵³⁷ Daczyński A., op. cit., s. 291-292.

żenia na raty należności sądowych, zaskarżalnych skargą (art. 125 u.k.s.c.).

Zażalenie nie przysługuje również na postanowienie o odrzuceniu ponownie wniesionego wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych, opartego na tych samych okolicznościach (art. 107 ust. 2 u.k.s.c.).

Na pobranie przez notariusza opłaty sądowej od wniosku o wpis w księdze wieczystej zażalenie nie przysługuje (uchwała SN z dnia 12 września 2002 r., III CZP 50/02, OSNC 2003, Nr 9, poz. 52).

Podmiotami uprawnionymi do wniesienia zażalenia są przede wszystkim strony. Ograniczenie to jest jednak wyeliminowane wobec postanowień dotyczących wynagrodzenia biegłego oraz należności świadka gdyż zażalenie na te postanowienia przysługuje zarówno biegłemu⁵³⁸, świadkowi jak i stronom⁵³⁹. Według ogólnej reguły, zażalenie przysługuje także interwenantowi ubocznemu, prokuratorowi i organizacjom społecznym (w sprawach wymienionych w art. 61 k.p.c.).

Zażalenie wnosi się w terminie tygodniowym, który liczy się od doręczenia postanowienia, a gdy strona nie zażądała w terminie przepisany doręczenia postanowienia zapadłego na rozprawie – od ogłoszenia postanowienia (art. 394 § 2 k.p.c.). Według judykatury, termin do wniesienia zażalenia na postanowienie wydane na posiedzeniu niejawnym nie rozpoczyna biegu dla strony występującej bez profesjonalnego pełnomocnika przed doręczeniem jej pouczenia o dopuszczalności, terminie i sposobie wnie-

⁵³⁸ Ze względu na zrównanie statusu procesowego tłumacza ze statusem biegłego na mocy art. 265 § 2 k.p.c., przyjęć należy również istnienie uprawnienia do wniesienia zażalenia w przedmiocie wynagrodzenia przez tłumacza w postępowaniu cywilnym.

⁵³⁹ Zob. postanowienie SN z dnia 7 listopada 1974 r., II CZ 194/74, OSPiKA 1975, Nr 9, poz. 205; uchwała SN z dnia 6 grudnia 1988 r., III CZP 95/88, OSNCP 1989, Nr 12, poz. 203.

sienia środka zaskarżenia, przewidzianego w art. 357 § 2 k.p.c.⁵⁴⁰

Jeżeli jednak strona składa środek zaskarżenia co do istoty sprawy, to wówczas w terminie właściwym do jego wniesienia może również kwestionować zawarte w orzeczeniu kończącym sprawę w pierwszej instancji rozstrzygnięcie o kosztach procesu. Rozstrzygnięcie o kosztach procesu ma charakter akcesoryjny w stosunku do orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, w związku z czym jeżeli sąd drugiej instancji uchyła zaskarżone orzeczenie sądu pierwszej instancji kończące postępowanie w sprawie, uchyleniu podlega także rozstrzygnięcie o kosztach procesu, niezależnie od wniosku strony co do sposobu rozstrzygnięcia o nich. Odpowiednio, jeżeli skarżący będzie domagał się uchylenia zaskarżonego orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, a sąd drugiej instancji dojdzie do przekonania, że są podstawy do zmiany zaskarżonego orzeczenia, to odpowiedniej zmianie – stosownie do zasad obowiązujących przy zwrocie kosztów procesu – ulegnie także rozstrzygnięcie o kosztach procesu.

Termin do wniesienia zażalenia podlega przywróceniu na zasadach ogólnych (art. 168 i n. k.p.c.).

Żądanie uchylenia zaskarżonego orzeczenia jest dalej idące niż żądanie jego zmiany, zatem mieści także w sobie żądanie zmiany rozstrzygnięcia o kosztach procesu, stosownie do jego wyniku.

W doktrynie trafnie wskazuje się na niedoskonałości w zakresie regulacji, odnoszącej się do uprawnienia stron w zakresie składania wniosków o uzasadnienie postanowień o kosztach procesu, zawartych w nakazie zapłaty, wyroku zaocznym i wyroku wydanym w sprawach gospodarczych na posiedzeniu niejawnym. W wymienionych bowiem przypadkach orzeczenia o kosztach są wydawa-

⁵⁴⁰ Por. uchwała SN z dnia 3 maja 1966 r., III CO 12/66, OSN 1966, Nr 11, poz. 182.

ne na posiedzeniu niejawnym i doręczane z urzędu stronom bez uzasadnienia. Takie rozwiązanie stanowi odstępstwo od reguły wskazanej w art. 357 § 2 k.p.c., że podlegające zaskarżeniu postanowienia wydawane na posiedzeniu niejawnym doręcza się z urzędu stronom wraz z uzasadnieniem. Przy tym wskazany przepis, nie określa czy w takim wypadku stronie przysługuje uprawnienie do złożenia wniosku o doręczenie postanowienia zawierającego rozstrzygnięcie o kosztach procesu, zawarte w wyżej wymienionych rozstrzygnięciach, wydawanych na posiedzeniu niejawnym i doręczanych z urzędu bez uzasadnienia. Podkreśla się w szczególności bowiem, że termin określony do wniesienia zażalenia na rozstrzygnięcie o kosztach, określony w art. 394 § 2 k.p.c., nie jest dostosowany do przyjętej konstrukcji środka zaskarżenia. Artykuł 394 § 2 k.p.c. nie przewiduje rozpoczęcia biegu terminu tygodniowego do wniesienia zażalenia, od daty doręczenia uzasadnienia postanowienia wydanego na posiedzeniu niejawnym i rozstrzygającego o kosztach procesu. Biorąc jednak pod uwagę wynik wykładni celowościowo-funkcjonalnej przedmiotowego przepisu, przyjmuje się, iż stronie procesowej przysługuje uprawnienie do złożenia wniosku o doręczenie uzasadnienia postanowienia rozstrzygającego o kosztach procesu zawartego w nakazie zapłaty, wyroku zaocznym bądź wyroku wydanym w sprawie gospodarczej na posiedzeniu niejawnym, w terminie tygodniowym od doręczenia takiego orzeczenia, przy czym termin do wniesienia zażalenia należy liczyć od daty doręczenia postanowienia lub daty doręczenia uzasadnienia, jeżeli strona we wskazanym terminie uprzednio zażądała jego doręczenia.

Zażalenie musi spełniać wymagania formalne pisma procesowego (art. 126 k.p.c.) oraz zawierać wskazanie zaskarżonego postanowienia i wniosek o jego zmianę lub uchylenie, jak również zwięzłe uzasadnienie ze wskazaniem w miarę potrzeby nowych faktów i dowodów

(art. 394 § 3 k.p.c.). Przyjmuje się, że zażalenie powinno również zawierać przytoczenie zarzutów i oznaczenie wartości przedmiotu zaskarżenia. Strona bowiem żaląc się na orzeczenie, którego przedmiotem jest zwrot kosztów, ma interes prawny ograniczony tylko do rozstrzygnięcia w zakresie kosztów, czy to zasądzonych od niej w nadmiernej wysokości, czy też nieuwzględnionych w takim rozmiarze, w jakim domagała się ich zwrotu. Dlatego też w zażaleniu, akcentując ten interes prawny, obowiązana jest podać wartość przedmiotu zaskarżenia (art. 397 § 2 w zw. z art. 391 § 1 i art. 126¹ § 1 k.p.c.)⁵⁴¹.

W razie braków formalnych zażalenia⁵⁴², uniemożliwiających nadanie mu dalszego biegu, przewodniczący wezwie skarżącego do uzupełnienia tych braków w oznaczonym terminie; w razie bezskutecznego upływu terminu zażalenie zostanie odrzucone przez sąd pierwszej instancji (art. 370 w zw. z art. 397 § 2 k.p.c.).

Wydając postanowienie rozstrzygające o kosztach procesu, sąd lub referendarz sądowy nie oddalają żądań stron w części, w jakiej nie zostały one uwzględnione w odniesieniu do zwrotu kosztów procesu, gdyż orzeczenie nieuwzględniające w całości zgłoszonego wniosku zawiera w sobie *implicitie* oddalenie nieuwzględnionej części. Dlatego wniosek o uzupełnienie orzeczenia kończącego sprawę w instancji na podstawie art. 351 k.p.c. będzie przysłu-

⁵⁴¹ Zob. także art. 6 ust. 2 u.k.s.c. Co do spełniania wymagań formalnych zażalenia zob. postanowienie SN z dnia 12 sierpnia 1997 r., I CZ 128/97, nie publ.

⁵⁴² Zdaniem S. Cieślaka, czynność zaskarżenia niespełniająca wymogów formalnych jest względnie bezskuteczna, a więc wywołuje skutki pod warunkiem zawieszającym, jakim jest jej poprawienie lub uzupełnienie. Niezachowanie wymagań formalnych jest traktowane jednolicie w odniesieniu do wszystkich środków odwoławczych jako brak formalny podlegający uzupełnieniu. Idem, W kwestii możliwości przyjęcia odmiennych skutków procesowych niezachowania przez skarżącego wymagań prawnych apelacji, kasacji i zażalenia, M. Praw., 2002, Nr 11, s. 495 n.

giwał stronie jedynie wówczas, gdy sąd mając obowiązek rozstrzygnięcia o tych kosztach, w ogóle nie wydał w tej kwestii żadnego orzeczenia⁵⁴³.

Jeżeli natomiast sąd lub referendarz sądowy wydał postanowienie na podstawie art. 108 § 1 k.p.c. bez jednoczesnego oddalenia żądania strony w pozostałym zakresie, stronie od takiego postanowienia sądu pierwszej instancji przysługuje zażalenie, zaś od postanowienia referendarza sądowego skarga. Z kolei zażalenie do Sądu Najwyższego przysługuje na postanowienie sądu drugiej instancji co do kosztów procesu, które nie były przedmiotem rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji.

Zażalenie na postanowienie sądu pierwszej instancji rozpoznaje sąd drugiej instancji, natomiast skargę na orzeczenie referendarza rozpoznaje sąd, w którym wydał on orzeczenie. W takim przypadku wniesienie skargi wstrzymuje wykonalność zaskarżonego postanowienia, a sąd co do niej orzeka jako sąd drugiej instancji, stosując odpowiednio przepisy o zażaleniu (art. 398²³ k.p.c.).

Sąd drugiej instancji rozpoznaje zażalenie na posiedzeniu niejawnym, stosując odpowiednio przepisy o postępowaniu apelacyjnym (art. 397 § 1 i § 2 zdanie 1 k.p.c.). Jednakże rozpoznanie zażalenia na postanowienie w przedmiocie odmowy zwolnienia od kosztów sądowych lub cofnięcia takiego zwolnienia, odrzucenia wniosku o zwolnienie oraz nałożenia na stronę obowiązku uiszczenia kosztów i skazania na grzywnę następuje w składzie jednego sędziego (art. 397 § 2 zdanie 2 k.p.c.).

Przepis art. 397 § 2 k.p.c., w brzmieniu nadanym przez ustawę z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, ma zastosowanie także w sprawach wszczętych przed dniem wejścia w życie tej ustawy (uchwała SN z dnia 19 kwietnia 2007 r., III CZP 6/07, OSNC 2007,

⁵⁴³ Uchwała SN z dnia 11 grudnia 1972 r., II PZP 14/72, OSNC 1972, Nr 12, poz. 215.

Nr 11, poz. 167). Artykuł 397 § 2 zdanie 2 k.p.c. obowiązuje przy rozpoznawaniu skargi na postanowienie referendarza sądowego w przedmiocie kosztów sądowych i nie dotyczy orzeczenia referendarza w przedmiocie kosztów procesu (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 8 listopada 2006 r., III CZP 104/06, Biul. SN 2007, Nr 4, s. 14).

Na postanowienie o kosztach procesu stanowiące tytuł egzekucyjny klauzulę wykonalności może nadać sąd lub referendarz sądowy (art. 781 § 1 i 1¹ k.p.c.).

8.2 Skarga na postanowienie referendarza sądowego w przedmiocie kosztów postępowania cywilnego

Nadanie referendarzowi sądowemu istotnych uprawnień orzeczniczych wywołało potrzebę stworzenia odrębnego systemu kontroli jego orzeczeń. Obok zażaleń, środkiem zaskarżenia, korygującym wadliwe orzeczenia w przedmiocie kosztów postępowania cywilnego, stała się więc skarga na postanowienie referendarza sądowego (art. 398²²-398²³ oraz art. 518¹ k.p.c.)⁵⁴⁴.

Stosownie do art. 398²² § 1 zdanie 1 k.p.c., jeżeli przepis szczególnie nie stanowi inaczej, skarga przysługuje na orzeczenie referendarza sądowego co do istoty sprawy, orzeczenie kończące postępowanie, orzeczenia, o których mowa w art. 394 § 1 pkt 1, 2, 4², 5-9 k.p.c., orzeczenie co do nadania klauzuli wykonalności, a także orzeczenia co do stwierdzenia wykonalności europejskiego nakazu zapłaty i co do wydania zaświadczenia, o którym mowa w art. 795⁸ k.p.c. Wyliczenie orzeczeń referendarskich, które podlegają zaskarżeniu (art. 398²² § 1 zdanie 1 k.p.c.), jest wyczerpujące. Do zaskarżalnych orzeczeń referendarza sądowego, w przedmiocie kosztów postępowania cywilnego, należą te dotyczące: odmowy zwolnienia od kosztów sądowych lub cofnięcia takiego zwolnienia (art. 107 ust. 1 i art. 110 u.k.s.c. w zw. z art. 394 § 1 pkt 2 k.p.c.); szczegółowego wyliczenia kosztów sądowych obciążających strony (art. 108 § 1 k.p.c. w zw. z art. 113 ust. 1 u.k.s.c. i art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c.); zwrotu opłaty lub zaliczki (art. 82 i 84 ust. 2 u.k.s.c. w zw. z art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c.); wymierzenia grzywny (art. 111 u.k.s.c. w zw. z art. 394 § 1 pkt 5 k.p.c.); rozłożenia

⁵⁴⁴ Regulacja dotycząca przedmiotowej instytucji została dodana do Kodeksu postępowania cywilnego ustawą z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych.

na raty i odroczenia terminu zapłaty należności sądowych (art. 125 u.k.s.c.); należności świadków, biegłych, tłumaczy i stron w postępowaniu cywilnym (art. 93 ust. 1 u.k.s.c. w zw. z art. 394 § 1 pkt 9 k.p.c.).

W doktrynie istnieją wątpliwości co do charakteru prawnego skargi na orzeczenie referendarza sądowego i jej usytuowania w systemie środków zaskarżenia przewidzianych przez Kodeks postępowania cywilnego⁵⁴⁵. Niewątpliwie skarga na orzeczenie referendarza sądowego jest zwyczajnym środkiem zaskarżenia, skoro przysługuje od orzeczeń nieprawomocnych. Podkreślić trzeba, że skarga nie ma charakteru dewolutywnego, gdyż rozpoznaje ją sąd, przy którym działa referendarz (właściwy sąd rejonowy lub okręgowy). W tych wypadkach, w których prowadzi do wstrzymania prawomocności zaskarżonego orzeczenia, jest środkiem prawnym suspensywnym. Należy jednak zwrócić uwagę, że według art. 398²² § 2 k.p.c., zasadą jest wygaszający charakter omawianej skargi, stąd też, jeżeli tylko zasada ta nie doznaje wyłomu na podstawie przepisu szczególnego, ma ona charakter restytucyjny.

Także skutki procesowe skargi na orzeczenie wydane przez referendarza sądowego nie są jednolite. Zasadniczo wniesienie tej skargi pociąga za sobą utratę mocy zaskar-

⁵⁴⁵ Tak J. Gudowski wymienioną instytucję zalicza do innych środków odwoławczych, funkcjonujących obok środków odwoławczych zwyczajnych oraz nadzwyczajnych; Idem, [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego..., T. 2, op. cit., s. 344. Według K. Knoppka jest to zwyczajny środek zaskarżenia; Idem, Postępowanie cywilne w pytaniach i odpowiedziach, Warszawa 2008, s. 466. Podobnie klasyfikuje omawianą instytucję M.P. Wójcik, określając ją jako inny środek zaskarżenia w rozumieniu art. 363 § 1 k.p.c. Idem, [w:] Jakubecki A. red., Kodeks postępowania cywilnego..., op. cit., s. 489. Natomiast A. Maziarz-Charuza uważa, iż omawiana skarga na orzeczenie referendarza sądowego należy do szczególnych środków zaskarżenia o niejednolitym charakterze. Zob. Maziarz-Charuza A., Skarga na orzeczenie referendarza sądowego po nowelizacji z dnia 2 marca 2006 r., PS 2007, Nr 10, s. 125. Podobnie też Telenga P., op. cit., s. 693.

zonego orzeczenia (art. 398²² § 2 k.p.c. *in principio*). W tych wypadkach, skarga ma charakter wygaszający, a rozpoznający ją sąd działa jako sąd pierwszej instancji. W rezultacie takiego stanu rzeczy sprawa będąca przedmiotem skargi musi zostać na nowo rozpoznana. Skoro zaś orzeczenie referendarza traci moc przez samo wniesienie skargi, wyłączyć należy możliwość zaskarżenia jedynie jego części i to zarówno w aspekcie podmiotowym, jak i przedmiotowym. W razie więc złożenia skargi co do części orzeczenia traci ono moc w całości. W niektórych wypadkach jednak orzeczenie referendarskie mimo zaskarżenia skargą nie traci swej mocy. Zgodnie z art. 398²² § 2 *in fine* k.p.c., wyjątek w tym zakresie dotyczy orzeczeń o nadaniu klauzuli wykonalności oraz orzeczeń o stwierdzeniu wykonalności europejskiego nakazu zapłaty i o wydaniu zaświadczenia, o którym mowa w art. 795⁸ k.p.c. Także wniesienie skargi na postanowienie referendarza w przedmiocie kosztów sądowych lub kosztów procesu nie powoduje utraty mocy zaskarżonego orzeczenia. W myśl bowiem art. 398²³ § 1 k.p.c., dochodzi wówczas tylko do wstrzymania jego wykonalności.

Uprawnienie do wniesienia skargi przysługuje stronom i uczestnikom postępowania toczącego się przed referendarzem. W postępowaniu nieprocesowym skargę może wnieść także ten zainteresowany, który nie był uczestnikiem postępowania; należy przyjąć, że może to uczynić w terminie tygodniowym od dnia, w którym dowiedział się o dokonaniu czynności. Na przedstawionych zasadach uprawnienie do wniesienia skargi przysługuje także prokuratorowi oraz Rzecznikowi Praw Obywatelskich⁵⁴⁶.

Skarga na orzeczenie referendarza sądowego nie musi spełniać szczególnych kwalifikowanych wymogów pisma procesowego, dlatego też można przyjąć, że powinna ona

⁵⁴⁶ Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 2, op. cit., s. 345.

spełniać tylko ogólne wymagania stawiane pismu procesowemu (art. 126 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Oznacza to, że uzasadnienie skargi nie jest wymagane i wystarczy, iż skarżący, formułując osnovę wniosku, wyrazi swój sprzeciw co do treści orzeczenia referendarza. Artykuł 394 § 3 k.p.c. nie będzie miał odpowiedniego zastosowania do skargi na orzeczenie referendarza sądowego w przedmiocie kosztów sądowych i kosztów procesu. Nie ma przesłanek celowościowych, które wskazywałyby na odmienne uregulowanie wymogów formalnych skargi na te konkretne orzeczenia. Skarga została uregulowana jako odformalizowany środek zaskarżenia i nie ma powodów procesowych, aby wprowadzać od tej regulacji pewne wyjątki. Powyższe uwagi odnieść należy również do terminu i sposobu wniesienia omawianego środka zaskarżenia⁵⁴⁷.

Przewidziany w art. 398²² § 4 k.p.c. termin tygodniowy do złożenia skargi jest procesowym terminem ustawowym, przywracalnym na warunkach ogólnych (zob. art. 168 i n. k.p.c.), liczonym od dnia doręczenia stronie postanowienia referendarza sądowego, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Gdy strona (uczestnik postępowania nieprocesowego) występuje bez wykwalifikowanego pełnomocnika procesowego, konieczne jest pouczenie o dopuszczalności, terminie i sposobie wniesienia skargi.

Skargę wnosi się do sądu pierwszej instancji, w którym działa referendarz (art. 398²² § 4 k.p.c.).

Skargę niedopuszczalną, wniesioną po upływie terminu lub nieopłaconą sąd odrzuca postanowieniem. Postanowienie, którego przedmiotem jest odrzucenie skargi na orzeczenie referendarza sądowego, zaskarżalne jest zażaleniem (art. 394 § 1 pkt 12 k.p.c.).

Rozpoznanie skargi na postanowienie referendarza w przedmiocie kosztów odbywa się na szczególnych za-

⁵⁴⁷ Zob. Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 2, op. cit., s. 346. Podobnie Maziarz-Charuza A., Postępowanie wieczystoksięgowe. Komentarz, Oficyna 2008, s. 173.

sadach (art. 398²³ k.p.c.), wyłączających unormowanie z art. 398²² § 2 i 3 k.p.c. Rozpoznając sprawę, sąd działa jako sąd drugiej instancji, stosując odpowiednio przepisy o zażaleniu. Wprost z brzmienia art. 398²³ § 2 k.p.c. wynika natomiast, że co do samej skargi, przepisy o zażaleniu nie mają odpowiedniego zastosowania. Odesłanie do przepisów o zażaleniu odnosi się więc do samego postępowania skargowego.

W literaturze przedmiotu podniesiono, że tym samym w rachubę może wchodzić jedynie odpowiednie stosowanie art. 397 k.p.c., jak też niektórych, także stosowanych odpowiednio, przepisów o apelacji (art. 397 § 2 k.p.c.)⁵⁴⁸. Przedstawiciele doktryny różni jednak określenie zakresu regulacji znajdującej odpowiednie zastosowanie do skargi na postanowienie referendarza sądowego w przedmiocie kosztów procesu i kosztów sądowych. W szczególności, wątpliwości dotyczą dopuszczalności i zakresu potencjalnej autokontroli w przedmiocie rozpoznania skargi, przeprowadzonej przez samego referendarza sądowego. Spór ten wydaje się jednak bezzasadny z uwagi na powinność wniesienia skargi na postanowienie referendarza bezpośrednio do sądu a nie do referendarza właśnie (art. 398²² § 4 k.p.c.), i co powoduje że w ramach autokontroli, referendarz sądowy nie może uchylić zaskarżonego postanowienia i rozpoznać sprawę na nowo⁵⁴⁹. Nie ma natomiast

⁵⁴⁸ Tak Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 2, op. cit., s. 347-348.

⁵⁴⁹ Por. Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 2, op. cit., s. 348. Jednakże odmiennie, a nietrafnie A. Maziarz-Charuza podnosi dopuszczalność zastosowania odpowiednio w omawianym przypadku art. 395 § 2 k.p.c. przewidującego możliwość przeprowadzenia samokontroli zaskarżonego orzeczenia przez sąd, który je wydał, jeżeli zostały podniesione zarzuty nieważności postępowania lub oczywistej zasadności środka zaskarżenia. Jak sama cytowana Autorka przyznaje, w przypadku skargi na postanowienie referendarza sądowego dotyczące kosztów zarzut nieważności postępowania nie będzie miał miejsca, gdyż w wymie-

wątpliwości, iż do skargi na postanowienie referendarza sądowego w przedmiocie kosztów nie będzie miał zastosowania art. 395 § 1 k.p.c., przewidujący obowiązek doręczenia przez sąd odpisu skargi wszystkim uczestnikom postępowania⁵⁵⁰.

W orzecznictwie zaprezentowano pogląd, iż przy rozpoznawaniu skargi na postanowienie referendarza sądowego o kosztach procesu nie znajduje do kwestii składu sądu zastosowania art. 397 § 2 zdanie 2 k.p.c. (zob. postanowienie SN z dnia 8 listopada 2006 r., III CZP 104/06, Biul. SN 2007, Nr 4, s. 14). Jednoosobowo więc sąd rozstrzyga w przedmiocie skargi na postanowienie referendarza sądowego, wyłącznie odnośnie kosztów sądowych.

Wskutek skutecznego wniesienia skargi, zaskarżone orzeczenie nie traci mocy, ale wstrzymana zostaje *ipso iure* jego wykonalność. Należy przyjąć, skoro w omawianym wypadku wniesienie skargi nie pozbawia mocy zaskarżonego orzeczenia, że chodzi o utrzymanie mocy tego orzeczenia na przyszłość. Po rozpoznaniu skargi, sąd może zaskarżone postanowienie utrzymać w mocy i skargę oddalić albo zaskarżone postanowienie zmienić. Sąd nie może uchylić zaskarżonego orzeczenia i przekazać sprawy referendarzowi do ponownego rozpoznania. Uwzględniając skargę na postanowienie referendarza w przedmiocie kosz-

---

nionym postępowaniu nie zachodzą przesłanki nieważności, określone w art. 379 k.p.c. Jednakże gdy skarga na postanowienie referendarza jest oczywiście uzasadniona, zdaniem Autorki, referendarz może uchylić zaskarżone postanowienie i w miarę potrzeby rozpoznać sprawę na nowo. Oczywiście zasadność, w tym wypadku skargi, zachodzić będzie, gdy bez głębszej analizy każdy prawnik (tym bardziej organ orzekający), jest w stanie ocenić wadliwość orzeczenia. Tak Sąd Najwyższy w odniesieniu do zażalenia – por. postanowienie SN z dnia 20 maja 1999 r., II UZ 58/99, OSN 2000, Nr 15, poz. 602. Od ponownie wydanego postanowienia będzie przysługiwać skarga w terminie tygodnia od dnia doręczenia postanowienia. Zob. Maziarz-Charuza, Postępowanie wieczystoksięgowe..., op. cit., s. 173 i n.

⁵⁵⁰ Ibidem.

tów, sąd wydaje postanowienie o jego zmianie (art. 398²³ § 1 k.p.c.)⁵⁵¹.

Jeżeli po złożeniu skargi nie następuje utrata mocy zaskarżonego orzeczenia, cofnięcie skargi jest dopuszczalne. Wobec braku szczególnego uregulowania możliwe jest, jak się wydaje, ocena skuteczności cofnięcia skargi w wyniku zastosowania przez analogię art. 203 § 2-4 oraz art. 512 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.⁵⁵²

Postanowienie sądu - jako drugoinstancyjne - nie podlega zaskarżeniu (zob. art. 394 § 1 k.p.c.). Orzeczenie sądu rozpoznającego skargę powinno uwzględniać rozstrzygnięcie o kosztach poniesionych zarówno w postępowaniu referendarskim, jak i w postępowaniu przed sądem.

---

⁵⁵¹ Należy zauważyć, iż rozpoznając wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych po wniesieniu skargi na orzeczenie referendarza sądowego, sąd nie jest związany zakazem *reformationis in peius*. Zob. uchwała SN z dnia 19 września 2002 r., III CZP 56/02, OSNC 2003, Nr 6, poz. 80.

⁵⁵² Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 2, op. cit., s. 345-346.

Rozdział IX

Zabezpieczenie kosztów postępowania cywilnego

Instytucja zabezpieczenia kosztów procesu, normowana przepisami Kodeksu postępowania cywilnego pojmowana w literaturze i orzecznictwie jest jako ogólna gwarancja procesowa wykonalności orzeczeń sądowych. Polska regulacja kodeksowa przewiduje dwa swoiste sposoby zabezpieczenia odnoszące się wyłącznie do kosztów procesu (art. 97 § 1 oraz art. 1119 i n. k.p.c.)⁵⁵³.

⁵⁵³ Według utrwalonego w doktrynie i orzecznictwie poglądu, przepisy o postępowaniu zabezpieczającym (art. 730 i n. k.p.c.) nie mają zastosowania do roszczeń o zwrot kosztów procesu, których charakter jest w stosunku do przedmiotu sprawy akcesoryjny i zależny od jej wyniku, o których rozstrzygnięcie staje się aktualne dopiero przy wydaniu orzeczenia kończącego postępowanie w instancji. O kosztach z nim związanych sąd orzeka w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie (art. 745 § 1 k.p.c.), istnieje więc zakaz odrębnego orzekania w tym zakresie przed zakończeniem postępowania co do istoty sprawy. Z tego względu, rozstrzygając o żądaniach zgłoszonych w postępowaniu zabezpieczającym, sąd pierwszej lub drugiej instancji powinien pozostawić sądowi orzekającemu co do istoty sprawy rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zabezpieczającego w orzeczeniu końcowym, ponieważ również w zakresie tych kosztów decyduje wynik sprawy. Jednocześnie dyspozycja art. 745 § 1 *in fine* k.p.c. zawiera odstępstwo od reguły koncentracji kosztów, przewidując, że o kosztach postępowania zabezpieczającego powstałych po wydaniu orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, rozstrzyga na wniosek strony sąd, który udzielił zabezpieczenia. W wymienionej sytuacji sąd wyda odrębne postanowienie, którego przedmiotem będzie uwzględnienie bądź oddalenie wniosku o przyznanie kosztów postępowania zabezpieczającego. Zwrócić należy też uwagę, iż art. 745 § 1 k.p.c. znajduje zastosowanie także wówczas, gdy orzeczenie kończące postępowanie w sprawie jest jednocześnie tytułem zabezpieczenia. Zob. postanowienie SN z dnia 7 listopada 1966 r., I PZ 66/66, nie publ.; postanowienie SN z dnia 3 czerwca 1971 r., I CZ 57/71, OSPiKA 1972, Nr 6, poz. 105 z aprobowaną glosą W. Broniewicza. Por. też Piekarski M., Wilewski M., Koszty postępowania cywilnego..., op. cit., Palestra 1974, Z. 1, s. 50; Dobrzański B., [w:] Resich Z., Siedlecki W. red., Kodeks postępowania cywilnego..., T. 1, wyd. 2, Warszawa 1975, s. 222; Krzemiński Z., [w:] Jodłowski J., Piasecki K., Kodeks postępowania cywilnego..., T. 1, op. cit., s. 227; Wengerek E., Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej kodeksu postępowania cywilnego,

W obydwu sytuacjach zabezpieczenie kosztów należy do ciężarów procesowych⁵⁵⁴.

Z punktu widzenia funkcji kosztów postępowania cywilnego, instytucja zabezpieczenia kosztów odgrywa doniosłą rolę; stanowi ona bowiem hamulec powstrzymujący podmioty procesowe przed pochopnym wytaczaniem powództw bądź podejmowaniem czynności przez pełnomocnika działającego bez upoważnienia, które to czynności pociągają za sobą konieczność podejmowania różnych działań przez przeciwnika procesowego, związanych z nakładami pieniężnymi i nie dającymi się określić w kategoriach ekonomicznych⁵⁵⁵.

T. 1, Warszawa 1994, s. 61; Pogonowski P., Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne, C. H. Beck, Warszawa 2007, s. 27; Mączyński A., Rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zabezpieczającego powstałych po wydaniu nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, będącego orzeczeniem kończącym postępowanie w sprawie, Przegląd Prawa Egzekucyjnego, 2007, Nr 12, s. 77 i n. Odmienne jednakże Bukowski T., Rozstrzygnięcie o kosztach..., op. cit., s. 205.

⁵⁵⁴ Waligórski M., Proces cywilny. Funkcja..., s. 170 i n., 212 i n.

⁵⁵⁵ Tak Korzan K., Koszty postępowania cywilnego..., op. cit., s. 169.

9.1 Zabezpieczenie kosztów w związku z tymczasowym dopuszczeniem do udziału w postępowaniu podmiotu niemogącego przedstawić pełnomocnictwa

Zgodnie z brzmieniem art. 97 § 1 k.p.c. po wniesieniu pozwu sąd może dopuścić tymczasowo do podjęcia naglącej czynności procesowej osobę nie mogącą w wymienionym stadium postępowania przedstawić pełnomocnictwa⁵⁵⁶. Osobą tymczasowo dopuszczoną do podjęcia czynności w sprawie może być osoba do danego momentu w ogóle nie umocowana w sprawie przez stronę, jak i prawidłowo umocowany pełnomocnik procesowy, który podczas rozprawy nie posiada przy sobie dokumentu pełnomocnictwa. W każdym jednak przypadku osobą tymczasowo dopuszczoną musi być osoba, która na podstawie ogólnych przepisów procesowych (art. 87 k.p.c.) ma tytuł prawny do tego, aby występować w postępowaniu cywilnym w charakterze pełnomocnika procesowego⁵⁵⁷.

⁵⁵⁶ Brak jest jednak podstaw do tymczasowego dopuszczenia osoby do podjęcia naglącej czynności, gdy złożenie pełnomocnictwa lub zatwierdzenie czynności podjętych przez tę osobę jest niemożliwe lub wysoce nieprawdopodobne. Gudowski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego... T. 1, op. cit., s. 346.

⁵⁵⁷ Zob. m.in. Mularski K., Brak należytego umocowania pełnomocnika strony jako przyczyna nieważności postępowania cywilnego, *Radca Prawny* 2007, Nr 2, s. 82 i n.; Rząsa G., Potwierdzenie przez stronę czynności procesowych osoby, która nie może być pełnomocnikiem (na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego), *Radca Prawny* 2005, Nr 2, s. 31 i n.; Stawicka E., Czy występowanie w charakterze pełnomocnika procesowego osoby, która nie może pełnić takiej funkcji w procesie cywilnym, powoduje nieważność postępowania? *Palestra* 2009, Nr 1-2, s. 237 i n.; Weitz K., W kwestii następczego zatwierdzenia czynności procesowych dokonanych przez osobę niemogącą być pełnomocnikiem, *Palestra* 2005, Z. 1-2, s. 234 i n. Por. też uchwała SN z dnia 28 lipca 2004 r., III CZP 32/04, OSNC

Takie tymczasowe dopuszczenie podmiotu do udziału w postępowaniu może być uzależnione od zabezpieczenia kosztów postępowania. Zabezpieczenie kosztów w trybie art. 97 § 1 k.p.c. chronić może zarówno stronę powodową, jak i stronę pozwaną. Dopuszczenie do działania ma charakter warunkowy, gdyż w zakreślonym przez sąd terminie osoba tymczasowo dopuszczona musi przedstawić pełnomocnictwo, bądź zatwierdzenie swoich czynności przez stronę. Po spełnieniu tego warunku czynności osoby tymczasowo dopuszczonej stają się ważne i skuteczne. Postanowienie co do tymczasowego dopuszczenia do działania w sprawie jest swobodną decyzją sądu⁵⁵⁸.

Jeżeli termin do zatwierdzenia czynności osoby tymczasowo dopuszczonej upłynie bezskutecznie, czynności te zostaną przez sąd pominięte. Staną się one zatem czynnościami bezskutecznymi, a ponadto narażą one osobę tymczasowo dopuszczoną na obowiązek zwrotu stronie przeciwnej kosztów wywołanych tymi czynnościami.

Natomiast w przypadku gdy strona zatwierdzi czynności działającego bez pełnomocnictwa, odmawiając umocowania do dalszego działania w sprawie w jej imieniu, koszty poniesione w tym zakresie przez przeciwnika procesowego zostaną rozliczone pomiędzy nim a stroną, na rzecz której te czynności zostały podjęte przez osobę działającą bez pełnomocnictwa.

Niepodporządkowanie się ciężarowi w sytuacji z art. 97 § 1 k.p.c. może pociągnąć za sobą odmowę tymczasowego dopuszczenia rzekomego pełnomocnika do podjęcia czynności procesowej nawet o charakterze nagłym.

2006, Nr 1, poz. 2; wyrok SN z dnia 18 marca 2008 r., II CSK 582/07, OSNC-ZD 2009, Nr 1, poz. 2; postanowienie SN z dnia 19 stycznia 2005 r., V CZ 147/04, LEX Nr 602742.

⁵⁵⁸ Oczywiście uznanie sądu w tym zakresie nie jest dowolne, co oznacza, że sąd powinien daną osobę, ilekroć stwierdzi, że czynność wymaga bezzwłocznego podjęcia i ma dla strony, z punktu jej procesowych interesów, istotne znaczenie.

Osoba działająca bez upoważnienia, która nie usunie braku umocowania i której czynności nie zostaną zatwierdzone przez stronę, odpowiada wobec tego podmiotu za skutki działania w procesie. Roszczeń tych można dochodzić w odrębnym postępowaniu⁵⁵⁹.

---

⁵⁵⁹ Zob. orzeczenie SN z dnia 20 grudnia 1968 r., III CZP 93/68, OSN 1969, Nr 7-8, poz. 129. Siedlecki W., Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego, NP 1970, Nr 10, s. 577.

9.2 Zabezpieczenie kosztów w międzynarodowym postępowaniu cywilnym

Zabezpieczenie w międzynarodowym postępowaniu cywilnym (art. 1119 i n. k.p.c.) służy zabezpieczeniu pozwanemu jego przyszłych kosztów procesu od powoda⁵⁶⁰ nie posiadającego miejsca zamieszkania lub zwykłego pobytu albo siedziby w Polsce lub w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej, którego stan majątkowy nie daje gwarancji zaspokojenia przez pozwanego swego roszczenia.⁵⁶¹ Realizowana jest ona poprzez przewidziany w art. 1119 i n. k.p.c. obowiązek złożenia przez powoda⁵⁶², jak też w wypadkach wskazanych w ustawie, interwencji

---

⁵⁶⁰ Obowiązek złożenia kaucji aktorycznej obciąża powoda niezależnie od jego obywatelstwa. Obowiązek ten dotyczy bowiem zarówno obywateli polskich jak i cudzoziemców.

⁵⁶¹ Zob. krytyczne uwagi na temat kaucji aktorycznej Fabian J., Stanowisko prawne cudzoziemca w procesie cywilnym, *Studia Cywilistyczne* 1961, T. 1.

⁵⁶² Określenie „powód” w rozumieniu art. 1119 k.p.c. obejmuje osobę fizyczną, niezależnie od posiadanego obywatelstwa (w tym obywatela polskiego), nieposiadającą miejsca zamieszkania lub zwykłego pobytu na terytorium Unii Europejskiej (więc także na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej) oraz osobę prawną bądź jednostkę organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, z siedzibą poza wymienionym obszarem prawnym. Por. także postanowienie SN z dnia 3 maja 1972 r., I CZ 46/72, OSNC 1973, Nr 2, poz. 26. Przyjmuje się, że w sytuacji współuczestnictwa po stronie powodowej (art. 72 § 1 k.p.c.), gdy jednym ze współuczestników jest podmiot, o którym mowa w komentowanym przepisie, uprawnienie pozwanego do żądania złożenia wymienionej kaucji może być skierowane wyłącznie do takiego współuczestnika.

ta głównego bądź interwenienta ubocznego⁵⁶³ (art. 1119 w zw. z art. 103, 107 k.p.c.) nieposiadających miejsca zamieszkania lub zwykłego pobytu albo siedziby w Rzeczypospolitej Polskiej lub w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej⁵⁶⁴, tzw. kaucji na zabezpieczenie kosztów procesu (aktorycznej), przy czym zabezpieczenie może nastąpić wyłącznie na wniosek, a nie z urzędu.

Jak podkreśla się w literaturze, przedmiotem zabezpieczenia jest określona wierzytelność przyszła, której powstanie jest uzależnione od wyniku rozstrzygnięcia w sprawie, a jej wysokość od sumy prawdopodobnych kosztów, jakie może ponieść strona pozwana. Kaucja aktoryczna nie służy natomiast do zabezpieczania innych strat, jakie może ponieść pozwany na skutek wytoczenia przeciwko niemu

⁵⁶³ Por. Ciszewski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część czwarta. Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego. Część piąta. Sąd polubowny (arbitrażowy), T. 5, wyd. 3, Wielkie Komentarze, Lexis Nexis, Warszawa 2009, s. 318; Gołąb S., Wusatowski Z., op. cit., s. 236.

⁵⁶⁴ Por. Sadowski W., Kaucja aktoryczna – potrzeba nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego, EPS 2006, Nr 10, s. 17 i n. Zgodnie z art. 12 akapit 1 TWE, w zakresie stosowania wymienionego aktu zabroniona jest jakakolwiek forma dyskryminacji ze względu na przynależność państwową. W konsekwencji należy uznać również za niedopuszczalne wprowadzanie w ustawodawstwie krajowym obowiązku złożenia kaucji na zabezpieczenie kosztów procesu na obywateli i inne podmioty z państw członkowskich Unii Europejskiej, jeżeli dotyczy on wyłącznie cudzoziemców (przy jednoczesnym wyłączeniu spod jego zakresu własnych obywateli). Por. także art. 51 rozporządzenia Rady (WE) Nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. o jurysdykcji, uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych; art. 51 rozporządzenia Rady (WE) Nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. o jurysdykcji oraz o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego rozporządzenie (WE) Nr 1347/2000. Zob. powołane liczne orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich Ciszewski J., [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego..., T. 5, op. cit., s. 317.

powództwa⁵⁶⁵. Kaucja aktoryczna nie stanowi również zabezpieczenia kosztów należnych, a niewiszczonych Skarbowi Państwa.

Za podstawę powstania obowiązku złożenia kaucji aktorycznej uważa się postanowienie sądu w tym przedmiocie, wydawane wyłącznie na wniosek pozwanego (każdego, niezależnie od swej formy organizacyjnoprawnej, posiadanego obywatelstwa czy siedziby). Por. także orzeczenie SN z dnia 28 czerwca 1961 r., IV CZ 58/61, OSNC 1962, Nr 2, poz. 77.

W przypadku interwencji głównej uprawnionym do wystąpienia z żądaniem złożenia kaucji aktorycznej jest tak powód, jak i pozwany z postępowania w sprawie głównej. W razie przystąpienia interwenienta ubocznego do strony pozwanej przysługuje mu prawo do zgłoszenia żądania zabezpieczenia kosztów postępowania, przysługujących na podstawie art. 107 zdanie 3 k.p.c. W sytuacji współuczestnictwa po stronie pozwanej prawo żądania kaucji aktorycznej przysługuje każdemu uczestnikowi działającemu w imieniu własnym (por. jednakże art. 73 § 2 k.p.c. odnośnie do współuczestników jednolitych).

Wniosek pozwanego jest niezbędnym warunkiem ustalenia obowiązku złożenia kaucji. Powinien on określać wysokość kaucji wraz ze wskazaniem przypuszczalnych kosztów postępowania. Zgodnie z poglądem wyrażonym w orzecznictwie, oznaczenie kwotą pieniężną wartości przedmiotu sporu wyrażonego w walucie obcej (art. 19 § 2 k.p.c.) powinno być dokonane przy uwzględnieniu obowiązującego w chwili wniesienia pozwu kursu walut obcych ustalonego przez Narodowy Bank Polski. Oznaczenie przez powoda wartości przedmiotu sporu, z pominięciem obowiązującego kursu walut obcych, powinno z reguły spowodować sprawdzenie wartości przedmiotu spo-

⁵⁶⁵ Por. Ciszewski J., op. cit., s. 320; Gołąb S., Wusatowski Z., op. cit., s. 234.

ru przez sąd (por. wyrok SN z dnia 18 maja 1984 r., I CR 121/84, OSNC 1985, Nr 2, poz. 15).

Obowiązek złożenia kaucji aktorycznej może zostać wyłączony odpowiednimi postanowieniami umów międzynarodowych⁵⁶⁶. Por. m.in. art. 17 konwencji haskiej z dnia 17 lipca 1905 r. dotyczącej Procedury Cywilnej (Dz. U. z 1926 r. Nr 126, poz. 735 z późn. zm.); art. 16 konwencji genewskiej z dnia 28 lipca 1951 r. dotyczącej statusu uchodźców (Dz. U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515 z późn. zm.); art. 17 konwencji haskiej z dnia 1 marca 1954 r. dotyczącej procedury cywilnej (Dz. U. z 1963 r. Nr 17, poz. 90 z późn. zm.); art. 9 ust. 2 konwencji nowojorskiej z dnia 20 czerwca 1956 r. o dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych za granicą (Dz. U. z 1961 r. Nr 17, poz. 87); art. 14 konwencji haskiej z dnia 25 października 1980 r. o ułatwieniu dostępu do wymiaru sprawiedliwości w stosunkach międzynarodowych (Dz. U. z 1995 r. Nr 18, poz. 86) oraz szczególne postanowienia umów bilateralnych, których stroną jest Rzeczpospolita Polska⁵⁶⁷. Ponadto sam Kodeks postępowania cywilnego przewiduje szereg wyłączeń o charakterze przedmiotowym od obowiązku złożenia kaucji na zabezpieczenie kosztów postępowania przez powoda (art. 1120 k.p.c.). Ponadto możliwe jest zwolnienie obywateli lub podmiotów polskich z obowiązku składania kaucji aktorycznej w postępowaniu przed obcymi organami rozstrzygającymi na podstawie przepisów umów międzynarodowych, których sygnatariuszami są Polska oraz państwo przynależności powoda, prawa wewnętrznego tego państwa oraz praktyki sądowej (por. art. 1143 k.p.c.).

⁵⁶⁶ Por. Fierich F., *Nauka o sądach cywilnych i procedura cywilna*, T. 1, Kraków 1898, s. 58-59 na temat kwestii wzajemności materialnej i formalnej.

⁵⁶⁷ Por. Cagara J., *Koszty procesowe w sprawach z udziałem cudzoziemca*, NP 1981, Z. 9, s. 95 i n.; *Idem*, *Koszty sądowe w sprawach cywilnych z udziałem cudzoziemca*, NP 1979, Z. 10, s. 84 i n.; Ciszewski J., *op. cit.*, s. 321 i n.

Zgłoszenie stosownego żądania przez pozwanego (w dowolnej formie) powinno nastąpić najpóźniej przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy (art. 1121 § 1 k.p.c.; por. jednakże art. 1128 k.p.c.), pod rygorem bezskuteczności takiego żądania, zgłoszonego w terminie późniejszym (art. 167 k.p.c.). Jednakże ustawodawca, w sytuacjach wyliczonych w art. 1121 § 2 k.p.c., dopuszcza możliwość późniejszego zgłoszenia takiego żądania. Ponadto uważa się, iż uprawnienie pozwanego w przedmiocie zgłoszenia żądania złożenia kaucji aktorycznej na podstawie art. 1121 § 2 k.p.c. nie ogranicza się do postępowania przed sądem pierwszej instancji.

Pozwanemu nie przysługuje uprawnienie do zgłoszenia żądania w przedmiocie złożenia kaucji aktorycznej, w sytuacji gdy uznana przez niego część roszczenia powoda wystarcza na zabezpieczenie kosztów postępowania, które prawdopodobnie poniesie. Przyjmowany jest również pogląd, że wskazane żądanie pozwanego jest bezskuteczne (z wyjątkiem sytuacji przewidzianych w art. 1121 § 2 k.p.c.), gdy uprzednio, w toku postępowania, złoży on oświadczenie o cofnięciu uznania powództwa.

Wysokość kaucji powinna z reguły obejmować prawdopodobną sumę kosztów całego postępowania (pierwszoinstancyjnego oraz odwoławczego), do których poniesienia zobowiązany byłby pozwany, jednak bez włączania kosztów powództwa wzajemnego. W razie ustalenia w toku postępowania, że złożona kaucja nie wystarcza na zabezpieczenie przyszłych kosztów procesu pozwanego, dopuszczalne i skuteczne jest zgłoszenie przez pozwanego stosownego żądania w przedmiocie uzupełnienia kaucji, nieograniczonego terminem (art. 1123 § 2 k.p.c.).

Wysokość kaucji sąd oznacza w walucie polskiej. Jest ona składana na rachunek depozytowy sądu, chyba że sąd określi inny sposób jej złożenia.

Na postanowienie sądu oznaczające wysokość kaucji i termin do jej złożenia zażalenie nie przysługuje. Strona uznająca wspomniane postanowienie za niesłuszne może nie wpłacić kaucji, co w konsekwencji doprowadzi do odrzucenia pozwu, a następnie zaskarżyć postanowienie w przedmiocie odrzucenia pozwu, wykazując, że jest ono nieuzasadnione dlatego, że niesłuszne było nałożenie obowiązku zabezpieczenia kosztów procesu strony pozwanej (zob. orzeczenie SN z dnia 28 czerwca 1961 r., IV CZ 58/61, OSNC 1962, Nr 2, poz. 77). Niezaskarżalne jest także postanowienie sądu oddalające wniosek pozwanego o złożenie przez powoda kaucji (por. postanowienie SN z dnia 3 maja 1972 r., I CZ 46/72, OSNC 1973, Nr 2, poz. 26).

Termin do złożenia kaucji aktorycznej jest wyznaczany przez sąd w orzeczeniu określającym jej wysokość (art. 1123 k.p.c.). Po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu do złożenia kaucji sąd z urzędu odrzuca pozew lub środek odwoławczy (por. art. 199 i 1099 k.p.c.). Zob. również art. 167 k.p.c. Uchybiony termin do złożenia kaucji może być przywrócony na zasadach ogólnych (art. 168 i n. k.p.c.).

Odrzucając pozew, sąd orzeka o kosztach jak w wypadku cofnięcia pozwu (por. art. 203 § 2 zdanie 2 k.p.c.).

Na postanowienie sądu o odrzuceniu pozwu, kończącego postępowanie w sprawie, przysługuje zażalenie (art. 394 § 1 k.p.c.).

Zmiana okoliczności faktycznych w toku postępowania, warunkuje powstanie i ustanie obowiązku zabezpieczenia kosztów, jak również wysokość zabezpieczenia.

Zwolnienie powoda (przyjmuje się, że dopuszczalne w całości lub części) od zabezpieczenia kosztów procesu i zwrot złożonej kaucji (bądź jej nadwyżki) może nastąpić wyłącznie na jego wniosek, jednakże po wysłuchaniu pozwanego w razie ustania w toku postępowania przyczyny zabezpieczenia (art. 1120 k.p.c.). Uznaje się bowiem ko-

nieczność przeprowadzenia przez powoda środków dowodowych wskazujących na ustanie przyczyny zabezpieczenia, gdyby pozwany zaprzeczał istnieniu tych okoliczności.

Możliwość zwolnienia powoda od obowiązku zabezpieczenia kosztów istnieje nie tylko w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, ale także w postępowaniu odwoławczym.

Postanowienie w przedmiocie zwolnienia powoda od obowiązku złożenia kaucji aktorycznej nie podlega zażaleniu.

Rozstrzygnięcie sądu o zaspokojeniu z kaucji przyznanych kosztów pozwanemu wydawane jest na jego wniosek, zgłoszony w ciągu miesiąca od uprawomocnienia się orzeczenia w zakresie dotyczącym kosztów procesu (por. art. 108 § 1 k.p.c.). Przyjmuje się, że w przypadku złożenia kaucji w kwocie wyższej od kosztów przyznanych pozwanemu przez sąd nastąpić powinien natychmiastowy zwrot jej nadwyżki powodowi (art. 1126 § 3 k.p.c.).

Po bezskutecznym upływie terminu, wskazanego w art. 1126 § 2 k.p.c., kaucja zostanie zwrócona powodowi na jego wniosek. Natomiast w sytuacji nieprzyznania pozwanemu kosztów procesu, sąd z urzędu zarządzi wydanie powodowi kaucji natychmiast po uprawomocnieniu się orzeczenia (art. 1126 § 3 k.p.c.).

Kaucja aktoryczna jest przeznaczona wyłącznie na zaspokojenie kosztów procesu prawomocnie zasądzonych. Roszczenie pozwanego z tego tytułu podlega zaspokojeniu w pierwszej kolejności przed innymi wierzycielami powoda. Jeżeli wniosek o zaspokojenie z kaucji przyznanych kosztów nie został zgłoszony przez pozwanego i kaucję wydano powodowi, pozwany traci prawo pierwszeństwa przed innymi wierzycielami powoda. Por. także art. 1025 k.p.c.

Z mocy odesłania zawartego w art. 1128 k.p.c., przepisy odnośnie do kaucji na zabezpieczenie kosztów proce-

su (za wyjątkiem art. 1120 pkt 4 k.p.c.) znajdują również odpowiednie zastosowanie w postępowaniu nieprocesowym, w związku z obowiązywaniem art. 520 § 2 i 3 k.p.c. Artykuł 1120 pkt 4 k.p.c. nie znajduje zastosowania w postępowaniu nieprocesowym ze względu na ograniczenie przedmiotowego zakresu umowy prorogacyjnej wyłącznie do spraw spornych (art. 1104 k.p.c.)⁵⁶⁸.

W piśmiennictwie reprezentowany jest pogląd, że w wypadku jednoczesnego żądania zabezpieczenia kosztów procesu przez kilku uczestników, skierowanego wobec wnioskodawcy, sąd może wydać łączne postanowienie, określające łączną wysokość kaucji. Natomiast sąd wyda odrębne postanowienia, określające wysokość kaucji na rzecz poszczególnych uczestników postępowania, gdy złożą oni swe wnioski niejednocześnie.

Uprawnienie do żądania złożenia kaucji na zabezpieczenie kosztów postępowania, zdaniem doktryny, przysługuje także dłużnikowi egzekwowanemu w postępowaniu egzekucyjnym, powodowi lub pozwanemu ze sprawy głównej w postępowaniu z interwencji głównej, uczestnikowi postępowania w sprawie o uznanie i wykonanie orzeczenia sądu zagranicznego.

Za dyskusyjny należy natomiast uznać pogląd wyrażony w literaturze, o odpowiednim stosowaniu art. 1119 i n. k.p.c. w postępowaniu o uchylenie wyroku sądu polubownego (art. 1205 i n. w zw. z art. 1207 § 2 i art. 13 § 2 k.p.c.)⁵⁶⁹.

⁵⁶⁸ Wójcik M.P. [w:] Jakubecki A., Kodeks postępowania cywilnego..., op. cit., s. 1330.

⁵⁶⁹ Por. Ciszewski J., op. cit., s. 318.

Zakończenie

Oprócz doniosłości samego postępowania cywilnego jako całości, należy podkreślić znaczenie jego instytucji i zespołów czynności procesowych, a pośród nich również czynności rozstrzygania o kosztach. Niestety deprecjacja instytucji kosztów postępowania cywilnego, a co za tym idzie mechaniczne rozstrzygnięcie o nich nie jest zjawiskiem rzadkim w postępowaniu związanym ze sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych. Wielokrotnie w polskim piśmiennictwie podkreślano, że zagadnienie kosztów procesu przysparza organom rozstrzygającym więcej problemów niż samo rozstrzygnięcie sporu, oraz że przepisy regulujące instytucję kosztów postępowania są dostatecznie skomplikowane by budzić wiele wątpliwości w praktyce, ale jednocześnie że problematyka dotycząca zwrotu kosztów postępowania nie spotyka się z takim zainteresowaniem na jakie zasługuje. Rozstrzygnięcie o kosztach dotyczy norm regulujących kwestię uboczną w postępowaniu, niemniej dla podmiotów w nim uczestniczących bardzo istotną. Nie budzi wątpliwości teza, iż zagadnienie kosztów postępowania cywilnego wiąże się w nierozzerwalny sposób z kwestią dostępu do wymiaru sprawiedliwości.

Koszty postępowania cywilnego są, jako zjawisko faktyczne, kategorią ekonomiczną. Dlatego też z kosztami procesu cywilnego i szeroko pojętym aktem rozstrzygnięcia o nich wiążą się i wymagają rozważenia takie zagadnienia jak struktura ogólna kosztów, kształtowanie ich wysokości, przeciwdziałanie nakładom zbędnym, racjonalny dobór środków dla urzeczywistnienia celu danego postępowania, sprawność i ekonomizacja poszczególnych sta-

diów postępowania oraz zakres i kierunki oddziaływania kosztów związanych z postępowaniem. Istotne w związku z powyższym staje się określenie właściwych zasad, którymi należy kierować się, aby szeroko pojęty akt rozstrzygnięcia o kosztach postępowania, w powiązaniu z pozostałymi instytucjami procesowymi przyczyniał się we właściwym stopniu do sprawnej i prawidłowej realizacji zadań wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych.

Wykaz źródeł

Akty normatywne

Akty normatywne międzynarodowe

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka – Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 217 A (III) z dnia 10 grudnia 1948 r.;

Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284 z późn. zm.);

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 16 grudnia 1966 r., (Dz. U. z 1977 r., Nr 38, poz. 167 – załącznik);

Konwencja haska z dnia 17 lipca 1905 r. dotycząca Procedury Cywilnej (Dz. U. z 1926 r. Nr 126, poz. 735 z późn. zm.);

Konwencja genewska z dnia 28 lipca 1951 r. dotycząca statusu uchodźców (Dz. U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515 z późn. zm.);

Konwencja haska z dnia 1 marca 1954 r. dotycząca procedury cywilnej (Dz. U. z 1963 r. Nr 17, poz. 90 z późn. zm.);

Konwencja nowojorska z dnia 20 czerwca 1956 r. o dochodzeniu roszczeń alimentacyjnych za granicą (Dz. U. z 1961 r. Nr 17, poz. 87);

Konwencja haska z dnia 25 października 1980 r. o ułatwieniu dostępu do wymiaru sprawiedliwości w stosunkach międzynarodowych (Dz. U. z 1995 r. Nr 18, poz. 86).

Akty normatywne wspólnotowe

Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską z dnia 25 marca 1957 r. (Dz. U. WE z 29 grudnia 2006 r., C 321 E, s. 1, wersja skonsolidowana);

Rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. o jurysdykcji, uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych (Dz. Urz. WE z dnia 16 stycznia 2001 r., L 12, s. 1);

Rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. o jurysdykcji oraz o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 (Dz. Urz. WE z dnia 23 grudnia 2003 r., L 338, s. 1-29).

Akty normatywne krajowe

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 493 z późn. zm.);

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.);

- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, (Dz. U. Nr 9, poz. 59 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 8 lipca 2005 r. o Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa, (Dz. U. Nr 169, poz. 1417 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t. jedn. Dz. U. z 2010 r. Nr 90 poz. 594 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 17 grudnia 2004 r. o prawie pomocy w postępowaniu w sprawach cywilnych prowadzonych w państwach członkowskich Unii Europejskiej oraz o prawie pomocy w celu ugodowego załatwienia sporu przed wszczęciem takiego postępowania (Dz. U. z 2005 r. Nr 10, poz. 67 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r., Kodeks cywilny, (Dz. U., Nr 16, poz. 93 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze (t. jedn. Dz. U. z 2009 r., Nr 175, poz. 1361 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (t. jedn. Dz. U. z 2006 r. Nr 167, poz. 1191 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz. U. Nr 179, poz. 1843 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych, (Dz. U. Nr 98, poz. 1070 z późn. zm.);

- Ustawa z dnia 13 czerwca 1967 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t. jedn. Dz. U. Nr 9, poz. 88 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze, (t. jedn. Dz. U. z 2009 r., Nr 146, poz. 1188 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (t. jedn. Dz. U. z 2010 r., Nr 10, poz. 65 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego, (Dz. U. Nr 69, poz. 592);
- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 172, poz. 1438);
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, (t. jedn. Dz. U. z 2010 r., Nr 102, poz. 651 z późn. zm.);
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju, (Dz. U. Nr 236, poz. 1990 z późn. zm.);
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 grudnia 2003 r. w sprawie opłat za czynności rzeczników patentowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2076 z późn. zm.);
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 8 stycznia 1997 r. w sprawie szczegółowych zasad udzielania urlopu wypoczynkowego, ustalania i wypłacania wynagrodzenia za czas urlopu oraz ekwiwalentu pieniężnego za urlop, (Dz. U. Nr 2, poz. 14 z późn. zm.);

- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu, (Dz. U. Nr 163, poz. 1348 z późn. zm.);
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu, (Dz. U. Nr 163, poz. 1349 z późn. zm.);
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 1967 r. w sprawie opłat za czynności zespołów adwokackich (Dz. U. Nr 48, poz. 241 z późn. zm.);
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 1997 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz opłat za czynności radców prawnych (Dz. U. Nr 154, poz. 1013 z późn. zm.);
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 listopada 2005 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym (Dz. U. Nr 239, poz. 2018);
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 sierpnia 1982 r. w sprawie stawek, warunków przyznawania i wypłaty ryczałtu przysługującego sędziom i pracownikom sądowym za dokonanie oględzin oraz stawek należności kuratorów, (Dz. U. Nr 27, poz. 197 z późn. zm.);

- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 grudnia 2006 r. w sprawie określenia wysokości opłat za udzielenie informacji, wydawanie odpisów, wyciągów i zaświadczeń z Krajowego Rejestru Sądowego oraz za udostępnianie kopii dokumentów z elektronicznego katalogu dokumentów spółek, (Dz. U. Nr 247, poz. 1812);
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 1975 r. w sprawie kosztów przeprowadzenia dowodu z opinii biegłych w postępowaniu sądowym, (Dz. U. Nr 46, poz. 254 z późn. zm.);
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 października 1983 r. w sprawie wynagradzania biegłych (tłumaczy) z zakresu daktylogii, (Dz. U. Nr 64, poz. 292 z późn. zm.);
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 4 lipca 1990 r. w sprawie wysokości należności świadków i stron w postępowaniu sądowym, (Dz. U. Nr 48, poz. 284 z późn. zm.);
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 stycznia 2002 r. w sprawie szczegółowych czynności sądów w sprawach z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego oraz karnego w stosunkach międzynarodowych (Dz. U. Nr 17, poz. 164 z późn. zm.);
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 lipca 2006 r. w sprawie szczegółowego sposobu ponoszenia kosztów prawa pomocy w celu ugodowego załatwienia sporu przed wszczęciem postępowania (Dz. U. Nr 135, poz. 957);
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r., Regulamin urzędowania sądów powszechnych, (Dz. U. Nr 38, poz. 249 z późn. zm.);

Dekret z dnia 26 października 1950 r. o należnościach świadków, biegłych i stron w postępowaniu sądowym, (Dz. U. Nr 49, poz. 445 z późn. zm.).

Orzecznictwo

Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego

wyrok TK z dnia 11 czerwca 2002 r., SK 5/02, OTK-A 2002, Nr 4, poz. 41;

wyrok TK z dnia 6 maja 2003 r. P 21/01, OTK-A 2003, Nr 5, poz. 37;

wyrok TK z dnia 2 lipca 2003 r., K 25/01, OTK-A 2003, Nr 6, poz. 60;

wyrok TK z dnia 16 grudnia 2003 r., SK 34/03, OTK-A 2003, Nr 9, poz. 102;

wyrok TK z dnia 27 marca 2007r., SK 3/05, OTK-A 2007, Nr 3, poz. 32.

Orzecznictwo Sądu Najwyższego

Orzeczenie SN z dnia 10 kwietnia 2002 r., IV CKN 939/00, nie publ.;

Orzeczenie SN z dnia 10 marca 1954 r., 2 CZ 3/54, PiP 1954, Nr 5, s. 907;

Orzeczenie SN z dnia 10 sierpnia 1963 r., II CZ 77/63, OSNCP 1964, Z. 12, poz. 252;

- Orzeczenie SN z dnia 11 lutego 1975 r., I CZ 167/74, OSP 1976, Nr 6, poz. 116;
- Orzeczenie SN z dnia 13 kwietnia 1961 r., IV CZ 23/61, OSPiKA 1962, Nr 3, poz. 100;
- Orzeczenie SN z dnia 13 stycznia 1978 r., III CZP 30/77, OSNCP 1978, Nr 3, poz. 39;
- Orzeczenie SN z dnia 14 marca 1962 r., III CR 582/61, RPEiS 1963, Nr 3, poz. 334;
- Orzeczenie SN z dnia 15 lutego 1935 r., II C 921/34, Zb. Orz. 1935, Nr IX, poz. 363;
- Orzeczenie SN z dnia 15 maja 1956 r., 1 CZ 70/56, RPiE 1958, Nr 1, s. 314;
- Orzeczenie SN z dnia 15 marca 1955 r. II CR 1449/54, OSN 1956, Z. 1, s. 12;
- Orzeczenie SN z dnia 16 grudnia 1965 r., II PR 449/65, nie publ.;
- Orzeczenie SN z dnia 16 lutego 1955 r., 2 CZ 14/55, PiP 1955, Nr 7-8, s. 297;
- Orzeczenie SN z dnia 17 maja 1960 r. IV CR 34/56, NP 1960, Nr 12, s. 1659;
- Orzeczenie SN z dnia 17 maja 1960 r., 4 CZ 34/59, NP 1960, Nr 12, s. 1659;
- Orzeczenie SN z dnia 18 grudnia 1950 r., C 181/50, NP 1951, Nr 11, s. 46;
- Orzeczenie SN z dnia 18 lipca 1957 r., 1 CZ 140/57, BMS 1958, Nr 11, s. 34;
- Orzeczenie SN z dnia 19 grudnia 1957 r., II CZ 18/57, OSP 1958, Nr 1, poz. 27;

- Orzeczenie SN z dnia 2 listopada 1954 r., 2 CZ 248/54, PiP 1955, Z. 1, s. 150;
- Orzeczenie SN z dnia 20 grudnia 1968 r., III CZP 93/68, OSN 1969, Nr 7-8, poz. 129;
- Orzeczenie SN z dnia 20 grudnia 1979 r., III PR 78/79, OSP 1980, Z. 11, s. 196;
- Orzeczenie SN z dnia 20 maja 1957 r., 2 CR 104/57, OSPi-KA 1958, Z. 9, poz. 225;
- Orzeczenie SN z dnia 21 sierpnia 1954 r., 2 CZ 80/54, NP 1955, Nr 3, s. 112;
- Orzeczenie SN z dnia 23 kwietnia 1957 r., IV CR 1036/55, OSP 1958, Z. 1, poz. 30;
- Orzeczenie SN z dnia 24 listopada 1967 r., III CR 247/67, OSP 1968, Nr 7-8, poz. 165;
- Orzeczenie SN z dnia 24 marca 1967 r., III PZP 42/66, OSNCP 1967, Nr 7-8, poz. 124;
- Orzeczenie SN z dnia 24 września 1957 r., 1 CZ 162/57, NP 1958, Nr 4, s. 115;
- Orzeczenie SN z dnia 24 września 1960 r., CR 447/60, NP 1962, Nr 7-8, s. 1078;
- Orzeczenie SN z dnia 25 lipca 1953 r., II C 609/53, OSNCK 1954, Nr 3, s. 61;
- Orzeczenie SN z dnia 25 lipca 1960 r., I CR 640/60, OSN 1961, Nr 4, poz. 109;
- Orzeczenie SN z dnia 25 lutego 1954 r., 2 CO 2/54, OSN 1955, Z. I, poz. 9;
- Orzeczenie SN z dnia 25 maja 1936 r., C III 842/35, Zb. Orz. 1937, Nr I, poz. 38;

- Orzeczenie SN z dnia 25 marca 1970 r., II CZ 14/70, OSNCP 1970, Nr 11, poz. 211;
- Orzeczenie SN z dnia 25 września 1965 r., I PR 372/65, OSNCP 1966, Nr 5, poz. 83;
- Orzeczenie SN z dnia 26 lipca 2007 r., V CSK 115/07, nie publ.;
- Orzeczenie SN z dnia 27 lipca 1957 r., 3 CZ 215/57, OSPiKA 1958, Z. 5, s. 137;
- Orzeczenie SN z dnia 28 czerwca 1961 r., IV CZ 58/61, OSNC 1962, Nr 2, poz. 77;
- Orzeczenie SN z dnia 3 kwietnia 1959 r., 2 CZ 40/59, NP 1960, Nr 1, s. 136;
- Orzeczenie SN z dnia 3 maja 1966 r., II PR 115/66, OSP 1967, Z. 1, poz. 8;
- Orzeczenie SN z dnia 3 września 1958 r., III CZ 193/58, OSNCK 1959, Nr 1, poz. 30;
- Orzeczenie SN z dnia 30 kwietnia 1952 r., C 290/52, OSNCK 1953, Nr 4, poz. 99;
- Orzeczenie SN z dnia 30 września 1961 r., 2 CZ 104/61, NP 1962, Nr 10, s. 1375;
- Orzeczenie SN z dnia 31 grudnia 1958 r., IV CZ 263/58, OSP 1959, Nr 7-8, poz. 213;
- Orzeczenie SN z dnia 31 marca 1955 r., I CZ 316/54, OSNCK 1955, Nr 4, poz. 89;
- Orzeczenie SN z dnia 4 grudnia 1951 r., C 423/51, OSNCK 1953, Nr 1, poz. 21;
- Orzeczenie SN z dnia 4 lutego 1960 r., IV CZ 171/59, OSP 1961, Nr 2, poz. 37;

- Orzeczenie SN z dnia 4 maja 1937 r., C III 964/36, RPEiS 1938, Nr 1, s. 168;
- Orzeczenie SN z dnia 4 maja 1957 r., 4 CZ 99/57, RPiE 1958, Nr 1, s. 314;
- Orzeczenie SN z dnia 5 grudnia 1947 r., C III 341/47, PiP 1949, Nr 1, s. 145;
- Orzeczenie SN z dnia 5 sierpnia 1957 r., II CZ 208/57, OSN 1958, Nr 2, poz. 56;
- Orzeczenie SN z dnia 6 czerwca 1958 r., 3 CZ 138/58, RPiE 1959, Nr 1, s. 336;
- Orzeczenie SN z dnia 6 maja 1965 r., I PZ 25/67, OSPiKA 1968, Nr 10, poz. 205;
- Orzeczenie SN z dnia 7 stycznia 1966 r., PZ 84/65, OSP 1966, Z. 9, s. 208;
- Orzeczenie SN z dnia 8 września 1986 r., IV CR 134/86, OSNC 1987, Nr 12, poz. 200;
- Orzeczenie SN z dnia 9 października 1957 r., IV CZ 193/57, OSN 1959, Nr 1, poz. 21;
- Orzeczenie SN z dnia 21 maja 1956 r., 4 CR 974/55, OSPiKA 1958, Z. 2, s. 32;
- Postanowienie SN z dnia 1 czerwca 1965 r., I PZ 34/65, OSNC 1966, Nr 2, poz. 27;
- Postanowienie SN z dnia 10 czerwca 2010 r., I BU 6/09, LEX Nr 590203;
- Postanowienie SN z dnia 10 grudnia 2001 r., I PKN 248/01, OSNP 2002, Nr 9, poz. 5;
- Postanowienie SN z dnia 10 maja 1985 r., II CZ 56/85, LEX Nr 8716;

- Postanowienie SN z dnia 10 maja 1985 r., II CZ 56/86, nie publ.;
- Postanowienie SN z dnia 10 marca 1972 r., II CZ 6/72, Biul. SN 1972, Nr 5–6, poz. 95;
- Postanowienie SN z dnia 10 października 2007 r., II PZ 36/07, OSNP 2008, Nr 21-22, poz. 319;
- Postanowienie SN z dnia 10 sierpnia 2007 r., II CNP 107/07, LEX Nr 619602;
- Postanowienie SN z dnia 10 września 1963 r., I CZ 97/63, OSNC 1964, Nr 4, poz. 85;
- Postanowienie SN z dnia 10 września 1971 r., I CZ 136/71, LEX Nr 6986;
- Postanowienie SN z dnia 11 lutego 1977 r., I CZ 8/77, LEX Nr 7912;
- Postanowienie SN z dnia 11 lutego 2010 r., I CZ 112/09, LEX Nr 564753;
- Postanowienie SN z dnia 11 lutego 2011 r., I CZ 38/10, LEX Nr 738387;
- Postanowienie SN z dnia 11 marca 2011 r., II CZ 104/10, LEX Nr 784918;
- Postanowienie SN z dnia 11 października 2001 r., III CZP 49/01, OSNC 2002, Nr 7-8, poz. 86;
- Postanowienie SN z dnia 11 sierpnia 1962 r., II CO 2/62, OSNC 1963, Nr 12, poz. 263;
- Postanowienie SN z dnia 11 sierpnia 2010 r., I CZ 51/10, LEX nr 737252;
- Postanowienie SN z dnia 11 sierpnia 2010 r., II PZ 21/10, LEX Nr 661507;

- Postanowienie SN z dnia 11 września 1973 r., I CZ 122/73,
OSNC 1974, Nr 5, poz. 98;
- Postanowienie SN z dnia 12 czerwca 1984 r., II CZ 55/84,
LEX Nr 8599;
- Postanowienie SN z dnia 12 lipca 1980 r., II CZ 79/80,
OSNC 1981, Nr 2-3, poz. 37;
- Postanowienie SN z dnia 12 lutego 1999 r., II CKN 280/98,
nie publ.;
- Postanowienie SN z dnia 12 lutego 1999 r., II CKN 341/98,
OSNC 1999, Nr 6, poz. 123;
- Postanowienie SN z dnia 12 października 2007 r., IV CZ
28/07, OSNC 2008, Nr 2, poz. 29;
- Postanowienie SN z dnia 12 października 2007 r., IV CZ
91/07, LEX Nr 485889;
- Postanowienie SN z dnia 12 sierpnia 1965 r., I CZ 80/65,
OSNC 1966, Nr 3, poz. 47;
- Postanowienie SN z dnia 12 sierpnia 1997 r., I CZ 128/97,
nie publ.;
- Postanowienie SN z dnia 13 czerwca 1970 r., II CZ 193/70,
OSP 1972, Z. 6, s. 132;
- Postanowienie SN z dnia 13 grudnia 1972 r., II CZ 184/72,
OSNC 1973, Nr 7-8, poz. 142:
- Postanowienie SN z dnia 13 listopada 1973 r., II PZ 49/73,
LEX Nr 7337;
- Postanowienie SN z dnia 13 maja 1982 r., I PR 43/82,
OSNC 1983, Nr 1, poz. 11;
- Postanowienie SN z dnia 13 października 1972 r., I CZ
118/72, LEX Nr 7155;

- Postanowienie SN z dnia 13 września 2010 r., II PZ 24/10,
LEX Nr 661510;
- Postanowienie SN z dnia 14 grudnia 1972 r., I PZ 65/72,
LEX Nr 7198;
- Postanowienie SN z dnia 14 lutego 1968 r., I PZ 75/67,
LEX Nr 6283;
- Postanowienie SN z dnia 14 maja 1966 r., I PZ 30/66, nie
publ.;
- Postanowienie SN z dnia 14 marca 2000 r., II CKN 496/00,
OSNC 2000, Nr 9, poz. 168;
- Postanowienie SN z dnia 14 października 1998 r., II CKN
687/98, OSNC 1999, Nr 3, poz. 63;
- Postanowienie SN z dnia 14 sierpnia 1997 r., II CZ 88/97,
OSNC 1998, Nr 3, poz. 40;
- Postanowienie SN z dnia 14 stycznia 1974 r., II CZ 223/73,
nie publ.;
- Postanowienie SN z dnia 15 grudnia 1998 r., I CKN
125/98, LEX Nr 50655;
- Postanowienie SN z dnia 15 lipca 1974 r., I CZ 99/74, LEX
Nr 7555;
- Postanowienie SN z dnia 15 listopada 2002 r., II CK
134/02, M. Praw. 2003, Nr 10, s. 472;
- Postanowienie SN z dnia 15 lutego 1967 r., II CZ 144/66,
OSNCP 1967, Nr 7-8, poz. 144;
- Postanowienie SN z dnia 16 czerwca 2004 r., I PZP 1/04,
OSNP 2005, Nr 5, poz. 67;
- Postanowienie SN z dnia 16 lutego 2011 r., II CZ 202/10,
LEX Nr 738552;

- Postanowienie SN z dnia 16 marca 2000 r., I PZ 86/99,
PiZS 2001, Nr 1, s. 41;
- Postanowienie SN z dnia 16 października 1965 r., I PZ
26/65, NP 1966, Nr 5, s. 673;
- Postanowienie SN z dnia 16 października 1987 r., I CZ
126/87, LEX Nr 8844.
- Postanowienie SN z dnia 16 sierpnia 1965 r., II PZ 29/63,
NP 1966, Nr 9, s. 1142;
- Postanowienie SN z dnia 17 czerwca 1966 r., I CZ 54/66,
LEX Nr 6007;
- Postanowienie SN z dnia 17 czerwca 1966 r., II PZ 4/66,
LEX Nr 6008;
- Postanowienie SN z dnia 17 listopada 2010 r., II PZ 38/10,
LEX Nr 687034;
- Postanowienie SN z dnia 17 października 1969 r., I CZ
98/69, Biul. Inf. SN 1970, Nr 8-9, s. 164;
- Postanowienie SN z dnia 17 września 1971 r., III PO 13/71,
LEX Nr 6987;
- Postanowienie SN z dnia 18 marca 1999 r., I CKN 1046/97,
OSNC 1999, Nr 10, poz. 178;
- Postanowienie SN z dnia 18 stycznia 1979 r., IV CZ 185/78,
nie publ.;
- Postanowienie SN z dnia 19 listopada 1965 r., I CZ 98/65,
OSNC 1966, Nr 4, poz. 65;
- Postanowienie SN z dnia 19 listopada 2010 r., III CZ 46/10,
Biul. SN 2011, Nr 1, poz. 12;
- Postanowienie SN z dnia 19 lutego 1973 r., II CZ 29/73,
OSNC 1973, Nr 12, poz. 223;

- Postanowienie SN z dnia 19 marca 1969 r., I CZ 106/68,
OSNC 1970, Nr 1, poz. 8;
- Postanowienie SN z dnia 19 marca 1970 r., I CZ 22/70,
LEX Nr 6695;
- Postanowienie SN z dnia 19 marca 1996 r., III CZP 23/96,
LEX Nr 50559;
- Postanowienie SN z dnia 19 października 1961 r., II CZ
11/61, OSNPG 1962, Nr 1, poz. 6;
- Postanowienie SN z dnia 19 sierpnia 2010 r., IV CZ 50/10,
OSNC 2011, Nr 3, poz. 34;
- Postanowienie SN z dnia 19 stycznia 1968 r., I CR 410/67,
OSNCP 1968, Nr 8-9, poz. 152;
- Postanowienie SN z dnia 19 stycznia 2005 r., V CZ 147/04,
LEX Nr 602742;
- Postanowienie SN z dnia 2 grudnia 1970 r., II PZ 53/70,
LEX Nr 6832;
- Postanowienie SN z dnia 2 grudnia 1999 r., III RN 106/99,
OSNAPiUS 2000, Nr 22, poz. 805;
- Postanowienie SN z dnia 20 grudnia 1973 r., II CZ 210/73,
LEX Nr 7366;
- Postanowienie SN z dnia 20 grudnia 1996 r., I CZ 30/96,
OSNC 1997, Nr 3, poz. 34;
- Postanowienie SN z dnia 20 maja 1965 r., II CZ 30/65, nie
publ.;
- Postanowienie SN z dnia 20 maja 1999 r., II UZ 58/99,
OSN 2000, Nr 15, poz. 602;
- Postanowienie SN z dnia 20 sierpnia 1979 r., I CZ 92/79,
nie publ.;

- Postanowienie SN z dnia 20 września 2007 r., II CZ 69/07,
OSNC 2008, Nr 3, poz. 41;
- Postanowienie SN z dnia 21 lipca 1981 r., IV PZ 43/81,
OSNC 1982, Nr 1, poz. 17;
- Postanowienie SN z dnia 21 lutego 1973 r., III CRN 415/72,
OSNC 1974, Nr 1, poz. 10;
- Postanowienie SN z dnia 21 maja 1975 r., IV PZ 24/75,
OSNCP 1976, Nr 3, poz. 50;
- Postanowienie SN z dnia 21 maja 1975 r., IV PZ 24/78,
OSNCP 1976, Nr 3, poz. 50;
- Postanowienie SN z dnia 21 października 1982 r., IV CZ
132/82, nie publ.;
- Postanowienie SN z dnia 21 stycznia 1963 r., III CR 191/62,
OSNC 1964, Nr 1, poz. 16;
- Postanowienie SN z dnia 22 lutego 1968 r., I CZ 115/67,
OSNC 1968, Nr 11, poz. 194;
- Postanowienie SN z dnia 22 stycznia 1979 r., II CZ 150/78,
LEX Nr 8164;
- Postanowienie SN z dnia 23 kwietnia 1965 r., I CR 27/65,
OSPİKA 1966, Z. 1, poz. 11;
- Postanowienie SN z dnia 23 kwietnia 1965 r., I CZ 26/65,
LEX Nr 5786;
- Postanowienie SN z dnia 23 marca 2010 r., II PZ 4/10, LEX
Nr 688681;
- Postanowienie SN z dnia 23 października 1973 r., II CZ
173/73, LEX Nr 7324;
- Postanowienie SN z dnia 24 czerwca 1965 r., I PZ 49/65,
LEX Nr 5830;

- Postanowienie SN z dnia 24 maja 1972 r., II PZ 13/72, LEX Nr 7092;
- Postanowienie SN z dnia 24 września 1969 r., I CR 10/69, OSNC 1970, Nr 7–8, poz. 133;
- Postanowienie SN z dnia 25 listopada 1970 r., II CZ 153/70, LEX Nr 6827;
- Postanowienie SN z dnia 25 lutego 2010 r., V CZ 7/10, LEX Nr 653742;
- Postanowienie SN z dnia 25 października 1965 r., I CZ 96/65, LEX nr 5897;
- Postanowienie SN z dnia 25 stycznia 1978 r., II CZ 122/77, OSP 1979, Z. 4, s. 73;
- Postanowienie SN z dnia 26 stycznia 2007 r., V CSK 292/06, LEX Nr 232807;
- Postanowienie SN z dnia 26 września 1972 r., I CZ 113/72, LEX Nr 7138;
- Postanowienie SN z dnia 27 kwietnia 1971 r., I PZ 17/71, OSNCP 1971, Nr 12, poz. 222;
- Postanowienie SN z dnia 27 kwietnia 1977 r., II CZ 36/77, OSNC 1978, Nr 1, poz. 14;
- Postanowienie SN z dnia 27 lipca 1971 r., II PZ 29/71, nie publ.;
- Postanowienie SN z dnia 27 lipca 1971 r., II PZP 29/71, LEX nr 6971.
- Postanowienie SN z dnia 27 października 2010 r., III PZ 8/10, LEX Nr 694235;
- Postanowienie SN z dnia 27 stycznia 2010 r., II CZ 88/09, LEX Nr 578136;

- Postanowienie SN z dnia 28 grudnia 1972 r., II PO 36/72,
OSP 1973, Z. 7-8, poz. 160.
- Postanowienie SN z dnia 28 listopada 1968 r., II CZ 188/68,
LEX Nr 6422;
- Postanowienie SN z dnia 28 listopada 1972 r., I CZ 141//72,
LEX Nr 7186;
- Postanowienie SN z dnia 28 listopada 1972 r., I CZ 141/72
LEX Nr 7186;
- Postanowienie SN z dnia 28 lutego 1985 r., II CZ 21/85,
LEX Nr 8690;
- Postanowienie SN z dnia 29 lipca 1971 r., II CZ 123/71,
nie publ.;
- Postanowienie SN z dnia 3 czerwca 1970 r., II CZ 63/70,
OSP i KA 1971, Nr 4, poz. 84;
- Postanowienie SN z dnia 3 czerwca 1971 r., I CZ 57/71,
OSP 1972, Z. 6, s. 105;
- Postanowienie SN z dnia 3 lutego 1970 r., II CZ 32/69,
OSNCP 1970, Nr 9, poz. 165;
- Postanowienie SN z dnia 3 lutego 2011 r., I CZ 171/10,
LEX Nr 738386;
- Postanowienie SN z dnia 3 maja 1972 r., I CZ 46/72, OSNC
1973, Nr 2, poz. 26;
- Postanowienie SN z dnia 30 października 1956 r., III CR
741/56, OSP i KA 1958, Z. 9, poz. 221;
- Postanowienie SN z dnia 30 października 1969 r., II PR
372/69, OSP 1970, Z. 9, poz. 193;
- Postanowienie SN z dnia 30 sierpnia 1979 r., II CZ 86/79,
OSNC 1980, Nr 3, poz. 55;

- Postanowienie SN z dnia 31 stycznia 1991 r., II CZ 255/90, OSP 1991, Z. 11, s. 279;
- Postanowienie SN z dnia 4 lutego 1966 r., II PZ 5/66, OSNC 1966, Nr 7–8, poz. 137;
- Postanowienie SN z dnia 5 kwietnia 1974 r., II CZ 44/74, LEX Nr 7455;
- Postanowienie SN z dnia 5 marca 2004 r., III CK 30/04, nie publ.;
- Postanowienie SN z dnia 5 sierpnia 1981 r., II CZ 98/81, OSNC 1982, Nr 2–3, poz. 36;
- Postanowienie SN z dnia 6 lipca 1966 r., I CZ 62/66, OSP 1967, Z. 6, poz. 140;
- Postanowienie SN z dnia 6 listopada 1984 r., IV CZ 196/84, nie publ.;
- Postanowienie SN z dnia 6 stycznia 1971 r., II CZ 3/70 nie publ.;
- Postanowienie SN z dnia 6 września 1966 r., I CZ 92/66, RPEiS 1967, Z. 2, s. 286;
- Postanowienie SN z dnia 7 czerwca 1973 r., I CZ 67/73, nie publ.;
- Postanowienie SN z dnia 7 kwietnia 1970 r., II CZ 37/70, OSNCP 1971, Nr 2, poz. 32;
- Postanowienie SN z dnia 7 listopada 1966 r., I PZ 66/66, OSP 1968, Nr 1, poz. 7;
- Postanowienie SN z dnia 7 listopada 1974 r., II CZ 194/74, OSPiKA 1975, Nr 9, poz. 205;
- Postanowienie SN z dnia 7 listopada 2006 r., I CZ 101/06, LEX Nr 276366;

- Postanowienie SN z dnia 8 czerwca 1973 r., II CZ 75/73, OSNC 1974, Nr 1, poz. 38;
- Postanowienie SN z dnia 11 listopada 1975 r., III PR 106/75, OSP 1976, Z. 12, poz. 227;
- Postanowienie SN z dnia 8 lipca 1971 r., I CZ 103/71, nie publ.;
- Postanowienie SN z dnia 8 listopada 2006 r., III CZP 104/06, Biul. SN 2007, Nr 4, s. 14;
- Postanowienie SN z dnia 8 września 1982 r., I CZ 83/82, LEX nr 8459;
- Postanowienie SN z dnia 9 grudnia 1999 r. II CKN 497/98, OSNC 2000, Nr 6, poz. 116;
- Postanowienie SN z dnia 9 kwietnia 1968 r., II CR 30/68, LEX Nr 6308;
- Postanowienie SN z dnia 9 lutego 2011 r., V CZ 98/10, LEX Nr 738404;
- Postanowienie SN z dnia 9 października 1967 r., I CZ 81/67, LEX Nr 6221;
- Postanowienie SN z dnia 9 października 1967 r., II CZ 54/67, OSNC 1968, Nr 3, poz. 56;
- Postanowienie SN z dnia 9 października 1967 r., II PZ 49/67, OSNC 1968, Nr 4, poz. 71;
- Postanowienie SN z dnia 15 grudnia 1965 r., II CZ 110/65, OSP 1966, Z. 7–8, poz. 177;
- Postanowienie składu siedmiu sędziów SN z dnia 27 listopada 2002 r., III CZP 13/02, OSNC 2004, Nr 1, poz. 6;
- Uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 21 października 1989 r., III CZP 24/89, PUG 1990, Z. 4, s. 9;

- Uchwała składu siedmiu sędziów SN – zasada prawna z dnia 14 marca 1989 r., III PZP 45/88, OSNC 1989, Nr 11, poz. 167;
- Uchwała składu siedmiu sędziów SN – zasada prawna z dnia 23 czerwca 1951 r., C 67/51, OSNC 1951, Nr 3, poz. 63;
- Uchwała składu siedmiu sędziów SN – zasada prawna z dnia 27 listopada 1967 r., III CZP 114/67, OSNC 1968, Nr 6, poz. 95;
- Uchwała składu siedmiu sędziów SN – zasada prawna z dnia 28 kwietnia 1969 r., III CZP 111/68, OSNCP 1970, Nr 5, poz. 74;
- Uchwała składu siedmiu sędziów SN – zasada prawna z dnia 30 grudnia 1964 r., III PO 19/64, OSNC 1965, Nr 6, poz. 89;
- Uchwała składu siedmiu sędziów SN – zasada prawna z dnia 5 lipca 1974 r., III CZP 25/74, OSNC 1975, Nr 1, poz. 2;
- Uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 17 maja 1973 r., VI KZP 10/73, OSNKW 1973, Nr 7-8, poz. 86;
- Uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 20 grudnia 1963 r., III PO 17/63, OSN 1964, Nr 6, poz. 107;
- Uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 21 września 2000 r., III CZP 14/00, OSNC 2001, Nr 2, poz. 21;
- Uchwała SN z dnia 1 marca 1989 r., III CZP 12/89, Biul. SN 1989, Nr 3, poz. 11;
- Uchwała SN z dnia 10 lutego 1995 r., II CZP 8/95, OSNC 1995, Nr 6, poz. 88;
- Uchwała SN z dnia 10 lutego 1995 r., III CZP 4/95, OSN 1995, Nr 5, poz. 79;

- Uchwała SN z dnia 10 maja 1991 r., III CZP 36/91, OSNC 1992, Nr 1, poz. 8;
- Uchwała SN z dnia 10 sierpnia 1990 r., III CZP 40/90, OSNC 1991, Nr 2–3, poz. 27;
- uchwała SN z dnia 11 czerwca 1992 r., III CZP 66/92, LEX Nr 9078;
- Uchwała SN z dnia 11 grudnia 1972 r., II PZP 14/72, OSNC 1972, Nr 12, poz. 215;
- Uchwała SN z dnia 12 kwietnia 1995 r., III CZP 40/95, OSNC 1995, Nr 7-8, poz. 113;
- Uchwała SN z dnia 12 maja 2005 r., III CZP 19/05, OSNC 2006, Nr 4, poz. 57;
- Uchwała SN z dnia 12 marca 2003 r., III CZP 2/03, OSNC 2003, Nr 12, poz. 161;
- Uchwała SN z dnia 12 września 1973 r., III CZP 47/73, OSNC 1974, Nr 5, poz. 83;
- Uchwała SN z dnia 12 września 2002 r., III CZP 50/02, OSNC 2003, Nr 9, poz. 52;
- Uchwała SN z dnia 13 lutego 1989 r., III CZP 125/87, niepubl.;
- Uchwała SN z dnia 14 maja 1965 r., III CO 73/64, OSNC 1966, Nr 7-8, poz. 108;
- Uchwała SN z dnia 17 października 1991 r., III CZP 101/91, OSNCP 1992, Nr 5, poz. 73;
- Uchwała SN z dnia 19 kwietnia 2007 r., III CZP 11/07, OSNC 2008, Nr 2, poz. 23.
- Uchwała SN z dnia 19 kwietnia 2007 r., III CZP 6/07, OSNC 2007, Nr 11, poz. 167;

- Uchwała SN z dnia 19 września 2002 r., III CZP 56/02, OSNC 2003, Nr 6, poz. 80;
- Uchwała SN z dnia 20 kwietnia 1994 r., III CZP 59/94, OSNCP 1994, Nr 11, poz. 208;
- Uchwała SN z dnia 21 czerwca 2006 r., III PZP 1/06, OSNP 2007, Nr 1-2, poz. 34;
- Uchwała SN z dnia 22 listopada 1968 r., III CZP 108/68, OSNC 1969, Nr 11, poz. 190;
- Uchwała SN z dnia 23 listopada 2000 r., III CZP 40/00, OSNC 2001, Nr 5, poz. 66;
- Uchwała SN z dnia 25 czerwca 2009 r., II CZP 36/09, OSNC 2010, Nr 2, poz. 24;
- Uchwała SN z dnia 25 kwietnia 1980 r., III CZP 21/80, OSNCP 1980, Nr 11, poz. 207;
- Uchwała SN z dnia 25 lipca 1968 r., III PZP 31/68, OSNCP 1969, Nr 3, poz. 47;
- Uchwała SN z dnia 25 stycznia 2007 r., II CZP 95/06, OSNC 2007, Nr 12, poz. 179;
- Uchwała SN z dnia 26 kwietnia 2002 r., III CZP 23/02, OSNC 2003, Nr 6, poz. 75;
- Uchwała SN z dnia 28 lipca 2004 r., III CZP 32/04, OSNC 2006, Nr 1, poz. 2;
- Uchwała SN z dnia 28 lutego 2008 r., III CZP 146/07, OSNC 2009, Nr 3, poz. 39;
- Uchwała SN z dnia 28 października 2004 r., III CZP 57/04, OSNC 2005, Nr 10, poz. 171;
- Uchwała SN z dnia 28 sierpnia 2008 r., III CZP 76/08, Biul. SN 2008, Nr 8, s. 7;

- Uchwała SN z dnia 29 marca 1972 r., III CZP 14/72, OSNCP 1972, Nr 9, poz. 157;
- Uchwała SN z dnia 3 maja 1966 r., III CO 12/66, OSN 1966, Nr 11, poz. 182;
- Uchwała SN z dnia 30 stycznia 2007 r., II CZP 130/06, M. Praw. 2007, Nr 21, s.1197;
- Uchwała SN z dnia 30 września 1971 r., III CZP 60/71, OSNC 1972, Nr 3, poz. 48;
- Uchwała SN z dnia 31 stycznia 1996 r., III CZP 1/96, OSNC 1996, Nr 4, poz. 57;
- Uchwała SN z dnia 5 kwietnia 1991 r., III CZP 22/91, OSNC 1992, Nr 2, poz. 18;
- Uchwała SN z dnia 5 kwietnia 1991 r., III CZP 22/91, OSNC 1992, Nr 2, poz. 18;
- Uchwała SN z dnia 5 października 1994 r., III CZP 125/94, OSNC 1995, Nr 2, poz. 33;
- Uchwała SN z dnia 6 grudnia 1988 r., III CZP 95/88, OSNCP 1989, Nr 12, poz. 203;
- Uchwała SN z dnia 6 lipca 1970 r., III CZP 48/70, OSNCP 1971, Nr 2, poz. 24;
- Uchwała SN z dnia 7 kwietnia 1975 r., III CZP 6/75, OSNCP 1976, Nr 2, poz. 27;
- Uchwała SN z dnia 7 lipca 1993 r., III CZP 83/93, Radca Prawny 1993, Nr 6, s. 43;
- Uchwała SN z dnia 8 lipca 1969 r., III CZP 76/68, LEX Nr 6525;
- Uchwała SN z dnia 8 lipca 1987 r., II CZP 37/87, OSNC 1988, Nr 10, poz. 138;

- Uchwała SN z dnia 8 sierpnia 2001 r., III CZP 41/01, OSNC 2002, Nr 2, poz. 19;
- Uchwała SN z dnia 9 października 1967 r., I CR 81/67, OSNCP 1968, Nr 4, poz. 72;
- Wyrok SN dnia 25 sierpnia 1967 r., I CR 61/67, nie publ.;
- Wyrok SN z dnia 1 lipca 1998 r., I PKN 224/98, OSNA-PiUS 1999, Nr 15, poz. 484;
- Wyrok SN z dnia 1 października 1968 r., I PR 316/68, OSNCP 1969, Nr 6, poz. 114;
- Wyrok SN z dnia 10 lipca 2002 r., II CKN 826/00, LEX Nr 146172;
- Wyrok SN z dnia 10 października 2003 r., II CK 116/02, LEX Nr 148626;
- Wyrok SN z dnia 10 stycznia 1969 r., II CR 506/68, OSNC 1969, Nr 9, poz. 166;
- Wyrok SN z dnia 11 grudnia 1998 r., II CKN 96/98, OSNC 1999, Nr 5, poz. 98;
- Wyrok SN z dnia 12 grudnia 1996 r., I CKU 40/96, OSNC 1997, Nr 5, poz. 52;
- Wyrok SN z dnia 15 lipca 2010 r., IV CSK 84/10, LEX Nr 621352;
- Wyrok SN z dnia 15 listopada 1996 r., II CKN 10/96, OSNCP 1997, Nr 4, poz. 40;
- Wyrok SN z dnia 16 maja 2002 r., IV CKN 1071/00, OSNC 2003, Nr 9, poz. 120;
- Wyrok SN z dnia 18 maja 1984 r., I CR 121/84, OSNC 1985, Nr 2, poz. 15;
- Wyrok SN z dnia 18 marca 2008 r., II CSK 582/07, OSNC -ZD 2009, Nr 1, poz. 2;

- Wyrok SN z dnia 19 lutego 1974 r., I CR 848/73, LEX Nr 7410;
- Wyrok SN z dnia 20 stycznia 1975 r., II CR 784/74, OSP 1975, Z. 11, poz. 241;
- Wyrok SN z dnia 21 lutego 2002 r., I PKN 932/00, OSNP 2004, Nr 4, poz. 63;
- Wyrok SN z dnia 21 września 2005 r., V CK 139/05, LEX Nr 186929;
- Wyrok SN z dnia 22 sierpnia 1997 r., III CKN 142/97, Prok. i Pr. – wkładka 1998, Z. 9, s. 32;
- Wyrok SN z dnia 23 października 1969 r., I CR 186/69, Biul. SN 1970, Nr 8–9, poz. 151;
- Wyrok SN z dnia 24 marca 2000 r., I PKN 546/99, OSNP 2001, Nr 15, poz. 482;
- Wyrok SN z dnia 25 sierpnia 1967 r., II PR 53/67, OSPiKA 1968, nr , poz. 120
- Wyrok SN z dnia 25 sierpnia 1967 r., II PR 53/71, OSPiKA 1968, Z. 6, poz. 120;
- Wyrok SN z dnia 27 listopada 1974 r., II CR 656/74, OSNC 1975, Nr 7-8, poz. 119;
- Wyrok SN z dnia 29 sierpnia 1973 r., I PR 188/73, PUG 1973, Nr 12, s. 413;
- Wyrok SN z dnia 30 kwietnia 1973 r., II CR 159/73, OSNCP 1974, Nr 5, poz. 90;
- Wyrok SN z dnia 30 września 2010 r., I CSK 555/09, LEX Nr 630168;
- Wyrok SN z dnia 4 czerwca 1968 r., I PR 417/67, LEX Nr 6354;

- Wyrok SN z dnia 4 kwietnia 1975 r., I PR 4/75, OSNC 1976, Nr 2, poz. 35;
- Wyrok SN z dnia 4 października 1972 r., II PR 223/72, LEX Nr 7144;
- Wyrok SN z dnia 4 września 2002 r., I CKN 926/00, M. Praw. 2002, Nr 19, s. 868;
- Wyrok SN z dnia 5 grudnia 1967 r., III PRN 78/67, OSNCP 1968, Nr 11, poz. 185;
- Wyrok SN z dnia 5 maja 1989 r., II CR 155/89, OSP 1990, Z. 7, poz. 270;
- Wyrok SN z dnia 6 kwietnia 1971 r., II PR 493/70, nie publ.;
- Wyrok SN z dnia 7 kwietnia 2010 r., I UK 343/09, LEX Nr 602210;
- Wyrok SN z dnia 9 maja 2002 r., II CKN 639/00, LEX Nr 55247;
- Wyrok SN z dnia 9 sierpnia 1972 r., II PR 131/72, nie publ.

Orzecznictwo sądów administracyjnych

- Postanowienie NSA z dnia 19 czerwca 2008 r., II OZ 633/08, LEX Nr 493563
- Postanowienie NSA z dnia 11 czerwca 2008 r., 1 FZ 177/08, nie publ.
- Wyrok WSA w Warszawie z dnia 17 października 2008 r., VI SA/Wa 1348/08, LEX Nr 520257.

Orzecznictwo sądów powszechnych

- Postanowienie SA w Białymstoku z dnia 12 czerwca 2000 r., I ACz 482/00, OSAB 2000, Nr 2, poz. 3;
- Postanowienie SA w Białymstoku z dnia 8 stycznia 1998 r., I ACz 7/98, OSAB 1998, Nr 1, poz. 10;
- Postanowienie SA w Gdańsku z dnia 30 listopada 1995 r., I ACz 795/95, OSA 1996, Nr 1, poz. 2;
- Postanowienie SA w Katowicach z dnia 17 stycznia 2007 r., I ACz 27/07, LEX Nr 337333;
- Postanowienie SA w Katowicach z dnia 30 września 2009 r., II AKz 643/09, Prok. i Pr. – wkładka 2010, Nr 11, s. 41;
- Postanowienie SA w Lublinie z dnia 29 lipca 1998 r., I ACz 428/98, Apel. Lub. 1998, Nr 4, s. 20;
- Postanowienie SA w Łodzi z dnia 22 marca 1995 r., I ACz 134/95, OSP 1995, Z. 11, poz. 232;
- Postanowienie SA w Łodzi z dnia 21 stycznia 1991 r., I ACz 2/91, OSP 1991, Z. 7, poz. 196;
- Postanowienie SA w Łodzi z dnia 28 kwietnia 1995 r., I ACz 172/95, OSA 1995, Z. 7–8, poz. 54;
- Postanowienie SA w Warszawie z dnia 18 lipca 1996 r., I ACz 812/96, Apel.-W-wa 1997, Nr 1, s. 5;
- Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 29 stycznia 2010 r., I ACz 157/10, OSAW 2010, Nr 4, poz. 197;
- Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 8 lutego 2010 r., I ACz 202/10, OSAW 2010, Nr 4, poz. 195;
- Wyrok SA w Białymstoku z dnia 12 lutego 1991 r., I ACz 7/91, OSA 1992, Nr 2, poz. 19;

Wyrok SA w Białymstoku z dnia 12 maja 2010 r., I ACa 181/10, OSAB 2010, Nr 2, poz. 3;

Wyrok SA w Katowicach z dnia 5 listopada 2004 r., I ACa 540/04, LEX Nr 193664;

Wyrok SA w Łodzi z dnia 27 maja 1993 r., III AUz 30/93, OSA 1993, Nr 10, poz. 43;

Wyrok SA w Poznaniu z dnia 12 stycznia 2006 r., III APa 58/05, LEX Nr 175188;

Wyrok SA w Poznaniu z dnia 21 kwietnia 2010 r., I ACa 267/10, LEX Nr 628188;

Literatura

Bąk A., Praktyczne aspekty rozstrzygnięcia o kosztach procesu, *Przegląd Sądowy* 2000, Nr 3;

Bernatowicz W., Wszczęcie procesu cywilnego, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, 1960, Seria A, Nr 27, Prawo VII;

Berutowicz W., Znaczenie prawne sądowego dochodzenia roszczeń, Warszawa 1966;

Bładowski B., Środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym, wyd. 3, Wolters Kluwer, Warszawa 2008;

Bładowski B., Zażalenie w postępowaniu cywilnym, Zakamycze, Kraków 2006;

Bładowski B., Głosa do uchwały SN z dnia 5 października 1994 r., III CZP 125/94, OSNC 1995, Nr 2, poz. 33, *Przegląd Sądowy* 1995, Nr 6, s. 108;

- Bladowski B.**, Glosa do uchwały SN z dnia 25 kwietnia 1980 r., III CZP 21/80, OSNCP 1980, Nr 11, poz. 207, OSPiKA 1981, Nr 3, poz. 44;
- Błach A., Sawczuk M.**, Koszty procesu cywilnego, (hasło) [w:] Smoktunowicz E. red., Wielka Encyklopedia Prawa, Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza, Białystok-Warszawa 2000;
- Bodio J.**, [w:] Jakubecki A. red., Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, wyd. 4, LEX, Wolters Kluwer, Warszawa 2010;
- Breyer S.**, Z zagadnień kosztów w postępowaniu wieczystoksięgowym, NP 1956, Nr 1;
- Brol J., Safjan M.**, Koszty sądowe w sprawach cywilnych, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Oficyna Naukowa, Warszawa 1994;
- Broniewicz W.**, Chwila wszczęcia cywilnego postępowania rozpoznawczego przed sądem powszechnym, ZN ASW 1976, Nr 14;
- Broniewicz W.**, Podmiotowa zmiana powództwa, NP 1966, Nr 1;
- Broniewicz W.**, Postępowanie cywilne w zarysie, wyd. 8, Lexis Nexis, Warszawa 2005;
- Broniewicz W.**, Glosa aprobująca do postanowienia SN z dnia 3 czerwca 1971 r., I CZ 57/71, OSP 1972, Z. 6, s. 105;
- Brzeziński E.**, Opłaty sądowe w sprawach cywilnych z udziałem Skarbu Państwa, BMS 1958, Nr 11;
- Budzyn B.**, Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Komentarz. Teksty. Tabele, Zrzeszenie Prawników Polskich, Wydział Wydawnictw i Szkolenia, Katowice 1968;

- Budzyn B.**, Koszty sądowe w sprawach cywilnych, Katowice 1984;
- Bukowski T.**, Rozstrzygnięcie o kosztach procesu cywilnego, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1971;
- Bukowski T.**, W sprawie stosunkowego rozdzielania kosztów procesu cywilnego, NP 1962, Nr 5;
- Cagara J.**, Niektóre zagadnienia z zakresu kosztów sądowych w sprawach cywilnych, Problemy Wymiaru Sprawiedliwości, 1975, Nr 8;
- Cagara J.**, Koszty procesowe w sprawach z udziałem cudzoziemca, NP 1981, Z. 9;
- Cagara J.**, Koszty sądowe w sprawach cywilnych z udziałem cudzoziemca, NP 1979, Z. 10;
- Cichosz S., Szawłowski T.**, Nowe opłaty sądowe w sprawach z zakresu praw o księgach wieczystych, Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości, 1961, Nr 5;
- Ciepla H.**, [w:] Piasecki K. red., Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do artykułów 1-505¹⁴, T. 1, wyd. 4, C.H. Beck, Warszawa 2006;
- Cierkoński P.**, Braki fiskalne pism procesowych i ich usuwanie w postępowaniu cywilnym, cz. I, Radca Prawny 2007, Nr 3;
- Cieślak S.**, W kwestii możliwości przyjęcia odmiennych skutków procesowych niezachowania przez skarżącego wymagań prawnych apelacji, kasacji i zażalenia, M Praw., 2002, Nr 11;
- Ciszewski J.**, [w:] Erciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część czwarta. Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego. Część piąta. Sąd polubowny (arbitrażowy), T. 5, wyd. 3, Wielkie Komentarze, Lexis Nexis, Warszawa 2009;

- Daczyński A.**, Koszty postępowania cywilnego. Komentarz, [w:] Ignaczewski J. red., Sądowe Komentarze Tematyczne, C.H. Beck, Warszawa 2010;
- Demendecki T.**, [w:] Jakubecki A. red., Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, wyd. 4, Wolters Kluwer, Warszawa 2010;
- Dobrzański B.**, [w:] Resich Z., Siedlecki W. red., Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, T. 1, wyd. 2, Warszawa 1975;
- Dobrzański B.**, [w:] Resich Z., Siedlecki W. red., Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, T. 1, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1969;
- Dobrzański B.**, Glosa krytyczna do postanowienia SN z dnia 30 października 1969 r., II CR 372/69, OSP 1970, Z. 9, poz. 193;
- Ereciński T.**, [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze, T. 2, wyd. 3, Wielkie Komentarze, Wolters Kluwer, Warszawa 2009;
- Ereciński T.**, Glosa do orzeczenia SN z dnia 11 lutego 1975 r., I CZ 167/74, OSP 1976, Nr 6, poz. 116;
- Fabian J.**, Stanowisko prawne cudzoziemca w procesie cywilnym, *Studia Cywilistyczne* 1961, T. 1;
- Fierich F.**, Nauka o sądach cywilnych i procedura cywilna, T. 1, Kraków 1898;
- Fierich F.**, Wykład z zakresu prawa procesu cywilnego, Kraków 1924, s. 52;
- Flejszar R.**, Postępowanie w sprawach gospodarczych. Komentarz, C.H. Beck, Warszawa 2006;
- Formański W.**, Wynagrodzenie adwokackie jako element kosztów procesu cywilnego (dwugłos), NP 1959, Nr 10;

- Gapska E.**, Wady orzeczeń sądowych, Wolters Kluwer, Warszawa 2009;
- Garlicki S.**, Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 7 kwietnia 1970 r. w sprawie II CZ 37/70, OSNCP 1971, Nr 2, poz. 32, Palestra 1971, Nr 12, s. 67;
- Garlicki S.**, Glosa aprobująca do uchwały SN z dnia 6 lipca 1970 r., III CZP 48/70, OSNCP 1971, Nr 2, poz. 24, Palestra 1972, Nr 1, s. 84;
- Gmurzyńska E.**, Mediacje – czy nowa metoda rozstrzygania sporów w systemie sądów powszechnych? Uwagi krytyczne na temat mediacji w systemie amerykańskim, Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego 2004, Nr 2;
- Gołąb S.**, Polska procedura cywilna – Projekty referentów z uzasadnieniem, T. 1, Kraków 1928;
- Gołąb S., Wusatowski Z.**, Kodeks postępowania cywilnego, Część pierwsza. Postępowanie sporne, Kraków 1933;
- Gonera K.**, Komentarz do ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, wyd. 1, Lexis Nexis, Warszawa 2006;
- Górski A.**, [w:] Górski A., Walentynowicz L., Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Ustawa i orzekanie. Komentarz praktyczny, Wolters Kluwer, Warszawa 2007;
- Gross S.**, Glosa krytyczna do postanowienia SN z dnia 16 sierpnia 1965 r., II PZ 29/63, NP 1966, Nr 9, s. 1142;
- Grzegorzczak P.**, Glosa krytyczna do wyroku TK z dnia 27 marca 2007, SK 3/07, OTK-A 2007, Nr 3, poz. 32, PS 2007, Nr 11, s. 190;

- Gudowski J.** [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze, T. 2, wyd. 3, Wielkie Komentarze, Lexis Nexis, Warszawa 2009;
- Gudowski J.**, [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze, T. 1, wyd. 3, Wielkie Komentarze, Lexis Nexis, Warszawa 2009;
- Hanausek S.**, Przygotowanie procesu cywilnego, NP 1964, Nr 2;
- Hartmann P.**, Kostengesetze, 25. Auflage, C.H. Beck, München 1993;
- Jakubecki A.**, Restitutio in integrum w sądowym postępowaniu cywilnym (art. 338 § 1, art. 415 i 422 § 1 KPC), Lublin 1993;
- Jędrzejewska M., Weitz K.**, [w:] Ereciński T. red., Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze, T. 2, wyd. 3, Wielkie Komentarze, Lexis Nexis, Warszawa 2009;
- Jodłowski J.**, [w:] Jodłowski J., Resich Z., Lapiere J., Misiuk-Jodłowska T., Weitz K., Postępowanie cywilne, wyd. 4, Lexis Nexis, Warszawa 2005;
- Jodłowski J., Siedlecki W.**, Postępowanie cywilne. Część ogólna, Warszawa 1958;
- Jodłowski J.**, Zasady naczelnego socjalistycznego postępowania cywilnego, [w:] Jodłowski J. red., Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego, Zakład Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974;

- Julke G.**, Glosa do uchwały SN z dnia 30 stycznia 2007 r., II CZP 130/06, M. Praw. 2007, Nr 21, s. 1197, Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa 2008, Nr 3;
- Kalduński M.**, Prawo ubogich w postępowaniu wieczystoksięgowym na tle prawa do sądu w prawie polskim i europejskim, Rejent 2003, Nr 11;
- Kappes A.**, Uwagi o nowym rozporządzeniu w sprawie opłat za czynności adwokackie, Palestra 2002, Nr 11-12;
- Karnicka-Kawczyńska A.**, Glosa do uchwały SN z dnia 23 listopada 2000 r., III CZP 40/2000, Prawo Spółek 2002, Nr 5;
- Klatka Z.**, Co zmieniono w zasadach etyki radcy prawnego, Radca Prawny 2000, Nr 2;
- Klimkowicz J.**, Glosa do postanowienia SN z dnia 7 listopada 1966 r., I PZ 66/66, OSP 1968, Nr 1, poz. 7;
- Klimkowicz J., Stefaniak K.**, Glosa krytyczna do orzeczenia SN z dnia 6 maja 1965 r., I PZ 25/67, OSPiKA 1968, Nr 10, poz. 205;
- Knoppek K.**, Adwokat w procesie cywilnym we własnej sprawie, Palestra 1979, Z. 5;
- Knoppek K.**, Postępowanie cywilne w pytaniach i odpowiedziach, Warszawa 2008;
- Korzan K.**, Glosa do postanowienia SA w Gdańsku z 6 maja 1991 r., ACz 72/91, OSP 1992, Nr 11-12, poz. 237;
- Korzan K.**, Glosa do postanowienia SN z dnia 3 lutego 1970 r., II CZ 32/69, OSNCP 1970, Nr 9, poz. 165, OSPiKA 1970, Nr 11, poz. 226;
- Korzan K.**, Glosa aprobująca do uchwały SN z dnia 10 maja 1991 r., III CZP 36/91, OSNC 1992, Nr 1, poz. 8, OSP 1992, Z. 11-12, s. 237;

- Korzan K.**, Koszty postępowania cywilnego a nakłady państwa na utrzymanie wymiaru sprawiedliwości, Wydawnictwo Prawnicze i Ekonomiczne LEX, Gdańsk 1992;
- Korzan K.**, Koszty procesu z udziałem kuratora, Palestra 1968, Nr 2;
- Korzan K.**, Kurator w postępowaniu cywilnym, Warszawa 1966;
- Korzan K.**, Orzeczenie konstytutywne w postępowaniu cywilnym, Warszawa 1972;
- Korzan K.**, Przestrzeganie norm cywilnoprawnych jako instrumentu zapobiegania powstaniu szkody w przedsiębiorstwie handlowym, Katowice 1977;
- Korzan K.**, Zastępstwo strony przez kuratora w postępowaniu cywilnym, NP 1964, Nr 5;
- Korzan K.**, Znaczenie jedności postępowania cywilnego dla gwarancji praworzędności, PiP 1981, Nr 6;
- Korzan K.**, Sądowe postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne w sprawach cywilnych, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1986;
- Kot J.**, Umorzenie postępowania a koszty procesowe, NP 1979, Nr 5;
- Kotarbiński T.**, Drogi dociekań własnych: Fragmenty filozoficzne, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1986;
- Kotarbiński T.**, Hasło dobrej roboty, Warszawa 1975;
- Kotłowski D., Piaskowska O. M., Sadowski K.**, Koszty sądowe w sprawach cywilnych, Głosa 2009, Nr 4;
- Kowalska M.**, Koszty procesu w postępowaniu cywilnym z udziałem prokuratora, Radca Prawny 1998, Nr 1;

- Kozłowski Ł.**, Glosa do wyroku SN z dnia 16 maja 2002 r., IV CKN 1071/00, OSNC 2003, Nr 9, poz. 120, M. Praw. 2005, Nr 10, s. 508;
- Krajewski J.**, Glosa do uchwały Izby Cywilnej SN z dnia 24 maja 1968 r., III CZP 31/68, OSPiKA 1969, Z. 5, s. 211;
- Krajewski J.**, Glosa do postanowienia SN z dnia 3 czerwca 1970 r., II CZ 63/70, OSPiKA 1971, Nr 4, poz. 84;
- Krajewski J.**, Orzeczenia sądowe oraz koszty procesu (art. 316-336 oraz art. 98-124 k.p.c.), Centralne Zaoczne Studium Nowego Prawa Procesowego (K.P.C.), Zrzeszenie Prawników Polskich, Zarząd Okręgów w Warszawie i w Katowicach 1965/66, Nr 55;
- Krajewski J., Piasecki K.**, Kodeks postępowania cywilnego: tekst, orzecznictwo, piśmiennictwo, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1977;
- Krajewski J.**, Skuteczność a wykonalność wyroku, NP 1971, Nr 4;
- Krajewski J.**, Środki zmierzające do doskonalenia poziomu i sprawności postępowania cywilnego oraz ograniczenia społecznych kosztów wymiaru sprawiedliwości, Problemy wymiaru sprawiedliwości, 1973, Nr 3;
- Król-Bogomiłska M.**, Zasady procedury cywilnej w postępowaniu przed Urzędem Antymonopolowym, Glosa 1995, Nr 9;
- Kruszelnicki S.**, Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, Poznań 1938;
- Krzemiński Z.**, [w:] Jodłowski J., Piasecki K. red., Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, T. 1, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1989;

- Krzemiński Z.**, Adwokat w orzecznictwie Sądu Najwyższego (Izba Cywilna, 1957-1959), *Palestra* 1957, Nr 3;
- Krzemiński Z.**, Koszty procesu rozwodowego, *Palestra* 1966, Nr 10;
- Krzemiński Z.**, Zagadnienia wybrane z zakresu kosztów procesu sądowego, *M. Praw.* 1995, Nr 4;
- Krzemiński Z.**, Glosa do postanowienia SN z dnia 13 czerwca 1970 r., II CZ 193/70, *OSP* 1972, Z. 6, s. 132, *OSP* 1971, Z. 7-8, s. 144;
- Krzyżanowski H.**, *Zasady postępowania spornego cywilnego*, Warszawa 1864;
- Kufel W.**, *Res iudicata*. Przegląd zapatrywań na istotę powagi rzeczy osądzonej w procesie cywilnym, *RPEiS* 1964, Nr 1;
- Leszczyński J.**, Funkcje prawa (hasło) [w:] Smoktunowicz E. red., *Wielka Encyklopedia Prawa*, Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza, Białystok-Warszawa 2000;
- Lewandowski M.**, Glosa do postanowienia SN z dnia 11 października 2001 r., III CZP 49/01, *OSNC* 2002, Nr 7-8, poz. 86, *Rejent* 2002, Nr 5, s. 137;
- Lipiński K.**, Glosa do orzeczenia SN z dnia 16 stycznia 1957 r., 2 CZ 79/56, *OSP i KA* 1958, Z. 2, poz. 67;
- Lipiński K.**, Glosa do orzeczenia SN z dnia 21 maja 1956 r., 4 CR 974/55, *OSP i KA* 1958, Z. 2, s. 32;
- Lipiński K.**, Zasadzenie należności adwokackich w postępowaniu cywilnym, *NP* 1954, Z. 4;
- Lubiński K.**, Pojęcie i zakres wymiaru sprawiedliwości, *Studia Prawnicze* 1987, Nr 4;

- Laguna Z.**, W kwestii zwrotu kosztów zastępstwa adwokackiego, *Palestra* 1959, Nr 1;
- Machnij M.**, Kilka uwag o kosztach sądowych i kosztach procesu, *M. Praw.* 2002, Nr 17;
- Margoński M.**, Kurator spadku, wyd. 1, Lexis Nexis, Warszawa 2009;
- Marszałkowska-Krześ E., Krześ S.**, Glosa do uchwały SN z dnia 10 lutego 1995 r., III CZP 4/95, OSN 1995, Nr 5, poz. 79, *M. Praw.* 1995, Nr 8, s. 239;
- Maziarz-Charuza A.**, Postępowanie wieczystoksięgowe. Komentarz, Oficyna 2008;
- Maziarz-Charuza A.**, Skarga na orzeczenie referendarza sądowego po nowelizacji z dnia 2 marca 2006 r., *PS* 2007, Nr 10;
- Mączyński A.**, Rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zabezpieczającego powstałych po wydaniu nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, będącego orzeczeniem kończącym postępowanie w sprawie, *Przegląd Prawa Egzekucyjnego*, 2007, Nr 12;
- Mądrzak H.**, Natychmiastowa wykonalność wyroków w procesie cywilnym PRL, Warszawa 1965;
- Mądrzak H.**, Natychmiastowa wykonalność wyroków w wypadku wielości podstaw współuczestnictwa i kumulacji roszczeń, *NP* 1967, Nr 7-8;
- Miszewski W.**, Proces cywilny w zarysie. Część pierwsza, Warszawa-Łódź 1946;
- Mokry J.**, Glosa krytyczna do wyroku SN z dnia 1 października 1968 r., I PR 316/68, OSNC 1969, Nr 6, poz. 114, *PiP* 1970, Z. 3-4, poz. 613;
- Mokry J.**, Glosa do postanowienia SN z dnia 25 stycznia 1978 r., II CZ 122/77, *OSP* 1979, Z. 4, s. 73;

- Morek R.**, Mediacja i arbitraż (art. 183¹-183¹⁵, 1154-1217 KPC). Komentarz, C.H. Beck, Warszawa 2006;
- Morek R.**, Umowa o mediację i jej charakter, [w:] Pazdan M., Popiołek W., Rott-Pietrzyk E., Szpunar M. red., Europeizacja prawa prywatnego, T. 1, Kraków 2008;
- Mularski K.**, Brak należytego umocowania pełnomocnika strony jako przyczyna nieważności postępowania cywilnego, Radca Prawny 2007, Nr 2;
- Naworski J.P.**, Ugoda pozasądowa – zagadnienia wybrane, Przegląd Prawa Handlowego 2005, Nr 4;
- Nowak A.**, Glosa do uchwały SN z dnia 12 marca 2003 r., III CZP 2/03, OSNC 2003, Nr 12, poz. 161, Glosa 2004, Nr 10, s. 38;
- Obreński R.**, Przedprocesowe czynności pojednawcze w sprawach gospodarczych (uwagi na tle art. 479¹² k.p.c.), Przegląd Prawa Handlowego, 1996, Nr 2;
- Obreński R.**, Jeszcze o przekazaniu sprawy pomiędzy wydziałami tego samego sądu, PS 1999, Nr 1;
- Ohanowicz A.**, Glosa do uchwały SN z dnia 9 października 1967 r., I CR 81/67, OSNCP 1968, Nr 4, poz. 72, NP 1968, Nr 7-8, poz. 1124;
- Ohanowicz A.**, Glosa do orzeczenia SN z dnia 24 marca 1967 r., III PZP 42/66, OSNCP 1967, Nr 7-8, poz. 124, NP 1967, Nr 12, s. 1700;
- Oklejak A., Sorysz M.**, Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Komentarz, C.H. Beck, Warszawa 2007;
- Ostrowski L.**, Z zagadnień kosztów procesu w sprawach cywilnych (*de lege lata* i *de lege ferenda*), NP 1974, Z. 9;

- Pazdan M.**, Prawa i obowiązki oraz odpowiedzialność mediatora, [w:] Odpowiedzialność cywilna – księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara, Kraków 2004;
- Pazdan M.**, Umowa o mediację [w:] Księga Pamiątkowa ku czci Profesora Janusza Szwaji, Prace Instytutu Prawa Własności Intelektualnej UJ, Uniwersytet Jagielloński, Zakamycze, Kraków 2004, Z. 88;
- Peiper L.**, Komentarz do Kodeksu Postępowania Cywilnego (Część pierwsza) i przepisów wprowadzających Kodeks Postępowania Cywilnego wraz z ustawami i rozporządzeniami dodatkowymi, tudzież z umowami międzynarodowymi, T. 1 (art. 1-392), Kraków 1934;
- Piasecki K.** [w:] Piasecki K. red., Kodeks postępowania cywilnego Tom I. Komentarz do artykułów 1-505¹⁴, wyd. 4, C.H. Beck, Warszawa 2006;
- Piątek T.**, Glosa do postanowienia SN z dnia 13 czerwca 1970 r., II CZ 193/70, OSP 1972, Z. 6, s. 132, OSP 1972, Z. 7–8, s. 132;
- Pieckowski S.**, Mediacja w sprawach cywilnych, Difin, Warszawa 2006;
- Piekarski M.**, Glosa do orzeczenia SN z dnia 31 stycznia 1958 r., 4 CR 920/57, NP 1959, Nr 9, s. 1098;
- Piekarski M.**, Glosa krytyczna do postanowienia SN z dnia 16 października 1965 r., I PZ 26/65, NP 1965, Nr 5, s. 673;
- Piekarski M., Wilewski M.**, Glosa do orzeczenia SN z dnia 7 listopada 1966 r. I PZ 66/66, OSP 1968, Nr 1, poz. 7, NP 1968, Nr 10, s. 1550;

- Piekarski M., Wilewski M.**, Koszty postępowania cywilnego w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego, Palestra 1974, Z. 1;
- Piekarski M., Wilewski M.**, Z problematyki kosztów procesu cywilnego, Palestra 1967, Z. 1;
- Piekarski M., Wilewski M.**, Z problematyki kosztów procesu cywilnego (dokończenie), Palestra 1967, Z. 2;
- Pietrzkowski H.**, Zarys metodyki sędziego w sprawach cywilnych, Warszawa 2006;
- Pietrzykowski T., Wojciechowski B.**, Równość, prawda i sprawiedliwość w procesie cywilnym, Palestra 2004, Nr 9-10;
- Piotrowski J.**, Glosa do postanowienia SN z dnia 30 sierpnia 1979 r., II CZ 86/79, OSNC 1980, Nr 3, poz. 55, NP 1981, Nr 1, s. 123;
- Pogonowski P.**, Realizacja prawa do sądu w postępowaniu sądowym, C.H. Beck, Warszawa 2005;
- Pogonowski P.**, Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne, C.H. Beck, Warszawa 2007;
- Prażmowska M.**, Glosa krytyczna do uchwały SN z dnia 31 stycznia 1996 r., III CZP 1/96, OSNC 1996, Nr 4, poz. 57, OSP 1998, Nr 4, poz. 83;
- Resich Z.**, [w:] Jodłowski J., Resich Z., Lapierre J., Misiuk-Jodłowska T., Weitz K., Postępowanie cywilne, wyd. 4, Lexis Nexis, Warszawa 2005;
- Resich Z.**, *Res iudicata*, Warszawa 1978;
- Resich Z.**, Zmiana powództwa, PiP 1955, Nr 9;
- Richter M.**, Kodeks postępowania cywilnego, Przemysł-Warszawa 1934;

- Rodziewicz J.**, Glosa do uchwały SN z dnia 25 kwietnia 1980 r., III CZP 21/80, OSNCP 1980, Nr 11, poz. 207, Palestra 1982, Nr 4-5, s. 84;
- Rowiński T.**, Glosa do postanowienia SN z dnia 30 października 1956 r., III CR 741/56, OSPiKA 1958, Z. 9, poz. 221, PiP 1961, Z. 1, s. 148;
- Rusek F., Kuryłowicz W.**, Koszty sądowe w postępowaniu cywilnym. Komentarz, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1976;
- Rzasa G.**, Konstytucyjne aspekty pomocy prawnej udzielanej osobom ubogim, Przegląd Legislacyjny, 2005, Nr 3-4;
- Rzasa G.**, Potwierdzenie przez stronę czynności procesowych osoby, która nie może być pełnomocnikiem (na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego), Radca Prawny 2005, Nr 2;
- Sadowski W.**, Kaucja aktoryczna – potrzeba nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego, EPS 2006, Nr 10;
- Sawczuk M., Wójcik M.P.**, Prawo do sądu (hasło) [w:] Smoktunowicz E. red., Wielka Encyklopedia Prawa, Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza, Białystok-Warszawa 2000;
- Sawczuk M.**, Zasady procesowe cywilne w polskiej doktrynie, (hasło) [w:] Smoktunowicz E. red., Wielka Encyklopedia Prawa, Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza, Białystok-Warszawa 2000;
- Sawczuk M.**, Zasady procesu cywilnego, (hasło), [w:] Smoktunowicz E. red., Wielka Encyklopedia Prawa, Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza, Białystok-Warszawa 2000;
- Siedlecki W.**, Fikcyjny proces cywilny, PiP 1955, Nr 2;

- Siedlecki W.**, Podstawy rewizji cywilnej, Warszawa 1959;
- Siedlecki W.**, Postępowanie cywilne. Część szczegółowa, Warszawa 1959;
- Siedlecki W.**, Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego, PiP 1973, Nr 11;
- Siedlecki W.**, System zaskarżania orzeczeń sądowych, PiP 1957, Nr 1;
- Siedlecki W.**, Uchybienia procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym, Warszawa 1971;
- Siedlecki W.**, Wstęp, [w:] Resich Z., Siedlecki W. red., Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, T. 1, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1969;
- Siedlecki W.**, Zarys postępowania cywilnego, Warszawa 1966;
- Siedlecki W.**, Zasady orzekania w postępowaniu cywilnym, NP 1965, Nr 6;
- Siedlecki W.**, Zasady wyrokowania w procesie cywilnym, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1957;
- Siedlecki W.**, Glosa do orzeczenia SN z dnia 20 grudnia 1979 r., III PR 78/79, OSP 1980, Z. 11, s. 196;
- Sobolewski P.**, Mediacja w sprawach cywilnych, Przegląd Prawa Handlowego 2006, Nr 2;
- Sołtys B., Podleś M.**, Kontrola rozstrzygnięć o kosztach procesu, Radca Prawny 2007, Nr 5;
- Stasiak J.**, Zwolnienie od kosztów sądowych, wyd. 1, Lexis Nexis, Warszawa 2010;
- Stawicka E.**, Czy występowanie w charakterze pełnomocnika procesowego osoby, która nie może pełnić takiej funkcji w procesie cywilnym, powoduje nieważność postępowania? Palestra 2009, Nr 1-2;

- Stefaniak A.**, *Onus probandi* w procesie cywilnym, Lublin 1972;
- Szczurek Z.**, Postanowienie o ustaleniu i w przedmiocie kosztów postępowania egzekucyjnego, *Przegląd Prawa Egzekucyjnego* 2005, Nr 1-6;
- Szopa B.**, W kwestii „nadopiekuńczości” państwa, *RPE-iS* 1987, Z. 2;
- Sztyk R.**, Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Wybrane zagadnienia, *Rejent* 2005, Nr 7-8;
- Sztyk R.**, Wybrane zagadnienia z projektu ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, *Rejent* 2003, Nr 4;
- Szubert W.**, Glosa aprobująca do postanowienia SN z dnia 27 kwietnia 1971 r., I PZ 17/71, *OSNCP* 1971, Nr 12, poz. 222, *PiP* 1973, Nr 6, s. 135;
- Świeboda Z.**, [w:] Piasecki K.. red., *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz do artykułów 1-505¹⁴*, wyd. 4, C.H. Beck, Warszawa 2006;
- Telenga P.**, [w:] Jakubecki A. red., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, LEX, Wolters Kluwer, Warszawa 2010;
- Thon A.**, *Krytyka kodeksu postępowania cywilnego ze stanowiska teorii procesu i doświadczeń praktyki*, Warszawa 1936;
- Trammer H.**, *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950;
- Trzepiński M.**, Glosa do uchwały SN z dnia 8 sierpnia 2001 r., III CZP 41/01, *OSNC* 2002, Nr 2, poz. 19, *PS* 2003, Nr 9, s. 155;

- Tylman J.**, Zasada procesowa (naczelna); pojęcie (hasło), [w:] Smoktunowicz E. red., Wielka Encyklopedia Prawa, Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza, Białystok-Warszawa 2000;
- Uliasz M.**, Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do nowelizacji, wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa 2006;
- Walentynowicz L.**, [w:] Górski A., Walentynowicz L., Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Ustawa i orzeczenie. Komentarz praktyczny, Wolters Kluwer, Warszawa 2007;
- Waligórski M.**, Proces cywilny. Dynamika procesu (Postępowanie), Warszawa 1948;
- Waligórski M.**, Proces cywilny. Funkcja i struktura, Warszawa 1947;
- Warfołomiejew A.**, VAT od usług adwokackich, Palestra 1995, Nr 11-12;
- Warkalła W.**, Glosa do uchwały SN z dnia 7 kwietnia 1975 r., III CZP 6/75, OSNCP 1976, Nr 2, poz. 27, NP 1977, Nr 2, s. 260
- Warzocha E.**, Glosa do wyroku SN z dnia 4 kwietnia 1975 r., I PR 4/75, OSNC 1976, Nr 2, poz. 35, NP 1977, Nr 4, s. 590;
- Waśkowski E.**, System procesu cywilnego. Wstęp teoretyczny. Zasady racjonalnego ustroju sądów i procesu cywilnego, T. 1, Wilno 1932;
- Weber A.D.**, Über die Prozesskosten, deren Vergütung und Compensation, Wismar-Bützow 1790;
- Weitz K.**, Dwie kwestie związane z opłatą skarbową od pełnomocnictwa w postępowaniu cywilnym, Palestra 2005, Z. 3-4;

- Weitz K.**, W kwestii następczego zatwierdzenia czynności procesowych dokonanych przez osobę niemogącą być pełnomocnikiem, *Palestra* 2005, Z. 1-2;
- Wengerek E.**, Glosa aprobująca do postanowienia SN z dnia 21 stycznia 1963 r., III CR 191/62, OSNC 1964, nr 1, poz. 16, OSPiKA 1964, Nr 11, poz. 224;
- Wengerek E.**, Glosa aprobująca do postanowienia SN z dnia 6 lipca 1966 r., I CZ 62/66, OSP 1967, Z. 6, poz. 140;
- Wengerek E.**, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1958;
- Wengerek E.**, Problem ustności i pisemności postępowania cywilnego, NP 1970, nr 10;
- Wengerek E.**, Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie procesu cywilnego, NP 1960, Nr 6;
- Wengerek E.**, Przegląd orzecznictwa SN w zakresie procesu cywilnego, NP 1961, nr 3;
- Wengerek E.**, Przegląd orzecznictwa, NP 1967, Nr 5;
- Wengerek E.**, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej kodeksu postępowania cywilnego*, T. 1, Warszawa 1994;
- Wengerek E., Sobkowski J.**, Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego, NP 1970, Nr 5;
- Wengerek E.**, Zasada równości w procesie cywilnym, PiP 1955, Nr 11;
- Wilewski M.**, Glosa aprobująca do postanowienia SN z dnia 16 sierpnia 1965 r., II PZ 29/63, NP 1966, Nr 9, s. 1142, NP 1966, Nr 9, s. 1147-1149;

- Wiśniewski P.**, Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym. Część II, Prok. i Pr., 1997, Nr 11;
- Włodyka S.**, Powództwo prokuratora w polskim procesie cywilnym, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1957;
- Wojtowicz J.**, Zagadnienie kosztów procesu de lege ferenda, NP 1957, Nr 10;
- Wojtowicz J.**, Wynagrodzenie adwokackie jako element kosztów procesu (dwugłos), NP 1959, Nr 10;
- Wójcik M.P.** [w:] Jakubecki A. red., Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, wyd. 4, Wolters Kluwer, Warszawa 2010;
- Zabłocki S.**, Co się komu należy? Palestra 2005, Nr 5-6;
- Zawiślak K.**, Orzekanie o zwrocie spełnionego lub wyegzekwowanego świadczenia na tle zmian w systemie zaskarżania orzeczeń sądowych wprowadzonych nowelą z 1 marca 1996 r., Palestra 1999, Nr 5-6;
- Zieliński A., Budnowska J.**, Zwrot kosztów postępowania nieprocesowego, Palestra 1995, Nr 7-8;
- Zieliński A.**, Glosa do postanowienia SN z dnia 14 października 1998 r., II CKN 687/98, OSNC 1999, Nr 3, poz. 63, Palestra 1999, Nr 11, s. 143.
- Zieliński A.**, Glosa krytyczna do postanowienia SN z dnia 12 lutego 1999 r., II CKN 341/98, OSNC 1999, Nr 6, poz. 123, Palestra 1999-2000, Nr 12-1, s. 174;
- Zieliński A.**, Glosa do uchwały SN z dnia 10 lutego 1995 r., III CZP 4/95, Palestra 1995, Nr 7-8, s. 219;
- Zieliński A.**, Glosa do uchwały SN z dnia 10 lutego 1995 r., III CZP 8/95, Palestra 1996, Nr 1-2, s. 197;

- Zieliński A.**, Glosa krytyczna do postanowienia SN z dnia 15 listopada 2002 r., II CK 134/02, M. Praw. 2003, Nr 10, s. 472;
- Zieliński A.**, Glosa do uchwały SN z dnia 30 stycznia 2007 r., II CZP 130/06, M. Praw. 2007, Nr 21, s. 1197, OSP 2007, Nr 12, poz. 140;
- Zieliński A.**, Koszty sądowe w sprawach cywilnych, wyd. 5, C.H. Beck, Warszawa 2006;
- Zieliński A.**, Rozstrzygnięcie o kosztach postępowania przed Naczelnym Sądem Administracyjnym, Palestra 1995, Nr 11-12;
- Zieliński A.**, Spis kosztów i jego wiążący charakter dla sądu procesowego, Palestra 1977, Nr 8-9;
- Zieliński A.**, Wprowadzenie, [w:] Zieliński A., Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Komentarz, wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa 1999;
- Zieliński A.**, Postępowanie cywilne. Kompendium, wyd. 9, C. H. Beck, Warszawa 2006;
- Ziemiński Z.**, O pojmowaniu sprawiedliwości, Lublin 1992.